

İÇİNDEKİLER

	Sayfa	
Bir doğan kuşunun virâne de baykuşlara giriftar olması	337	3
Duvar üstünde bulunan susamış bir kimsenin suya kerpiç atması	396	13
Bir vâlinin bir kimseye : Diktiğin bu çalıyı yolun başından sök, diye emir vermesi	404	17
İlayırlı işlerin yarına bırakılmasındaki zararın beyanı	414	22
Zünnûn-ı Mısri Rahmetullahi Aleyhi yoklamak için dostlarının hastahaneye gelmeleri	446	39
Şeyh Zünnûn'un deli olmadığını ve kasden cunun halleri gösterdi- ğini müridlerin anlaması	463	47
Zünnûn Kuddise Sırruhûnun hikâyesine avdet	467	49
Lokmân'ın zekâsını efendisinin mülhan etmesi	470	51
İmtihân edenlerin huzurunda Lokmân'ın faziletinin belli olması	482	57
Pâdişâhın o has kölesine manyyet halkının hasedi hikâyesinin devâmı	498	65
Hüdhdüdün hakir sûretinden ve ufak cüssesinden Süleyman Aley- hisselâm'ın ta'zimi Belkis'in kalbine aksetmesi	510	71
Bir felsefecinin «In esboha mâûküm» âyeti okunurken inkâra kalkışması	526	79
Çobanın münacaatını Mûsâ Aleyhisselâm'ın inkâr etmesi, yâni, hoş görmemesi	548	90
Hak Teâlânın çoban için Mûsâ Aleyhisselâma itâb etmesi	559	95
O çobanı ma'zur görmesi hakkında Mûsâ Aleyhisselâma vahy gelmesi	569	100
Mûsâ Aleyhisselâmın Hak Teâlâ'dan zalimlerin galçesi sırrını sorması	581	106
Uyurken ağzına yılan giren birini bir beyin incitmesi	598	115
Bir ayının yaltaklanması ile vefâsına bir kimsenin itimad gös- termesi	610	121
Kör bir dilencinin, bende iki türlü körlük var, bana merhamet ediniz demesi	631	131
Ayı ile o abdal hikâyesinin tamâmı	635	133

Ayıya kapılmış olanın nasihat kabul etmemek hususunda mübalâğa etmesi üzerine nasihatının onu terk etmesi	650	141
Bir delinin Câlinus'a yaltaklanması ve Câlinus'un korkusu	659	145
Bir eisten olmayan iki kuşun birlikte uçuşması ve dâne toplamasının sebebi	661	146
Ayının yaltaklanmasına aldanmış olan o zavallının kıssasının bakıyyesi	666	149
Hazret-i Mustafa Aleyhi ve Âlihî Ekmel'üt-tehâyâ Efendimiz'in hasta bir sahâbiye hatır sormaya gitmesi ve iyâdet yani hasta yoklamanın fâidesi	671	151
Benim iyâdetime gelmedin diye Hak Teâlâ'nın Mûsâ Aleyhisselâma vahyetmesi	676	154
Bir bahçıvanın söfi, fakih, alevî'den ibâret üç kişiyi birbirinden ayırıp tenhâ bırakması	679	155
Hasta ile Peygamber Aleyhisselâm'ın iyâdeti kıssasına avdet	690	161
Büyük bir Zât'ın Bâyezid-i Bestâmî (K.S.) ye «Kâ'be benim, etrâfında tavâf et» demesi	692	162
Yeni ev yaptıran bir müridin hikâyesi	695	163
Resûlullâh'ın ziyâret ve iyâdet ettiği sahâbinin münâsebetsiz bir duâ etmiş olduğunu Hz. Peygamber'in anlaması	703	167
Delhak'ın niçin bir fâhişeyi nikâh ettiğine dâir Seyyid-i Ecell'e azar söylemesi	728	180
Bir kimsenin, kendini divâne gösteren büyük bir zâta hiyle ile söz söyletmesi	729	180
Bir köpeğin, kör bir dilenciye saldırması	732	182
Muhtesibin harab ve düşmüş olan sarhoşu zindana daveti	742	187

«BİR DOĞAN KUŞUNUN VİRÂNEDE BAYKUŞLARA GİRİFTÂR OLMASI»

5096

باز آن باشد که باز آید بشاه

باز کورست آنکه شد کم کردم راه

«Şâhin nezdine avdet eden doğan kuşu, doğandır. Yolunu kaybetmiş olan ise kör bir doğandır».

Eski pâdişahlar ava çıkarlarken kuş tutup getirsin diye bu işe alıştırmış doğan, şâhin, atmaca gibi avcı kuşlardan birini bilekleri üstünde bulundururlar, kuşun tırnakları yırtması diye ellerine de deriden yapılmış eldiven giyerlermiş. Uçan bir kuş görülünce pâdişah bileğindeki kuşu fırlatır, o da gider, uçan kuşu yakalar, getirir. Mükâfât olarak da kendisine bir parça et verilirmiş; avcı kuşların sair vakitlerde gözlerini bağlarlar, ava saldıracakları sıra da gözlerindeki bağı çıkarırlarmış.

Buradaki doğan ile dünyâda insan avlayıp taraf-ı İlâhiye götürmeye me'mur edilmiş olan zevât-ı kirâm murâd ediliyor ki (والله رجول) Nazm-ı Celili mucebince onlar, Cenâb-ı Hakka ric'at edeceklerdir. Nasıl ki doğan da yakaladığı kuşu getirdikten sonra gider, pâdişâhın bileğine konarmış. Fakat bu, mükemmel terbiye görmüş kuşların yapacağı bir iş. Acemi ve terbiyesiz olanlar ise yolunu şaşırır, kendisinden daha yırtıcı bir kuşun pençesine, yâhud başka bir tehlikeye düşer. Cenâb-ı Pîr, böylelerine kör doğan diyor.

Kendisi muhtâc-ı himmet bir dede,
Nerde kaldı gayrıya himmet ede.

beytinin mâsadaki olduğu hâlde şeyhlik ve mürşidlik etmeye kalkışan ham ervahlar da böyledir. Bunlar hem kendilerini, hem de dervişlerini tehlikeye düşürürler. Fakat kalb gözü açık ve baş gözü iyi gören zevâtın da lihikmetin ve bikazâillâh böyle tehlikeli bir hâle uğradıkları olur. Hazret-i Mevlânâ burada işte o hâli tasvir ediyor :

5097
راه را گم کرد و درویران فتاد
باز در ویرانه بر جفدان فتاد

«O doğan yolunu-kaybettii. Bir harâbede bulunan baykuşlar arasına düştü».

5098

او همه نورست از نور رضا
لیک کورش کرد سرهنگ قضا

«O doğan Rızâ-yı İlâhî nûrundan bir nur idi, etrâfını pek iyi görürdü. Lâkin Kazâ-yı İlâhî şavuşu onu kör etmiş, görmez bir hâle getirmişti».

5099

خاک در چشمش زد و از راه برد
در میان جند و ویرانی سپرد

«Kazâ serhengi onun gözüne toprak serpti ve yolunu şaşırttı da bir harâbede baykuşlar arasına sevketti».

5100

بر سری جفدانش بر سر میزنند
بر و بال نازنینش میکنند

«Harâbedeki bütün baykuşlar onun başına vuruyorlar ve nazlı kanadlarını yoluyorlardı».

5101

ولوله افتاد در جفدان که ها
باز آمد تا بگردد جای ما

«Doğan geldi, yuvamızı zabt edecek diye baykuşlar arasında velvele peydâ oldu. Bağırışmaya başladılar».

5102

چون سگان کوی پر خشم و مهیب
اندر افتادند در دلق غریب

«Mahalle köpeklerinin hiddetli ve korkunç saldırılarıyla garib bir kimsenin abasından tutmaları gibi doğanın başına üstüler».

5103

باز گوید من چه در خوردم بجند
صد چنین ویران فدا کردم بجند

«Doğan diyordu ki: Benimle baykuşlar arasında ne münâsebet var? Sizin yuvanızı zabt etmek şöyle dursun ben böyle yüzlerce virâneyi baykuşlara fedâ ederim».

5104

من نخواهم بود اینجا میروم
سوی شاهنشاه راجع میشوم

«Ben burada duracak değilim. Gideceğim ve pâdişâhın nezdine avdet edeceğim».

5105

خوبیتمن مکشید ای جفدان که من
نی مقیم میروم سوی وطن

«Ey baykuşlar; kendinizi öldürmeyiniz, yâni, fazla telâş etmeyiniz ki ben burada kalacak değilim, yurduma döneceğim».

5106

این خراب آباد در چشم شماست
ورنه ما را ساعد شه ناز جاست

«Bu virâne sizin görüşünüze göre bir ma'mûredir. Bizim ise nazlı nazlı konduğumuz yer, pâdişâhın bileğidir».

5107

جغد گفتا باز حیات میکند

تا زخان و مان شمارا برکند

«Baykuşlardan biri dedi ki: Hey baykuşlar; sizi yurdunuzdan ayırmak için doğan hiylekârlık ediyor».

5108

خانه‌های ما بگیرد او بیکر

برکند مارا بسالوسی ز وکر

«Hiylekârlıkla yuvalarımızı zabtetmek, riyâkârlıkla bizi yurdumuzdan çıkarmak istiyor».

5109

می‌نماید سبزی این حیات پرست

والله از جمله حریصان بدترست

«Bu hiylekâr doğan, tok gözlülük gösteriyor. Vallahi o, haris olanların en kötüsüdür».

5110

او خورد آرز حرس طین را همجودیس

دنبه مسبارید ای یاران بخرس

«O doğan hırsından çamuru pekmez gibi yer. Arkadaşlar; ayıya kuyruğu emniyyet etmeyiniz».

Ayı karaman kuyruğunu yiyip bitirdiği gibi bu da bizim yurdumuzu, yuvamızı zabteder.

5111

لاف از شه میزند و از دست شه

تا برد او را سلیمارا ز ره

«Bizim gibi safdil mahlûkları yoldan çıkarmak için pâdişahın elinden dem vuruyor».

5112

خود چه جنس شاه باشد مرغی

مشنوش گر عقل داری اندکی

«Küçük bir kuş, nasıl pâdişâhın cinsi olur? Azıcık aklın varsa onu dinleme».

5113

جنس شاهست او و یا جنس وزیر

هیچ باشد لایق لوزینه سیر

«O, şâhın, yâhud vezîrin cinsi midir? Bâdem helvasına sarmısak yakışır mı?»

5114

آنچه می‌گوزید فعل و مکر و فن

هست سلطان باحشم جوای من

«Onun, pâdişâh, maiyyetiyle birlikte beni aramaktadır demesi hiyle ve hud'adır».

5115

هر که این باور کند از ابله‌ست

هر غکی لاغر چه در خورد شه‌ست

«Her kim bunu tasdik ederse budalalığından eder. Sıska bir kuş pâdişâha nasıl lâyük olur?»

5116

کمترین جغد از زند بر مغز او

مهر را یاریگری از شاه کو

«Baykuşların en bayağısı onun beynine vursa pâdişâhın ona nereden yardımı olur?»

Biraz evvel söylenildiği üzere hikâyedeki doğandan maksad: Enbiyâ ve evliyâ misilli büyük insanlardır. Baykuşlardan murâd da: Onlara

inanmayan ve hakaret gözü ile bakan peygamberlik ve evliyâh münkirleridir. Her nebi ve her velî, münkirlerin böylece istihfâfına uğramıştır. Hazreti Pir; doğan, yâni, ricâlullah lisânından o münkir baykuşlara cevâb olarak diyor ki :

5117

گفت باز اریک پرمن بشکند
بیخ جندستان شهنشه برکند

«Doğan da onlara dedi ki : Eğer benim bir kanadım kırılacak olursa pâdişah baykuş yuvalarının kökünü kazır».

5118

جند که بود خود اکر بازی مرا
دل بر بخاند کند با من جنا

«Baykuş kim oluyor? Eğer bir doğan bile bana cefâ edip, kalbimi kıracak olsa».

5119

شه کند تو ده بهر شیب و فراز
صد هزاران خرمن از سرهای باز

«Pâdişâh doğan başları harmanlarından her iniş ve yokuşta yığınlar yaptırır».

Cenâb-ı Hak, Mûsâ ve Hârûn Aleyhimesseleâmı, Fir'avni da'vete me'mur edince onlara :

قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى

Yâni : «Korkmayın, ben bakikaten sizinle berâberim. İşitir ve görürüm!» buyurmuştu. Kezâ peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm Elendimize de :

وَاللَّهُ يُعِصُّكَ مِنَ النَّاسِ

Yâni : «Allah seni nâsın tecâvüzünden muhâfaza eder²» demişti. Hz. Mevlânâ da yine Mesnevî'de der ki : «Bir Allah adamının kalbi incinmeyince, Allah, hiçbir kavmi rûsvay etmez».

Doğan da baykuşlara bunu söylüyor ve «decekleri bir tecâvüzün kendileri için büyük bir felâket olacağını anlatıyordu. Yine doğan lisânından beyânâta devâm ediliyor :

5120

باسبان من عنایات ویت
هر کجا که من روم شه در پیست

«Pâdişâhın lûtf u inâyetleri benim muhâfızımdır. Nereye gidecek olsam pâdişah benim izimdedir, yâni, benimle berâberdir».

Cenâb-ı Hakkın Mûsâ ve Hârûn Aleyhimesseleâma : «Ben sizinle berâberim» buyurmuş olduğu biraz evvel söylenilmişti.

5121

در دل سلطان خیال من مقیم
بی خیال من دل سلطان سقیم

«Benim hayâlim, sultanın kalbinde mukimdir. Benim hayâlim olmaksızın pâdişâhın kalbi sakim olur».

Pâdişâhın kalbinde doğanın mukim olması bütün mahlûkata âid a'yân-ı sâbitenin ilm-i ilâhîde bulunması demektir.

5122

چون پراند مرا شه در روش
می برم در اوج دل چون پرتوش

«Pâdişah beni yürütiş esnâsında, yâni, ava giderken uçurunca gönül evcinde onun nûru gibi uçarım».

5123

همچو ماه و آفتاب می برم
برده های آسمانی بردم

«Ay ve Güneş gibi uçarım ve göklerin perdelerini yırtarım».

(1) Sûrei Tahtâ : 46.

(2) Sûrei Maide : 67.

روشنی عقلت از فکرتم
انفطار آسمان از فطرتم

«Akılların parlaklığı benim fikrimdendir, göklerin yarılması benim yaradılışımdandır».

Kur'ân'ı Kerim'de buyurulmuştur ki:

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ

Yâni: «Gökyüzünün yarılacağı, yıldızların saçılacağı, denizlerin dö-küleceği, mezarların altüst olacağı kıyâmette her nefis, yâni her insan evvelce âhirete ne göndermiş ve neyi geri bırakmış olduğunu bilecek-tir». Doğan, yâni, insân-ı kâmil diyor ki: «Ben vâris-i kâmil-i Muham-mediyim. Onun hakkında: «Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım» buyu-rulmuştur. O iltifât, hasbelverâse benim hakkımda da vâridir. Binâen-aleyh Kur'ân'da hikâye buyurulan tehavvülât, hep benim yaradılışım dolayısıyledir».

بازم و حیران شود درمن هما
جغد که بود تا بداند سر ما

«Ben bir doğanım, lâkin hümâ denilen devletkuşu bana hayrandır. Baykuş kim oluyor ki bizim gibilerin sırrını ve pâdişâha olan yakınlı-gını bilsin?»

Hümâ: Gûyâ bir kuş imiş ki uçarken gölgesi her kimin başına dü-şerse o kimse hükümdâr olurmuş. Türkçede ona devletkuşu denilir. Bu-rada ondan maksad: Meleklerdir ki insanın halifetullah olmasına hay-randırılar. Onun için insanların avâmı, meleklerin avâmından, havassı da yine onların havassından efdaldır. Çünkü melekler ma'sum olarak yaradılmışlardır. Kendilerinde günah işlemek kudreti yoktur. Yemek içmekten muarrâ oldukları için esbâb-ı maişet tedârîki mecbûriyyetinde değillerdir. Allah ne emretmişse onu yaparlar, âdetâ bir makine gibi işlerler. İnsanlarda ise hem iyiliğe, hem kötülüğe kabiliyyet vardır. Ya-şamak için yiyip içmeye, giyinip kuşanmaya muhtacdırlar. Bunları te-dârik için uğraşmaya mecburdırlar. Bu kadar ihtiyac ve mecbûriyyet

inde kötülüğü bırakıp iyiliğe çalışan insanlar, elbette mecbûri olarak işleyen makinelerden efdaldırlar.

شه برای من ز زندان یاد کرد
صد هزاران بستمرا آزاد کرد

«Pâdişah benim için zıندانı hatırladı da orada bağlı yüz binlerce mahbusu âzâd etti».

Evet; Cenâb-ı Hak, bir insân-ı kâmilin şefâatiyle yüz binlerce, mil-yonlarca günahkârı afveder ve cehennemden âzâd eyler. Elfâzını şimdi toplayamadığım bir Hadis duymuştum ki meâli şöyle idi:

Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz mi'rac gecesi etti-ği münâcât sırasında «Yâ Rabbî senden beni doğuran Âmineyi, emziren Halîmeyi ve kızım Fâtımeyi istemiyorum. Ancak ve ancak ümmetimin avf ü gufrâna nâil olmasını istîrhâm ediyorum» demiş. Taraf-ı İlâhiden de: «Sen bir nebiy-yi şerifsin. Ben bir Rab-bı lâtifim. Ümmetin ise bir halk-ı zaîftir. Halk-ı zaif, nebiy-yi şerif ile Rabb-ı lâtif arasında nasıl zâyî olur? Sen ümmetim dersin, ben de rahmetim derim» müjdesi verilmiştir.

یکدم با جفدها دمساز کرد
از دم من جفدها را باز کرد

«Bir ân beni baykuşlar arasında bulundurdu. Benim nefesim ve soh-betimden baykuşları doğan derecesine çıkardı».

Doğanın baykuşlar arasında bulundurulması, yâni, enbiyâ ve evliyâ-nın halk arasına gönderilmesi onları irşâd içindir. Nitekim Hazret-i Mev-lânâ bir gazelinde der ki: «Ben, iş görmek ve halkı irşâd etmek için Dün-yâ habsinde kalmışım. Yoksa ben nerede, zıندان nerede? Kimin malını çalmışım da dünyâda mahbus olmuşum?»

ای خنک جفدی که در پرواز من
فهم کرد از نیکبختی راز من

«Ne mutlu o baykuşa ki benim uçuşumda hüsnü tâliinden benim sır-rımı anlayabilir».

بر من آویزید تا باران شوید
گرچه جفدانید شهبازان شوید

«Ey baykuşlar; bana sarılın ki siz de doğan olasınız. Vâkıa baykuşsunuz, fakat bana mutâbeatle şahbâz olursunuz».

Kur'ân-ı Kerim'de Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize hitâben :

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

Yâni: «Habîbim; de ki: Ey Allaha mahabbet da'vâsında bulunanlar, Allahı seviyorsanız bana tâbi' olun ki Allah da sizi sevsin»⁴ buyurulmuştur. Aleyhissalât Efendimizin izinde yürümeyince ve onun sünnetlerine ittiba' etmeyince Allahı bulmak kabil değildir. Şeyh Sa'dî (Bostan) ında der ki: «Ey Sa'dî; Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelüttehâyâ Efendimizin izinde yürümeksizin safâ yolunda gitmek ve ilerlemek imkâm yoktur». Verese-i Muhammediyye olan ehlullah Hezarâtı da böyledir. Onlara tâbi' olmaksızın, yâni maddeten ve ma'nen diri bir mürşid-i kâmile tebeyyet etmeksizin mahzâ kitab okumak ve kendi kendine çalışmakla Allahı bulmak mümkün değildir.

5130

آنکه باشد باچنان شاهی حبیب
هر کجا باشد چرا باشد غریب

«Her kim böyle bir şâhın sevgilisi bulunursa, her nerede olursa olsun nasıl garib kalır?»

Allah, her yerde onunla berâberdir ve yardımcısıdır.

5131

هر که باشد شاه دردش را دوا
گر چو نی باشد نباشد بی نوا

«Pâdişah her kimin derdine devâ olursa o kimse, ney gibi kamış da olsa nevâsız ve sadâsız kalmaz».

(4) Sûrei Âl-i İmran: 31.

مالک ملکیم نیم من طبله خوار
طبل لازم میزند شه از کنار

«Ben mülk sâhibiyim, yâni, bedâvacı, şunun bunun sofrasına oturucu değilim. Pâdişah bir taraftan benim için (tabl-ı baz) çaldırır».

Tabl-ı bâz: Av esnâsında şikâra saldırılan avcı kuşları çağırmak için çalınan ufak bir davulmuş ki onun sesini işiten terbiye edilmiş avcı kuşlar, ava çıkmış olan pâdişâhın nezdine dönerlermiş.

5133

طبل باز من ندای ارجی
حق گواه من برغم مدعی

«Benim tabl-ı bâzım: (İrcî) nidâsıdır. Müddeîye rağmen Allah benim şahidimdir».

Sûre-i Feerde buyurulmuştur ki:

يَا أَيُّهَا

النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۖ ارجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۖ
فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي جَنَّاتٍ

Yâni: «Ey itminan kesbetmiş, Hakkın lûtf u keremine şek kü şübhesi kalmamış olan nefs, (yâni, ey insân-i kâmil) Rabbin cânibine râzî ve merzîy olduğun hâlde, (yâni, sen onun ihsan ve in'âmına, o da senin a'mâl ve ahvâline râzî olduğunuz hâlde) avdet et. Makbul kullarım arasına gir ve cennetime dâhil ol».

İnsandaki nefs, birkaç dereceye taksim edilmiştir. Birincisi: Nefs-i emmâredir ki sâhibine kötülük yapmayı emreder. İkincisi: Nefs-i levvâmedir ki hem emir, hem de levmeder. Üçüncüsü: Nefs-i râziyedir ki Allahın kazâsına rızâ gösterir. Bir felâkete uğrayınca sabr ü tehammül eder. Ceza' ve feza' izhârına kalkışmaz. Dördüncüsü: Nefs-i merziyyedir ki Cenâb-ı Hak ondan râzî olur. Beşincisi: Nefs-i mutmeinnedir ki

(5) Sûrei Feer: 27:30.

Seyyid Şerîf-i Cürcânî onu (Ta'rifât) ında şöyle anlatıyor: «Kalbin nûruyla tenevvür edip kötü sıfatlardan temizlenen ve ahlâk-ı hamîde ile tezeyyün eyleyen nefis».

(فادخلی واعدی وادخلی جنتی) Nazm-ı Celiline ba'zı urefâ tarafından şöyle bir ma'nâ verilmiştir: «Has kullarımın kalbinde yer ediniz ve kendinizi onlara sevdiniz ki cennete girmiş olasınız. Zîrâ o kalbler, birer cenne-i âciledir».

Bundan dolayı dervişler: «Erenler; fakiri gönülden çıkarma» diye birbirinden temennide bulunurlardı.

5134

من نیم جنس شیشه دور ازو
لیک دارم در تجلی نور او

«Ben pâdişâhın cinsi değilim. Böyle bir fikir benden uzak olsun. Lâkin onun tecellisi nûrumu hâizim».

5135

نیست جنسیت ز روی شکل و ذات
آب جنس خاک آمد در نبات

«Evet. Onunla şekil ve zât cihetinden cinsiyyetimiz yoktur. Fakat esmâsına ve sıfâtına mazhariyyetimiz i'tibârıyla ma'nen bir münâsebetimiz vardır. Meselâ nebât yetiştirmekte su, toprağın bir cihetten cinsidir».

5136

باد جنس آتش آمد در قوام
طبع را جنس آمده است آخر مدام

«Rüzgâr ateşi üfleyip yakmakta ateşin cinsi, şarab da insana neş'e vermekte tabîatin cinsi olmuştur».

Biraz evvel «Allah ile şekil ve zât cihetinden cinsiyyetimiz yoktur. Fakat esmâsına ve sıfâtına mazhariyyetimiz i'tibârıyla ma'nen bir münâsebetimiz vardır» denilmişti. Şu iki beyt, o mütâleayı izâh için irâd edilmiştir ki su ile toprak, birbirinin cinsi değildir. Aynı ayrı birer unsurdur. Lâkin ikisi de nebâtât yetiştirdiği için aralarında ma'nen bir münâ-

sebet vardır. Kezâ rüzgâr ve âteş de ayrı ayrı birer unsurdur, aralarında cinsiyyet yoktur. Şarab ile insan tabiatı de bir cinsten değildir. Fakat hava olmayınca âteş yanmaz, insan şarab içmeyince sarhoş olmaz. Cinsleri başka olan bu maddeler arasında ma'nevî bir münâsebet olduğu gibi Allah ile kul arasında da zât itibârıyla hiç mi hiç bir münâsebet mevcut değildir. Lâkin Hakkın sıfâtına insanın mazhariyyeti dolayısıyla yine bir nisbet bulunmaktadır.

5137

جس ما چون نیست جنس شادما
مای ما بشد مهر مای او فنا

«Bizim cinsimiz, şâhımızın cinsi gibi değildir. Onun için bizim bizliğimiz, yâni varlığımız, onun bizliğinde, yâni, varlığında fânî olmuştur».

Biz mahv ü müstehlek olmuşuz, ancak o bâkî kalmıştır.

5138

چون فنا شد مای ما او ماند فرد
پیش پای اسب او گردم چو گرد

«Bizim bizliğimiz fânî olunca o, tek kalmıştır. Ben, onun atının ayağı altındaki toz gibiyim».

5139

خاک شد جان و نشانیهای او
هست بر خاکش نشان پای او

«Can toprak oldu. Onun nişanları toprak üstünde Hakkın kademi eseri olarak kaldı».

Hakkın kademinden murâd : Onun irâdesi ve kudretidir ki canın toprak olması, o kudretin toprak üstünde kalan izidir.

تاب نور چشم با ییست جفت
نور دل در قطره خونی نهفت

«Göz nûrunun kuvveti bir yağ tabakasıyla çifttir. Gönül nûru, bir damla kanda gizlidir».

حانه بایش شو برای این نشان
تا شوی تاج سر گردنکشان

«Bu nişan için onun ayak tûrâbı ol ki dikbaşlıların baş tâcı olasın».

تا که نفریبد شمارا شکل من
نقل من نوشید پیش از نقل من

«Benim şeklim ve cismâniyetim sizi aldatmasın. Âhirete intikalden evvel benim sözlerimden istifâde edin».

ای بسا کس را که صورت را مزد
قصد صورت کرد بر الله زد

«Sûret, bir çok kimseyi şaşırtmıştır. O gibileri sûrete kasdederek Allaha karşı tecâvüzde bulunmuştur».

Yâni; enbiyâ ve evliyâyâ ihânet ve kasdeyleyenler, onların sûretine tecâvüz ile Allaha taarruz etmişlerdir. Bir Hadîs-i Kudside: «Benim bir velîme ihânette bulunanlar, onu tahkire cür'et gösterenler benimle muhârebeye çıkmış olurlar» buyurulmuştur. Yine doğanın şâh ile, yâni insân-ı kâmilin Allah ile bir cinsten olmadığı bahsine avdet ediliyor da deniliyor ki:

آخر این جان با بدن پیوسته است
هیچ این جان با بدن مانند هست

«Nihâyet şu ruhun bedene tealluku vardır. Fakat o can beden gibi maddî bir şey midir?»

شادی اندر کرده و غم در جگر
عقل چون شمع درون مغز کمر

«Meserret akciğerde, gam karaciğerdedir. Akıl da baştaki beynin içinde mum gibidir».

این تعلقات نه بی کیفیت و چون
عقلها در داتش چو نی زبون

«Bu tealluklar keyfiyetsiz değil midir? Evet öyledir. Akıllar o teallukun nasıl olduğunu bilmekten âcizdir».

Yâni; gözde nûrun bir yağ tabakasına, kalbdeki nûrun bir damla kana, gam ve sürûrun ciğerlere, aklın da kafatasına tealluk etmesindeki keyfiyet ve hikmeti akıllar idrâk edemez. Bunlar birbirinin cinsi değildir. Öyle iken aralarında ma'nevî bir münâsebet vardır. Bunun gibi her can da rûh-ı külliden feyzalır.

جان کل با جان جز آسب کرد
جان اودری سندر جیب کرد

«Rûh-ı küllî, cân-ı cüz'îye temâs etti. O can, rûh-ı külliden bir inci alıp cebine koydu».

همچو مريم جان ازان آسيب جيب
حامله شد از مسيح دلفريب

«Cân-ı cüz'i, o temastan Meryem'in İsâ'ya gebe kalışı gibi hâmile oldu».

Rûh-ı külli ki hakikat-i Muhammediyyedir, bütün canlar ondan feyze hâmile oldular.

آن مسیحی نه که بر خشک و ترست
آن مسیحی کز مساحت بر ترست

«Mesih demekle kuruda ve yaşta yürüyeni kasdetmiyorum. Murâdım: Mesâhatten, ölçülmekten âlî bir mesihtir».

Mesih kelimesi: Seyyah ma'nâsına gelir. Bir de başına yağ, yâhud su dökülmekle takdis edilmiş demektir. Hazret-i İsâ gezip dolaştığı ve Ürdün nehrinde Yahyâ Peygamber tarafından başına su dökülerek takdis edildiği için Hazret-i İsâya Mesih denilmiştir. Papazların hristiyanları vaftiz etmesi İsâ Aleyhisselâmın Yahyâ Aleyhisselâm tarafından takdis edilmesinin hâtırasıdır.

Hazret-i Mevlânâ'nın buradaki mesihten maksadı: İsâ'nın şahsiyyeti değil, ondaki ilâhî ruhtur ki hakkında (rûhullah) ve (kelimetullah) buyurulmuştur.

پس ز جان جان چو حامل گشت جان
از چنین جانی شود حامل جهان

«O hâlde cân-ı cüz'i; cân-ı can, yâni; ruhların rûhu olan Allah'tan feyz alınca öyle bir candan bütün cihan müstefid ve müstefiz olur».

پس جهان زاید جهان دیگری
این حشر را و نماید محشری

«O vakit bu cihan, başka bir âlem doğurur ve bu mahlûkata bir mahşer gösterir».

تا قیامت گر بگویم بشمرم
من ز شرح این قیامت قاصرم

«Kıyâmete kadar sayıp döksem yine bu kıyâmetin şerhinden âciz kalırım».

Ehlullah indinde kıyâmet üç türlüdür. Biri: Her canlı mahlûkun öldükten sonra ba's ü haşr olmasıdır. Diğer: «Ölmeden evvel ölünüz». Nefsinizin ârzularına tâbi' olmamak sûretiyle onu öldürünüz. Emri mûcebince ölmeden evvelki ma'nevî ölümdür.

اَوْمَنْ

كَأَنَّمَا فَاجِئِينَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي
النَّاسِ كَمَنْ مَشَى فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِجَارِجٍ مِنْهَا

Yâni: «Küfr ile, yâhud cehl ile, dalâletle ölü iken onu îmân ile, yâhud ilm ile, yâhud hidâyetle dirittiğimiz ve kendisine hak ve bâtıl temyiz edecek bir nur verdiğimiz kimse ki o nur ile insanlar arasında doğru yola gider. Böyle bir kimse karanlıklar içinde bulunup da oradan çıkmayan bir şahs ile müsâvî olur mu?»

Tefsirlerde yazıldığına göre bu Âyet, Resûlullah Efendimizin amcası Hamza bin Abdülmuttalib ile Ebû Cehl hâkkında nâzil olmuştur. Bi'set-i Muhammediyyenin altıncı senesi içinde idi ki Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Mekke'nin (Safâ) denilen mevkiinde yalnızca bulunuyordu. Ebû Cehl habisi oradan geçti. Resûl-i ekrem'i yalnız görünce — tabiatındaki habâset icâbı — o peygamber-i ekbere kötü sözler söyledi. Sallal-

چون کند تقصیر بس چون تن زند
چونکه لبیکش بیارب می رسد

«Bir insanın yâ Rabbî demesine karşı Allah'ın lebbeyki vâsıl olurken bir kimse nasıl olur da o hitabda kusûr ve sükût edebilir?»

هست لبیک که نتوانی شنید
لبیک سر تا پای بتوانی چشید

«Ey sâlik; o, öyle bir lebbeyktir ki işitemezsin, lâkin başından ayağına kadar bütün mevcûdiyyetinle onun ma'nevî zevkini duyarsın».

Bir A'râbî; Resûl-i ekrem Sallallahü Aleyhi Vese'lleme : «Yâ Resûlallah; Allah bana yakınsa ona gizlice, uzakta ise yüksek sesle duâ edeyim.» Diye sorması üzerine şu Âyet-i Kerîme nâzil oldu :

اَوَاذًا سَاَلَكَ عِبَادِي
عَبَّيْ فَاِنِّي قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَا
فَلْيَسْتَجِيبُوْا لِيْ وَلْيُؤْمِنُوْا بِالْمَلٰٓئِكَةِ مَرَشِدُوْنَ

«Habîbim; kullarım sana benden sorunca haber ver ki ben hakikaten kendilerine yakınum. Bana duâ edince duâcının duâsına icâbet ederim. O hâlde benden icâbet talebinde bulunsunlar ve bana îmân etsinler, icâbetimden emin bulunsunlar. Me'muldür ki hidâyet yolunu bulurlar?».

Kezâ (فَاذْكُرُونِيْ اِذْ كَرَّمْتُ) «Beni zikredin ki ben de sizi zikredeyim». Ve (وَاشْكُرُوْا لِيْ وَلَا تَكْفُرُوْا) «Bana şükredin, küfrân-ı nî'mette bulunmayın.» Âyet-i Kerîmesi de vardır.

İşte şu Âyetlerle Cenâb-ı Hak, duâ edene icâbet buyuracağını ve zât-i akdesini zikreden kulunu zikredeceğini bildiriyor. Hadis-i Şerifte de : «Kul: Yâ Rabbî deyince Allahü Teâlâ da : Lebbeyk, iste, sana verilir buyurur» denilmiştir.

Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ : Yâ Rabbî demesine karşı lebbeyk cevâbı gelecek olduğunu bilen bir kimse, onu demekte nasıl kusûr eder?

lahü Aleyhi Vesellem hazretleri sükût ile mukabelede bulundu. Vak'ayı görmüş ve işitmiş olan bir câriye, Hazret-i Hamza'ya Ebû Cehlin edeb-sizliğini anlattı. Kahraman Hamza, doğruca Ka'be'nin yanına gitti. Çünkü Kureyş'in ileri gelenleri, o vakit (Hıcr) şimdi (Hatim) denilen mevki'de otururlardı. Ebû Cehl de orada idi. Hazret-i Hamza onun yanına gitti ve : «Kardeşimin oğluna karşı edepsizlik eden sen mi idin?» diye elindeki yayla herifin kafasına vurdu. Habisin başından akan kanlar, utanmayan yüzünü kızarttı. Tarafdarları Hamza'ya hücum etmek istedilerse de Ebû Cehl : «Durun, Hamza haklıdır, ben münâsebetizlik ettim» diye Hamza'nın hiddetini teskine çalıştı.

Ebû Cehl öyle azametli bir herifti ki Bedir muhârebesinde başını kesecek olan Abdullah bin Mes'ud (radiyallahü anhe) : «Gerdanım ile birlikte kes ki Muhammede büyük görünsün» demişti. Bu sefer Hazret-i Hamza'ya tarzıye vermesi, hiddetle gidip müslüman olmasın düşünce-siyle idi. Fakat umduğu gibi değil, korktuğu gibi oldu. Cenâb-ı Hamza, Ebû Cehli tepeledikten sonra gitti. Birâder zâdesinin huzûrunda müslüman oldu.

İşte Âyette kendisine nur verildiği bildirilen kimse Hazret-i Hamza, karanlıklardan çıkamayacağı haber verilen de Ebûcehl idi.

Âyetin husûsiyyeti, ondan umûmî bir ma'nâ istinbâtına mâni' olmayacağından sofîyye hazarâtı onu (kıyâmet-i vustâ) diye te'vil eylemişlerdir.

Kıyâmetin üçüncüsü de sâlikin fenâ fillâh mertebesinden beka billâh derecesine yükselmesidir ki buna da Kur'ân'daki (فَآذَا جَاءَتِ الطَّامَةُ الْكُبْرَى) Nazm-ı Celili işârettir demişlerdir.

(Tammetülkübrâ kıyâmetin en korkunç bir ânıdır ki Cehennemlik olanların Cehenneme sürüldüğü, Cennetlik bulunanların Cennete sevkedildiği zamandır.

Cenâb-ı Pîr, bu kıyâmetin şerh ve izâhından âciz kaldığını i'tirâf ediyor. Sonra da buyuruyor ki :

این سخنها خود بمعنی یا رب است
حرفها دام دم شیرین لیست

«Bu sözler hakikatte (Yâ Rabbî) ma'nâsımadır ve duâ mevkiindedir. Çünkü harfler ve kelimeler, tatlı dilli bir zâtın nefesine tuzak kurmak, yânî, behâne ile onu söyletmek içindir».

diye makam-ı teaccüble soruyor. Fakat o cevâbın sesi kulakla işitilemeyeceğini, lâkin bütün mevcûdiyyetle ma'nevî zevkinin duyulacağını haber veriyor.

Şârih Ankaravî kuddise sirruhû da (sahih bir rivâyet) kaydıyle şöyle bir fıkra naklediyor: Hazret-i Mûsâ münâcâtı sırasında: «Yâ Rabbi» demişti. Cenâb-ı Hak: «Lebbeyk yâ Mûsâ» buyurdu. Mûsâ: «Yâ Rabbi; sen sensin, ben kimim ki bana lebbeyk diye cevap veriyorsun?» diye sordu. Allahü Teâlâ: «Ben kendi nefsimle yazdım, yâni teahhüd ettim ki kullarımdan biri bana Rubûbiyyetimle hitâb ederse ben de telbiye ile, yâni, lebbeyk demekle cevap veririm. Mûsâ sordu ki: «Yâ Rabbi; bu iltifat, itâatkâr kullar için mi?» Hak sübhânehû cevap verdi ki: «Hayır. Bütün günahkâr kullar için.» Mûsâ yine sual etti ki: «İtâatkâr olana icâbetin, onun tâatinden dolayı olacak, ya günahkâr kuluna neden icâbet ediyorsun?» Allah celle celâlühû buyurdu ki: «İyilik edene cevap verir ve mükâfat eder de kötülük edeni men'eyleyecek olursam benim sehâvetim ve keremim nerede kalır?»

Bu, pek büyük müjdeyi unutmayalım, günahkâr olduğumuza bakmayalım da (Aman yâ Rabbi) demekten hâlî kalmayalım.

«DUVAR ÜSTÜNDE BULUNAN SUSAMIŞ BİR KİMSENİN SUYA KERPIÇ ATMASI»

5156

بر لب جو بود دیواری بلند
بر سر دیوار تشنه دردمند

«Dere kenarında yüksek bir duvar vardı. Üstünde susamış derdli biri bulunuyordu».

5157

مانعش از آب آن دیوار بود
از پی آبی چوماهی زار بود

«Onu sudan men'eden o duvardı. O ise su için balık gibi çırpınıyordu».

5158

تا گهان انداخت او خشتی در آب
بانگ آب آمد بگوشش چون خطاب

«Birdenbire suya bir kerpiç parçası attı. Kerpiğin düşmesi ile suyun sesi ona bir hitâb gibi geldi».

5159

چون خطاب یار شیرین و لذیذ
مست کرد آن بانگ آبش چون نبیذ

«Suyun sesi, yârin hitâbı gibi tatlı ve lezzetli idi. O su sesi onu üzüm suyu gibi mestetti».

5160

از صفای بانگ آب آن منتحن
گشت خشت انداز آنجا خشت کن

«O, susuzluk mihnetini çeken, su sesinin verdiği safadan, duvardan kerpiç koparıp atmaya başladı».

5161

آب می زد بانگ یعنی می ترا
فائده چه زین زدن خشتی مرا

«Su ona: Hey; bana böyle kerpiç atmaktan sana ne fayda var? diye seslendi».

5162

تشنه گفت آ با مرا دو فائده است
من ازین صنعت ندارم هیچ دست

«Susamış adam cevap verdi ki: Ey su; bu atıştan benim için iki fayda vardır. Onun için bu san'atten, yâni, kerpiç atmaktan vazgeçmem».

فائده اول سماع بانگ اب
کو بود مرتشنگار چون رباب

«Birinci fayda: Su sesini işitmektir ki o, susamışlara rebab dinlemek gibi gelir».

بانگ او چون بانگ اسرافیل شد
مهره را زین زدند گوی تحویل شد

«Onun sesi, İsrâfilin sûru gibidir ki ölüye onun sesinden tahvil vâkı' olur, yâni, dirilir».

یا چو بانگ رعد ایام بهار
باغ می باید ازو چندین نکار

Yâhud o su sesi, bahâr vaktindeki gök gürültüsü gibidir ki ondan bağlar, bağçeler bu kadar nakış bulur».

Yâni; çiçekler açılır.

یا چو بردرویش ایام زکات
یا چو بر محبوس پیغام نجات

«Yâhud o ses, fakir için zekât verilme günü veyâhud mahbusa kurtulma haberi gelmesi gibidir».

چون دهر حان بود کان ازین
میرسد سوی محمد بی دهن

«Yâhud o ses, Yemen'den Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâma ağız, burun vâsıtası olmaksızın gelen nefes-i rahmânî gibidir».

Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Ben, Yemen tarafından gelen nefes-i rahmânî duyuyorum» buyurmuş, bununla Yemen'de bulunan (Üveysülkareni) radiyallahü anıbe işaret etmiştir.

یا چو بوی احمد مرسل بود
کان بعاصی در شفاعت میرسد

«Yâhud yine o ses, şefâat husûsunda Ahmed-i mürselin âsiye vâsıl olan râyihası gibidir».

یا چو بوی یوسف خوب و لطیف
میزند بر جان یعقوب نحیف

«Yâhud yine o ses, zaııflamış Ya'kub'un rûhuna gelen güzel ve lâtif Yûsûf'ün kokusu gibidir».

فائده دیگر که هر خشتی کزین
برکنم آیم سوی ماء معین

«İkinci bir faydası da şudur ki: Kopardığım her kerpiç ile duvar alçalıyor, ben de o nisbette akar suya yaklaşıyorum».

کز کبی خشت دیوار بلند
بست تر گردد یقین ای هوشمند

«Ey şuurlu kimse, yüksek bir duvardaki kerpiçlerin azalmasından duvar şübhesiz alçalır».

بستی دیوار قربی میشود
فصل او درمان وصلی میشود

«Duvarın alçalması, suya yakınlık hâsıl eder. O kerpiçlerin ayrılması vuslat dermânı olur».

سجده آمد کردن خشت لُزب
موجب قربی که واسجد واقرب

«Allaha secde etmek, o yapışık kerpiçi koparmaktır ki Hakka kurbiyyeti mûcib olur, nitekim Kur'an'da secde et ve yaklaş buyurulmuştur».

Hikâyedeki susamış kimse: Bir Allah âşıkıdır. Susaması kalbindeki ayrılık âteşidir. Duvar: Onun varlığı ve benliğidir ki visâle mâni' olmaktadır. Ondan kerpiç koparılması, o mâniin yavaş yavaş izâlesi demektir. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Varlık duvarından bir kerpiç koparmak, secde etmek gibi Allah'a yaklaşmak olur. Hadis-i Şerif'te: «Bir kulun Rabbine en yakın bulunması secde hâindedir» buyurulmuştur. Yine bir Hadis'te: «Allah'a çok çok secde et. Çünkü sen secde ettikçe Cenâb-ı Hak o secde ile seni bir derece yükseltir ve yine o secde ile senden bir hatâyı düşürür, yâni, afveder» denilmiştir.

تا که این دیوار عالی کردنت
مانع این سرفرو آوردنت

«Bu varlık duvarı yüksek bulundukça, bu baş eymeye, yâni, secde etmeye mâni' olur».

سجده نتوان کرد بر آب حیات
تا نیام زین تن خاکی نجات

«Bu toprak vücuddan kurtulmayınca eğilip âb-ı hayâta secde etmek ve ondan doya doya içmek imkânı yoktur».

بر سر دیوار هر که تشنه تر
زود تر بر میکند خشت و مدر

«Duvar üstünde her kim daha ziyâde susamışsa duvarın taşını ve kerpiçini o daha çabuk koparır».

هر که عاشقتر بود بر بانگ آب
او کلوخ زوت ترکند از حجاب

«Suyun sesine her kim daha ziyâde âşık ise ona hicab ve mâni' olan varlık duvarından daha büyük parçalar koparır».

او ز بانگ آب بر می تا عنق
نشود بیگانه جز بانگ بلق

«O kimse suyun sesinden boynuna kadar mest olur. Suyun çıkardığı sestten başka bir şey işitmez».

ای خنک آنرا که او ایام خویش
مغتم دارد گذارد وام خویش

«Ne mutlu o kimseye ki günlerini ganîmet bilir de borcunu edâ eder».

Ferâiz-i İlâhiyyeden her birinin vakt ü zamânıyla ifâsı kullar için birer borçtur. Binâenaleyh vaktini fırsat ve ganîmet bilip de o borcu vaktinde eda eden bir müslüman; ne mutlu, ne bahtiyâr bir kuldur. Meselâ sabah ezânı okunurken uyanmış bir kimse kalkıp abdest alır ve namazını kılarsa borcunu ödemiş olur. Uykumu alamadım, yâhud kalkacak hâlim yok. Sonra kazâ ederim diyen kimse: hem borçlu kahr, hem de (ملك الموفون) Yâni: «Bir şey'i sonra yaparım diyenler helâk oldular» tehdidinde dâhil olur.

اندران ایام کش قدرت بود
صحت و زور دل و قوت بود

«Bir kimsenin kudretli, sıhhatli, güçlü ve kuvvetli bulunduğu gençlik zamanında ibâdet etmesi başka türlüdür».

وان جوانی همچو باغ سبز و تر
میر مانند بی درنی بار و بر

«O gençlik mevsimi, yeşil ve tâze bir bağ gibi bol bol meyve yetiştirir».

چشمه های قوت و شهوت روان
سبز میگردد زمین تن بدان

«O vakit vücudda kuvvet ve istihâ çeşmeleri akar da ten zemini onunla yeşerir».

خانه معمور و سقفش بس بلند
معتدل ارکان و بی تخلیط و بند

«Gençlik; ma'mur, çatısı çok yüksek, köşe direkleri sağlam, ta'mir karışmamış ve payanda vurulmamış bir ev gibidir».

پیش ازان کایم پری در رسد
کردنت بندد بحبل بن مسد

«Ondan sonra ihtiyarlık günleri erişip de boynunu hurma lifinden örülmüş, yâhud kuvvetli ve sıkı bükülmüş bir iple bağlayınca».

خاک شوره گردد وریزان و سست
هرگز از شوره نبات خوش ترست

«O ihtiyar cesed, çorak toprak gibi gevşek olur ve dökülür. Çorak bir tarladan hiç bir vakit hoş bir nebat yetişmez».

آب زور و آب شهوت منقطع
او ز خویش و دیگران نا منتفع

«İhtiyarda kuvvet ve şehvet suyu kesilir. Kendisinden ve başkalarından faydalanamaz».

ابروان چون پالدم زیر آمده
چشم رانم آمده تاری شده

«Kılları paldum gibi aşağı düşmüş, gözleri rutubetlenmiş ve karar-
mış».

از تشیخ رو چو پشت سوسمار
رفته نطق و طعم و دندانهاز کار

«İhtiyarlıktan yüzü keler sırtı gibi buruşmuş, dişleri döküldüğü için
söz söylemesi değişmiş ve bir şey'in tadını alması kalmamış».

روز بیگه لاشه لنگ و ره دراز
کارگه ویران عمل رفته ز ساز

«Gün gecikmiş, lâşe hâline gelen cesed topal, yol ise uzun ve uzak,
tezgâh harâb olmuş, işin de düzeni bozulmuş».

جانبه‌های خلق بدیددی ز خار

بای درویشان نخستی زار زار

«Halkın elbisesi, çalının dikenlerinden yırtılıyor, yalınayak gezen fukarânın ayakları ondan yaralanıyordu».

چون بجد حاکم بدو گفت این بکن

گفت آری برکنم روزیش من

«Vâli ve hâkim ona: Bunu sök diye ciddi emir verince evet, evet bir gün sökerim dedi».

مدتی فردا و فردا وعده داد

شد درخت خار او محکم نهاد

«Bir müddet yarın, öbür gün sökerim diye va'dde bulundu. Fakat bu müddet esnâsında onun diken ağacı sağlam kökleşti».

گفت روزی حاکمش ای وعده کز

پیش از در کار ما واپس مغز

«Bir gün hâkim ona dedi ki: Ey iğri va'deli, yâni, sözünü tutmayan; illeri gel, işimize, yâni, şu ağacı sökmeye ikdam et, geri kaçma».

گفت الایام یا عم بیننا

گفت عجل لاتماطل دیننا

Çalıyı diken: «Amca; önümüzde hayli gün var. Onların birinde sökerim, dedi. Hâkim de: Çabuk, bize olan borcunu geciktirme».

Diyerek ilâve etti ki:

پنجهای خوی بد محکم شده

قوت برکندن آن کم شده

«Kötü huyların kökleri sağlamlaşmış, onları söküp atacak kuvvet azalmış».

İşte gençlik ile ihtiyarlık arasında bu kadar fark olduğu gibi gençlik ve ihtiyarlıkta edilen ibâdetler arasında da o kadar fark vardır.

«BİR VÂLİNİN BİR KİMSEYE: DİKTİĞİN BU ÇALIYI
YOLUN BAŞINDAN SÖK DİYE EMİR VERMESİ»

همچو آن شخص درشت خوش سبض

در میام ره نشاند او خار بن

«O sert ve hoş sözlü şahıs gibi ki yolun ortasına bir çalı dikmişti».

ره‌نذر یائس ملامتگر شدند

یس بگفتندش بکن این را نکند

«Gelip geçenler onu levmettiler ve bunu sök dediler, fakat o sökmedi».

هر دمی آن خار بن افزون شدی

بای خلق از زخم آن پر خون شدی

«Her ân o çalı büyür, halkın ayağı onun dikenlerinden kanardı».

تو که میگوئی که فردا این بدان
که بهر روزی که می آید زمان

«Sen, dikenin sökülmesi için yarın diyorsun. Şunu bil ki zaman geçtikçe ve her gün gelip gittikçe»,

آن درخت بد جواتر میشود
وین کننده پیر و مضطر میشود

«O kötü ve dikenli ağaç, bir delikanlı gibi kuvvetlenir, onu sökecek olan ise gittikçe ihtiyarlar ve kuvvetten düşer».

Bir Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki : «Âdem oğlu ihtiyarladığı hâlde kendisinde hırs ve uzun uzadıya emeller hasleti gençleşir».

Diğer bir Hadîste : «İmân yetmiş bu kadar şü'bedir. En yüksek derecesi (لا اله الا الله) dir. En aşağısı da müslûmanların yolundan zahmet verecek şeyleri kaldırmaktır» buyurulmuştur.

Demek ki sökağa süprüntü atmamak, yol ortasındaki taşı bir kenara çekmek, hülâsa halkı rahatsız edecek şeyleri yoldan kaldırmak imânın bir derecesi imiş. Yâni; müslümân olan, sokakları telvis etmediği, oralara öteberi atmadığı gibi atılan şeyleri de mümkün olduğu takdirde kaldırmış. Öyle olduğu hâlde bahsimizdeki adam, sokağın ortasına bir çalı dikmiş, herkesin üstü, başı yırtılmasına, vücudlarının yaralanmasına sebep olmuş. Söküp kaldırması teklif edildiği hâlde de bugün, yarın söke-rim diye o teklifin yerine getirilmesini geciktirmiş.

Buradaki yoldan maksad : Dünyâ ile âhiret arasında geçilmesi herkes için zarûrî bulunan hayat yoludur. Oraya diken dikmek : Kötü bir işi kendi âdet edinmek ve başkalarını o kötülüğe teşvik ve mutazarrır eylemektir. Meselâ bir adam; nobranlığı, huysuzluğu tabiat hâline getirir. Ufak tefek kusurlara karşı müsâmaha edeceği yerde onu yaparı tek-dire kalkışır. Farazâ biri tıramvayda kalabalık dolayısıyla bir yerine dokunacak olsa hemen kavga eder ve kıyâmet koparır. İşte bu ve emsâli kötü huylar, halkın geçeceği yola dikilmiş çalı gibidir. O çalının hemen sökülüp çıkarılması, yâni, o kötü tabiatın vakit geçirmeksizin terkine çalışılması lâzımdır. Bugün, yarın terkederim diye oyalanmak doğru değildir. «Sonra yaparım diyenler helâk olur» Hadis-i Şerifi biraz evvel geçmişti. İnsanın ne kadar yaşayacağını ve ne vakit öleceğini Allah'tan

başka kimse bilmez. Yarın, öbür gün derken ecel geliverir. Ölümün pençesi adamın boğazına sarılır. Tевbe ve istiğfâra vakit bulamadan gitmek ihtimâli vardır. Bundan başka bir fidan dikildiği yerde durdukça kök salıverdiği ve kuvvetlendiği gibi fanâ i'tiyadlar da insanda durdukça ve terkedilmedikçe şiddetlenir. Günden güne sâhibine ve başkalarına olan zararı artar. Sâhibi ihtiyarladıkça kendisindeki kötü i'tiyad kuvvetleşir ve gençleşir.

خاربن در قوت و بر خاستن
خارکن در پیری و در کاستن

«Diken ağacı yerinde durdukça kuvvet peydâ eder ve boy atar. Onu çıkaracak olan ise ihtiyarlar ve kuvvetten düşer».

خاربن هر روز و هر دم سبز وتر
خارکن هر روز زار و خشک تر

«Diken ağacı her gün ve her ân yeşil ve tâze durur. Onu çıkaracak ise her gün inler ve gittikçe kurur».

خاربن دان هر یکی خوی بدت
بارها در پای خار آخر زدت

«Kötü huylarından her birini bir çalı farzet ki onun dikenleri kaç kerre senin ayağına battı».

بارها از خوی خود خسته شدی
حسن نداری سخت بی حسن آمدی

«Kaç kerre kendi tabiatından hastalandın. Fakat his sâhibi olmadığın için o hastalığın sebebini farketmiyorsun, çok hissiz bir adamsın».

گر ز خسته گشتن دیگر کسان
کز خلق زشت توهست آن رسان

«Eğer senin kötü huyundan diğerlerinin müteessir ve marız olduğunu»,

غافل باری ز زخم خود نه
تو عذاب خویش و هریگانه

«Farketmiyorsan, kendi yaranın da farkında değil misin? Sen kendinin de, başkalarının da azâbısın».

Yâni, huysuzluğundan hem kendini, hem başkalarını rahatsız ediyorsun.

یا تبر بر گبر و مسدانه بزن
تو علی وار این درخیز بکن

«Sen ya teberi, baltayı erkekce vurup Ali gibi şu Hayber kal'asının kapısını kopar».

یا بگین وصل کن این خار را
وصل کن با نار و نور یار را

«Yâhud bu dikenî gül ağacına aşla. Yârin nûrunu yârin ateşine vassıyle».

تا که نور او کشد نار ترا
وصل ار گلشن کند خار ترا

«Tâ ki onun nûru, sendeki kötülük ateşini söndürsün, onunla irtibatın, senin dikenini gül bağçesi hâline getirsin».

Kötü huylardan kurtulmak ve onları iyi ahlâka tebdil etmek için Hazret-i Mevlânâ, evvelâ teberi alıp Ali gibi Hayber kal'asının kapısını koparmayı, sâniyen bir yâre, yâni, ma'nevî hekim olan mürşid-i kâmile vâsıl olmayı tavsiye ediyor.

Hayber'in kapısını koparmak, riyâzet ve mücâhede ile nefis-i emmâre'nin ârzû ve emirlerine muhâlefet etmek demektir. Öyle yapıldığı takdirde tabiatteki kötü huylar yerinden koparılıp çıkarılır.

Hayber, Medine'ye epeyce mesâfede kâin bir kasaba idi ki yahudilerle meskûn bulunuyordu. Etrâfına bir hisar çevrilerek o zamâna göre muhâfaza altına alınmıştı. Aleyhissalât Efendimiz, Hicretin yedinci senesinde orasını muhâsaraya aldı. Hazret-i Ali hisarın kapısını koparıp çıkardı. Kapı açılınca hisarın fethi müyesser oldu.

Ey sâlik; sen de vücûdundaki ahlâk-ı seyyiyeyi mücâhedât ile koparıp atacak olursan, sana da ma'nevî bir fetih hâsıl olur. Fakat kendi kendine yapılan bu mücâhedenin de o kadar faydası yoktur. Böyle bir hareket, kendi kendine hekimliğe kalkışıp ilâç almaya benzer. Binâenaleyh bir mürşid-i kâmile mürâcaat ve onun ma'nevî tedâvisine dehâlet lâzımdır ki senin nârını nûra tebdil etsin ve ahlâk-ı seyyiyeni tedâvi eylesin.

تو مثال دوزخی او مؤمنست
کشتن آتش بمؤمن ممکنست

«Sen cehennem gibisin, mürşid de mü'min misâlidir. Ateşi söndürmek mü'min için mümkündür».

گویدش بگنر زمن ای شاه زود
هین که نورت سوز نارم را ربود

«Cehennem, mü'mine diyecektir ki: Ey şâh-ı din; çabuk geç, git ki senin nûrun benim nârımı söndürüyor».

Çünkü: nûr, daimâ nâre galebe eder. Hattâ dikkat edilmişse görül-müştür ki güneşe karşı konulan ateş söner, kömür de yanmaz.

Bu meâlde olmak üzere: «Kıyâmet gününde Cehennem: Yâ mü'min geç ki senin nûrun, benim nârımı söndürüyor diyecektir» Hadisi rivâyet edilmektedir.

كان زقهر انكيخته شد اين ز فضل
نار ضد نور باشد روز عدل

«Ateş ve cehennem Allah'ın kahrından, nûr ise Hakkın fazl u kere-
minden halk olunmuştur. Adâlet günü olan kıyâmette nâr, nûrun zıddı
olacaktır».

Çünkü; Cenâb-ı Hak (سبوت رحمتی علی غضبی) yânî: «Benim merhametim,
gazabımı geçti» yânî, ondan fazladır, buyurmuştur. Binâenaleyh mağlûb
ve mesbuk olan gazabından yaradılmış ateş, sâbık ve gâlib bulunan rah-
metten zuhûra gelen nûra karşı elbette mağlûp olur.

گرهمی خواهی تو دفع شر نار
آب رحمت بر دل ایشان گمار

«Eğer sen nârın şerrini def'etmek istersen Hakkın rahmeti suyunu
ateşin üstüne dök».

Rahmet suyu nedir? diyecek olursan bil ki:

چشمه آن آب رحمت مؤمنست
آب حیوان روح پاک محسنست

«O rahmet suyunun çeşmesi mü'mindir. Âb-ı hayât ise mü'min-i
muhsinin pâk olan rûhudur».

İhsan nedir ve muhsin kimdir? denilecek olursa, ihsânın lûgat ma'-
nâsı: Bir şey'i iyi ve güzel yapmaktır. Şeriatteki mefhûmu bir Hadîs-i
Şerifte şöyle beyân buyurulmuştur: «İhsan: Senin Allah'a onu görüyor-
muş gibi ibâdet etmendir. Eğer sen onu görmüyorsan o seni görmektedir».

İşte Huzûr-ı İlâhiye durduğu vakit Cenâb-ı Hakkı müşâhede ederce-
sine huzû', huşû' ile ibâdet eden, namazını ihlâs ile kılan, orucunu riyâ-
sız tutan, hülâsa kulluğunu Huzûr-ı Bârî'de imiş gibi ifâ eyleyen kimse
de muhsindir.

بس گریز است نفس تو از
زانکه تو از آتشی او آب جو

«Senin nefsin o mü'min-i muhsinden çok kaçar. Çünkü sen ateş tabi-
atlisin, o ise ırmak suyu gibidir».

ز آب آتش زان گریزان میشود
کاشش از آب ویران میشود

«Ateşin harâreti sudan söndüğü için ateş sudan kaçıcıdır».

حسن تو و فکر تو از آتشت
حسن شیخ و فکر او نور خوششت

«Senin hissin ve fikrin ateştedir. Şeyh-i kâmilin hissi ve fikri ise
lâtif nurdandır».

آب نور او چو بر آتش چکد
چک چک از آتش بر آید بر جهد

«Onun nûru suyu ateşe damlayınca ateşten «çek çek» sesi gelir».
Hazret-i Mevlânâ «çek çek» kelimesiyle su damlayan ateşin sönerken
çıkardığı sesi anlatıyor.

چون کند چک چک تو گویش مراد و درد
تا شود این دوزخ نفس تو سرد

«Ateş «çek çek» diyince, sen de ona «derd ve ölüm olsun» de ki
senin bu cehennem gibi olan nefsin soğusun».

(Merk ü derd) ta'biri, inkisar makamında ve bizim «karın ağrısı»
dediğimiz makamda kullanılır.

تا نسوزد او گلستان ترا

تا نسوزد عدل و احسان ترا

«Tâ ki nefis ateşi senin rûhun gülîstânını ve onun adl ü ihsânını yakmasın».

بعد از آن چیزی که کاری برده

لاله و نسین و سیسنبه دهد

«Ondan sonra ne ekersen, yâni, nasıl bir amel-i sâlihte bulunursan mahsul verir. Lâle, beyaz gül ve marsıma yetiştirir».

(Sisenber) marsıma, yâhud balsıma dedikleri güzel kokulu bir yapraktır.

باز پناه می‌رویم از راه راست

باز گرد ای خواجه راه ما بجاست

«Yine doğru yoldan, yâni mevzûumuzdan ayrıldık. Efendi; sadede gel, bahsimiz nerede idi?»

اندر آن تفریر بودیم ای حسود

که خرت لنگست و منزل دور زود

«Ey hasedkâr olan; şunu takrir ediyorduk ki senin merkebin topal, varacağın menzil ise uzaktır. Çabuk ol, tevbe ve istiğfârını yarına bırakma».

سال بیگه گشت وقت کشت نی

جز سیه رویی و فعل زشت نی

«Senenin mevsimi geçti. Ekin vakti değildir. Sende ise yüz karalı-ğından ve kötü amellerden başka bir şey yoktur».

کرم در بیخ درخت تن فتاد

بایدش بر کند و در آتش نهاد

«Cisim ağacının köküne kurt musallat oldu. Onu çıkarıp ateşe atmak, riyâzet ve mücâhede ile öldürmek lâzımdır».

هین هین ای راهرو بیگانه شد

افتاب عمر سوی چاه شد

«Ey âhiret yolcusu; aklını bâşına al. Vakit gecikti. Ömr güneşi kuyuya doğru gitti».

Yâni; gurûba yaklaştı.

این در روزگرا که روزت هست زود

پیرافشانی بکن از راه جود

«Henüz kuvvetli bulunduğun şu iki günceğizde cömerdlük yolunda bir hareket et».

این قدر تخی که ماندستت بباز

تا بروید زین دو دم عمر دراز

«Elinde kalan bu kadarcık tohumu saç ki bu iki nefeslik ömür zamânından sana uzun bir ömür hâsıl olsun».

Elde kalan tohumdan maksad : Bakıyye-i ömürdür. Hayât müddetinden bakıyye olan birkaç günlük ömür tohumunu ibâdet tarlasına ek ki o kısa müddet sana uzun bir ömür gibi gelsin ve uzun bir ömür çalışmasıyle elde edilecek füyûzât husûle getirsin.

یا نبردست این چراغ با گهر
هین فتیالش ساز و روغن زودتر

«Kıymetli olan bu hayât kandili sönmeden evvel onun fitilini düzelt ve çabucak yağın koy ki gözünü aydınlatsın ve gönlünü tenvir etsin».

«HAYIRLI İŞLERİN YARINA BIRAKILMASINDAKİ ZARARIN
BEYÂNI»

5230

هین مگوفردا که فرداها گذشت
تا بکلی نگذرد ایام کشت

«Aklını başına al da bir iş için yarın yaparım deme ki ömründen bir çok yarın geçti. Hemen tevbe ve istiğfâr ile işe başla ki ekin mevsimi tamâmiyle geçmesin».

«Dünyâ, âhiretin tarlasıdır», burada ekilen orada biçilir. «Dünyâda zerre kadar hayır işleyen, âhirette onun mükâfâtını görecek. Kezâ dünyâda zerre kadar şer işleyen onun mücâzâtını ukbâda görecek».

Dünyâ âhiretin tarlası olunca, hayat da onun tarla sürme ve ekin ekme için çalışma zamânıdır. Sen bu zamânın çoğunu bîhûde geçirmişsin. Bâri kalan birkaç günlük ömrünü hayr ü hasenât ekmeye sarfet ki âhirette onları sevâb ve mükâfât olarak biçesin.

5231

لب بند و کف پر زر بر کشا
مخل تن بگذار و پیش آور سخا

«Ma'nâsız sözlerden dilini tut. Paran varsa onları fukarâya vermek için avucunu aç. Cesed hasisliğini bırak ve cömerdliği ileri sür».

Cömerdlik nedir? Yalnız yedirmek, içirmek, giydirmek, kuşatmak sûretiyle fukarâyı terfih etmek midir? Evet, bunlar cömerdlik hareketleridir. Fâkat bir de nefsten ve onun ârzûlarından cömerdlik yapmak vardır.

ترك شهوتها و لذتها سخاست
هر که در شهوت فروشد بر نخاست

«Şehvetleri, nefsin istediği ve lezzetli gördüğü şeyleri terketmek de bir nevi' ve daha efdal bir cömerdliktir. Şehvete batan kimse o mülevvesât içinden davranıp kalkamaz».

Meselâ milyon sahibi bir adamın servetinden birkaç lira fedâ ederek fukarâya vermesi, mevcut parasına nisbetle hiçtir. Onu sarfetmesi kendisini sarsmaz. Lâkin meselâ ramazanda oruc tutması, sabah kahvaltısından başlayıp, öğle ve akşam yemeklerindeki lezzetli taâmlardan bir gün olsun nefsin men'etmesi ve onlardan mahrûmiyyete sabreylemesi, onun için büyük bir cömerdlik ve azîm bir fedâkârlık olur.

5233

ابن سخا شاخست از سرو بهشت
وای او که ز کف چنین شاخی بهشت

«Bu cömerdlik cennet selvisinin bir dalıdır. Böyle bir dalı elinden kaçırın kimsenin vay hâline!»

Ma'lûm ya bir dalı yakalayan kimse, onun delâletiyle ağaca ve ağacın bulunduğu yere vâsıl olur. Cömerdlik de Cennet ağaçlarından bir dal gibidir ki bunu tutan, yâni, cömerdlik eden kimse de onun delâletiyle Cennete varır. Öyle bir dalı tutamayan yâhud elinden kaçırın kimse de tabîi o ağacın bulunduğu Cenneti bulamaz. Bu fıkranın mefhûm-ı muhâlifî, yâni, aksine ma'nâsı şöyle olur: Hasislik, Cehennemden bir daldır. Onu tutmuş olan, onun delâletiyle Cehenneme gider.

5234

عروة الوثقا است این ترك هوا
بر کشد این شاخ جارا بر سها

«Hevâ vü hevesi terkediş urvetülvüskadır, sağlam bir kulptur. O kulp, ona dokunmuş olanın ruhunu semâyâ çeker».

Sûre-i Bakara'da buyurulmuştur ki :

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرِّشْدُ مِنَ الْغَيِّ
فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ
الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا

Yâni : «Dinde ikrah yoktur, (yâni, bir kimse zorla ve icbâr ile müslüman edilemez.) Doğrulup, sapıklıktan temâyüz ve tebeyyün etmiştir. Her kim putları inkâr eyleyip Allah'a imân ederse hakikaten sağlam bir kulpa tutunmuş olur ki o kulpun kopmak ihtimâli yoktur».

Putları inkâr ile Allah'a imân ediş müslüman olmak, müslümanlık ise kopmak ihtimâli olmayan sağlam bir kulpa, kuvvetli bir dala tutunmak demektir.

İmânın dalına sarılan kişi,
Cennete götürür dalın çekişi.
Dinsizlik dalına sarılanın da,
Cehenneme gitmek olur son işi.

5235

تا برد شاخ سخای خوب کیش
مر ترا بالا کشان تا اصل خویش

«Ey mezheb ve mesleki iyi olan kimse; sehâvet dalı, yukarı çekerek aslının, yâni, sürgünü bulunduğu ağacın yanına, yâni, Cennete götürür». Câmi'-i Sağır'de Hazret-i Ali ve Ebû Hüreyre radiyallahü anhümâdan mervî olmak üzere şöyle bir Hadis vardır :

«Cömertlik, Cennet ağaçlarından bir ağaçtır ki dalları Dünyâyâ sarkmıştır. Her kim ondan bir dalı tutarsa o dal, onu cennete çeker, götürür».

5236

یوسف حسنی و این عالم چو چاه
وین رسن صبرست بر امر اله

«Ey sâlik; sen güzellik Yûsüfün, bu âlem kuyu misâlidir. Allah'ın emrine sabır ise, düşeni o kuyudan çıkarıp kurtaracak iptir».

(8) Sûre-i Bakara : 256.

5237

یوسف آمد رسن در زن دودست
از رسن غافل مشو بیگه شدست

«Ey Dünyâ kuyusuna düşmüş olan Yûsüf; ip uzandı, iki elinle tut. İpten gafil olma ve yakalamışken bırakma ki vakit geçmiştir».

5238

حمد لله کین رسن آویختند
فضل و رحمت را بهم آمیختند

«Allah'a hamdolsun ki bu ipi sarkıttılar ve fazl u kerem ile rahmet ü mağfireti birlikte ihsân ettiler».

5239

تا بینی عالم جان جدید
علی پس آشکار و نابدید

«Ki sen yeni bir ruh âlemini göresin. O âlem, ehline çok âşikâr, ehli olmayan için de mahfidir».

Hazret-i Mevlânâ, o ruh âlemini anlatmak, onun ehline âşikâr, nâ ehline gizli bulunduğunu bir misâl ile anlatmak için buyuruyor ki :

5240

این جهان نیست چون هستان شده
و ان جهان هست بس پنهان شده

«Bu yokluk âlemi, yâni, evveli ve sonu adem bulunan Dünyâ, var gibi görünmekte, hakikaten mevcut ve bâkî olan öbür âlem ise çok gizli bulunmaktadır».

Bunu tasavvur ve tefehhüm için şu misâle dikkat etmelidir :

F: 27

417

خاك بر بادست و بازی میکند
کثر نمایی پرده سازی میکند

«Toz rüzgârın üstünde ve onun tahrîkiyle oynar. Lâkin doğru görünmez, hakîkatî perde altına alır».

Yânî; rüzgâr esince yerdeki tozları kaldırır ve oynatır. Toz, rüzgârın tahrîkiyle hareket eylediği için kendi kendine hareket ediyormuş gibi görünerek hakîkatî görmeyenleri aldatır.

این که بر کارست بی کارست و پوست
وانکه پنهانست مغز و اصل اوست

«Bu, iş görüyormuş gibi görünen toz, işsizdir ve meyveye nisbetle kabuk gibidir. Gizli olan ve tozu kaldırıp savuran rüzgâr ise asıl muharriktir ve meyvenin içi misâlidir».

خاك همچون آلتنی در دست باد
باد را دن عالی و عالی نژاد

«Bu tozu rüzgârın elinde bir âlet bil. Rüzgârın âli ve asıl olduğunu anla».

چشم خاکی را بخاك افتد نظر
باد بین چشمی بود نوعی دگر

«Toprağa mensub gözün nazarı toprağadır. Rüzgârı gören göz ise başka türlüdür».

اسب داند اسب را کو هست یار
هم سواری داند احوال سوار

«Atı at bilir ki onun cinsi ve yâridir. Süvârinin ahvâlini de yine süvâri bilir».

چشم حس اسبست و نور حق سوار
بی سواره اسب خود ناید بکار

«His gözü, yânî, bu zâhirî göz, işte o at gibidir. Nûr-ı İlâhî ise atın üstündeki süvâriye benzer ki süvâri olmayınca at işe yaramaz».

بس ادب کن اسب را از خوی بد
ور نه پیش شاه باشد اسب رد

«O hâlde o atı kötü huylardan te'dib ederek vazgeçir. Yoksa pâdişâhın nezdinde merdud bir at olur».

چشم اسب از چشم شه رهبر بود
چشم او بی چشم شه مضطر بود

«Şâhın gözü, atın gözüne kılavuz olur. Şâhın gözü olmayınca atın gözü şaşırır, kalır».

Hâzret-i Mevlânâ, iki beyt evvel zâhirî gözü ata, Nûr-ı İlâhîyi de atın üstündeki süvâriye benzetmişti. Bir süvâri gideceği yere göre atı sevkeder. Dizgini sağa, sola çekmek sûretiyle ona yolu gösterir. Şu hâlde süvârinin gözü, atın gözüne kılavuzluk etmiş olur ki süvâri olmayınca at gideceği yolu ta'yin edemez, şaşırır kahr. Bunun gibi bu zâhir gözüne hakîkatî gösteren ve onu gideceği yola götüren de Allah'ın ona vermiş olduğu hidâyet nurudur.

چشم اسبان جز کلاه و جز چرا
هر کجا خوانی بگوید نی چرا

«Atların gözü ot ve mer'adan başka nereye çağırırsan hayır, niçin geleyim? der».

نور حق بر نور حس را کب شود
آنگهی جان سوی حق راغب شود

«Allah'ın nûr-ı hidâyeti, gözdeki his nûru üzerine inzimâm edince can da Allah tarafına gitmek için rağbet gösterir».

اسبی را کب چه داند رسم راه
شاه باید تا بداند شاه راه

«Süvârisiz at, yol üsûlünü ve kaidelerini ne bilir? Onu sevk edecek şâh bulunmalı ki şahrâhı, yânî, hidâyet caddesini bulabilsin».

سوی حس رو که نورش را کبست
حس را آن نور نیکو صاحبست

«Ey sâlik; sen his tarafına git ki onun râkibi olan İlâhî bir nûr vardır. O nûr, his için iyi bir musâhibdir».

نور حس را نور حق ترین بود
معنی نور علی نور این بود

«His nûruna Hakkın nûru tezyîn olur ki (نور علی نور) "nûr üzerine nûr"un ma'nâsı budur».

«Abdest üstüne abdest, nûr üzerine nûr olur» meâlinde bir Hadîs-i Şerîf vardır. Müslümanların abdest a'zâsı; elleri, yüzleri, kolları, başları

ve ayakları kıyâmette münevver olarak haşrolunacaktır. Bir müslüman Dünyâda ne kadar çok abdest almışsa kıyâmet günündeki nûru o kadar fazla, o derece parlak olacaktır. Bundan dolayı abdestli bulunan bir müslümanın abdesti bozulmamışken abdest tâzelemesi nûr üzerine nûr olur. Bunun gibi gözde bir görme nûru vardır ki insan onunla etrâfını görabiliyor. İşte o nûr-i histir. Ona Hakkın hidâyet nûru da munzam olunca şu inzimâm, nûrun alâ nûrın, yânî, nûr üzerine nûrun, parlaklık üstüne parlaklığın bir tecellisi olur ve tecellî eylediği gözü tezyîn eder.

نور حسی میکشد سوی ترا
نور حقش می برد سوی علا

«His nûru, sâhibini toprak tarafına çeker, Hak nûru ise onu a'lâ ve bâlâ bir âleme götürür».

زانکه محسوسات دوتر عالمیست
نور حق دریاو حس چون شبنمیست

«Çünkü mahsûsât âlemi, yânî, şu âlem-i şehâdet, derece i'tibâriyle dâim bir âlemdir. Hakkın nûru deniz gibidir, his ise o nisbetle çiy dânesi gibi kalır».

Evet; Dünyâ bir his âlemdir. Çünkü onda olan şeyler görülür, işitilir, koklanır, tadılır, tutulur. Fakat bu hislerin verdiği hüküm temâmiyle doğru değildir. Râgıb Paşa :

İmtiyâz-ı sâbit ü seyyârı müşkildir hayâl,
Zanneder keşti nişînân sâhil-i deryâ yürür.

dediği gibi, kayıkta ve gemide bulunanlar; binmiş oldukları kayık ve geminin değil, bil'akis sâhilin yürüdüğünü görürler. Kezâ bir su içine sokulan düz bir deynek su içinde çarpık müşâhede olunur. İşte beş duygunun en kuvvetlisi bulunan görmek hissi insanı böyle aldatır, diğer hisleri de kıyâs ediniz. Fakat ba'zı musaffâ kalblerdeki basîret hissi ile görülecek şeylerde yanılmak ve aldanmak ihtimâli yoktur. Zîrâ hak ve hakikat nûru basîret-i kalbiyye bir deniz farzedilirse nûr-ı basar ona nisbetle çiy dânesi gibi bir rutûbetten ibâret kalır.

لیک پیدا نیست آنرا کب بر او
جز با تار و بگفتار نکو

«Lâkin o his üstündeki râkib, yânî, nûr-ı Hak görünmez. Ancak iyi hareketler ve güzel sözlerle âsârı görünür».

İnsandaki hisler ata, onları sevk u idâre eden Nûr-ı İlâhî de süvâriye benzetilmişti. At, yânî, his, meydandadır. Fakat süvârisi mer'î değildir. Onun mevcûdiyyeti, atın harekâtından, yânî, histe görülen güzelliğe ve iyilikten anlaşılır.

Acabâ bu, neden böyledir? Niçin his vâsıtası olan göz, kulak gibi a'zâ görünüyor da onları idâre eden Nûr-ı İlâhî müşâhede edilmiyor?

نور حسی کو غلیظت و گران
هست پنهان در سواد دیدگان

«His nûru, yânî, meşhûdâtı bize gösteren göz nûru, maddî olduğu için galiz ve ağırdır. Öyle iken gözlerin karasında gizlidir».

چونکه نور حس نمی بینی ز چشم
چون بینی نور آن دینی ز چشم

«Mâdem ki gözde bulunan ve nisbeten maddî olan rû'yet nûrunu göremiyorsun, o dinî ve İlâhî olan Nûr-ı hakkı ki maddî ve galiz değildir, nasıl görebilirsin?»

نور حس با این غلیظی مخفیست
چون حقی نبود ضیائی کان صفیست

«Rû'yet nûru bu maddiyyeti ve gızzeti ile berâber gizli olunca, mu-saffâ ve müzekkâ bulunan Nûr-ı ilâhî nasıl gizli kalmaz?»

این جهان چون حس بدست بادغیب
ماجزی پیشه گرفت و داد غیب

«Bu âlem, gayb rüzgârı, yânî, İrâde-i İlâhiyyenin yed-i kudreti önünde âcizliği âdet etmiştir. Gaybın vergisi, yânî, sevk u tahriki ise».

که بلندش میکند گاهیش بست
که درستش میکند گاهی شکست

«Onu ba'zan yükseltir, ba'zan alçaltır, ba'zan sağlam, ba'zan kırık, dökük bir hâlde bulundurur».

که بینش می برد گاهی یسار
که گلستانش کند گاهیش خار

«Ba'zan onu sağa, ba'zan sola götürür, ba'zan onu gülistan, ba'zan da diken yapar».

دست پنهان و قلم بین خط گزار
اسب در جولان و ناپیدا سوار

«El gizli, fakat onun kullandığı kalem meydanda, yazı yazmaktadır. At, gezip dolaşmakta, onu idâre eden süvâri ise görünmemektedir».

تیر پران بین و نا پیدا کان
جاها پیدا و پنهان جان جان

«Ok, uçup gelmekte bunu gör. Fakat onu atan yayı meydanda değil. Canlar, bedenlere teallûku ve onlarda tasarrufu i'tibâriyle peydâ, lâkin rûhurrûh olan Hâlık-ı teâlâ gizli».

تبررا مشکن که آن تبر شهیدست
نیدست پرتابی زشت آگهیدست

«Oku kırma ki o padişâhın okudur. Lâaletta'yin atılmış ok değildir, vukuf ve hikmet yayından atılmıştır».

ما رمیت از رمیت گفت حق
کار حق بر کارها دارد سبق

«Hak sübhânehû (ما رمیت از رمیت) yâni: «Attığın vakit sen atmadın» buyurdu. Allah'ın fi'li, bütün fiillerden öncedir». Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz Bedir gazâsında yerden bir avuç ufak taş alıp düşman safına atmış, o taşlardan herbiri, dokunduğu müşriki sersemletmişti. Cenâb-ı Hak onu hikâye buyuruyor ki:

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ

Yâni: «Habibim; o taş parçalarını attığın vakit sen atmadın, ve lâkin Allah attı» buyurdu. Bunun gibi işlenilen her fi'lin zuhûra gelmesinden evvel Allah'ın onu halletmesi vâkı' olur. Allah yaratmayınca mahlûkatın hiç bir fi'li zuhûra gelmez. Bu âlemdaki hâdiselerin her biri kavs-i kazâdan, kader yayından fırlamış birer oktur. Hem de öyle lâaletta'yin değil, sebebi ve hedefi ta'yin edilerek atılmıştır. Binâenaleyh o oku, yâni, o hâdiseyi rızâ göstermeyerek kırmaya kalkışma. Belki kazâya rızâ göster.

خشم خود بشکن تو مشکن تبررا
چشم خشم خون شبارد شبررا

«Sen oku kırma, kendi gadabını kır ve hiddetini teskîn et ki gazab günû, sana südü kan gösterir».

(9) Sûrei Enfal : 17.

آنچه پیدا عاجز و بسته زبون
وآنچه ناپیدا چنان تند و حرون

«Âşikâr olan âcizdir, mukayyedir, zebundur, pünhan bulunan da öylece serttir ve itâatsizdir».

Âşikâr olan maddiyyat âlemidir ki ma'nâ âleminin irâdesi altında âcizdir. Gizli bulunan ma'neviyyat ve irâde-i ilâhiyye âlemidir ki serttir, itâatsizdir, belki bütün âlemler, tav'an ve kerhen onun mutiîdir.

ما شکاریم اینچنین دامی کراست
گوی جو گایم جو گانی کجاست

«Biz tuzâğa tutulmuş avız. Böyle bir tuzak kimindir? Bir çevgânı topuyuz, fakat o deynek, bizi oynatan o deynek nerede?»

Hazret-i Mevlânâ; mahlûkatı, husûsiyle irâde sâhibi olduğunu iddi edenleri (gûy)a, Hakkın irâde ve kazâsını da (gûy)ı darbeleriyle yerde yere yuvarlayan (çevgân)a benzetiyor. Gûy, çevgânın itip kakmasının karşı ne derece dayanabilirse irâde-i cüz'iyenin de irâde-i külliyye karşısında o kadar bile mukavemet gösteremeyeceğini anlatmak istiyor.

میدرد میدوزد این خیاط کو
می دمد می سوزد این نفاط کو

«Yırtıp diken o terzi nerede, üfleyip yakan o nef akıtıcı nerede?»

Neffât: Eski kal'a ve gemi muhârebelerinde neftyağına batırılmış paçavra ve sâireyi düşman tarafına atan muhârib ki attığı o yakıcı maddeler, düşman askerini yakar ve düşman gemilerini tutuştururdu. Cenâb-ı Hak da hikmet-i bâligası icâbı ba'zan bir terzi gibi bir elbise yırtar, bazan da onu diker ve yamar. Kezâ bir neftendâz gibi kahrederek sebepleri tutuşturur ve atar. Bu yırtmanın, bu yamamanın, bu üfletmenin, bu tutuşturmanın eserleri görünür. Meselâ sapasağlam bir adam dururken kalb sektesiyle, yâhud bir otomobil çığnemesiyle ölüverir. İ.

bir yırtma. Kezâ yıllarca hasta yatmış, yaşamasından ümid kesilmiş bir adam, günün birinde ve umulanın aksine iyi olur, kalkar. İşte bir yama. Fakat o hayyât ve neffâtın kendisi görünmez. Çünkü :

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ

Yâni : «Onu gözler kavrayamaz, O ise bütün gözleri kavrar¹⁰».
Kezâ :

5271

سَاعِي كَافِرٍ كُنْدَ صَدِيقٍ رَا
سَاعِي زَاهِدٍ كُنْدَ زَنْدِيقٍ رَا

«Bir ân içinde bir sıddıkı kâfir ediverir, yine bir ân içinde bir dinsizi bir zâhid derecesine çıkarır».

İdlâl ve ihdâ onun irâdesine mevkuftur. Dilediğini dalâlete, sapıklığa düşürür.

وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Yâni : «Dilediğini de sırât-ı müstekime ve rızâsı yoluna sevkeder¹¹».

5272

زَانِكَةُ مَخْلُوصٍ دَرِخْطَرِ بَاشِدِ زِدَامِ
تَا زِخُودِ خَالِصِ نَكِرْدَدِ اَوْ تَمَامِ

«Çünkü muhlis bir kul, kendisinden temâmıyla hâli ve hâlîs olmayınca, yâni, irâdesini irâde-i Hakta kâmilan fânî kılmayınca tuzak tehlikesine düşmek muhatarasındadır».

(10) Sûrei En'am : 103.

(11) Sûrei Yunus : 25.

5273

زَانِكَةُ دَرِ رَا حَسْتُ وَرَهْزَنِي حَسْتُ
آن رَهْدِ كُو دَرَامَانِ اِيْزْدَسْتُ

«Zirâ muhlis yolcudur. Yolda ise nefis, şeytan gibi haydutlar hisabsızdır. Böyle bir yolculukta ancak Allah'ın âmânında olanlar kurtulabilir».

Ki öyle zevâta (muhlâs) denilir.

Hak Teâlânın makbûl kulları arasında (muhlis) ve (muhlas) denilen iki tâife vardır. Muhlisler : Mahlûkatı nazar-ı i'tibâra almayanlar, ancak Allah rızâsı için ihlâs ile ibâdetde bulunanlardır.

Muhlaslar ise : Kendi varlıkları vehminden, halâs bulanlar ve hâfız-ı hakîkinin emn ü emânına sığınmış olanlardır ki hıfz-ı İlâhî sâyesinde şeytanın ve nefsin iğvâsından masun ve emindirler. Nasıl ki şeytan, Cenâb-ı Hakka hitâb ederek :

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَا غَوِيَّتُهُمْ أَجْمَعِينَ ۝ الْآعِبَادَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ

Yâni : «Yâ Rabbi; senin izzin ve celâlin hakkı için insanların hepsini azdıracağım. Ancak onların arasından muhlas kulların müstesnâdır ki benim iğvâ kudretim onlara kifâyet edemez¹²» demişti.

5274

آيَنَه خَالِصِ نَكِشْتِ اَوْ مَخَاصِصْتِ
مَرِغِ رَا نَكِرْفَتِه اَسْتُ اَوْ مَقْصَصْتِ

«Evet muhlas olanlar emindirler. Fakat kalbi aynası, mâsivâ pasından temâmıyla temizlenmemiş olanlar muhlislerdir. Tevhîd-i hakîkî kusununu henüz tutamamış, onun saydına çalışmakta bulunmuştur».

5275

چُونَكِه مَخْلُوصِ گِشْتِ بَا زَرَسْتُ
دَر مَقَامِ اَمْنِ رَوْتِ وَ بَرْدِ دَسْتُ

«Muhlis bir zât, muhlas mertebesine vâsıl olunca emn ü emân mekamına erer. Ve nefis ile şeytana galebe çalar».

(12) Sûrei Sa'd : 82-83.

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yâni : «Haberin olsun ki Allah'ın dostlarına korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır⁽¹³⁾» buyurulmuştur.

5276

هیچ انگوری دیگر غوره نگشت
هیچ میوه پخته با کرره نکشت

«İliş bir üzüm, tekrar koruk olmaz. Kemâle gelmiş bir meyve de turfanda, yâni, yarı olmuş bir hâle gelmez».

Bu böyle olduğu gibi muhlas olanlar da tekrar muhlis mertebesine düşmez.

5277

پخته گردد و از تغیر دور شو
رو چو برهان محقق نور شو

«Ey sâlik; sen de seyr ü sülûkte iyice piş ve kemâle gel de tegayyür ve tebeddülünden kurtul, Şeyh Bürhânüddin muhakkık-ı Tirmizî gibi mücessem bir nûr ol».

Seyyid Bürhânüddin muhakkık-ı Tirmizî, zamânının yüksek âlim ve âriflerinden olup (Sultânül'ulemâ) hazretlerinin halifesi idi. Sultânül'ulemâ, yâni, Hazret-i Mevlânânın pederi Anadoluya hicret ettiği sırada Seyyid Bürhânüddini şarkta irşâda me'mur etmişti. Sultânül'ulemâ 628 de Konya'da irtihâl eyledi. Seyyid Bürhânüddin, şeyhinin intikalini keşfetti, şeyhzâdesini ma'nen terbiye ve teslik için kalktı, Konya'ya geldi. On sene kadar Mevlânâ'ya şeyhlik etti ve hilâfet verdi. Sonra Kayseri'ye gitti, orada vefât etti. Kayseri'de türbesi ve yanında bir mevlevî zaviyesi vardır. Kayseri halkınca (Seyyid-i Sırdân) diye yâd olunur.

(13) Sürei Yunûs : 62.

5278

چون زخود رستی همه برهان شدی
چو نکه بنده نیست شد سلطان شدی

«Sen kendiliğinden kurtulunca temâmıyle ve muhakkık-ı Tirmizî gibi bürhan kesilirsin. Kul, yok olunca sultan olursun».

5279

گر عیان خواهی صلاح الدین نمود
چشمها را کرد پینا و کشود

«Eğer fakr u fenâ sırrını apaçık görmek istersen Şeyh Selâhüddine bak ki onun feyz-i nazarı, gözleri açtı ve hakikati gösterdi».

5280

فقر را از چشم و از سیاهی او
دید هر چشمی که دارد نور هو

«Nûr-ı İlâhî ile münevver olan her göz, fakr u fenâ esrârını Şeyh Selâhüddinin gözünde ve yüzünde ayan beyan görmüştür».

Şeyh Selâhüddin : Konya çarşısında altın varakcılığı ile meşgul bir san'atkârdı. Bundan dolayı (Zerküb) diye meşhurdur. (Seyyid Bürhânüddin) Konya'ya geldiği vakit ona intisâb etmişti. Bu itibâr ile Hazret-i Mevlânânın pirdaşı idi. Seyyid Bürhânüddinin irtihâlinden sonra Cenâb-ı Pirin dervîşi ve halifesi, Sultan Veled'in de kayınpederi olmuştu.

Seyyid Bürhânüddin Hazretleri kalimi Mevlânâ'ya, hâlimi Selâhüddin-i Zerkübe verdim, demişti. Çünkü Cenâb-ı Selâhüddin ümmî idi. Öyle iken :

5281

شیخ فبالست بی آلت چو حق
بر میدان داده بی گفتن سبق

«Fa'âl bir şeyh idi ki Cenâb-ı Hak gibi âlete ihtiyâcı yoktu. Müridlere söz söylemeden ders verirdi».

دل بدست او چو موم نرم رام
مهر او که تنگ سازد گاه نام

«Gönüller onun elinde yumuşak mum gibi mutî'dir. O, gönüllere ba'zan ayıb, ba'zan iftîhârî mûcib nakışlar yapar».

مهر مومش حاکی انگشتریست
باز آن نقش نگین حاکی کیست

«Onun mühür mumu, bir yüzük halkasını hikâye eder ki onun kaşın-
daki nakş kimi hikâye etmektedir».

حاکی اندیشه آن زر گریست
سلسله هر خلقه اندر دیگر گریست

«O altın varakcısı olan Şeyh Selâhüddinin düşüncesini hikâye et-
mektedir ki o düşünce halkasının zincirleri yekdiğerine merbut ve mut-
tasıldır».

این صدا در کوه دلها بانگ کیست
که پرست از بانگ این که ته تپست

«Gönül dağındaki bu ses, kimin sadâsıdır ki o dağ; bu sesle kâh do-
ludur, kâh boştur».

هر کجا هست او حکیمست اوستاد
بانگ او زین کوه دل خالی مباد

«Şeyh Selâhüddin, her nerede olursa olsun üstad bir hekimdir. Onun
sesi gönül dağına aksetmeden hâli kalmasın».

Hazret-i Mevlânâ sâlik kalblerini dağlara, mürşid nasihatlerini o dağ-
larda işitilen sedâlara benzetiyor. Sonra o kalblerdeki istîdâd ve kabiliy-
yeti anlatmak için buyuruyor ki :

هست که کاوازشنی میکند
هست که کاوازد تا میکند

«Dağ vardır ki sesi katmerli tekrarlar, yine dağ vardır ki yüz kat
kuvvetli ve mukerrer olmak üzere aksettirir».

Yâni; ba'zı sâlik, şeyhinden işitmiş olduğu sözün ma'nâsını tekrar-
lar, onun kabiliyyeti o kadardır. Ba'zı sâlik vardır ki duyduğu bir sözden
yüz türlü ma'nâ istinbât eder ve öyle aksettirir.

می زهاند کوه ازان آواز و قال
صد هزاران چشمه آب زلال

«O ses ve sözden dağ, yüz binlerce zülâl çeşmesi sızdırır».

چون ز که آن لطف بیرون میشود
آبها در چشمه ها خون میشود

«Dağdan o letâfet zuhûr edince menbâ'lardaki sular ona gıpta ettik-
lerinden kan kesilirler».

زان شهناش هاپون نعل بود
که سراسر طور سینا لعل بود

«Na'li mubârek bir şehinşah olan Hazret-i Mûsâ'nın papucunu öptü-
ğünden dolayı Tûr-i Sînâ dağı temâmıyle lâ'l hâlini almıştı».

جان پذیرفت و خرد اجزای کوه
ما کم از سنگیم آخر ای گروه

«Hazret-i Mûsâ'nın feyziyle Tur dağının bütün eczâsi ruh ve akıl sâhibi oldu. Ey avam takımı; biz ise taştan daha âdiyiz ki evliyâ feyzini kabûl edemiyor ve ondan müstefiz olamıyoruz».

Hayvânât şöyle dursun, cemâdâtta bile kendilerine göre bir kabiliyyet vardır. Meselâ Hazret-i Mûsâ'nın rû'yet-i İlâhiyye talebine karşı:

لَنْ تَرِنِي وَلَكِنْ انْظُرْ
إِلَى الْجَبَلِ فَإِنَّ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَوَفَّرْتَنِي فَلَمَّا بَجَلْتَنِي
لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًا وَخَدَّ مُوسَى صَعِقًا

Yâni: «Sen beni göremezsin. Lâkin dağa bak, yerinde kalırsa sen de beni göreceksin. Mûsâ'nın Rabbi dağa tecellî edince onu parçaladı, Mûsâ da düşüp kendinden geçti¹⁴». Âyetinde hikâye buyurulduğu üzere Tûr dağı kendisindeki kabiliyyet dolayısıyla tecellî-i İlâhiyyeye tehammül edememişti. Kezâ Hazret-i İbrâhim'in atıldığı ateş:

قَلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى

إِبْرَاهِيمَ

Yâni: «Ey ateş; İbrâhime karşı soğu ve selâmet ol¹⁵» emrini idrâk eylemiş olduğu için Halilullahı yakmamıştı. Kezâ Ebû Cehl habisi avucuna birkaç dâne taş parçası almış ve: «Elimde ne var?» diye Aleyhis-salâtü Vesselâm Efendimizden sormuştu. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri: «Onların ne olduklarını mı bileyim, yoksa onlar benim kim olduğumu mu söylesinler?» sualinde bulununca Ebûcehl ikincisini istedi.

(14) Sûrei A'raf: 143.

(15) Sûrei Enbiya: 69.

Resûlullahın «Ben kimim?» istifhâmı üzerine taş parçaları dile geldiler, zât-ı akdes-i Nebevinin Peygamber-i İlâhî olduğuna fasih bir lisanla şehâdet ettiler.

İşte hayvânât ve cemâdâtta böyle bir kabiliyyet vardır ki enbiyâ —ve evliyâ mu'cizât ve kerâmâtı eseri olarak— onların sözlerini anlarlar ve dilediklerini yaparlar. Halbuki biz onlara hayvan ve cemâd diye ehemmiyet vermeyiz, kendimizi onlardan çok üstün görürüz. Cenâb-ı Mevlânâ:

«Ey avam takımı, ey kabiliyyetsiz insan gürûhu; nihâyet biz taştan daha âdiyiz» diyor.

Cenâb-ı Pîrin hitâb ettiği kabiliyyetsiz gürûha nefsinin de teşrik etmesi ve: Biz taştan daha âdiyiz buyurması tevâzuundandır. Bu yoldaki ifâdelere (üslûb-ı hakim) denilir. Meselâ birine karşı «Münâsebetsizlik ediyorsun» diyecek yerde «Münâsebetsizlik ediyoruz» denilmesi gibi. Bu yoldaki sözler, muhâtabı incitmez, belki de hüsnü te'sir gösterir. Yine bu üslûb ile tenbih ü irşâda devâm ediliyor:

5292

نی رجان یک چشمه جوشان می شود

نی بدن از سبزپوشان می سود

«Ne candan bir çeşme kaynıyor, ne de beden yeşil giyenlerden, yâni melekler gibi rûhânilerden oluyor».

Bedenin meleklerden olması, onlar gibi günah işlemez ma'sum bir hâle gelmesidir.

5293

نی صدای مانگ مشتاقی درو

نی صفای جرعه ساقی درو

«O bedende ne bir iştîyâkın hissi var, ne de vahdet sâkisinin şerâbı cür'asının safâsı ve neşvesi mevcut».

5294

کو حیت تازیشه وز کلند

اینچین کرا بکلی بر کند

«Böyle bir dağı, kazma ve küllük ile dibinden kaldırıp atacak bir hamiiyyet ve gayret nerede?»

بو که بر اجزای او تا بد می

بو که دروی تاب مه یابد رمی

Böyle yapılacak olursa : «Belki onun üzerinde bir ay parlar, belki ayın nûru onun eczâsına yol bulur».

5296

چون قیامت کوههارا بر کند

بر سر ما سایه کی می افکند

«Kiyâmet dağları yerinden koparınca bizim başımıza nasıl gölge bırakır?»

5297

ای خنک زشتی که خویش شد حریف

وای گل رویی که جفتش شد حریف

«Bir güzel ile berâber bulunan çirkin ne kadar tâlî'lidir. Hazan vakti ile çift olan bir gül yüzlü de ne derece tâlî'sizdir».

Çünkü; sohbette te'sir ve tabiatte sirkat, yâni, taklid hassası vardır. İyilerle düşüp kalkan kötü bir kimse, arkadaşlarının hüsn ü hâlinde az çok müstefid olur. Kötülerle hemdem olan iyi bir adam da onlarla muâşeret neticesinde yaşayışlarına imrenmeye başlar. Hazret-i Mevlânâ, bu muâşeret ve sohbet te'sirini anlatmak için birkaç misâl getiriyor :

5298

نان مرده چون حریف جان شود

زنده گردد نان و عین آن شود

«Cansız ekmek, rûha arkadaş olunca hayât kesbeder ve o bedeninin aynı olur».

Evet; Ekmek cansız bir maddedir. Fakat canlı bir kimsenin mi'desine girip de hazmedilince kuvvet olarak o bedene inkılâb eder.

Diğer bir misâl :

5299

هیزم تیره حریف ار شد

تیرگی رفت وهمه انوار شد

«Karanlık odun ateşe yaklaşıncı zulmeti gider, nurdan ibâret kalır».

Bir misâl daha :

5300

در نمکدان چون خر مرده فتاد

آن خری و مرده گی یکسو نهاد

«Ölmüş bir eşek, bir tuzlaya atılsa ve orada bir müddet kalsa eşekliği ve lâveliği bertaraf olur».

Çünkü serâpâ tuz kesilir ve temizlenmiş olur.

5301

صبغة الله هست خم رنگ هو

پشه ها يك رنگ گردند اندرو

«Hü renginin küpü sıbgatullah'tır. Bütün san'atlar onun içinde yek reng olur».

Sıbgatullah : Allah'ın boyası demektir ki imâncan kinâyedir. Boya nasıl bir şey'in ensâcî ve zerrâtî dâhiline girer de icrâ-yı te'sir ederse, kemâl-i iman da mü'minin bütün a'zâsına ve cevârihine nüfûz ettiği için ona sıbgatullah ta'bir olunmuştur. İşte o sıbgatullah yekrenglik küpüdür.

5302

چون دران خم افتد و کوبیشم

از طرب گوید منم خم لا تلم

«Bir sâlik o küpe düşer de sen ona kalk! diyecek olursan, zevk u tarabından ben küpüm, bana levmetme cevâbını verir».

Yâni; tevhîd-i zât mertebesine vâsıl olan bir zâte bu makamdan ayrıl denilse o, oradan o kadar zevk almıştır ki o neşve ile ben yabancı değilim, hattâ küpten ibâretim der.

آن منم خم خود امانی گشت
رنک آتش درد الا آهست

«Ben küpüm demek hatılâsten (Enelhak) demektir. Kendisinde ateş rengi bulunmakla berâber demirdir».

Denilmiştir ki :

«Allah adamları, ricâlullah denilen zevât-ı kirâm; Allah olmazlar, lûkn Allah'tan da hâli kalmazlar». Ba'zan Tecelli-i İlâhiyye sâlike galebe eder, onun demir gibi olan beşeresini yakar, kıpkırmızı ateş hâline getirir. İşte o vakit sâlik lisânından enelhak gibi sözler sâdır olur. Şu hâl âteşbih ateşe sokulmuş bir demir parçasının yakıcılık hâlini bulmasıyla «Ben ateşim» demesine benzer. Bu hâlin devâmı müddetince «Ben ateşim» demekle haklıdır. Çünkü ateşin rengini ve yakıcılığını hâizdir. Fakat o hâl zâil olunca onun da demirliği meydana çıkar.

Hazret-i Mevlânâ aşağıdaki beytlerle bunları anlatıyor :

5304

رنک آهن محو رنگ آتشت
ز آتشی می لافد و خامش و شست

«Demirin rengi ateşin renginde mahvolmuştur. Sükût eder gibi ol-makla berâber hâl diliyle ateşlikten bahseder».

5305

چون بسرخ گشت همچو زرکان
س النارست لافس بی زبان

«Kırmızılıkta ma'den altını gibi olunca on- «sözü dilsiz olarak, yâni, lisân-ı hâl ile ben ateşim demek olur».

5306

شد زرنک و طبع اش محتم
گوید او من آتشم من آتشم

«Onun tabiatı ateşin te'siriyle ihtisam peyda edince o: Ben ateşim, ben ateşim der ve şöyle söyler ki»:

آتشم من ر تو گر شد مشبه
روی خود بروی من یکدم به

«Ben ateşim. Ateş olduğum sana şühbeli geliyorsa bir ân yüzünü ge-tir, benim yüzüme key».

İşte ehlullahın (Enelhak), (Leyse fi eubbeti sıvallah) gibi sözler söy-lemesi ateşte kızmış ve kızarmış demirin ben ateşim demesi kabilinden-dir. Kendilerine vâkı' olan Tecelli-i İlâhînin te'siridir.

5308

ادمی چون نور گیرد از خدا
هست مسجود ملائک ز اجتنابا

«Âdem evlâdı, Allah'ın nûruna mazhar olunca Hakkm müntehab ve müctebâsı olduğu için meleklerin mescûdu olur».

Yâni : melekler, ceddine secde ettikleri gibi ona da ta'zîm ve tekrim-de bulunurlar.

5309

نیز مسجود کسی کو چون ملک
رسته باشد جانش از طغیان و شک

«Yalnız meleklerin mescûdu olmakla da kalmaz. Rûhu, melekler gibi şek ve şübhe tuğyanından kurtulur, insanların da mahdûmu ve mutâ' olur».

5310

آتشی چه آهنی چهل بند
ریش تشبیه مشبه را بخند

«Âteş nedir, demir nedir? Dilini tut. Bu teşbihi yapmanın sakalına gülme».

Hazret-i Pir, yukarıda Cenâb-ı Hakkm tecellisini ateşe ve o tecelliye mazhar olan kulu demire benzetmişti ki maksadı o hakikati bir parça olsun anlatabilmektir. Fakat benziyen ile benzetilen arasındaki benzeyiş

her cihetten değil, bir ehtettendir. Bundan dolayı yapılan teşbih de o hakikati temâmiyle ve olduğu gibi anlatamadığı için o benzetişten rucû' ederek mutlak hakikatı bir bahr-i muhîte, zâhir âlemini de onun bir sâhiline teşbih ediyor.

5311

بای در دریا منه کم گوی ازان
بر لب دریا خشن کن لب گزان

«Denize ayak atma ve ondan bahsetme. Bahr-i muhîtin kenarında dudaklarını ısırp süikût eyle».

Ki o denize dalmak, senin merteben ve derecen değildir.

5312

گر چه صد چون من ندارد تاب بحر
لیک می نشکیم از غرقاب بحر

«Vâkıâ benim gibi yüzlerce kimse o denizin vüs'at ve dehşetine tahammül edemez. Böyle olmakla berâber ben o bahre garkolmadan sabredemiyorum».

5313

جان و عقل من فدای بحر باد
خون بهای جان و عقل این بحر داد

«Benim rûhum ve aklım, o denize fedâ olsun ki rûhumun ve aklımın diyetini yine o deniz verdi».

5314

تا که بایم میرود رانم درو
چون نماید پا چو بطانم درو

«Ayağım seyr ü sülûke devâm ettikçe o denize dalıp gideyim, yürüyemez hâle gelince de orada kazlar gibi yüzeyim».

5315

بی ادب حاضر ز غائب خوشترست
حلقه گر چه کز بود بی بر درست

«Terbiyesizce huzûrda bulunmak, galb olmaktan ve o huzûrda bulunmamaktan evlâdır. Halka iğri olmakla berâber kapının üstünde değil midir?»

5316

ای تن آلوده بگرد حوض گرد
پاک کی گردد برون حوض مهد

«Ey vücûdu kirli olan; havzın etrâfını dolaş. Lâkin ona kanâat etme de içindeki suya ulaş. Bir kimse havuzun dışarısında dolaşmakla nasıl temizlenebilir?»

5317

پاک کو از حوض مهجور او فتاد
او زیبا کی خویش هم دور او فتاد

«Havuzdan uzaklaşan bir pâk, kendi pâkliğinden de uzak düşer».

5318

پاکی این حوض بی پایان بود
پاکی اجسام کم میزان بود

«Bu havuzun temizliğine nihâyet yoktur. Cisimlerin temizliği pek azdır».

5319

زانکه دل حوضیست لکن در کین
سوی دریا راه پنهان دارد این

«Gönül gizli bir havuzdur. Lâkin onun deniz tarafına gizli bir yolu vardır».

پاکي محدود تو خواهد مدد
ورنه اندر جرح کم گردد عدد

«Senin mahdud olan temizliğin meded ister. Yoksa cerh edilen aded-ler azalır».

Vahdet denizine birdenbire girmek herkesin kârı değildir. Onun için evvelemirde kalb havuzunun etrafında dolaşmalıdır ki o havuzun denize doğru bir yolu vardır. Nasıl ki bir Hadîs-i Şerifte: «Mü'minin kalbi Cenâb-ı Rahmânın parmaklarından iki parmağı arasındadır. Onu dilediği gibi çevirir» buyurulmuştur.

Esâbi-i Rahmândan murâd: Hakkın sıfât-ı celîlesi, isbaayndan maksad da: Celâl ve cemâl sıfatlarıdır.

آب گفت آلوده را درمن شتاب
گفت آلوده که دارم شرم از آب

«Günâh levsine müstağrak olmuş bir kimseye su, lisân-ı hâl ile: Koş, bana gel der günâlıkâr da: Sudan, yâni, mürşid-i kâminden utanırım, çünkü benim levs-i isyânımı keşfeder cevâbını verir».

گفت آب این شرم بی من کی رود
بی من این آلوده زائل کی شود

«Su der ki: Utanmayı icâb eden o günâh kirliliği, bensiz nasıl gider ve bulaşıklık nasıl zevâle erer?»

ز آب مرا آلوده کوبنهان شود
الحیاء يمنع الايمان بود

«Her kirli, sudan utanıp gizlenirse o hayâ, imânı men'eder».

Vâkıâ Hadîste: «Hayâ, imândan gelir» ve «Hayâ ile imân kardeşdir, birbirinden ayrılmaz» buyurulmuştur. Fakat o hayâ; günâhkârlıktan,

yâni, günâha girmekten sıkılmak ve Allah'tan korkmaktır. Yoksa günâh-larım anlaşılacak diye halîtan çekinmek değildir. Böyle hayâ, imâna bile muhâlif olur.

دل زبایه حوض تن گناک شد
تن ز آب حوض دایها پاک شد

«Gönül, ten havuzunun dibinde biriken balçıktan, yâni, toplanan gü-nahlardan çamurlaşır. Ten ise gönüller havuzunun suyundan, yâni, erbâb-ı kulûbun feyz-i nasîhati te'sîriyle temizlenir».

O hâlde:

گرد بایه حوض دل گرد ای بسر
هان زبایه حوض تن میکن حذر

«Oğul; gönül havuzunun kenarında dolaş ve ten havuzunun dibin-deki balçığa saplanıp kalmaktan sakın».

بحر تن بر بحر دل برهمزان
در میانشان برزخ لایبغان

«Ten denizi ile kalb denizi birbirine muttasıldılar. Lâkin aralarında bir berzah vardır ki karışmazlar».

Kur'ân'da ve Sûre-i Rahmânda:

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٥﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿١٦﴾

Yâni: «Cenâb-ı Hak, karşılaşan iki denizi akıttı ki aralarında bir mâni'a vardır, birbirine karışmazlar⁽¹⁶⁾» buyurulmuştur.

Müfessirler, bu iki denizin Şat nehri ile Basra körfezi olduğunu söy-lemişlerdir. Çünkü nehrin körfeze dökülen tatlı suları muayyen bir mesâ-feye kadar deniz suyuna karışmaksızın akmaktadır. Şahdenizi ile Akde-nizdir, arada Süveyş berzahu vardır diyenler de olmuştur.

ای ملامتگر سلامت مرا ترا

ای سلامتجو دها کن تو مرا

«Ey beni bu hususta levmeden sana selâmet ola, yâni, işine git. Ey selâmet arayan kimse; sen de beni kendi hâlîme bırak».

جان من کورهست با آتش خوشست

کوره را این بس که خانه آتشت

«Benim canım ocak gibidir ki ateşle arası iyidir. Ocak için ateş mahalli olmak şerefi kâfidir».

همچو کوره عشق را سوزید نیست

هرکه او زین کور باشد کوره نیست

«Aşk için ocak gibi yanmak gerektir. Bu ateşten kör, yâni, mahrum olan kimse ocak olamaz».

Yâni; aşk, bir ateş, gönül ise o ateşin ocağıdır. Kalbde o ateş yandıkça kalb erir ve ondaki maddiyyet posası gider. O posayı gidermek için gönül ocağının yanması, o ateşle de beden eriyip sâfiyyet kazanması lâzımdır. Böyle yaptığın takdirde beden zayıflar, fakat rûhun kuvvetlenir. Gıdâsızlık sana gıdâ olur.

برک بی برکی ترا چون برک شد

جان باقی یافتی و مرک شد

«Gıdâsızlık sana rızık olunca rûh-i bâkî ve hayât-ı ebediyye bulursun da ma'nevî ölüm senden uzaklaşır».

Ma'lûm ya, insan yaşamak için gıdâya muhtacdır. O gıdâ ne kadar azaltılırsa ruh o kadar kuvvetlenir, hattâ gıdâsızlık, yâni, riyâzet ve oruc, ma'nevî bir gıdâ hâlini alır. Ehlullahtan niceleri vardır ki bu gıdâsızlıkla gıdalanmışlardır, yâni, onların karnı aç durmakla doyarlardı da (savm-ı visâl) dedikleri oruca günlerce devâm ederlerdi.

Sofiyyeye gelince: Onlar: Bahreynden maksad ehl-i nâr ve ehl-i nûrdur, sûretâ ihtilât etmiş görünürler, fakat aralarında ma'nevî bir berzah bulunduğu için birbirlerine karışmazlar demişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ da buna kaildir. Burada da cismâniyyeti bir deniz ve kalb ile rûhâniyyeti ayrı bir deniz olarak tasvir ediyor ve onların muttasıl olmakla berâber yekdiğerinden ayrı bulunduğunu ve karışmadığını söylüyor.

گر تو باشی راست و رباشی تو کثر

پیشتر می غر بدو و ابس مغر

«Ey sâlik; sen doğru olsan da, eğri olsan da velev ki sürtünerek olsun ileriye doğru sürtün, geri sürtünme ve geri kalma».

پیش شاهان کر خطر باشد بجان

لیک نشکید ازو باهمنان

«Pâdişahların huzûrunda can için muhâtaradır. Lâkin himmet sâhibi olanlar, o huzûrdan uzak bulunmaya tehammül etmezler».

«Pâdişâha yakınlık, yakıcı bir ateştir» diye bir mesel vardır. O yakınlığın yakıcı bir ateş olması, pâdişâhın hiç yoktan gazaba gelip muharrebi olan kimseyi taretmesi, yâhud öldürtmesidir. Böyle olmakla berâber ilerlemek, servet ve şöhret sâhibi olmak isteyenler o muhâtarayı göze alırlar, «Ya devlet başa, ya kuzgun leşe» diyerek devlet hizmetine girerler. Hazret-i Mevlânâ da pâdişâh hizmetinde bulunmayı tavsiye ediyor. Fakat onun hizmetinde bulunmayı tavsiye ettiği pâdişâh, tahttan inince tenesire uzanacak bir hükümdâr değil, saltanat-ı ebediyyesi bütün kâinâtta câri bir şehinşâh-ı avâlimpenâh, yâni, doğrudan doğruya Hazret-i Allah'tır.

شاه چون شیرین تر از شکر بود

جان بشیرتی رود خوشتر بود

«O şâhı âzam şekerden daha tatlıdır. Ruhun o tatlılığa gitmesi ve yolunda feda olması çok hoştur».

5334

چون ترا غم شادی افزون گرفت
روضه جانت گل وسوسن گرفت

«Gam ve keder sana fazlaca sürûr vermeye başlayınca rûhunun bağ-
cında güller ve susam çiçekleri açılır».

Allâh'ın, sevdiği kullarını mağmum ve mükedder kılmakla onlarla
ileveleliği ni düşünür ve bir şey için mükedder olunca onu Allahın sana
tan mahabbetine işâret bilir de sevinirsen rûhun ma'nevî bir bağçe hâ-
ni alır, orada maârif çiçekleri açılır.

5335

آنچه خوف دیگران آن امن تست
بط قوی از بحر مرغ خانه هست

«Daşkalarının korktuğu şey senin için emn ü emân olur. Görmez mi-
sin ki kaz denizde kuvvetlidir, tavuk ise âciz ve zayıftır».

5336

باز دیوانه شدم من ای طیب
باز سودایی شدم من ای حبيب

«Ey hekim; ben yine çıldırdım. Ey habib ben tekrar sevdâyî oldum».

5337

حلقه های سلسله تو ذوفنون
هر یکی حلقه دهد دیگر جنون

«Senin zincirindeki halkalar marifetlidir ki her bir halkası ayrı bir
cünûn getiriyor».

5338

داد هر حلقه فنون دیگرست
پس مرا هر دم جنون دیگرست

«Zincirindeki her halkanın te'sîri başka türüdür. O hâlde benim için
her ân başka türlü bir cünûn vardır».

Burada (Tabîb) ve (Habîb) diye hitâb olunan Cenâb-ı Haktır. Zînelâ
ile halkalarından maksad da Hakkın sıfât-ı müteaddide ve müteakabile-
sidir. Ma'lûmdur ki Hakkın bir zâtı, bir çok sıfâtı vardır. Bunu şöyle
böyle anlayabilmek için lâteflîh dedikten sonra bir misâl verelim: Ah-
med Efendi isminde âlim, şâir, kâtib ve mütefennin bir zât tasavvur ede-
lim. İşte Ahmed Efendinin kendisi, onun zâtı, âlimliği, şâirliği, kâtibliği,
mütefenninliği de birer sıfatıdır. Görülüyor ki Ahmed Efendi bir zât ol-
duğu hâlde âlim, şâir, kâtib, mütefennin olması dolayısıyla müteaddid
sıfat sâhibidir. Cenâb-ı Hak da böyledir, (قل هو الله احد) le işâret edilen
zât-ı akdesidir ki birdir. (الله واحد وسلام) diye sayılan esmâülhüsna ise
müteaddiddir. Kur'ân'da ve Hadiste esmâ-i hüsnâdan, yâni, Sıfât-ı İlâ-
hiyyeden 99'u zikredilmiştir. Halbuki sıfât-ı İlâhiyye nâmütenâhidir. Ni-
tekim Hazret-i Mevlânâ da burada (Tabîb ve Habîb) diye esmâül-
hüsna'da mezkûr olmayan iki sıfatla hitâb ediyor ve senin zincirin sıfat-
larının her halkası ayrı ayrı fen ve ma'rifet sâhibidir diyor. Evet böy-
ledir. Meselâ (Hâlık) yaradan demektir. O, bir zincir farzedilirse halka-
ları onun muhtelif tecelliyâtı olur. En büyük kürelerden en küçük zerre-
lere kadar muhtelif neş'et ve cesâmet ve tabiatte mahfûkat vardır ki
bunların hepsi de (Hâlık) zincirinin halkaları mesâbesindedir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Mâdem ki zincirin her halkasında muht-
elif bir kemâl tecelli etmektedir. O tecelliyâtı gören benim için de her
ân ayrı bir cünûn ve başka bir cezbe hâsıldır.

5339

پس فنون آمد جنون این شد مثل
خاصه در زنجیر این میر اجل

«O hâlde cünûn türlü türüdür ve müteaddiddir ki (الجنون فنون) sözü
mesel hükmünü almıştır. Husûsiyle bu azîm beyin, yâni, Allahü azîmiyy-
şânın zincirinde olan cünûn sayılamaz derecededir».

Allah tecellisini tekrâr etmez, yâni, bir yaptığını bir daha yapmaz
Her bir Fîl-i İlâhî yeni ve bedî'i bir tecellidir. O muhtelif ve lâyuad
ve lâyuhsâ tecelliyât karşısında ukûl-i kâmile eshâbının ve basar-ı basî-
ret erbâbının uğradıkları cezbe ve düştükleri cünûn da o nisbette çok
tur ki: (الجنون فنون اظلمها سبعون) Yâni: «Delilik türlü türüdür, envânı
on azı yetmiş bulur» diye arabca bir mesel vardır.

5334

چون ترا غم شادی افزون گرفت
روضه جات گل وسوسن گرفت

«Gam ve keder sana fazlaca sürûr vermeye başlayınca rûhunun bağ-
çesinde güller ve susam çiçekleri açılır».

Allâh'ın, sevdiği kullarını mağmum ve mükedder kılmakla onlarla
cılveleştiğini düşünür ve bir şey için mükedder olunca onu Allahın sana
olan mahabbetine işâret bilir de sevinirsen rûhun ma'nevî bir bağçe hâ-
lini alır, orada maârif çiçekleri açılır.

5335

آنچه خوف دیگران آن امن تست
بط قوی از بحر مرغ خانه سست

«Başkalarının korktuğu şey senin için emn ü emân olur. Görmez mi-
sin ki kaz denizde kuvvetlidir, tavuk ise âciz ve zayıftır».

5336

باز دیوانه شدم من ای طیب
باز سودایی شدم من ای حبیب

«Ey hekim; ben yine çıldırdım. Ey habib ben tekrar sevdâyî oldum».

5337

حلقه های سلسله تو زوفنون
هر یکی حلقه دهد دیگر جنون

«Senin zincirindeki halkalar marifetlidir ki her bir halkası ayrı bir
cünûn getiriyor».

5338

داد هر حلقه فنون دیگرست
پس مرا همدم جنون دیگرست

«Zincirindeki her halkanın te'siri başka türlüdür. O hâlde benim için
her ân başka türlü bir cünûn vardır».

Burada (Tabib) ve (Habib) diye hitâb olunan Cenâb-ı Haktır. Zincir
ile halkalarından maksad da Hakkın sıfât-ı müteaddide ve mütekabile-
sidir. Ma'lûmdur ki Hakkın bir zâtı, bir çok sıfâtı vardır. Bunu şöyle,
böyle anlayabilmek için lâteşbih dedikten sonra bir misâl verelim: Ah-
med Efendi isminde âlim, şâir, kâtib ve mütefennin bir zât tasavvur ede-
lim. İşte Ahmed Efendinin kendisi, onun zâtı, âlimliği, şâirliği, kâtibliği,
mütefenninliği de birer sıfatıdır. Görülüyor ki Ahmed Efendi bir zât ol-
duğu hâlde âlim, şâir, kâtib, mütefennin olması dolayısıyla müteaddid
sıfat sâhibidir. Cenâb-ı Hak da böyledir, (قل هو الله احد) le işâret edilen
zât-ı akdesidir ki birdir. (ملك القدوس السلام) diye sayılan esmâülhüsna ise
müteaddiddir. Kur'an'da ve Hadîste esmâ-i hüsnâdan, yâni, Sıfât-ı îlâ-
hiyyeden 99'u zikredilmiştir. Halbuki sıfât-ı îlâhiyye nâmütenâhidir. Ni-
tekim Hazret-i Mevlânâ da burada (Tabib ve Habib) diye esmâül-
hüsna'da mezkûr olmayan iki sıfatla hitâb ediyor ve senin zincirin sıfat-
larının her halkası ayrı ayrı fen ve ma'rifet sâhibidir diyor. Evet böy-
ledir. Meselâ (Hâlık) yaradan demektir. O, bir zincir farzedilirse halka-
ları onun muhtelif tecelliyâtı olur. En büyük kürelerden en küçük zarre-
lere kadar muhtelif neş'et ve cesûmet ve tabiatte malûkât vardır ki
bunların hepsi de (Hâlık) zincirinin halkaları mesâbesindedir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Mâdem ki zincirin her halkasında muh-
telif bir kemâl tecellî etmektedir. O tecelliyâtı gören benim için de her
ân ayrı bir cünûn ve başka bir cezbe hâsıldır.

5339

بس فنون آمد جنون این شد مثل
خاصه در زنجیر این میر اجل

«O hâlde cünûn türlü türlü'dür ve müteaddiddir ki (الجنون فنون) sözü
mesel hükmünü almıştır. Husûsiyle bu azîm beyin, yâni, Allahü azîmü's-
şânın zincirinde olan cünûn sayılamaz derecededir».

Allah tecellisini tekrâr etmez, yâni, bir yaptığını bir daha yapmaz.
Her bir Fi'l-i îlâhisi yeni ve bedî'i bir tecellidir. O muhtelif ve lâyuad
ve lâyuhsâ tecelliyât karşısında ukûl-i kâmile eshâbının ve basar-ı basî-
ret erbâbının uğradıkları cezbelere ve düştükleri cünûn da o nisbette çok-
tur ki: (الجنون فنون اللهام سبعون) Yâni: «Delilik türlü türlü'dür, envânı
en azı yetmiş bulur» diye arabece bir mesel vardır.

آنچنان دیوانگی بکست بند
که همه دیوانگان بندم دهند

«Allah'ın muhtelif ve müteaddid tecelliyatının müşâhedesi, bendeki akıl râbitasını öyle kırdı ki âkılı geçinen ve bu esrâra vukûfu olmayan deliler bana nasihat vermeye başladı».

«ZÜNNÜN-I MISRÎ RAHMETULLAHİ ALEYHİ YOKLAMAK İÇİN DOSTLARININ HASTAHÂNEYE GELMELERİ»

Zünnûn-ı Mısırî: Sofiyye ricâlinin büyüklerinden Mısır'lı bir zâttir. Tarikat-i sofiiyyeyi Mısır'da neşretmiştir. Halife Mütevekkile zındık diye şikâyet edilmesi üzerine Bağdad'a celb edilmiş ise de selâh ve kemâli görülünce memleketine iâde olunmuştur. Bir def'a da deli oldu diye Mısır'da tımarhâneye konulmuş, hürmetkârlarından ba'zıları ziyaretine gitmiş, Zünnûn onlara : «Kimsiniz?» diye sormuş, onlar da : «Senin dostlarınız», demeleri üzerine taş atmaya başlamış, gelenlerin kaçıştıklarını görünce kahkaha ile gülmüş : «Vay gidi dostlar vay! Dost, dostun cefâsından kaçarmı? Dost altın misâli, cefâ ateş gibidir ki hâlis altının ateşte tasfiye edilmesi lâzımdır» demişti. Vefâtı 245 târihindedir. Kaddesallahü sirruhû.

5341

آنچنین ذوالنون مصری را فتاد
کاندرو شور و جنون نو بزاد

«Böylece, yâni, bende olduğu gibi Zünnûn-ı Mısriye de yeni bir cezbe ve ma'nevî bir cünûn vâkı' oldu».

5342

شور چندین شد که تا فوق فلك
می رسید از وی جگرها را نمک

«Onda öyle cünûn zuhûra geldi ki göklerdeki meleklerin ciğerine onun hâli tuz ekmiş gibi oldu».

Cigere tuz ekmek, bizim yarasına tuz ekmek makamında kullanılır ki fevkal'ade müteessir etti demektir ve burada o ma'nâda kullanılmıştır.

Melekler cism-i lâtifdir, onlarda ciğer ve ciğerlerinde yara olur mu? diye i'tirâza kalkışmak ham ervahlık olur.

5343

هین منه توشور خودای شور خاك
پهلوی شور خداوندان پاك

«Ey çorak toprak, yâni, mahsûlü olmayan arâzi gibi faydasız kimse, sen kendi çılgınlığını mukaddes zevâtın cazibesine ve cünûnuna kıyâs etme».

5344

خلق را تاب جنون او نبود
آتش او ریشه اش می ربود

«Onun cünûnuna halkın tehammül edecek kudreti yoktu. Onun âteşi halkın sakalını kavuruyordu».

5345

چونکه در ریش عوام آتش فتاد
بند کردندش بزندانی نهاد

«Halkın sakalına ateş düşünce, yâni, onun cezbe hâliyle söylediği sözler avâmın kaldıramayacağı bir dereceye gelince : Onu bağladılar ve zindana koydular».

5346

نیست امکان وا کشیدن این لکام
گرچه زین ره تنگ می آیند عام

«Avâm-ı nâs bu yoldan daralır ve söylenilen sözleri akılları almadığı için tehammülleri azalır ise de, aşkın dizginini çekip onun sür'atini kesmeye imkân yoktur».

دیده این شاهان ز عامه خوف جان
کین گروه کورند و شاهان بی نشان

«Zünnûn gibi hakikat şahları avâm-ı nâstan can korkusu görmüşlerdir. Çünkü avâm kördür, o şahlar ise binîşandır».

Saltnat emmareleri maddeten görülmediği için, kör takımı onları tanımazlar, tanımadıkları için de lââyık oldukları hürmette bulunmazlar.

چونکه حکم اندر کف زندان بود
لاجرم ذوالنون در زندان بود

«Hüküm ve irâde rindlerin ve sefihlerin elinde bulununca şübhesiz ki Zünnûn zindana atılır».

یک سواره میرود شاه عظیم
در کف طفلان چنین در یتیم

«Azîm bir pâdişâh yalnız başına gitmekte, kıymetli bir inci çocukların elinde bulunmaktadır».

Yâni; Zünnûn hakikatte azîm bir pâdişâh idi. Lâkin debdebesi, dârâtı olmadığı için tanınmıyordu. O, gâyet kıymetli bir inci idi. Fakat çocukların eline düştüğü için değeri bilinmiyordu.

درچه دریای نهان در قطره
آفتابی مخفی اندر ذره

«Hayır, inci değil, katrağa gizli bir deniz ve zerrede mahfi bir güneşti».

آفتابی خویش را ذره نمود
واندک اندک روی خود را پر کشود

«Bir güneş kendini zerre gösterdi de azar azar yüzünü açdı».

جمله ذرات دروی محو شد
عالم از وی مست گشت و صحو شد

«Bütün zerreler, o yüzün tecellisinde mahvoldu. Âlem onun zuhûriyle mestoldu. Sonra sahve geldi».

Hazret-i Zünnûn o cezbe hâlinde kendinde değildi. Onun varlığı zerresinde bir güneş gizlenmişti ki o güneşin ziyâsından bütün âlem mestolmuş ve sahve mertebesini bulmuştu. (Mahv) kendini kaybetmek, (sahv) kendine gelmek demektir ki tasavvufun birer derecesidir.

چون قلم دردست غداری بود
لاجرم منصور بر داری بود

«Fetvâ kalemi gaddârın elinde bulununca şübhesiz Mansur dâra çekilir».

Mansur: Evliyâullahtan cezbeye düşmüş ve (Enelhak) demiş bir zât idi. Bundan dolayı hakkında fetvâ verildi ve 306 târihinde Bağdad'da işkence ile i'dâm edildi. Ulemâ ve meşâyih'ten ba'zıları i'dâmına fetvâ vermemişlerdi.

چون سفیها را است این کار و کیا
لازم آمد یقتلون الانبیا

«Bu iş ve bu hüküm sefihlerin olunca peygamberlerin bile katli lâzım gelir».

Ve ederler.

Sûre-i Âl-i İmrân'daki bir Âyete işârettir ki :

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ
الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٧﴾

Yâni : «Allah'ın Âyetlerini inkâr ve peygamberleri katlederler. Ve nâstan kendilerine hak va'd ile emreyleyenleri de öldürürler. Onları can yakan bir azâb ile müjdele¹⁷».

Enbiyâ ve evliyânın kavmleri ve hemşehrileri tarafından türlü türlü tecâvüzlere uğradıkları ma'lûmdur. Şârih-i Mesnevî İsmâil Ankaravî (kuddise sirruhû) diyor ki : «Ben de memleketimde yâni, Ankara'da va'z u irşâd ile meşgulken bir takım garazkârlar bana da iftirâda bulundular ve memleketimden sürdürdüler. Sonra Allah bana yardım etti ve galib getirdi».

5355

انبیارا گفته قوم راه گم
از سفه انا تطبرنا بگم

«Dalâlet yolu sâlikleri, akılsızlıklarından peygamberlere : Yine sizinle teşe'üm ettik, yâni, buraya gelişiniz bize uğursuz geldi demişlerdi».

(Yâsin) sûresindeki Âyetlere işârettir ki :

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٨﴾

«Habîbim; müşriklere bir kariye ehâlisini misal olarak zikret. Hani oraya elçiler gelmişti¹⁸».

Buradaki Kariyeden maksad : O vakit Romahların idâresinde bulunan (Antâkya) şehri, (mürselûn) dan murad da Hazret-i İsâ'nın havârîleri idi ki müşârünileyhin emriyle oraya gönderilmişlerdi.

(17) Sûrei Âl-i İmrân : 21.

(18) Sûrei Yâsin : 13.

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ

«Biz kendilerine iki elçi göndermiştik de onları tekzib etmişlerdi. Biz de onları üçüncü bir elçi ile i'zâz ettik¹⁹».

Hüseyin Vâız Tefsirinde deniliyor ki : Evvelce iki havâri halkı tevhide da'vet için Antakya'ya gitmiş, şehre girerken koyun otlatan bir ihtiyara tesâdüf etmişlerdi. Selâm verdikleri bu ihtiyar, onlara «Kimsiniz?» diye sordu. «Hazret-i İsâ tarafından gönderilmişiz, halkı dalâletten hidâyete da'vet edeceğiz» dediler. İhtiyar : «Bu da'vâya bürhânınız var mı?» sâlinde bulundu. «Evet hastaları iyi ederiz» cevâbını verdiler. İhtiyar : «Benim senelerden beri yatalak bir oğlum var. Onu iyi ederseniz, ben de size imân ederim» dedi. Duâ ettiler, hasta iyileşti. İhtiyar imâna geldi.

(Sâhib Yâsin) ve (Habib Neccar) denilen bu zâttir. Yatalak bir hastanın iyileşmesi haberi şehirde duyuldu. Herkes havârilere mürâcaatte bulundular. Şehrin hâkimi putperest idi. Müşriklik gayretiyle havârileri zindana attırdı. Sonra havârilerin reisi bulunan Butrus Antakya'ya geldi. Hükûmet adamlarıyla münâsebet peydâ ederek onlar'vâsitasıyla hâkim ile görüştü.

فَقَالُوا إِنَّا

إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ ﴿١٩﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿٢٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا عَلَّمَ بَنَانًا الْيَمِينَ لَمُزْسَلُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا عَلَّمْنَا إِلَّا الْبَلَاغَ الْمُبِينُ ﴿٢٢﴾ قَالُوا إِنَّا نَطْهَرُ أَنْكُمْ كُفْرًا أَنْ تَتَّبِعُوا آلَ الرَّحْمَنِ كُفْرًا وَلَيْسَتْ بِنُكْمٍ مِّنْ عَذَابِ اللَّهِ ﴿٢٣﴾ قَالُوا طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ أَنْزَلَ ذِكْرًا مِّنْ بَلِّ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٢٤﴾

(19) Sûrei Yâsin : 14.

Yâni: «Elçiler, Antakyahlara: hakikaten biz sizi da'vet için gönderildik dediler. Antakyahlar dediler ki: Siz de bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz ve Allah vahy, risâlet, kitab gibi bir şey indirmemiştir. Siz yalandan başka bir şey söylemiyorsunuz (yâni, söyledikleriniz bütün yalandır.) Elçiler dediler ki: Rabbimiz bilir ki biz muhakkak size gönderildik. Bizim vazifemiz de açıktan açığa tebligatta bulunmaktadır. Antakyahlar dediler ki: Biz sizi uğursuz bulduk. Siz geleli beri yağmur yağmadı, mahsûlâtımız kurudu. Eğer bu da'vâdan vazgeçmezseniz sizi taşla öldürürüz ve bizden size can yakan azâb dokunur. Elçiler dediler: Asıl uğursuzluk sizdedir. Size nasihat verilmesini kötülük telâkki ediyorsunuz. Belki siz haddi tecâvüz etmiş bir guruhsunuz²⁰».

Naklediliyor ki: Şem'un, yâni, Butrus, şehrin hâkimi nezdinde mevki' peydâ etmişti. Ona danışmadan bir iş yapmıyordu. Berâber puthâneye gidiyorlardı. Butrus Allah'a secde ediyor, hâkim pûtlara secde ediyor samıyordu. Bir gün: «İşittiğime göre garib iki kişiyi zindana attırmışsın, acebâ kabâhatleri ne idi?» diye hâkime sordu. O da: «Sizin putlarınızdan başka bir ilâh olduğunu iddiâ ediyorlar» cevâbını verince: «Garib bir da'vâ gınları getirtseniz de görsek» teklifinde bulundu. İki havârîyi zindandan getirdiler. Onlar Şem'unu görünce sevindiler. Şem'un onlara: «Siz kime ibâdet ediyorsunuz?» sualinde bulundu. «Yeri ve göğü yaratan Allaha» dediler. Şem'un: «Sizin ma'bûdunuz ne yapar» dedi? «Körlerin gözünü açar» cevâbını verdiler. Şem'unun teklifi üzerine birkaç dâne kör getirildi ve havârîlerin duâsıyla gözleri açıldı. Şem'un hâkime: «Biz de ma'budlerimizden böyle bir şey isteyelim» dedi.

Hâkim, Şem'unun kulağına: «Bilmiyor musun? Bizim putlarda hiç bir kudret yoktur» dedi. Şem'un, arkadaşlarına: «Ma'bûdunuz başka ne yapar?» diye sordu. «Ölüyü diriltir» dediler. Şem'un: «Eğer bunu yaparsa biz de toptan ona imân ederiz», dedi. Hâkimin yedi gün evvel bir kızı ölmüştü. Onun kabrine gittiler. Havârîlerin duâsı üzerine kız dirildi. Bunun üzerine hâkim ve ba'zıları imâna geliler. Ehâlinin mutaassıb müşrik olanları ise mukateleye kalkıştılar. Hâdiseyi haber alan Habib Neccar koşarak geldi ve halka nasihat vermeye başladı. Zavalhyı şehid ettiler.

Bu hâdiseye yine (Yâsin) Sûresinde şu sûretle hikâye edilmiştir:

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا
الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ۝۱
مَنْ لَا يَسْأَلْكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ۝۲ وَمَالِيَ لَا أَعْبُدُ
الَّذِي فُطِرَ فِي وَالْيَهُ تَرْجِعُونَ ۝۳ أَلَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً
إِنْ يُرِدِ اللَّهُ الرِّزْقَ لِيُضِلَّنِي لَا تُفْنِي عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا
وَلَا يُنْقِذُون ۝۴ إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝۵ إِنِّي آمَنْتُ
بِرَبِّكُمْ فَاسْمِعُون ۝۶ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي
 يَعْلَمُونَ ۝۷ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ۝۸

«Şehrin bir ucundan koşarak biri geldi: Ey kavmim; size gönderilenlere tâbi' olun, sizden ücret istemeyen, hâlbuki kendileri hidâyet bulmuş olanlara tebeiiyet ediniz. Bana ne oluyor ki beni yaratmış olana ibâdet etmeyeyim. Siz de onun nezdine avdet edeceksiniz. Ben ondan başka ma'budler mi ittihaz edeyim ki? Eğer rahmân ve rahîm olan Allah, bana bir zarar erıştirmek isterse putların şefâati o zararı benden def'edemez ve onlar beni kurtaramazlar. O vakit ben hakikaten açık bir dalâlete düşmüş olurum».

Habib Neccârın bu sözleri üzerine üstüne hücum ettiler. O ise havârîlere dönerek: «Ben hakikaten sizin Rabbinize imân ettim. Beni dinleyin ve imânıma şahid olun, dedi. O şehide, Taraf-ı İlâhiden Cennete girildi. O da: Ne olurdu? Rabbimin beni mağfiret buyurduğu ve beni ikrâm görenlerden kıldığını kavmim bilse idi temennâsinde bulundu²¹».

5356

جهل ترسا بين امان انكبحته
زان خداوندی كه گشت آونخته

«Hristiyanların cehâletini gör ki, kendi vehimlerinin asılmış bir zât-ı Âliden, yâni, Hazret-i İsa'dan amânı kaldırdılar».

(21) Sûre Yâsin: 20-27.

(20) Sûre Yâsin: 14-19.

یس بقول اوست مطلوب جهود
یس ص اورا امن کی تائید نمود

«Hristiyanlara göre Cenâb-ı İsâ yahudiler tarafından asılmıştır. O hâlde ona nasıl emn ü emân gösterilir?»

چون دل آن شامزیشان خود بود
عصمت و انت فہم چون بود

وما كان الله ليبديهم (O şâh-ı risâletin kalbi onlardan mecruh olunca) ismet ve emniyye'nî nerede kalır?»

Sûre-i Enfâldeki şu Âyetlere işârettir :

Kur'ân-ı Kerim nâzil olmaya ve müşrikler arasında işitilmeye başlanınca Nadr bin Hâris gibi müşrikler Âyât-ı Kerime için : Bu, esâtir-i evvelinden ibârettir. İstersek biz de emsâlini söyleriz demişler ve onun Kelâm-ı İlâhî olduğuna inanmadıklarını anlatmak için şöyle demişlerdi :

فَأَمِطْنَا عَنْكَ آجَارَهُ مَوَالِئَهُ
أَوَانَيْنَا بِهَذَا بِلِيمِ ۝ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ
فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ۝

Yâni : «Müşrikler: Yâ Rabbî, eğer bu Kur'ân, senin indinden gelmiş hak bir söz ise inanmadığımız için başımıza gök yüzünden taşlar yağdır, yahud bize can yakıcı bir azâb getir. Habîbim; sen aralarında bulundukça onlara azâb göndermeyecektir. Ve yine aralarında istiğfâr edenler varken Allah onları ta'zib etmeyecektir²²». Hazret-i Ali buyurmuştur ki : «Allahın gazab ve azâbına karşı yer yüzünde emniyet siperi olarak iki şey vardı. Biri Hazret-i Peygamber idi ki o irtihâl etti. Diğeri istiğfârdır ki o bâkidir». Binâenaleyh biz de istiğfâr siperine sarılalım ve Allah'ın gazabından kurtulup afv ü gufrânına nâil olmaya çalışalım.

Evet; Kureyş müşrikleri böyle hezeyân ettikleri ve gökten başlarına taş yağmasını istedikleri hâlde istedikleri olmuyordu. Çünkü aralarında

(22) Sûre-i Enfâl : 32-33.

bulunan Resûlullah Hazretleriyle istiğfâr eden diğer müslümanlar — ki rahmet-i İlâhî'ye idiler — bulunuyorlardı. O ayn-ı rahmete karşı da azâb-ı İlâhî gelmiyordu. Fakat vaktâki hicret vukûa geldi, Mekke'deki müslümanlar da yavaş yavaş çekildi. Ondan sonra Kureyşilere karşı felâketler başladı. Evvelâ Bedir'de mağlûb oldular. Eşrâftan çoğunu o harbe kaybettiler. Hendek gazvesinde bir şey'e muvaffak olamadan döndüler. Sonra bir kılığa uğradılar. Nihâyet Mekke fethedildi.

Diğer bir misâl de Hazret-i Hüseyin (Radiyallahü anh) in Hicazdan çekilmesi üzerine Medîne ve Mekke ahâlisinin uğradığı felâketlerdir. Hazret-i Hasan (radiyallahü anh) in vefâtından sonra Muâviye oğlu Yezid velihat ta'yin etmek istemiş, bunun için Hicaza gelip ahâlden Yezid nâmına biat almıştı. Hazret-i Hüseyin, Abdullah, Abdullah ibni Ömer ve Abdullah ibni Zübeyr, Yezid gibi fâsık bir herifin hilâfetini kabûl etmedikleri için onun nâmına da biat etmediler, Muâviye ileri gitmedi. Yalnız oğluna şu tenbihte bulundu : «Hüseyin'in ikrâmında kusûr etme ve hurûc etmesine meydan verme. Abdullah bin Ömer, namaz meraklısı zâhid bir adamdır. Ondan çekinme. Abdullah İbni Zübeyr'e ise fırsat bulunca aman verme.»

Muâviye 60 târihinde öldü. Veliâhdi olan Yezid yerine geçti ve Medîne'de bulunan Hüseyin bin Ali, Abdullah bin Ömer ve Abdullah ibni Zübeyr'den kendi namına biat almasını Medîne vâlisine emretti. Hazret-i Hüseyin biat etmemek için Mekke'ye gitti. Orada iken Kûfelilerin bir da'vetnâmesi geldi. Onlar Yezide karşı hurûc etmişler ve hilâfet için Hazret-i Hüseyini çağırıyorlardı. Cenâb-ı Hüseyin Kûfe'ye müteveccihen Mekke'den ve Hicaz'dan ayrıldı. Ma'lûm olan Kerbelâ fâciası vukûa geldi. Bunun üzerine Medineliler Abdullah ibn Hanzele'ye Mekkeliler ise İbnüzzübeyr'e biat ettiler ve Yezid'in gönderdiği askerle harbederek fenâ hâlde mağlûb oldular ve türlü felâkete uğradılar. Eğer onlar sonradan yaptıkları şu hareketi evvelce ve İmam Hüseyne biat sûretiyle yapmış olsa idiler Mekke ve Medîne kuvvetleri birleşerek Yezid'in satvet ve savetine karşı durabilir ve târihteki meşhur (Harre vak'ası) ile Mekke muhasarası ve bil'âhare İbn-i Zübeyr'in katlolanması da vukûa gelmezdi. Fakat sıbt-ı Nebî gibi bir siper-i kazânın içlerinden ayrılıp gitmesi bu neticeleri vermişti. Enbiyâya edilen tearruzun cezâsı böyle olduğu gibi evliyâyâ edilen tecâvüzün cezâsı da böyledir. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

تا دل مرد خدا نامد بدرد

هیچ قومی را خدا رسوا نکرد

«Bir Allah adamının kalbi incinmedikce Allah hiç bir kavmi rüsvâ etmez».

Ehlullah hazarâtı bulundukları beldeler için siper-i kazâ hükmündedirler. Allah onların yüzü suyu hürmetine o beldeler halkını merzuk eder ve muhafaza eyler. Fakat onların kalbi kırıldı ve oralardan çekildiler mi semâvî ve arzî felâketler baş gösterir.

Ba'zan da bir beldede bulunan ricâlullah, o belde ahâlîsinin fiske ve fücûrundan kaçınmak ve onlarla bir arada bulunmamak için hicrete mecbur olur. Çünkü Kur'an'da :

وَلَا تَرْكُؤُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ

Yâni : «Zâlimlere meyletmeyiniz, onlara tarafdâr olmayınız. Tarafdarlık ederseniz onlara gelecek azâb ve te'dib-i İlâhî ateşi size de isâbet eder²³» buyurulmuştur. Evet Allah'ın azâbı gelince umûmî olarak gelir, şunu bunu ayırdetmez, hepsini süpürür götürür. Ormana ateş düşünce ağaçların ne kurusu kalır ne yaşı!

İşte bundan dolayı havass-ı ümmet, avâm-ı halk ile ihtilât etmekten sakınır ve çekinir. Hazret-i Mevlânâ bunu da birkaç misâl ile izâh ediyor:

5359

زرخالص را وزر گرا خطر

باشد از قلاب خان بدشت

«Hâlis altına ve kuyumcuya hâin kalpazandan çok muhâtara olur».

5360

یوسفان از رشک زشتان مخمبند

کز عدو خوبان در آتش می زنند

«Yûsüfler çirkinlerin hasedinden gizli bulunurlar, güzeller de düşman şerrinden âdetâ ateş içinde yaşarlar».

5361

یوسفان از مکر اخوان در چهند

کز حسد یوسف بگرکان میدهند

«Yûsüfler kardeş mekrinden kuyuya atılırlar. Çünkü o kardeşler hased sevkıyla Yûsüfî korda verirler».

(23) Sûrei Hud: 113.

5362

از حسد بر یوسف مصری چه رفت

این حسد اندر کین کرکیت زفت

«Mısırlı Yûsüfün başına kardeşlerinin hasedinden dolayı neler geldi. Hased, insanların kalbinde pusuya girmiş iri bir kurd gibidir».

Hazret-i Yûsüf ma'lûm olduğu üzere Ken'an ilinden, yâni, Filistin vilâyetinden idi. Burada ona «Yûsüf-i Mısıri» denilmesi uzun müddet Mısır'da yaşamış ve orada hükûmet me'murluğu etmiş olmasındandır.

5363

لا جرم زین گرک یعقوب حلیم

داشت بر یوسف همیشه خوف و بیم

«İşte halîm olan Ya'kûb Aleyhisselâm bu hased kurdundan dolayı daimâ Yûsüf için korkardı».

Hattâ Cenâb-ı Yûsüf'un «Baba; güneş ve ayla on bir yıldızın bana secde ettiklerini rü'yâmda gördüm» demesi üzerine: «Evlâdım, sakın bu rü'yâyı kardeşlerine söyleme» diye onlardan çekindiğini anlatmıştı. Neticede Hazret-i Ya'kûbun korktuğu vukûa gelmiş, Yûsüfün kardeşleri onu kıra götürmüşler, kendisini kuyuya atmışlar, gömleğini bir kuzu kanıyla boyayıp Yûsüf'ü kurt paraladı diye babalarına getirmişlerdi.

5364

کرک ظاهر گرد یوسف خود نکشت

این حسد در فعل از گرکان گذشت

«Zâhirî kurd, Yûsüfün etrâfında dolaşmamış, kardeşlerinin hasedi, vahşet eseri göstermekte kurdları geçmişti».

5365

زخم کرد این گرکوز غدرلق

آمده کانا ذهبنا نستبق

«Bu hased kurdunun gadri ve yarası tatlı söz ile gelmiştir ki (اَنَا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ) Âyetinde hikâye edilmiştir».

Sûre-i Yûsüfte şu Âyetlere işâret edilmiştir :

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا
نَسْتَبِقُ وَتَرَكَا يُوسُفَ عِنْدَ مَنَايَا فَكَكَلَهُ الذِّبُّ وَمَا
أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿٥٥﴾

Yâni : «Yûsüfün kardeşleri onu kıra götürüp kuyuya attıktan sonra ağlaya ağlaya babalarının yanına geldiler ve dediler ki : Baba biz koşma yarışı yapmak için gitmiş, Yûsüf'ü metâmız (yânî, elbise ve sâiremizi) beklemek için bırakmıştık. O sıradâ onu kurd paraladı ve yedi. Biz doğru söylemiş olsak da bize inanmazsın²⁴».

Yûsüfün kardeşleri, yaptıkları canavarlığı kurda isnâd ettiler. Fakat:

5366

صد هزاران گرگ را این مکر نیست
عاقبت رسوا شود این گرگ پیست

«Yüz binlerce kurda bu hiyle ve mekir yoktu. Bu kurd yânî, hased canavarı nihâyet rûsvâ olacaktır. Sen sabret».

Nitekim sonunda mes'ele meydana çıktı. Kardeşleri yaptıklarından dolayı mahcub oldular.

5367

زانکه حشر حاسدان روز گزند
بیگمان بر صورت گرگان کنند

«Zirâ hasedkârlar kıyâmet gününde kurd sûretinde haşır edileceklerdir».

(Sûre-i Nebe') deki :

يَوْمَ نُنْفِخُ فِي الصُّورِ فَأَتُونَ أَفْوَاجًا ﴿٢٤﴾

Yâni : «Kıyâmette sûra üflenilecek, ölmüş olanlar dirilip takım takım mahşere gelecektir²⁵». Âyet-i Kerîmesinin tefsirinde gösterildiği vechile

(24) Sûre-i Yûsüf : 16-17.

(25) Sûre-i Nebe' : 18.

bir insan dünyâda hangi hayvânâtın tabiatine göre yaşamışsa o sûrette, meselâ hasedci olanlar kurd, hırsılı bulunanlar domuz sûretinde haşredilecektir. Onun için mahşerde insan şeklinde görünmek için dünyâda insan gibi yaşamalı ve insanlara faydalı olup zararı dokunmamalıdır. Zâten müslümanlığın bir ma'nâsı da budur. Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurmuştur ki : «Elinden ve dilinden müslümanların selâmette kaldığı kimse hakîkî müslümandır». Evet, burada insanca yaşamalı hayvanlık derekesine düşmemeliyiz ki :

5368

حشر پر حرص خس مردار خوار
صورت خو کی بود روز شمار

«Haram yiyen harîs bir alçağın haşrı, yevmülhisabda domuz sûretinde olacaktır».

5369

زانیارا کنده اندام نهان
خمر خواران را بود کنده دهان

«Dünyâda zinâ edenlerin gizli a'zâsı ve şarab içenlerin ağızları pek ziyâde kokmuş bir hâlde haşredilecektir».

5370

کند مخفی کان بدلها میرسید
گشت اندر حشر محسوس و بدید

«Dünyâda yalnız gönüllerin, yânî, gönül sâhibi âriflerin hissettiği gizli pis koku, mahşerde herkes tarafından hiss olunacaktır».

Çünkü o gün (یوم تبلی السرائر) yânî, sırların meydana çıkacağı ve herkesce anlaşılacağı bir gündür.

5371

پیشه آمد و جوه آدمی
رحذر شو زین وجود از ران آدمی

«İnsanın vücûdû bir orman gibidir. Eğer o nefesten, yânî, (نفعت) feyzinden hisseyâb isen bu vücuddan sakın».

Bir ormanda faydalı, zararlı ve zararsız türlü hayvan bulunduğu gibi insan vücûdunda da iyi, kötü her türlü ahlâk bulunur. Binâenaleyh o kötü ahlâkın merbutu kalmamak için bu fânî ve mağşuş vücûda bağlanmamalıdır.

5372

در وجود ما هزاران گرگ و خوک
صالح و ناصالح و خوب و خشوک

«Bizim vücûdumuzda binlerce kurd ve domuz vardır ki sâlih, gayr-ı sâlih, güzel ve çirkin huyları temsil etmektedir».

5373

حکم آن خویست کان غالبترست
چونکه زر بیش از مس آمد آن زرست

«Hüküm, galib olan kuya göredir. Çünkü bir halitadaki altın, bakırdan fazla ise o terkib altın sayılır».

5374

سیرتی کان در وجودت غالبست
هم بران تصویر حشرت واجبست

«Senin vücûdunda hangi huy galib ise onun sûretine göre haşredileceğin muhakkaktır».

5375

ساعتی گر کی در آید در بشر
ساعتی یوسف رخی همچون فر

«İnsanda bir ân için kurluk, yâni, kurd gibi yırtıcılık vahşeti görünür, bir ân için de ay gibi bir yâsûf güzelliği müşâhede olunur».

5376

میرود از سینها در سینها
از ره پنهان صلاح دکنهها

«Selâh ve kin tabiatleri gizli bir yol vâsıtasıyla göğüslerden göğüslere, yâni, kalblerden kalblere sirâyet eder».

Sohbet, yâni, görüşüp konuşma birinden diğerine sirâyet eder. Tabiat de o sohbeti çekip alır. Binâenaleyh insan dâimî olarak görüştüğü kimselerin az çok te'siri altında kahr. Bu te'sir gönüller arasında bulunan ve göz ile görülmeyen gizli bir yol vâsıtasıyla intikal eder.

Ulemâdan ba'zıları :

لَا تَبْدِلْ خَلْقًا

Yâni : «Allah'ın yarattığı değişmez»²⁶ Âyetinden istidlâl ederek ahlâkın değişmeyeceğine kâil olmuştur. Ba'zıları da değişmeyen hilkat-i tabîyye, yâni, zâhiri şekil ve sûrettir demiştir. Evsâf-ı nefsâniyye ise değişebilir. Bunun değişebileceğine nakli ve akli deliller vardır. Meselâ : «Ahlâkınızı güzelleştiriniz» Hadîs-i Şerifi vardır ki Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin bu emr-i celilinden kötü ahlâkın güzelleşebileceği ve kötülük hâlinin değişebileceği anlaşılıyor. İşte bu bir delil-i naklidir. Bir insanın diğer bir insana, hattâ kabil-i terbiye olan bir hayvana bir şey öğretmesi, o ta'lim ile ondaki ahlâkın değişmesi de tebeddül-i ahlâk için akli bir delildir. Hazret-i Mevlânâ buna dâir birkaç misâl irâd ediyor :

5377

بلکه خود از آدمی در گاو و خر
می رود دانایی و علم و هنر

«Belki insandan öküze ve cşge bile ilm ve hüner sirâyet eder».

Ehlî hayvanlar sâhiblerinden bir çok şey öğrenirler ve sâhibinin bi işaretiyle onun murâdını anlar ve yaparlar.

5378

اسب سگسک میشود در هو ارام
خرس بازی میکند بز هم سلام

«Azgın at terbiye ile mutî ve rahvan olur. Ayı oyun oynar, keçi elâm verir».

5379

رفت اندر سگ ز آدمیان هوس
یاشبان شد یا شکاری یا حرس

«İnsanlardan köpeğe heves sirâyet etti de ya çoban, ya avcı yâhud ev muhâfızı oldu».

5380

درسک اصحاب خوبی زان وفود
رفت تا جوای الله کشته بود

«Eshâb-ı kehfî köpeğine o cemâatten bir huy sirâyet etti de Allahın âlibi oldu».

5381

هر زمان در سینه نوعی سر کند
گاه دیو و گاه ملک که دام و دد

«Göğüs, yâni, kalbde her zaman bir türlü huy başgösterir. Ba'zan şeytanlık, ba'zan meleklik, ba'zan tuzak ve canavarlık tabiatleri zuhur eder».

5382

زان عجب پیشه که هر شیر آ گهست
تا بدام سینه ها پنهان رهست

«Her arslanın âgâh olduğu o ormandan göğüsler tuzağına kadar gizli bir yol vardır».

Buradaki ormandan maksad : Makam-ı Ulûhiyettir ki Allah arslanı olan her nebi ve veli oranın esrârına vâkıftır. Yine oradan her kalbe gizli bir ilhâm yolu vardır ki kalbin istîlâdına göre o yol vasıtasıyla feyz ve ilhâma mazhar olur.

5383

دزدی کن از درون مرجان جان
ای کم ای سگ از درون عارفان

«Ey köpekten bayağı olan : Âriflerin kalbindeki can mercanından, yâni, onların cevher-i irfânından bir mikdârını çal».

5384

چونکه دزدی باری آن در لطیف
چونکه حامل میشوی باری شریف

«Çalarsan bâri öyle lâtif bir inciye çal, taşıyacaksan bâri öyle mubârek bir yükü taşı».

«ŞEYH ZÜNNÜNUN DELİ OLMADIĞINI VE KASDEN CÜNUN HÂLLERİ GÖSTERDİĞİNİ MÜRİDLERİN ANLAMASI»

5385

دوستان در قصه ذوالنون شدند
سوی زندان و دران رأیی زدند

«Dostlar, Zünnûnun kıssasında, yâni, ondan bahsederek zindana git-tiler ve şöyle bir müşâverede bulundular ki:»

5386

کین مگر قصد کند یا حکمتیست
او درین دین قبله و آیتیست

«O, bu işi mahsus mu yapıyor, yoksa bir hikmeti mi var? Kendisi bu dinin kiblesi ve âyeti mesâbesindedir».

دوردور از عقل چون دریای او
تا جنون باشد سفه فرمای او

«Onun deniz gibi vâsi' olan aklına cünun galebe etmesi, çok uzak bir hâldir».

حاشی لله از کمال جاه او
ابریماری بپوشدماه او

«Hâşâ ve kellâ onun Kamer gibi parlak olan aklını hastalık bulutu örtemez. Bu hâl onun yüksek derecesine lâıyk değildir».

او ز شر عامه اندر خانه شد
او ز تنگ عاقلان دیوانه شد

«O halkın şerrinden tımarhâneye girdi. O akıllı geçinenlerden utan-
dığı için deli gibi oldu».

او ز طار عقل کند و تن پرست
قاصدا رفقت و دیوانه شدست

«O, tenbel ve tenperest olan akıldan utandığı için kasden gitmiş ve kendisini deli göstermiştir».

که بنیدیم قوی و ز ساز گاو
بر سرو پشتم بزن و بر را مگاو

«Şöyle diyerek ki: Beni sağlamca bağlayın ve öküzün kuyruğuyla başıma ve sırtıma vurun, bu hareketin sebebini de araştırmayın».

تا زخم حلت یام من حیات
چون قیل از کار موسی ای نقات

«Tâ ki Beni İsrâildeki maktûlün, Mûsâ Aleyhisselâmın kesilmesini emrettiği sığırın kuyruğu darbesinden dirildiği gibi, ey mu'temed dostlar ben de kamçı zahminden hayat bulayım».

Hazret-i Mûsâ zamânında Beni İsrâil arasında biri öldürülmüş, fakat katili bulunamamıştı. Cenâb-ı Kelîmullâh onlara bir sığır kesin, kuyruğu ile ölüye vurun, dirilir ve katilini haber verir buyurdu. Kâtilin vahyen bildirilmesi, yâhud maktûlün Hazret-i Mûsâ'nın duâsıyla dirilmesi mümkün iken araya sığırın karıştırılması, Allahü a'lem Beni İsrâili Mısırdaki gördükleri (Apis boğası)na hürmet göstermekten kurtarmak içindi. Çünkü Mısırlılar, (Apis) dedikleri bir boğaya tapınırlardı. Beni İsrâil de onları göre göre sığır cinsine karşı bir hürmet göstermeye başlamışlardı. Hazret-i Mûsâ'nın emrini garib görmüşler, bizimle eğleniyor musun? demişlerdi. Nihâyet sığırı kestiler, kuyruğu yâhud başka bir uzvu ile maktûle vurdular, adamcağız dirildi. «Beni fûlân kişi öldürdü» dedikten sonra öldü.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: «Zünnûn Hazretleri mücâhede için kendisini deli olmuş göstermişti. Onu tımarhâneye koydular. O vakitler delileri müşhil içirmek ve kamçı ile dövmek sûretiyle tedâviye çalışırlardı. Zünnûn Hazretleri de tımarhânede yiyeceği kamçı darbesini Beni İsrâil maktûlüne vurulan sığır kuyruğuna benzetiyor. O maktûlün kuyruk darbesinden dirildiği gibi ben de kamçı darbesinden başka bir hayat bulayım diyordu. Bu kıssa (Sûre-i Bakara'da) hikâye buyurulmuştur. Kezâ:

تا زخم حلت کاوی خوش شوم
همچو گشته گاو موسی کش شوم

«O kuyruk darbesinden hoş olayım, Mûsâ'nın sığırı darbesinden dirilen maktul gibi makbûl bir hâle geleyim».

زنده شد کشته ز زخم دم گاو
همچو من از کیمیا شد زر ساو

«Sığırın kuyruğu zahminden maktul edildi, iksir sürülmüş bakır misâli hâlis altın oldu».

کشته بر جست و گشت اسرار را
وا نمود آن زمره خونخوار را

«Maktul sıçradı ve esrârını söyledi, kendisini öldürmüş olan hunhâr zümreyi gösterdi».

گفت روشن کین جماعت کشته‌اند
کین زمان در خصیم آشفته‌اند

«Açıka dedi ki : Bu cemâat beni öldürdü. Çünkü şu sırada bana düşman kesilmişlerdi».

Cenâb-ı Pîr, kıssâdan hisse beyânına şurû' edip buyuruyor ki :

چونکه کشته گردد این جسم گران
زنده گردد هستی اسرار دان

«Bu sakıl ve maddî cisim ölünce esrâra vâkıf olan ruh dirilir».

جان او بپند بهشت و نار را
باز داند جمله اسرار را

Ya ıztırârî olarak ölen, yâhud mevt-i ihtiyârî ile nefsini öldüren kim-
senin rûhu cenneti ve cehennemi görür ve cümle esrâra vâkıf olur».

وا نماید خونیان دیو را
وا نماید دایم خدعه و ریور را

«Kanlı şeytanları ve hiyle ve hud'a tuzaklarını gösterir».

کاو گشتن هست از شرط طریق
تا شود از زخم دمن جان مفیق

«Sığırı, yânî, nefsi öldürmek tarikatın şartıdır. Bunu yapmalı ki onun kuyruğu zahminden rûh ifâkat bulsun».

کاو نفس خویش را زوتر بکش
تا شود روح خفی زنده بهش

«Sığır gibi yiyip içmekten başka bir şey düşünmeyen nefsinı riyâzet ve mücahede ile çabucak öldür ki gizli olan rûhun akıl ve şuûr ile yeni bir hayât bulsun».

«ZÜNNUN KUDDİSE SİRRUHÜNUN HİKÂYESİNE AVDET»

چون رسیدند آن نفر نزدیک او
بانگ بر زد دهی کیانید اتقوا

«O cemâat, Zünnûnun yanına yaklaşınca : Hey! Kimsiniz? Sakınınız diye seslendi».

با ادب گفتند ما از دوستان
هر پرسش آمدیم اینجا بجان

«Edeb ve nezâketle dediler ki : Biz senin dostlarındayız. Buğaya cân ve dilden bir arzû ile istifsâr-ı hâtıra geldik».

چونی ای دریای عقل ذوفنون
این چه بهتانست بر عقل جنون

«Ey mütefennin ve akıl deryâsı nasılsın? Akhna karşı bu cünûn is-nâdı nedir?»

وامیگر از مابیان کن این سخن
ما محبانیم با ما این مکن

«Bunun sebebini bizden gizleme. Biz senin dostlarınız. Bize karşı esâfını ketmeyleme».

صاحبانرا نشاید دور کرد
یا برو پوش دغل مهجور کرد

«Dostları uzaklaştırmak, hiyle nikabiyle sırrı setretmek yakışmaz».

راز را اندر میان آور شما
رو مکن در ابر پنهانی مها

«Ey şâh-ı mânevî, ey büyük adam; sırrı ortaya koy, yâni, beyân et».

ما محب صادق و دلخستیم
در دو عالم دل بستیم

«Biz senin yüreği yaralı ve sâdık muhibleriniz. Dünyâ ve âhirette gönümüzü senin himmetine bağlamışız».

فحش اغازید و دشنام از کرات
گفت او دیوانگانه زی و وقاف

«Zünnun kötü sözler söylemeye ve söğmeye başladı. Deliler gibi saçma sapan lâkırdılar etti».

برجهید و سنگ پاران گردو چوب
چلکی بکیر نخند از بیم کوب

«Yerinden sıçradı, taş attı ve sopa fırlattı. Ziyâretçiler taşların isâbeti korkusundan kaçıştılar».

قهقهه خندید و جنبانید سر
گفت باد ریش این یاران نگر

«Kahkaha ile güldü ve başını salladı. Şu dostların sakalı yeline, yâni, dostluk iddiâlarına bak dedi».

دوستان بین کو نشان دوستان
دوستانرا رنج باشد همچو جان

«Dostları gör. Hani dostluk nişanı? Zahmet ve meşakkat dostlara can gibiydi».

Yâni; dost dostun cefâsından kaçmaz, onu âdetâ canı gibi telâkkî eder.

کی کران گیردز رنج دوست دوست
رنج مغز و دوستی آنرا چو پوست

«Bir dosta dostunun cefâsı nasıl ağır gelir? Cefâ ve, meşakkat iç gibidir, dostluk onun kabuğuna benzer».

در نشان دوستی شد سر خوشی
در بلا و آفت و محنت کشی

«Belâ, âfet ve mihnetle başı hoş olmak dostluk nişanı olmuştur».

دوست همچون زر بلا چون آتش
زر خالص در دل آتش خوشست

«Bir dost altın gibidir, belâ ise ateş misâlidir. Hâlis altının ateşte bulunması ve harâret te'sîriyle eriyip cürûfundan kurtulması gerektir».

İnsanlara karşı dostluk böyle olduğu gibi Allaha mahabbette de böyledir. Allahı sevenler, onun belâsından şikâyet etmezler, öyle bir cîlveye ma'ruz kaldılar mı, sabır, hattâ sabır yerine şükrederler.

«LOKMÂNIN ZEKÂSINI EFENDİSİNİN İMTİHAN ETMESİ»

5416

نی که لقمان را که بنده پاک بود
روز و شب در بندگی جالاک بود

«Lokman pâk ve musaffâ, gece gündüz işinde çevik ve atik bir köle değil mi idi?»

Lokmânın hayâtı hakkında mufasssal ma'lûmat yoktur. Aslen Habeşli olduğu, Hazret-i Dâvud ile muâsır ve Benî İsrâîl arasında bulunduğu, hakîm ve hekim bir zât olduğu ma'lûmdur.

Kur'ân-ı Kerîm'de onun nâmına bir Sûre vardır.

5417

خواجه او را داشتی در کار پیش
بهرش دیدی ز فرزندان خویش

«Efendisi onu oğullarından değerli gördüğü için ehemmiyetli işlerde kullanırdı».

5418

زانچه لقمان گرچه بنده زاده بود
خواجه بود و از هوا آزاده بود

«Çünkü Lokman, köle oğlu olmakla berâber hevâ vü hevesten kurtulmuş bir efendi idi».

Hazret-i Mevlânâ Lokmânın hem kölezâde, hem de efendi olduğunu, yâni, nefsine esîr olmaktan kurtulmuş bulunduğunu temsil için arada bir fıkraek naklediyor :

5419

گفت شاهی شیخ را اندر سخ
چیزی از بخشش زمین درخواست کن

«Şâhın biri, konuştuğu bir şeyho in'âm u ihsâna dâir benden birşey iste, yâni, ta'bîr-i mahsûsiyle: Dile benden ne dilersen dedi».

5420

گفت ای شه شرم ناید مرا
که چنین گوی مرا زین بر ترا

«Şeyh cevap verdi ki: Ey şah; bana böyle bir teklifte bulunmaya utanmıyor musun? Bundan vaz geç».

5421

من دو بنده دارم و ایشان حقیر
وان دو بر تو حاکمانند و امیر

«Benim hakîr iki kölem vardır ki onlar sana hâkim ve emîrdirler».

5422

گفت شه آن دو چه اند این ذلتست
گفت آن يك خشم و دیگر شهوتست

«Pâdişah o iki köle kimlerdir. Bana hâkim ve emîr olmaları benim için bir zillettir diye sordu. Şeyh de: Biri gazab biri şehvettir cevâbını verdi».

Şah kelimesinin geçmesi dolâyisiyle hakikatte kimin şâh olduğunu beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

شاه آن دان کوز شاهی فارغست

بی مه و خورشید نورش با زغست

«Şâhlıktan, sâltanattan fâriğ olan ve o gibi şeylere meyl etmeyen kimseyi hakikat şâhı bil ki onun nûru Ay ve Güneş olmaksızın parlar».

مخزن آن دارد که مخزن ذات اوست

هستی او دارد که با هستی عدوست

«Kendisi ma'nevî bir hazîne olan zâtın hazînesi vardır. Hakîkatte varlık, varlığa düşman olan kimsenindir».

خواجۀ لقمان بظاهر خواجۀ اش

در حقیقت بنده لقمان خواجۀ اش

«Lokmânın efendisi, zâhirde onun efendisi idi. Lâkin hakîkatte köle olan o idi ki Lokmân onun efendisi bulunuyordu».

در جهان باز گونه زین بسیت

در نظر شان گوهی کم از خسیست

«Ters görünen âlemde bu gibi hâller pek çoktur. İnsanların nazarmında bir cevher çörçöp makûlesi şeylerden değersizdir».

Her şey'in kıymeti, kıymetşinâs olanlar indinde takdir olunur.

Denilmiştir ki: «Altının kıymetini kuyumcu, incinin değerini mücevherci, gülün kadrini bülbül, Kanberin derecesini Ali bilir».

Kanber, Cenâb-ı Murtazânın sâdık ve fedâkâr bir kölesidir ki efendisi tarafından âzâd edilmiş ve kendisine: «Ey Kanber, benim kölemdin, bugün benim gibi oldun. Bana ne verildi ise onları sana verdim. Bu vesikeyi Ali yazmıştır» demek olmak üzere bir de azadnâme yazmıştı. Hazret-i Ali'nin: «Benim gibi oldun» dediği bir zâtın indallah derecesi ne olacağını düşünmeli. Hazret-i Kanber Sıffîn muharebesinde bulunmuş,

Şâh-ı merdân tarafından kendisine sancak, yâni, kumandanlık verilmiş ve cansipârâne harbederek şehid olmuştur. Radiyallahü anh.

İşte böyle fedakâr ve cansipâr bir zâtın büyüklüğünü Ali (Kerremallahü veche) gibi büyük bir zât takdir edebilir. Meşhurdur ki horozun biri çöplükte eşinirken ırl bir inci bulmuş ve: «İnsanlar arasında belki kıymetli bir şeydir. Onun yerine bir arpa dânesi olsaydı benim için daha makbul olurdu» demiş.

مر بیا با ترا مفازه نام شد

نامورنگی عقلشانرا دام شد

«Çöle, mefâze yâni, kurtuluş yeri denilmiştir. İsim ve reng gibi şeyler, dünyâ ehlinin aklına tuzak olmuştur».

Dünyâda tersine olan şeyler pek çoktur. Meselâ ıssız, susuz ve umransız bir çöle mehleke, yâni, tehlikeli yer demek lâzım gelir, mefâze, yâni, mahal-li necât denilmiştir. Kezâ yılan sokmuş bir kimseye selim, yâni, selâmette adı verilmiştir. Korkak bir şahsa kahraman, yâhud Rüstem, simsiyah bir zencîye kâfur adı konulur. Edebiyyatta buna (tesmiye binnakz) denilir ki bir şeye zıddıyla isim vermek demektir.

يك گروه را خود معرف جامه است

در قبا گویند کو از جامه است

«Bir gürûhu tanıtan elbisedir. Avam kıyâfesinde bulunan bir ârife de avamdan derler».

Evet; ulemâ ve urefâ kisvesine girmiş âmî bir şahsa kıyâfeti dolayısıyla hoca efendi, yâhud şeyh efendi diye hürmet ederler. Avam elbisesi giyinmiş bir âlim, yâhud ârifi de elbisesine bakıp avamdan vehmederler.

يك گروه را ظاهر سالوس زهد

تور باید تا بود جاسوس زهد

«Bir gürûhta da zühhd ü kanâatın zâhiri ve mürâîliği vardır. Fakat bunu herkes farkedemez. Zühhd ü kanâat câsusı olmak, yâni, hakikî zühhd

ile riyâî zühdi temyiz eylemek için insanda basiret nûru bulunmak gerektir».

5430

نور باید پاک از تقلید و غول
یا شناسد مرد را بی فعل و قول

«Taklidden ve iğreti olmaktan musaffâ bir nûr olmak gerektir. İnsan bir kimseyi fi'lini görmeksizin ve kavlini işitmeksizin tanıyabile».

5431

در رود در قلب او از راه عقل
نقد او بپند نباشد بند نقل

«Basîret sâhibi olan ârif, akıl yoluyla kalbin içine girer ve orada ne bulunduğunu bilmüşâhede anlar, şunun, bunun nakl ü rivâyetine bağlanıp kalmaz».

5432

بندگان خاص علام الغیوب
در جهان جان جواسیس القلوب

«Gaybları, gizli şeyleri bilen Allahın has kulları, can âleminde kalblerin câsuslarıdır».

Hadîs-i Şerifte: «Mü'minin zekâsından, firâsetinden sakının. Çünkü o, Allah nûriyle bakar ve görür» buyurulmuştur. Kezâ: «Hakîkaten Allahın öyle kulları vardır ki nâsı simâlaından, alâmetlerinden tanırlar» buyurulmuştur.

Sen nasıl âdemsin ister söyle, ister söyleme;
Âdemin mâhiyyetin enzâra sîmâ söylüyor.

Evet; iman ve irfan erbâbı arasında öyleleri vardır ki bir kimsenin yüzüne bakınca onun nasıl bir adam olduğunu anlayıverirler. Onun için eskiden «Ulemâ yanında dilini, meşâyih yanında kalbini muhâfaza etmeli» derlerdi. Ulemâ yanında dilin muhafazası, yanlış bir söz söyleyip de hocanın techil etmesine hedef olmamak içindi.

İşte o câsusülkülûb olan urefâ-yı ümmet:

5433

در درون دل در آید چون خیال
پیش او مکشوف باشد سر حال

«Nufûz-ı nazariyle hayâl gibi kalbin içine girer, oradaki sır, onun gözü önünde mekşûf olur».

5434

در تن گنجشک چیست از برک و ساز
که شود پوشیده آن بر عقل باز

«Serçenin cismindeki tertib ve düzen nedir ki doğanın aklına karşı gizli kalsın».

Yânî; basîret sahibi olanlar doğan farzedilirse avâm-ı nâs onlara nisbetle serçe misâli kalır ve gönüllerdeki esrâr, basîret erbâbına münkeşif olur.

5435

آنکه واقف گشت بر اسرار هو
سر مخلوقات چه بود پیش او

«Allahın esrârına vâkıf olanlara karşı mahlûkatın sırrı ne olabilir?»

5436

آنکه بر افلاک رفتارش بود
بر زمین رفتن چه دشوارش بود

«Felekler üstünde yürüyen kimse için yer yüzünde yürümenin ne zorluğu vardır?»

5437

در کف داود آهن کشته موم
موم چه بود در کف او ای ظلوم

«Dâvud Peygamberin avucunda demir, mum gibi olmuştu. Ey zâlim kimse; o hâlde mum onun elinde ne idi?»

Hazret-i Dâvudun bir mu'cizesi de demiri ateşe sokmaksızın istediği gibi eğip bükmesi idi, ki onunla muhârebede giyilecek zırhlar yapardı. Hazret-i Mevlânâ Lokman kıssasına avdetle diyor ki :

5438

بود لقمان بنده شکل و خواجه
بندگی بر ظاهرش دیباجه

«Lokman, köle kıyâfesinde ma'nen bir efendi idi. Kölelik onun görünüşündeki bir alâmet idi».

5439

چون رود خواجه بجای ناشناس
در غلام خویش پوشاند لباس

«Meselâ bir efendi, tanımadığı bir yere giderken kölesine kıymetli elbise giydirir».

5440

او پوشد جامه‌های آن غلام
مرغلام خویش را سازد امام

«Kendisi kölenin elbisesini giyer ve giderken köleyi öne geçirir».

5441

در پیش چون بندگان در ره شود
تا نباید زو کسی آگه شود

«Kimse bilip tanınmasın diye kölesinin ardınca köle ve hizmetkâr gibi gider».

5442

گوید ای بنده تو رو در صدر شین
من بگیرم گفتش چون بنده کهن

«Köleye der ki: Sen git baş sedirde otur, ben hakîr bir köle gibi ayakkabımı muhafaza edeyim».

5443

تو در شقی کن مرا دشنام ده
مر مرا تو هیچ توقیری منه

«Sen sert davran ve bana söğ. Hiç tâ'zim ve tevkirde bulunma».

5444

ترک خدمت خدمت تو داشتم
تا بفریت تخم حیلست کاشتم

«Şimdi senin hizmetin bana hizmeti terketmendir. Ben, beni tanımayanlar arasında hiyle tohumunu saçacağım, yâni, bu vâsita ile ba'zı şeyler öğreneceğim».

5445

خواجگان این بندگها کرده اند
تا گمان آید که ایشان بنده اند

«Herkes kendilerini köle sansın diye efendiler böyle kölelik tavrı takınmışlardır».

5446

چشم پر بودند و سیر از خواجگی
کارهارا کرده اند آمادگی

«Efendilikten mustâğni ve gözleri tok idi. Çünkü üzerlerine lâzım işleri hazırlamışlardı».

5447

وین غلامان هوا بر عکس آن
خویشان نمودند خواه عقل و جان

«Bu hevâ vü heves kulları ise onların aksine kendilerini akıl ve câ efendisi göstermişlerdir».

آید از خواجه افکنده
ناید از بنده بغیر بندگی

«Bir efendiden tevâzu görünebilir. Fakat bir köleden kölelikten baş-
ka birşey zuhûr etmez».

بس از آن عالم بدین عالم چنان
تعیت‌هاست بر عکس این بدان

«O ma'nâ âleminden bu sûret âlemine böyle tersine ta'biyeler, ter-
tibler vardır. Bunu bil».

خواجه لقمان ازین حال نهان
بود واقف دیده بود از وی نشان

«Lokmanın efendisi bu gizli hâle, yâni, Lokmânın hakîkatte bir efen-
di olduğuna vâkıftı. Çünkü onda bu nişânı görmüştü».

راز میدانست و خوش میراند
از برای مصلحت آن راهبر

«O efendi sırrı biliyor, fakat maslahat ve idâre yoliyle merkebin-
i sürüyor, yâni, hareket ediyordu».

مهرور آزاد کردی از نخست
لیک خوشنودی لقمان را بخت

«Lokmânı evvelden âzâd edecekti, fakat onun hoşnud olmasını arı-
yordu».

زانکه لقمان را مژدایین بود تا
کس نداندر آن شیر فی

«Çünkü Lokmânın murâdı, o arslan yığidin sırrına kimsenin vâkıf
olmaması idi».

چه عجب کر سر ز بد پنهان کنی
این عجب که سر ز خود پنهان کنی

«Sırrını kötülerden gizlemek şaşılacak bir şey değildir. Asıl şaşıla-
cak şey, sırrını kendinden saklamandır».

کار پنهان کن تو از چشمان خود
تا بود کارت سلیم از نیک و بد

«İşini, amelini kendi gözünden bile sakla ki amelîn, iyi ve kötünün
görmesinden selâmette kalsın».

Amelini gözünden saklamak, ben şöyle ibâdet ediyorum, böyle mü-
câhedede bulunuyorum diye onlara ehemmiyet vermemektir. Ehlullahtan
(Ebû Ya'kubüssûsi) demiştir ki : «Amelde öyle ihlâs bulunmalı ve o ka-
dar gizli tutmalı ki onu yazmak için melek bilmemeli ve bozmak için
düşman, yâni şeytan farkına varmamalı».

خویشرا تسلیم کن بر دام مزد
وانگه از خود بی ز خود چیزی بدرد

«Kendini ücret tuzağına teslim et, sonra kendiliğinden olmaksızın
kendi hakikatinden bir şey al».

هر چه اندیش و تحصیل کنی
میدر آید دزد زان سوکائی

«Ey kimse; her neyi düşünür ve tahsil edersen o esnâda bir hırsız ummadığın ve emin olduğun cihetten gelir ve elde ettiğin şey'i alır, götürür».

پس بدان مشغول شو کان بهترست
تا ز تو چیزی بر دکان کهرست

«O hâlde en iyi bir şeyle meşgul ol ki senden ehemmiyetsiz bir şey götürühilsin».

Meselâ sen hayrât ve hasenât ile iştigal et ki gelecek hırsız, naîm-i ehediye nisbetle ehemmiyetsiz kalan şu fânî hayâtını götürsün.

باز بازرگان چو در آب افتد
دست اندر کاله بهتر زند

«Bir tâcirin yükü suya düşecek olursa tâcir, elini en iyi kumaşa uzatır, yâni, en evvel kıymetli metâmı kurtarmaya çalışır».

Sen de :

چونکه چیزی فوت خواهد شد در آب
ترك كتر گود بهتر را بیاب

«Metâm suya düşer, yâni, elinden çıkarsa en iyisini kurtar ve değer-sizini bırak».

میدهند افیون بمر د زخم مند
تا که پیگان از تنش بیرون کشند

«Vücûduna saplanmış oku çekmek için yaralı bir adama afyon verirler».

Başka bir misâl :

وقت مرگ از رنج او را میدردند
او بدان مشغول شد جان می برند

«Rûh kabzetmeye memur olan melekler, bir hastayı öleceği esnâda maraz derdiyle incitirler. O, onunla meşgul iken canını alırlar».

چون بهر فکری که دل خواهی سپرد
از تو چیزی در نهان خواهند برد

«Her hangi bir fikir ile kalbini meşgul edersen o sırada gizlice bir şey alıp götürürler».

Meselâ : Sen ticâret edeyim, para kazanayım, apartman yaptırayım hülyâsına dalar gidersin; fakat farkında olmazsın ki senin o tehayyülâtın arasında kıymetli ömrünün günleri geçer, gider.

Ücret tuzağından murâd, Allahın emri ve nehyidir ki onlar vasıtasıyla ma'nevî ücret demek olan sevâb kazanılır. Kendini ona teslim etmek de, mahzâ Allahın emrini ifâ etmiş olmak için, hattâ sevâb kazanmak ve ikâbdan kurtulmak kaydı bulunmaksızın emre imtisâl ve nehyiden ictinâb et. Böyle yapacak olursan kendini Rızâ-yı Bâriye terketmiş ve benliğinden kurtulmuş olursun. Böyle olunca da eneiyyetin olmaksızın Hakikat Vücûdundan, yâni, sana vücud vermiş olan Allahtan feyzalmış olursun. Hazret-i Mevlânâ bunu bir misâl ile tavzih ediyor :

5464

هر طعمای کآوردیدی بوی
کس سوی لقمان فرستادی زی-

«Lokmânın efendisine her yemek getirdiklerinde der'akab Lokmâna bir adam gönderir, onu çağırırdı».

5465

تا که لقمان دست سوی آن برد
قاصدا تا خواجه پس خوردش خورد

«Lokmân o yemeğe el uzatsın ve bir lokma alsın da efendisi onun artığını yesin diye».

5466

سؤ او خوردی وشور انگیختی
هر طعمای کو نخوردی ریختی

«Lokmanın artığını içer ve neş'elenirdi. Onun yemediği ve içmediği şeyleri ise dökerdi».

Hadis-i Şerifte: «Mü'minin artığı şifâdır» buyurulmuştur. Sârî bir il'ete mübtelâ olmuş kimsenin artığı nasıl yenir ve içilir? diye itirâz edecekler bulunabilir. Evet, sirâyet-i maraz vardır. Hattâ Tâif ehâlisi tarafından Medîne'ye gelen murahhas hey'et arasında bulunan bir cüz-zamlıya Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz elini uzatma-mış, senin de biatini kabûl ettik demiş, şu hareketiyle sirâyet-i maraz-dan çekinilmesini ümmete ta'lim etmişti. Nitekim ayrıca da: «Arslandan kaçtığım gibi cüz-zamlıdan kaç» buyurmuştu. Hâl böyle iken «Mü'minin artığı şifâdır» Hadisi arasında bir tenâkuz yok mudur? Hayır yoktur. Çünkü edebiyatta bir kaide vardır. Bir şey mutlak zikrolununca kemâ-line sarfedilir. Meselâ bir adam denildi mi, onun hiç bir kayd ile mu-kayyed bulunmadığı, körlük, sağırılık, çolaklık, topallık gibi nakisalardan âzâde, sapsağlam olduğu anlaşılır. Hadiste artığının şifâ olduğu bildirilen mü'min de mutlak zikredildiği için onun sapsağlam bir kimse olduğu, yâni, kendisinde başkalarına geçecek bir hastalık bulunmadığı anlaşılır.

ور نخوردی بی دل و بی اشتها
این بود پیوندی بی اتها

«Lokmânın efendisi, Lokmansız bir şey yiyecek olursa gönülsüz ve iştihâsız yedi. İşte sonsuz merbûtiyyet böyle olur».

5468

حرزہ آورده بودند ازمنان
گفت رو فرزند لقمانرا بخوان

«Bir gün efendiye hediye olarak kavun getirmişlerdi. Kölelerinden birine: Git oğlum Lokmân'ı çağır dedi».

5469

چون برید و داد او را يك برين
همچو شکر خوردش و چون انگين

«Kavunu kesip de Lokmâna bir dilim verince onu şeker ve bal gibi yedi».

5470

از خوشی که داد او را دوم
تا رسید آن گرچه در هفدم

«Lokman onu kemâl-i iştihâ ile yedi, ikinci ve üçüncü bir dilim daha verdi ki parçalar on yediye bâliğ oldu».

5471

ماند گرچی گفت این را من خورم
تا چه شیرین خربزه مست این بنکرم

«Bir parça kalınca bunu da ben yiyeyim de ne kadar tatlı kavun olduğuna bakayım dedi».

او چپن خوش میخورد کز ذوق او
طبعها شد مشتی و لقمه جو

«Lokman o kadar hoş yiyor ki onun zevkiyle tabiatler iştihâya geliyor ve lokma arıyor».

چون بخورد از تاختش آتش فروخت
هم زبان کرد آیه هم خلق سوخت

«Ondan bir lokma yiyince gözünden ateş çıktı. Hem dili kabardı, hem boğazı yandı».

ساعتی بخود شد ارتاحی آن
بعدزان گفتش که ای جان جهان

«Onun neihgından bir müddet kendinden geçti, sonra Lokmân'a dedi ki: Ey cihânın cânı».

نوش چون کردی تو چندین زهر را
جون لطف انگاشتی این قهر را

«Bu kadar zehri nasıl yedin, böyle bir kahrı nasıl oldu da lûtf sandın».

این چه صبرست این صبوری از چه روست
یا مگر پیش تو این جانت عدوست

«Bu nasıl bir sabırdır, bu kadar sabûrluk neden ileri gelmiştir, yoksa hayâtın senin indinde düşman mıdır?»

چون نیلوردی بملت حجتی
که من غسریست بس کن ساعتی

«Bunu yemekten ma'zûrum, bu kadarını kâfi gör diye niçin bir hüccet getirmedi?»

گفت من از دست نعمت بخش تو
خورده‌ام چندالکی از شرم دو تو

«Lokmân dedi ki: Ben senin ni'met veren elinden o kadar yedim ki onlara karşı utanımdan iki kat olmuşumdur».

شرم آمد که یکی تلخ از گفت
نا گهان دیدم کم زان واقفت

«Bir defalık acı bir şey gördüğüm ve yediğim için seni haberdâr etmekten sıkıldım».

چون همه اجرام از انعام تو
رسته‌اند و غرق دانه و دام تو

«Madem ki vücûdumun her cüz'ü, senin ni'metlerinle yetişmiş ve o ni'metlerin dânesine ve tuzağına tutulmuştur».

گر زبک تلخی کنم فریاد و داد
خاک صد ره بر سر اجرام باد

«Eğer bir acı dolayısıyla feryâd ve şikâyet edecek olursam yüzlerce yolun toprağı o cüz'lerin yânî, eezâ-yı vücûdumun üzerine olsun».

لذت دست شکر بخت بداشت
اندین بطیح تلخی که گذاشت

«Şeker veren elinin lezzeti, bu kavunda nasıl acılık bırakır?»

از محبت تلحها شیرین شود
از محبت مسها زرین شود

«Acılar muhabbetten tatılışır. Bakırlar muhabbetten altın olur».

از محبت دردها صافی شود
از محبت دردها شافی شود

«Tortular muhabbetten sâfileşir, derdler mahabbetten şifâ verici olur».

از محبت مرده زنده میکنند
از محبت شاه بنده میکنند

«Mahabbetten ölüyü diriltirler. Mahabbetten şâhı kul ederler».

این محبت هم نتیجه داشت
کی گزافه بر چنین تخی داشت

«Bu mahabbet de irfân neticesidir. İrfansız bir kimse mahabbet tah-tına nasıl oturabilir?»

Denilmiştir ki: «Allah bir câhili velî, yâni, kendine dost ittihâz etmez. Eğer ittihâz edecek olursa onu ta'lim eyler ve ilm-i ledünnî verir» Hazret-i Lokmân'ın efendisine karşı minneti ve fevkâl'âde mahabbeti vardı. Ondan dolayı onun elinden aldığı kavun kendisine tatlı

gelmiş ve kemâl-i iştihâ ile o zehir gibi dilimleri yemişti. Aşk ve mahabbette öyle bir kudret vardır ki ona karşı akıllar hayrân olur. Hazret-i Mevlânâ yine Mesnevî'de buyurur ki: «Aşkılık mecâzi olsa da, hakikî olsa da sonunda bize Allah tarafına gitmek için kılavuzluk eder».

«Mecâz hakikat köprüsüdür» derler. Hakikat tarafına ancak o köprüden geçilebilir. Niçin? Şunun için ki seyr ü sefer edecek, yâni, bir tarafa gidecek kimseye ayak bağı olacak bir ilişik bulunmamak lâzımdır. Kalbinde muayyen bir şahsa mahabbet olmayan adam ise her gördüğüne bağlanır, bu sûretle onun Dünyâya olan merbûtiyyet bağları çoğaldıkça çoğalır. Fakat candan, gönülden birini seven kimse sevgilisine bağlanmakla diğer bağlardan kurtulur. Müteaddid râbitaları bire indirmiş olur. Elbette bir bağdan kurtulmak, bir çok bağdan halâs olmaktan kolaydır. Böyle bir bağı olan kimsenin o, tek bağı da kâmil bir mürşid eliyle kolayca gözülür. Fakat şurası unutulmamalıdır ki mecâzi olan ve sâhibini tek bağı hâline getiren o mahabbet nefsânî ve şehvânî olmamalıdır. San'at-kârâne yapılmış bir resim levhasını seyr eden kimsenin ona karşı şehvet değil hayret duyduğu gibi bir güzele bağlanmış olan da ondaki kudret-i fâtıranın göstermiş olduğu san'at-i bediaya hayrân olmalı, hâttâ başka bir şey gelmemelidir. Gelecek olursa ona aşk-ı mecâzi denilmez, aşk-ı himârî denilir. Öyle bir tutkunluk da hakikate köprü olmaz ve Hak tarafına geçid vermez. İrfan sâhibi olmayanlar:

بر جادی رنگی مطلوبی جو دید
از صغیری بانگ محبوبی شنید

«Bir cemad üzerinde matlubluk rengini görür, bir ısıktan mahbubluk sesini işitir».

دانش ناقص نداند فرق را
لا جرم خورشید داند برق را

«Noksan ilmi, fark gözetmez, şübhesiz şimşegi güneş sanır».

Meselâ ilmi nâkıs olan bir kimse altının sarı, gümüşün beyaz olduğunu görür, o renkleri onların kendiliğinden vehmettiği için sever. Kezâ bir güzelin yüzünde ve endâmındaki tenâsübü yine kendiliğinden zannettiği için ona tutulup bağlanır. Eğer o kimsenin ilmi tamam olsaydı, o renklerin ve o hüsnü cemâlin (Azîz) ve (Cemil) esmâ-i İlâhiyyesinin

pertevi olduğunu, yoksa o sevdiklerinde hiç bir meziyyet bulunmadığını anlar. Binâenaleyh sevgisini o isimlerin müsemnâsı bulunan Allaha hasrederdi. Bundan dolayı :

5489

چونکہ ملعون خواند ناقص را رسول
بود در تأویل نقصان عقول

«Resûl Aleyhisselâm (التامس ملعون) yâni, «Eksik olan mel'undur» dedi ve bu nâkıs, akıl noksânı ile te'vil edildi».

5490

زانکہ ناقص تن بود مرحوم رحم
نیست بر مرحوم لایق لمن و زخم

«Çünkü cesedi nâkıs olanlar, Rahmet-i İlâhiyye mazharıdır. Merhûm olan lâ'nete ve bu sûretle yaralanmaya lâyık değildir».

«Eksik olan mel'undur» Hadisi ulemâ tarafından akl ve şuûru noksân bulunanlardır diye te'vil ve izâh edilmiştir. Oradaki noksan beden noksânı değildir. Şöyle de bir Hadis rivâyet edilmiştir: «Gözün görmez olması günahların mağfiretidir, kulağın işitmez olması mağfirettir, bedenden bir uzvun eksilmesi de mağfirettir» meâlinedir. A'zâsından birinin gitmesine mükâfâten rahmet ve Mağfiret-i İlâhiyyenin mazharı olan kimse tabîî lâ'nete müstehak olmaz.

5491

نقص عقلست آنکہ بدرنجورست
موجب لعنت سزای دورست

«En kötü hastalık akıl eksikliğidir ki lâ'neti mûcib olur ve sahibini Allahtan uzaklaştırır».

Buradaki noksân-ı aklden maksad: Delilik değildir. Tecennün etmiş olan bir zavallı aklı olmadığı için zâten mükellef değildir ki bir de lâ'nete müstehak olsun. Belki kasdedilen noksân-ı akl — beyân edileceği üzere — Fir'avn gibi (Ene rabbiküm) da'vâsına kalkışan heriflerin şuur noksamıdır.

5492

زانکہ تکمیل خردها دور نیست
لیک تکمیل بدن مقدور نیست

«Çünkü akılları kemâle erdirmek baîd değildir. Lâkin noksan bir uzvu bulunan bedeni tamamlamak mümkün olmaz».

5493

کفر و فرعونى هر گر بعید
جمله از نقصان عقل آمد بدید

«Allahtan uzaklaşmış olan her gâvurun küfrü ve fir'avnlığı akıl noksânından ileri gelmiştir».

Evet; Fir'avn'de akl ve şuûr tamam olsaydı ve hakikati anlar bir hâlde bulunsaydı ve beğeri aczine bakmadan (Ene rabbükümül'a'lâ) yâni, «Ben sizin tanrınızım» der miydi? Fir'avn meşrepli ba'zı budalalar da küçük dağları ben yarattım iddiâsına kalkar mıydı?

5494

بهر نقصان بدن آمد فرج
درنجی که ماعلى الاعمى حرج

«Beden noksânı için Kur'ân'da : (ایس علی الاعمى حرج) Ferah ve sürûr gelmiştir».

(İnnâ fetahnâ) sûresindeki :

لَبِيسَ

عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ

Yâni : «Muhârebeden geri kalan a'mâyâ günah yoktur, topala günah yoktur, hastaya günah yoktur»²⁷ Âyetine işâret edilmiş, bununla da (En-nâkıs mel'ûn) Hadisindeki noksânın bedeni bir noksan olmadığı te'yid olunmuştur.

(27) Sûrel Feth : 17.

İdrâki noksan bulunan kimse şimşegi güneş zannedeceği, yâni, geçici bir güzelliği bâkî vehmile ona tutulacağı biraz evvel söylenmişti. O bahis tâzeleniyor ve deniliyor ki :

5495

برق آفل باشد وبس بی وفا
آفل از باقی ندانی بی صفا

«Şimşek çok vefâsızdır, çakar, söner. Ey irfansız kimse sende safâ-yı kalb olmadığı için fânî ile bâkiyi, yâni, devamsız olanla dâimiye bilmiyorsun».

Şimşegin çakıp söndüğü gibi, güzellerin cemâli de çabucak geçer. İkisinin de vefâsı ve devâmı yoktur. Ey kalbinde basiret ve safvet bulunmayan irfansız, sen o güzele hüsnü veren ve mahbûb-i hakikî olan Allahı bırakıyorsun da onun aks-i pertevinden ibâret bulunan gelip geçici hüsnâ tutuluyorsun.

5496

برق می خندد چه می خندد بگو
بر کسی که کو دل نهد بر نور او

«Şimşek gülüyor, yâni, çakıyor. Neden ve kime gülüyor? Söyle, şimşegin ânî aydınlığına gönül veren budalanın abdalığına gülüyor».

5497

نورهای چرخ بریده پیست
آنکه لا شرق ولا غربی کیست

«Feleğin nûrları, yâni, ecrâm-ı semâviyye, izleri kesilmiş yâni, nâ kıştır. Onlar, şarkı ve garbı olmayan Nûr-ı bâkî gibi nasıl olurlar».

Hazret-i Mevlânâ (Nûr Âyeti)ne işâret ediyor :

الله نُوْرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُوْرِهِ
كَمِشْكُوَةٍ فِيهَا مِصْبَاحُ الْمِصْبَاحِ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا
كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا
غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيئُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارُ نُوْرٍ عَلَى نُوْرٍ
يَهْدِي اللهُ لِنُوْرِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ
وَاللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

«Allah, göklerin ve yerin nûrudur. Nûr-i ilâhînin misâli, içine kandil konmak için duvara açılmış oyuk gibidir ki cilâlı olduğu için kandilin ziyâsını parlak aksettirir. O mişkât içinde yanmış kandil vardır. O kandil şişe içindedir. O şişe parlak bir yıldız gibidir. O kandil mubârek zeytin ağacının meyvesi yağıyla yanar. O ağaç ne şark taraflarında yetişir, ne de garb cihetlerinde. Onun yağı ateş dokunmadan, yâni, yakılmadan evvel ziyâ verecek derecede parlaktır. Nûr üzerine nûrdur. (Yâni, zeytin yağında, kandilde ve mişkatta ayrı ayrı parlaklık vardır ki bunlar birbirine inzimâm edince nûr üzerine nûr olur.) Allah dilediğini nûruna hidâyet eder. Ve Allah nâs için meseller irâd eder. Cenâb-ı Hak celle ve alâ her şey'e alimdir²⁸».

Bu meseller hakkında ulemâ bir çok söz söylemiş, ezcümle Fahrüddîn-i Râzî demiştir ki : «Cenâb-ı Hak mü'minin göğsünü duvardaki mişkâta, göğsündeki kalbini mişkâtteki cam kandile, imânı yanmış çirâğa, çirâğı parlak yıldıza, kelime-i ihlâsı mubârek zeytin ağacına benzetmiştir. O kelime, mü'minin lisânından cârî olunca âlemi tenvir edecek dereceye gelir, lisânen ikrâr ve kalben tasdik edilince de nûr alâ nûr olur.» Yine İmâm Fahrüddîn demiştir ki : «Allah imânı kandile teşbih etmiştir. Çünkü bir evde kandil yanarsa, hırsız o evin etrafında dolaşamaz. Onun gibi imânın aydınlatmış olduğu kalbe de şeytan giremez. Yanan bir kandil

evin içini aydınlattığı gibi ziyâsı pencerelerden dışarıya akseder. Böylece îmân nûru da hem kalbi tenvir eyler hem de havas vâsıtasıyla a'zâya akseder onlarda da nûrâniyyeti zâhîr olur.»

5498

برق را خو یخطف الابصار دان

نور باقی را همه انصار دان

«Şimşeg'in tabiatını göz kamaştırıcı, nûr-ı bâkiyi ise temâmiyle yardımcı bil».

Sûre-i Bakara'da münâfıkların hâlini ta'rif eden Âyetlere işârettir :

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ بِمَا حَوْلَهُ
 ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَزَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾
 بَكَرُمْ عُمْيُهُمْ لَا يُرْجِعُونَ ﴿٥٥﴾ أَوْ كَصَيْبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ
 وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ
 الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٦﴾ تَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ
 أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشْأَوْفِيهِ إِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ
 شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
 قَدِيرٌ ﴿٥٧﴾

Yâni : «Münâfıkların misâli ateş yakan bir kimseye benzer ki, ateş parlayıp da o kimsenin etrafında olanları aydınlatınca Allah onların nûrunu giderdi ve onları karanlıklarda görmez bir hâlde bıraktı. Onlar sağırdır, dilsizdir, kördür. Onlar eski hâline dönemezler. Yâhud o münâfıkların hâli semâdan yağan bir yağmura benzer ki o yağmurda karan-

lıklar, gök gürültüsü ve şimşekler vardır. Yıldırımlar düştükçe ölüm korkusu ile parmaklarını kulaklarını tıkırlar. Allah ise kâfirleri ihâta etmiştir. Şimşek onların gözlerini kamaştırıp kör etme derecesine getirir. Her çakışmada ve onları ziyâlandırışında o aydınlıkda yürürler; onları karanlıkta bıraktıkça da dururlar. Eğer dileseydi onların kulaklarını sağır ve gözlerini kör ederdi. Hakikaten Allah her şey'i yapmaya kadirdir²⁹».

Buradaki yağmurdan murâd, Din-i İslâm'dır. Zulumât ve ra'ddan maksad : Münâfıklara zor gelen teklifât-ı şer'iyyedir. Berk ve ziyâdan maksûd da ganâim ve emvâldir. Münâfıklar, islâmın maddî menâfiini gördükçe ona doğru yürürler. Fakat o aydınlık kesilip karanlık, yâni, teklifât yükü altında kaldıkça dururlardı.

Hazret-i Mevlânâ, muvakkat faydaları şimşeg'in çakıntısına benze-tiyor. Nûr-ı ilâhî için dâimî yardımcıdır diyor.

5499

برکف دریا فرس را راندان

نامه در نور برق خواندان

«Deniz köpüğü üstüne at sürmek, şimşek ziyâsında mektub okumak».

5500

از حریصی عاقبت ناپدیدست

بر دل و بر عقل خود خندیدنست

«Hırs ve tama'dan âkıbeti görmemek, kendi kalbine ve kendi aklına gülmektir».

Denizin köpüğü ve şimşeg'in ziyâsı sâbit bir şey değildir. Geçici olmakta fânî güzellerin cemâline benzer. Binâenaleyh öyle fânî ve zâil bir hüsne meftûn olmak, âkıbeti görmemekten başka bir şey değildir.

5501

عاقبت نیست عقل از خاصیت

نفس باشد کو نبیند عاقبت

«Her şey'in sonunu görmek aklın hassasındandır. Âkıbeti görmeyen ise nefstir».

(29) Sûre-i Bakara : 17 : 20.

عقل کو مغلوب نفس او نفس شد
مشری مات زخل شد نخس شد

«Bir akıl, nefse mağlûb olursa, o da nefis olmuş demektir. Seâdet yıldızı olan müşteri, nuhûset yıldızı bulunan zuhale mat olursa, o da nuhs olur».

هم درین نخسی بگردان این نظر
در کسی که نخس گردد در نگر

«Bu nuhûset içinde iken de nazarını çevir, seni nahse mübtelâ edene bak».

آن نظر که بنگرد این جزر و مد
او ز نخسی سوی سعادت تقب زد

«Bu cezr ü medde bakan bir nazar, yâni, öyle bir nazar sâhibi, nuhûsetten seâdet tarafına yol bulmuş olur».

Ma'lûm ya, denizlerin kabarıp karaya doğru ilerlemesine med, alçalıp geri çekilmesine cezr derler. Ba'zı sâhillerde bu hâdis muntazaman muayyen vakitlerde olur. Cenâb-ı Hakkın da bast ve kabz tecelliyyâtı vardır ki birincisi hidâyeti, ikincisi dalâleti irâs eder. Hazret-i Mevlânâ bu bast ve kabz tecellîlerini med-dü cezr hâdiseleriyle anlatmak istiyor ve nuhûsete, yâni, dalâlete düşmüş olan kimse seâdet, hidâyet tarafına bir yol bulabilir diyor ve devâm ediyor :

زان همی گرداندت حالی بحال
ضد ضد پیدا کنان در انتقال

«İntikâl esnâsında zıddın zıddını peydâ ederek Allah seni bir hâlden bir hâle çevirir».

تا که خوف زاید از ذات الشہال
لنت ذات العین بر حی الرجال

«Seni hâlden hâle intikal ettirmesi de senin zâtüşşimâlden, yâni, sol tarafa girmek ve dalâlete düşmekten korkman ve sağ taraf, yâni, hidâyet lezzetini bulman içindir. Ricâl-i tarikat hep o lezzeti umar ve ararlar».

تا دو پر باشی و مرغ یک پر
عاجز آید از پریدن یک سره

«Tâ ki iki kanadlı olasın. Tek kanadlı bir kuş, uçmaktan temâmiyle âcizdir».

İnsan Rab-bı Zîşânına karşı havf ü recâ arasında olmalıdır. Yâni, Kahr-ı İlâhiden korkmalı ve Lûtf-i Rebbâniyi ummalıdır. Şu hâl, yâni, havf ve reca arasında oluş, onun için ma'nevî iki kanad teşkil eder ve o kanadlar vâsitâsiyle fezâ-yı hidâyette uçabilir. Bunlardan biri eksik olursa, yâni, sâde korkuya tutulup Rahmet-i Rahmâniyyeden ümîdini keserse, yâhud Kahr-ı Bârî'den emin olup korkuyu hatırına getirmezse o kanadların biri kırılmış ve tek kanadla uçamaz bir hâle gelmiş olur.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra Cenâb-ı Hakka hitâben diyor ki :

یا رها کن تا نیابم در کلام
یا بده دستور تا گویم تمام

«İlâhî; ya beni bırak söz söylemeyeyim, yâhud izin ver de temâmiyle ızâh edeyim».

ور نه این خواهی نه آن فرمان تراست
کس چه داند مرا مقصد بکاست

«Onu da, bunu da, yâni, benim susmamı da, söylememi de istemiyorsan yine ferman senindir. Senin maksûdun ne olduğunu ve ne tarafta bulunduğunu kim bilir?»

Murâd-ı İlâhîyi keşfetmek herkes için mümkün değildir. Çünkü umûr-ı gaybiyyedendir. Gaybı ise ancak Cenâb-ı Hak bilir. Fakat ba'zan vahy ve ilhâm sûretiyle Resûlünü ve o resûle verâset dolayısıyla velisini de âgâh eder. Nitekim (Sûre-i Cin)de:

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ

غَيْبِهِ أَحَدًا ۝ إِلَّا مَنِ رِزْقَنِي مِنْ رَسُولٍ

Yâni: «Allah gaybı bilir; gaybı da kimseye izkâr ve âşikâr etmez. Ancak peygamberlerinden râzî olduğu zâtı, umûr-ı gaybiyyeden ba'zılarına muftalî eder, tâ ki o ittılâ' o resûl-i murtazâ için mu'cize teşkil etsin³⁰». Aleyhissalât Efendimizin gayba dâhil ve istikbâle âid ba'zı şeyleri haber vermesi. Meselâ Sûriye'nin, İrân'ın hattâ İstanbul'un müslümanlar tarafından fethedileceğini bildirmesi gibi.

Ehlullah hazarâtı Resûl-i ekrem Efendimizin vârisleri bulundukları için hasbelverâse ba'zan onların da gayba ittılâi ve icâb eyleyen şeyleri ihbârı mümkündür. Meselâ eshabdan Hazret-i Sâriye, Hazret-i Ömer devrinde Kürdistan taraflarında askerî harekette bulunuyordu. Bir ara etrafı sarılmak üzere idi. Cenâb-ı Fâruk ise Medîne'de ve minberde hutbe îrâd ediyordu. Sâriye'nin hâl ve harekâtı kendisi için gayb demek olduğu hâlde onu görmüş ve: «Ey Sâriye dağa çık» diye seslenmiş, fersahlarca mesâfe uzakta bulunan Sâriye de Fâruk-ı a'zamın sesini işitip dağa çekildiği için çevrilme tehlikesinden kurtulmuştu.

5510

جان ابراهيم بايد تا بنور

پند اندر ار فردوس و قصور

«İbrâhimin canı gibi bir ruh olmalıdır ki ateş içinde iken nûr-ı ma'rifetle Cenneti ve oradaki köşkleri görebilsin».

(30) Sûre-i Cin: 26-27.

5511

بایه بایه بر دود بر ماه نور

تا نماید همچو حلقه بند در

«Yine cân-ı İbrâhîm gibi bir ruh olmalıdır ki halka gibi kapıya mihli kalmasin ve derece derece Aya ve Güneşe yükselsin».

5512

چون خلیل از آسمان هفتمین

بگذرد که لا احب الا فلین

«Yine İbrâhim Halil gibi (لا احب الا فلین) diyerek yedinci kat göğü geçsin».

Halilullah Hazretleri yıldızları, Ayı ve Güneşi görüp her biri için Rabbim acabâ bu mu? dedikten ve onların ufûl ve gurûb ettiğini gördükten sonra (لا احب الا فلین) Yâni: «Ben yıldızlar gibi doğup batanları sevmem» diyerek onların hâlıkı bulunan sâni'-ı yegâneye teveccüh etmişti.

5513

این جهان تن غلط انداز شد

جز مه آت را کو ز شهوت باز شد

«Bu cesed ve madde âlemi olan Dünyâ şaşırtıcıdır. Her şey'i galat ve tersine gösterir. Eşyâyı galat görmekten ancak şehvetten çekinmiş ve çekilmiş olanlar müstesnâdır».

«PÂDİŞÂHIN O HAS KÖLESİNE MAİYYET HALKININ
HASEDİ HİKÂYESİNİN DEVAMI»

5514

قصه شاه وامبران حسد
بر غلام خاص سلطان خرد

«Şâhın ve emirlerin, akl-ı sultânî bulunan has köleye hasedleri hikâyesi».

5515

دور ماند از جر جرار الكلام
باز باید کشت و کرد آنرا تمام

«Sözün sözü çekmesinden, yâni, münâsebet dolayısıyla muhtelif bahislere geçilmesinden gecikti. Geri dönmek ve hikâyeyi tamamlamak lâzımdır».

5516

باغبان ملك با اقبال و بخت
چون درختی را نداند از درخت

«Memleketin seâdetli ve tâlî'li bağçevânı olan pâdişâh bir ağacı diğer bir ağaçtan nasıl tanıyıp ayırd etmez».

Burada pâdişâha bağçevan denilmiştir. Çünkü bir bağçevanın vazifesi hizmetinde bulunduğu bağçeyi bakıp orada türlü çiçek, yâhut mütenevvi meyve ağacı, yâhut sebze yetiştirmek olduğu gibi bir devlet reisinin vazifesi de memlekete hizmet ederek meyve verecek fidanlar, yâni, millete faydası dokunacak adamlar yetiştirmek ve onların yardımıyla memleketi bir ma'mûre hâline getirmektir. Bağçevan hangi fidanın meyve vereceğini, hangisinin vermeyeceğini san'atı icâbı olarak bildiği gibi, devlet reisinin de memlekete kimin hizmet edeceğini ve milletin kimden istifâde edileceğini bilmesi, kısa bir ta'birle adam tanınması ve iş başına ehil olanları getirmesi icâb eder. Hikâyede bahsi geçen hükümdar da adamını tanıyan bir zât olduğu için kölenin meziyyetlerini anlamış ve ona teveccülü göstermişti. Evet, bir bahçevan ağaçları tanır.

5517

آن درختی را که تلخ ورد بود
وان درختی که يك از هفتاد بود

«Acı ve gayr-ı makbûl bir ağaç ile, yedi yüz nevi ağaçdan iyi olan bir ağacı».

5518

کی برابر دارد اندر تربیت
چون بیندشان بچشم عاقبت

«Onların sonunu gören bir nazarla baktığı için bakıp yetiştirmek hususunda nasıl müsâvî tutar?»

5519

كان دراختار انمايت چيست بر
گرچه يكسانند اين دم در نظر

«O ağaçlar, göze bir görünürlerse sonundaki meyveleri nedir? Onu bilir».

Bağçevan, meselâ meşe ağacını getirip bir meyve bağçesine dikmez, çünkü onun acı palamuttan başka bir yemiş vermeyeceğini bilir. Onun için bağçesine dikeceği ve dikkat ve ehemmiyetle yetiştireceği fidanları lezzetli meyveler veren nevi'lerden intihâb eder. Bir bağçevan böyle olduğu, yâni, ağaçların nihâyet nasıl bir meyve vereceklerini ibtidâdan görüp anladığı gibi;

5520

شيخ کو بنظر بنورالله شد
از نهايت وز نخست آگاه شد

«Nûr-ı Îlâhî ile nazar eden ve basar-ı basîretle gören bir şeyh de sâlikin ibtidâ ve intihâsına âgâh olur».

چون شود فانی جو حاشی شاه بود

بیخ او در عصمت الله بود

«O nasıl fena bulurdu ki camî pâdişah idi, kökü, mevcûdiyyeti Allahın hıfz u emânetinde bulunurdu».

Bir kimseyi ki Allah muhâfaza eder, hiç kimse ona bir zarar vermez. Nitekim Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize Cenâb-ı Hak :

وَاللهُ يَصْنَعُكَ مِنَ النَّارِ

Yânî : «Allah seni nâsın şerrinden ve tecâvüzünden hıfzedecektir³¹» buyurmuştu. Ondan dolayı en azılı düşmanları o kadar çalıştıkları hâlde «vücûd-ı mahfûza bir şey yapamamışlardı.

5526

شاه ازان اسرار واقف آمده

همچو تو بکر ربانی تن زده

«Pâdişâh, hasedkârların esrârına vâkıf olduğu hâlde Ebûbekiri Rebâbî gibi sükût ediyordu».

Ebûbekir Rebâbî meşâyihden bir zât imiş. Hakkında edilen ta'n ü levme aldırılmaz, cevap vermeye tenezzül etmemiş. Sükûtiyle iştihâr eylemiş olduğundan bir hakarete uğrayıp da hiddetini teskin edenler hakkında : «Ebû Bekiri Rebâbî gibi sükût etti» derlermiş.

5527

در نماشای دل بد گوهران

می زدی خنیک بران کوزه گران

«O aslı bozuk hasedkârların kalblerindeki hıyâneti görüyor ve o hıy-
lekârlara ıslık çalıyordu».

(31) Sûrei Maide : 67.

5521

چشم آخرین بدست از بهر حق

چشم آخرین کشاد اندر سبق

«O şeyh, yabancı gören gözü kapamış ve ta'lim ve irşâd husûsunda sonu gören gözü açmıştır».

(Çeşm-i âhîrîn) yabancı gören göz demektir. Yabancı görmek, şu âlemdeki kesreti, vücûd-ı hakiki ile muttasıf zannetmekten kinâyedir. Sırr-ı vahdete âşınâ olanlar, âlemin varlığına (hestî-i mevhum) derler, onu Vücûd-ı Hakkın aks-i pertevinden ibâret bilirler. İşte böyle olan bir şeyh-i kâmil, terbiyesinde bulunan bir sâlikin bidâyetini de, nihâyetini de keşfeder, yâni, onun ne maksadla intisâb eylediğine ve ne derece feyz alabileceğine vâkıf bulunur.

5522

آن حدودان بد درختان بوده اند

تا بخ گوهر شور بختان بوده اند

«O has köleye hased edenler, kötü ağaçlar gibi cevheri acı ve tâlîi menhûs idiler».

5523

از حسد جوشان و کف می ریختند

در نهانی مکر می انگیزتند

«Hasedlerinden coşuyorlar, ağızlarından köpük saçıyorlar ve gizlice mekr ü tezvîr tertib ediyorlardı».

5524

تا غلام خاص را گردن زنند

بیخ او را از زمام کنند

«Ki gulâm-ı hâssın boynunu vursunlar ve onun zemânedi, yâni, hayattan kökünü kazınsınlar».

مکر می سازند قوم حیله مند
تا که در شمارا در قاعی در کنند

«Hiylekâr olanlar pâdişâhı, şerbet destisine sokmak için mekr yap-
parlar».

پادشاهی بس عظیم و بی کران
در قاعی چون بکنجد ای خران

«Son derecede azim bir pâdişâh, şerbet destisine nasıl sığar? Hey
eşekler!»

از برای شاه دایم دوختند
آخر این تدبیر از و آموختند

«Pâdişâh için bir tuzak kuruyorlardı. Fakat bunu da ondan öğren-
mişlerdi».

إِذَا الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

Yâni: «Hakikaten münâfıklar, Allaha mekr ü hud'a yapmak istiyor-
lar. Halbuki Allah onlara hud'a etmektedir ve hud'a yapıyoruz zannettir-
mektedir³²». Âyetine işârettir. Kezâ:

وَمِنَ النَّاسِ

مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

﴿يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يُخَادِعُونَ اللَّهَ

أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾

(32) Sûrei Nisâ : 142.

Yâni: «Nâs arasında öyleleri vardır ki Allaha ve âhiret gününe inan-
dık diyorlar. Halbuki onlar mü'min değillerdir. Allaha ve imân etmiş
olanlara hiyle ve hud'a yapmak istiyorlar. Böyle yapmakla da kendile-
rinden başkasını aldatamıyorlar. Çünkü onların mü'min olmadıklarını
Allah da biliyor, mü'minler de. Onlar böyle olduğunu, (yâni, münâfık
bulunduklarının herkesçe bilindiğini) de farketmiyorlar³³».

Âyetlerinde de hikâye buyurulduğu üzere Medine'de «münâfık» nâ-
mıyla bir takım kimseler vardı ki (Abdullah bin Übey bin Selûl) ün ba-
şına toplanmışlardı. Bunlar, din-i islâma inanmadıkları hâlde inanmış
gibi görünürler, bu sûretle ehl-i imânı aldatmak isterler, kendilerine:
«Herkes gibi imân edin diyenlere karşı bir takım budalaların inandıkları
gibi inanır mıyız?» derler ve ehl-i islâma (sefi) ta'bir ederlerdi. Kur'ân-ı
Kerim, bu ta'biri onlara iâde etti ve:

إِنَّمَا هُمْ شُفَّهَاءٌ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ

Yâni: «Hâberiniz olsun ki asıl şüfehâ ve budala kendileridir, lâkin
böyle olduklarını bilmezler³⁴» dedi.

Zamânımızda da bir takım münâfıklar peydâ olmuştu ki eski münâ-
fıkların temâmiyle tersi idiler. Asr-ı seâdetteki ehl-i nifak inanmazkec
inanmış görünmeye çalışırlardı. Yeni münâfıklar ise, eski inandığını fedâ
edememekle beraber hoş görünmek ve kendilerine münevver dedirtmek
için inanmaz gibi görünüyorlardı. Onlara karşı şu beyt hâtıra gelmişti:

Moda dinsizlerinin bak hepsi,
Eski erbâb-ı nifâkın tersi.

Münâfıkların Allaha karşı hud'a etmeye kalkıştıkları gibi hasedkâr
maiyyet halkı da hükümdarlarını aldatmaya ve ondan öğrendiklerini ona
satmaya kalkışmışlardı.

(33) Sûrei Bakara : 8-9.

(34) Sûrei Bakara : 13.

5531

نخس شا کردی که با استاد خویش
همسری آغاز دو آید به پیش

«Ustasına karşı berâberlik da'vâsiyle meydana çıkan çıracak, ne kadar uğursuzdur».

5532

با کدام استاد استاد جهان
پیش او یکسان هویدا و نهان

«Hem de nasıl bir üstâda karşı? Nazarında âşikâr ve gizli şeyler mü-sâvi bulunan bir cihân üstâdına».

5533

چشم او بنظر بنور الله شده
پرده های جهل را خارق بده

Öyle bir üstad ki : «Onun gözü, Allah nûriyle bakar ve cehâlet per-delerini yırtar».

O nazara karşı kalbindekini gizlemek isteyen :

5534

از دل صور اخ چون کهنه گلیم
پرده بندد به پیش آن حکیم

«Eski kilim gibi delik deşik olmuş bir kalb ile o Hakîm-i İlâhînin gözü önüne perde çekmeye çalışır».

5535

پرده میخندد برو با صد دهان
هردهانی گشته اشکافی بر آن

Fakat : «O perdenin her deliği bir ağız hâline gelir de ona güler».

5536

گفت آن استاد مرا شا کرد را
ای کم از سک نیست با من وفا

«Usta, çırağa der ki : Ey köpekten alçak; sende bana karşı hiç vefâ yok mudur?»

5537

خود مرا استا میگر آهن کسل
همچو خود شا کرد گیر و کور دل

«Beni hakikaten demir koparan bir usta bilme, kendin gibi kalbi kûr bir çıracak farzet».

5538

نه از منت یاریست در جان و روان
بی منت آبی نمی گردد روان

«Senin rûhuna olan yardım benden değil midir? Bensiz senin tara-fına bir su akmaz».

5539

پس دل من کارگاه بخت نیست
چه شکنی این کارگاه ای نادرست

«Benim gönlüm sana tâlî' tezgâhı iken ey müstakim olmayan; bu tezgâhı neden kırıyorsun?»

5540

گوی پنهان میزنم آتشزنه
نی بی قلب از قلب باشد روزنه

«Ben gizli çakmak çakıyorum diyorsun. Kalbden kalbe pencere yok mudur?»

آخر از روزن بیند فکر تو
دل گواهی میدهد زین ذکر تو

«Nihâyet gönül o pencereden senin fikrini görüyor ve zikrine şehâdet ediyor».

گبرد و رویت نماله از کرم
هرچه کوی خندد و گوید نم

«Gönül, senin kalbinde olanı görüyor da yüzüne vurmuyor, her ne dersin gülüyor ve evet diyor».

او نمی خندد ز ذوق مالشت
او همی خندد بران اسکالشت

«O senin gıdıklamandan ve lâtifenden gülmüyor, kalbindeki kötü fikirlere karşı gülüyor».

بس خدای را خدای شد جزا
کسه زن کوزه بخور اینک سزا

«Hiylekârın cezâsı hiyledir. Kâse yap, bardak al meseli sana lâyıktır».

Biraz evvel münâfıkların Allaha hud'a yaptıkları ve o sûretle mukabele gördükleri, hud'ayı ondan öğrenmiş oldukları hâlde ona satmaya kalkıştıkları bahsi geçmişti. Hazret-i Mevlânâ o bahsi izâh için bir çırağın ustasına karşı berâberlik da'vâsında bulunması üzerine okunan beytlerin meâlini söylediğini naklediyor, çırağın gizli düşündüklerini anlatan ustanın onları anlamamış gibi görünerek sûretâ tasdik ettiğini söylüyor ve hiylekârın cezâsı hiyledir diyordu. Nitekim Kur'an'da :

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا

Yâni: «Kötülüğün cezâsı aynıyle kötülüktür³⁵» buyurulmuştur. İşte gönül esrârını keşfeden ârifler, kendilerine karşı hürmetsiz muamelede bulunanlara karşı böyle muamele ederler.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, sûretâ o çırağa, hakikatte sâlike hitâben buyuruyor ki : Ustanım, yâni, ârifin sana karşı güldüğünü fakat o gülmenin zevk u neş'eden ileri gelmediğini söylemiştim.

گر بدی با تو ورا خنده رضا
صد هزاران گل شکفتی مهترا

«Eğer onun sana karşı gülüşü senden râzı olduğu için olsaydı, senin için yüz binlerce gül açılmış, yâni füyûzât ve fûtûhât zuhûra gelmiş olurdu».

چون دل او در رضا آرد عمل
آفتابی دان که آید در حل

«Onun kalbi rızâ ile amel eder, yâni, senden râzı olursa o rızâyı güneşin hamel burcuna gelmesi bil».

Ma'lûm ya güneşin hamel burcuna intikali, ilkbahâr mevsiminin ibtidâsıdır. Bir ârifin rızâsı da bir sâlik için ma'nevî ilkbahâr tesîri gösterir, onun kalbinde türlü türlü ma'rifet çiçekleri açılmasına sebep olur.

زو بخندند هم نهار و هم بهار
در هم آمیزد شکوفه، سبز بهار

«Güneşin hamel burcuna gelişinden hem nehar, hem bahar güler, çiçekler ve yeşillikler birbirine karışır».

Evet; O mevsimde hem nehar, hem bahar güler. Nehârın gülmesi, kışın uzun geceleri geçmiş ve gündüzlerin uzamaya başlamış, bahârın, yâni, ağaç çiçeklerinin gülmesi de dallar üstünde açılmış ve ağaçları kaplamış olmasıdır.

صد هزاران بلبل و قمری نوا
افگند اندر جهان بی نوا

«Yine ilk baharda yüz binlerce bülbül ve kumru, ötmeye başlar da kışın sessiz, sedâsız kalmış olan Dünyâyı çınlatır».

(Ağaçlarda çiçeklerin açıldığı ve yemyeşil tâze yaprakların sürdüğü böyle bir zamanda) :

5549

چونکه برک روح خود بینی سیاه
می بینی چون ندائی خشم شاه

«Sen rûhunu hazâna uğramış ve kararmış bir yaprak gibi görüyorsun da pâdişâhın gazabını neden bilmiyorsun?»

Rûhlara ba'zan bir kasâvet, bir sıkıntı ârız olur. Zâhiri bir sebep olmadığı hâlde insanın içi içine sığmayacak derecede ıztırâba düşer. Buna kabz hâli derler ki ekseriyya edilen bir günah dolayısıyla Cenab-ı Hakkın gazabından ileri gelir. Nitekim Cenab-ı Pir yine Mesnevî'de demiştir ki : «Sen kalbinde gam ve keder görünce istiğfâr et ki gam, Allahın emriyle müessir olmuştur». Böyle bir sıkıntıya uğrayınca hemen «estağfirullahel-azim» diyerek istiğfâra başlamalı ve Allahın gazabından, afvine ve rızâsına sığınmalıdır.

5550

آفتاب شاه در برج عتاب
میکنند روها سیه همچو کباب

«Pâdişâhın güneşi, itâb ü tekdir burcunda yüzleri kebab gibi karartır».

Yazın güneşte gezenlerin yüzü, suân te'siriyle kararır. Bu, sûri güneşin te'siridir. Allahın gazabı güneşi de itâba kalkarsa insanın iç yüzünü karartır, gam, keder, iç sıkıntısı gibi rahatsızlıklar da ondan ileri gelir.

5551

آن عطارد را ورقها جان ماست
آن سپیدی وان سیه میزان ماست

«Utâridin kâğıdları bizim canlarımız, o kâğıtlardaki aklık karalık da bizim mizanlarımızdır».

Bahsedile gelen usta ve pâhtan maksad Cenab-ı Hak ve bilmazhariyye Ârif-i kâmilidir ki o ma'neviyyât semâsının utarididir. Fezâdaki utârid seyyâresi feleğin kâtibi tehayyül edilir. Ârif-i kâmil de ma'nevî bir utâridir. Fakat onun kâğıdları bizim canlarımızdır, yâni, o yazacağını rûhlara yazar. Rûhlarımızda görülen beyazlık ve siyahlık da yine bizim mizanımızdır ki onunla Ârifin ve dolayısıyla Hakkın rızâsına mı, gazabına mı mazhar olduğumuz ölçülür.

5552

باز منشوری نویسد سرخ و سبز
تا رهند ارواح از سودا و غمز

«Rûhların sevda'dan ve aczden kurtulmaları için o ma'nevî Utarid, tekrar kırmızı ve yeşil ferman yazar».

Hakkın ve halifesi bulunan ârifin merhameti galib ve gazabı sâbık olduğu için rûhların kurtulması maksadiyle yine muhtelif rengde fermanlar yazar.

Allah, tevbe ve istiğfâr edenlerin tevbesini kabûl ve günahlarını afveylediği gibi halife-i Hak olan ârif de kendisine hürmetsizlik edenlerin nedâmetine karşı onların küstahlıklarını afveder ve râzı olduğunu bildirir. Fermanların muhtelif rengli olması rızânın ve afvın derecâtı olsa gerektir. Nitekim :

5553

سرخ و سبز افتاد نسخ نوهار
چون خط قوس قزح در اعتبار

«İlk bahârın yazısı, kavs-ı kuzah'ta olduğu gibi kırmızı ve yeşildir»

Ba'zan yağmurdan sonra Güneş açılınca ufuk üzerinde muhtelif renkli dâire görünür. Buna kavs-i kuzah ta'bir ederler. Kadınlar arasında adı eleğimsağmadır. Bunun gibi ilk bahar gelince onun kalemi de türlü nakışlar çizer ki en ziyâde göze görünen çayırda ve yapraklardaki yeşil ile çiçeklerdeki kırmızılıktır. Bunun daha açıkçası bahar gelince Dünyâ yeşerir ve muhtelif renkli çiçekler açılır demektir. Bakılırsa yeşil ren umûmîdir, kırmızı ve sair renkler ise çiçeklerin nev'ine göre husûsîdir hattâ o muhtelif renkli çiçeklerin yapraklarında bile yeşillik vardır. B nâenaleyh birincisi Allahın rahmet-i âmmesine, ikincisi rûhların kabiliyet-i muhtelifesine işârettir.

«HÜDHÜDÜN HAKİR SÜRETİNDEN VE UFAK CÜSSESİNDEN
SÜLEYMÂN ALEYHİSSELÂMIN TA'ZİMİ BELKİSİN KALBİNE
AKSETMESİ»

Ma'lûm olduğu üzere Süleymân Aleyhisselâm, pederi Dâvud Aleyhisselâmın hem saltanatına, hem nübüvvetine vâris olmuştu. Yâni; hem hükümdar, hem peygamber idi. Hükûmeti merkezi de Kudüs idi. Garibdir ki yahudiler Dâvud ve Süleymân Aleyhisselâmı peygamberlerden saymazlar, mülûk-i Benî İsrâilden addederler. Belkis ise Yemen'deki Himyeriyye devleti hükümdarlarından idi, Sebâ, yâhud Me'rib denilen şehirde saltanat sürüyordu. Hazret-i Süleyman, hüdhüd, yâni, çavuş kuşu denilen kuş vâsıtasıyla ona bir mektub göndermiş, kendisini imâna ve Kudüs'e da'vet etmişti ki kıssası Kur'ân-ı Kerim'de ve Sûre-i Nemlde şu sûretle hikâye edilmiştir:

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدًى هُدًى مَّا كَانَتْ
مِنْ الْفَائِئِينَ ۝ لَا عَذِيبَهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَا ذُبْحَهُ
أَوْ لَبِئْتَ بِنَبِيِّ سُلْطَانٍ مُبِينٍ ۝ فَكَتَبَ غَيْرُ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ
بِمَا لَمْ تَحْطُ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَا يُعِينٍ ۝
إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ
عَظِيمٌ ۝ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَزَيَّنَّ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ۝
أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ
مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ۝ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ
الْعَظِيمِ ۝

Yâni: Kuşlar arasında hüdhüd aradı. Bana ne oldu ki hüdhüdü göremiyorum, yoksa kayıp mı oldu? Onu te'dib için ya şiddetli bir cezâ yapacağım, ya onu keseceğim; yâhud gaybûbeti sebebi hakkında bana açık ve muhik bir delil beyân ede. Çok geçmeden hüdhüd geldi. Hazret-i Süleymân onu, nereden idin? diye tehdîr etti. Hüdhüd dedi ki: Senin görmediğin şey'i gördüm, sana Seba' şehrinde doğru bir haber getirdim. Ben hakikaten bir kadın buldum ki Seba'lılara hükümdarlık etmekte. Ona her şey verilmiştir, onun büyük bir tahtı da var. Ben onu ve kavmini Allahu bırakmış ve güneşe secde eder bir hâlde buldum. Şeytan onlara yaptıklarını hoş göstermiş ve yoldan çıkarmış ki hidâyet tarığını bulamıyorlar. Göklerde ve yerde olan gizli şeyleri meydana çıkaran ve sırları gizlediğiniz ve ilân eylediğiniz şeyleri de bilen Allaha secde etmiyorlar. Cenâb-ı Hak öyle bir Allaktır ki ondan başka ma'bûd yoktur. Büyük arşın rabbi, hâlık ve sâhibidir³⁶.

Hüdhüdün bu sözleri üzerine Hazret-i Süleymân:

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ۝ إِذْ هَبْ
بِكَاؤُهَا فَالِقَةُ الْيَنَمِ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ۝

Yâni: «Dedi ki: Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın ona bakacağız ve tahkik edeceğiz. Şu mektubumu götür onlara at, sonra onlardan dön ve bir tarafa çekil; mektub hakkında birbirlerine nasıl mü-râaat edeceklerini ve nasıl görüşüp konuşacaklarını öğren³⁷».

Hüdhüd mektubu götürdü ve Belkis'in sarayı penceresinden içeri attı. Belkis onu görüp meâlini anlayınca devleti erkânını topladı ve onlara:

(36) Sûre-i Neml: 20-26.

(37) Sûre-i Neml: 27-28.

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْاْ إِلَى الْكِتَابِ كَرِيْمٌ ۝ اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنٍ وَّاِنَّهُ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝ اَلَا تَعْلَمُوْا اَنِّىْ وَاَتُوْنِىْ
مُسْلِمِيْنَ ۝ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْاْ اَفْقُوْنِىْ فَاَمْرِىْ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً
اَمْرًا خِىَّتْ شَهِدُوْنَ ۝ قَالُوْا نَحْنُ اَوَّلُوْا قُوَّةً وَاَوَّلُوْا بَابِىْ
شَكِيْدٍ وَاَلَا مَرٰىلَيْكَ فَاَنْظُرِيْ مَا دَا اَنَا مُرِيْنَ ۝ قَالَتْ
اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً اَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْا اَعْرَافَهُمْ
اَهْلِيْهَا اِذْلَةً وَّكَذٰلِكَ يَفْعَلُوْنَ ۝ وَاِنِّىْ مُرْسِلَةٌ
اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَظِرَةٌ بِمَا يَرْجِعُ الْمُرْسَلُوْنَ ۝

Yâni : «Dedi ki : ey cemâat-i egrâf! Bana büyük bir zât tarafından gönderilmiş bir mektûb atıldı. O mektûb, Süleymandan geliyor, Rahmân ve Rahîm olan Allahın adı ile başlıyor. Bana karşı büyüklük taslamayınız, mü'min ve muvahhid olarak nezdime geliniz diyor. Yine Belkis dedi ki : Ey cemâat, bu işimde bana mütâleanızı söyleyiniz, ben size danışmadan bir işi kestiremem. (yâni, kat'i karâr vermem) O cemâat dediler ki : Biz kuvvet, satvet ve şecâat sâhibleriyiz, irâde ise senindir. Bak, mu-sâleha ve muhârebeden neyi ve hangisini emredersin? Belkis dedi ki : Hakikaten hükümdârlar ordularıyla bir memlekete girince o memleketi fesâda verirler; ahâlîsinin azîz olanlarını zelil bir hâle getirirler ve işte böyle yaparlar. Ben onlara hediyeye göndereceğim ve sefirlerin nasıl dö-neceklerine bakacağım³⁸».

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمٰنٌ قَالَ اَتِمُّدُوْنِىْ بِمَا لِىْ فَاَسْتَنِىْ اللّٰهُ خَيْرٌ سَمًا
اَتِيْكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُوْنَ ۝ اَرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَمَّا اَنْبَتَهُمْ
يُجُوْدٍ لَا فَيْلَ لَهُمْ بِهَا وَخُجِرَتْهُمْ مِنْهَا اِذْلَةً وَهُمْ صَاغِرُوْنَ
۝ قَالْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْاْ اَتِيْكُمْ يَا بَنِيْ بَعْرَشٍهَا قَبْلَ اَنْ يَّاتُوْنِىْ
مُسْلِمِيْنَ ۝ قَالَ عِصْرِيْتُ مِنَ الْجَنِّ اَنَا اَتِيْكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ تَقُوْمَ
مِنْ مَّقَامِكَ وَاِنِّىْ عَلَيْهِ لَقَوِيْ اٰمِيْنَ ۝ قَالَ الَّذِىْ عِنْدَهُ عِلْمٌ
مِّنَ الْكِتَابِ اَنَا اَتِيْكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ يَّرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفٌ فَلَمَّا
رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّىْ لِيَبْلُوْنِىْ
ءَاَشْكُرْ اَمْ اَكْفُرُ ۝ وَمَنْ شَكَرْنَا يَّشْكُرْ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ
فَاِنَّ رَبِّىْ غَنِيٌّ كَرِيْمٌ ۝

Yâni : «Süleyman Aleyhisselâma gelince dedi ki : Bana mal ile im-dâd etmek mi istiyorsunuz? Allahın bana verdikleri size verdiklerinden hayırlıdır. Belki hediyelerinizle siz ferahlanır ve sevinirsiniz. Ey sefir, seni gönderenlerin yanına avdet et; onlara ordular getireceğiz ki kendi-lerinin o kuvvetlere karşı duracak halleri yoktur. Onları hor, hakir bir hâlde memleketlerinden çıkaracağız.

Hazret-i Süleyman bundan sonra maiyyetine hitâb ederek :

«Dedi ki : Ey cemâat! Müslümanların, (yâni, göndereceğim ordu efrâdının) girmesinden evvel Belkis'in tahtını hanginiz bana geti-rirsiniz? Cinnilerden bir ifrit dedi ki : Sen yerinden kalkmadan, ben o tahtı sana getiririm ve ben bu işi yapmakta kuvvetliyim ve eminim.

İndinde kitabdan ilim bulunan — ki eşher-i rivâyâta göre Süleyman aley-hisselâmın veziri Âsaf bin Berhyâ idi — dedi ki: Ben sana onu tarfe-tül'ayn içinde getiririm. Hazret-i Süleyman taht-ı Belkîs'in karşısında bu-lundugunu görünce dedi ki: Bu kerâmet, Rabbimin ihsânındandır. Şükür mü edeceğim, küfranda mı bulunacağım? diye beni imtihan için. Ve her kim şükrederse nefsi için şükretmiş olur. Çünkü Allahın ni'metine şük-retmek, o ni'metin artmasına sebebdır. Her kim de küfran-ı ni'mette bu-lunursa gene kendinedir. Hakikaten Rabbim, mahlûkatının şükriünden müstagnîdir ve yarattıklarına in'âm ü ihsân husûsunda kerîmdir³⁹.

Belkîs tahtının Seba' şehrinde kaldırılıp ân-ı vâhidde Kudûs'e ve Süleymân Aleyhisselâmın huzûruna getirilmesi hakkında türlü türlü sözler söylenilmiştir. Kimi: Bulunduğu yerde yere battı, Süleymân'ın sarayında yerden çıktı demiş; kimi: Cenâb-ı Hak, onu Seba'da yok etti, Kudûs'te var etti mütâleasında bulunmuştur. Tahtın o sûretle getiril-mesi Âsafın bir kerâmeti idi. Mu'cizeler de, kerâmetler de hârikul'âde hâllerden olduğundan nasıl oldukları bilinmez. Tahtın, Süleymân Pey-gamberin mu'cizesiyle değil de Âsaf'ın kerâmetiyle gelmesinde bir nûkte vardır ki Süleymânın büyüklüğüne delâlet eder. Gûyâ, veziri böyle fev-kal'âde bir kuvvete mâlik olan peygamber bir hükümdârın ma'nevî bü-yüklüğünü anlayın demek istenilmiş ve evliyâullahtan kerâmet zuhûr edebileceğine dâir bir nümûne gösterilmiştir.

قَالَ نِكْرُوا لَهُ عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ
تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٣٩﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكَ
قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٠﴾

Yâni: «Süleymân Peygamber dedi ki: Belkîs için tahtını tanınmaz bir hâle getirin, bakalım tanıyacak mı, yoksa tanımayanlardan mı olacak? Vaktâki Belkîs Kudûs'e ve Hazret-i Süleymân'ın huzûruna geldi; ona denildi ki: Senin tahtın böyle mi idi? Belkîs cevap verdi ki: Sanki bu odur. Bu kerâmetin zuhûrundan evvel de kudret-i ilâhiyenin kemâline ve Süleymânın sıhhat-i nübüvvetine dâir bize ilim verilmiş de biz ona imân etmiştik⁴⁰».

(39) Sûrei Neml : 36 : 40.

(40) Sûrei Neml : 41-42.

5554

رحمت صد تو بر آن بلقیس باد
که خدایش عقل صد مرده بداد

«O Belkîs'e yüz kat rahmet olsun ki Allah ona erkek akli vermişti».

5555

هددی نامه بیاورد و نشان
از سلیمان چند حرفی با بیان

«Bir hüdhüd kuşu ona Süleymandan mektub ve nişan getirdi. O mektub birkaç kelimeden ibâret bir beyandı».

5556

چو بخواند آن نکته‌های باشمول
با حقارت تنگید اندر رسول

«Mektubda münderic olan şumullü nükteleri okuyunca onu getiren elçiye, yâni, hüdhüde hakaretle bakmadı».

5557

جسم هدهد دید و جان عنقاش دید
حسن چو کفی دید و دل دریاش دید

«Onun cismini hüdhüd, canını anka, hissini köpük, kalbini deryâ gördü».

5558

عقل با حسن زین طلسمات دورنگ
چون محمد با ابو جهلان بجنک

«Bu iki rengli tılsımlardan, yâni, sûret ve ma'nâdan ibâret cisimlerden dolayı akıl ile his, Muhammed Aleyhisselâm gibi, Ebûcehillerle cengdedir».

Ma'lûm ya insan nefis ile rûhtan, ta'bîr-i diğerle, sûret ve ma'neviyyetten müteşekkildir. Bundan dolayı iki rengli tılsım denilmiştir. Zâhîrî hisler, insanın ancak sûretini görür, akıl ise onun ma'neviyyetine nazar eder. Bundan dolayı kâfirler, Hâtimülenbiyâ Aleyhi Ve Alihî Ekmelût-tehâyâ Efendimizin zâhirine baktılar ve onun ancak beşeriyyetini gördüler. «Bu nasıl peygamber? Bizim gibi yiyor, içiyor, çarşıda, pazarda gezip dolaşıyor» dediler. Evet; Resûl-i Ekrem de beşer ve hayrülbeşer idi, fakat onun Vahy-i İlâhî telâkkî eden bir ma'neviyyeti vardı. Nitekim Cenâb-ı Hak kendisine :

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

Yâni : «Habîbim; kâfirlere de ki : Evet hakikaten ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana Rabbim tarafından vahy ü ilhâm olunur⁴¹» demektir.

5559

کافران دیدند احمد را بشر
چون ندیدند از وی انشق القمر

«Kâfirler, Hazret-i Ahmed ve Muhammed Aleyhi Ve Alihî Salevâtühadi beşer gördüler. Çünkü ondan (inşakkalkamer)i görmediler».

Evvelce de bahsedilmişti ki, Mekke müşrikleri Resûl-i Ekrem'den bir mu'cize istemişlerdi. Bi'setin sekizinci senesi içinde kamerin bedir hâlinde bulunduğu bir gece idi. Sâhib-i mu'cizât Aleyhi Veâlihissalevât Efendimiz mubârek parmağıyla işâret buyurdu. Safha-i kamer ikiye ayrıldı, biraz durduktan sonra birleşti. Müşrikler şaşırılar, Küre-i Kameri yaran ma'nevî kuvveti takdir edemediler, ancak Resûlullahın beşeriyyetini müşâhede etmekte olduklarından onu bir sihirbaza benzettiler, «Bu da Muhammedin bir sihrî!» dediler. Çünkü his gözüyle bakıyor ve onun gösterebildiğini görüyorlardı.

(41) Sûrei Kehf : 110.

5560

خاك زن در دیده حس بن خویش
دیده حس دشمن عقلست و کیش

«Ey sâlik; hissi olan gözüne toprak saç. Çünkü his gözü aklın ve mezhebin düşmanıdır».

5561

دیده حس را خدا اعماش خواند
بت پرستش گفت وضد ماش خواند

«Allah, his gözüne a'mâ, putperest ve bizim zıddımızdır dedi».

Cenâb-ı Hak Kur'ânda müşrikler ve münâfıklar için :

وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ

Yâni : «Onların gözleri vardır, lâkin görmezler⁴²» buyuruyor. Görmeyen göz, körden başka nedir? Hâlbuki o müşrikler ve münâfıklar suver-i zâhireyi görüyorlardı ve göremedikleri ma'neviyyat idi.

5562

خواجۀ حالی و فردا پیش او
او نمی بیند ز گنجی جز تسو

«Hâlin ve istikbâlin efendisi olan nebi, yâhud velî onun önünde idi. O ise bir hazîneden, bir mangırdan başka bir şey görmüyordu».

Enbiyâ ve bilverâse evliyâ hazarâtı, ma'neviyyetleri i'tibâriyle birer hazîne idiler. Onların yalnız zâhîrî şekillerini görüp de kendileri gibi vehmedenler ise hazînede nukud ve cevâhiri görmeyip de oradan bir mangır görebilenlerdi.

(42) Sûrei A'raf : 179.

ذره زان آفتاب آرد پیام
آفتاب آن ذره را کرد دغلام

«Hakikat güneşinden haber getiren bir zerreye fezâdaki Güneş köle olur».

Meselâ; Hazret-i Mûsâ'nın halifesi olan Yûşa' Peygamber Benî İsrâil ile bir kal'ayı muhâsara etmiş ve alınmasına az bir şey kalmıştı. Fakat gurub yaklaşmıştı. Ertesi gün de cumartesi idi ki müsevîlerin ta'til günü bulunuyordu. Yûşa' Aleyhisselâmın duâsı üzerine güneşin gurûbu gecti o gün kal'a alındı.

Efdalülenbiyâ Aleyhi Veâlihi Ekmelüttehâya Efendimiz de mubârek parmağıyla aya işâret etmiş ve kurs-ı kamer ikiye ayrılmıştı. İşte şu iki tarihî misâl, güneşle ayın enbiyâ ve evliyâ hazarâtına bende ve emirlerine tâbi' olduğunu anlatır.

Kezâ :

5564

قطره کز بحر وحدت شد سفیر
هفت بحر آن قطره را باشد اسیر

«Vahdet denizinin sefiri olan bir damlaya yedi deniz esir olur».

Nasıl ki Mûsâ Aleyhisselâm asâsıyla Bahr-i Ahmere vurmuş, Şab denizi açılıp Benî İsrâil'in karşığı sâhile geçmesine yol vermişti.

5565

گر کف خاکى شود جالاک او
پیش خاکش سر نهاده افلاک او

«Eğer bir avuç toprak, Hakkın evâmiri ifâda gevik olursa, Allahın felekleri, onun toprağına, yâni topraktan mahlûk olan cesedine karşı başını eğ».

Hazret-i Âdem Aleyhisselâma karşı meleklerin ta'zim secdesi gibi.

خاک آدم چونکه شد جالاک حق
پیش خاکش سر نهاده املاک حق

«Âdemin toprağı, yâni, cesed-i hâkisi Hakkın çalâki olduğu için o toprağın önünde hakkın melekleri secde ettiler».

5567

النساء انشقت آخر از چه بود
از یکی چشمی که خاکى کشود

«Semânın yarılması neden dolayı idi? Hâkiliği açan bir gözden ötürü idi».

Fakire göre beytte (çeşmî) kelimesinin (cismî) olmak ihtimâli de vardır ki o vakit «Topraktan mahluk bir cismin geçmesi için semâ yarıldı» meâli anlaşılır. Evet, Peygamberlerden İdris ve İsâ Aleyhimesse-lâm hâkî bir cesed oldukları hâlde semâya çıkmış ve onların geçmesi için semâda yol açılmıştı. Kezâ Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizin cesed-i mukaddesleri de hasbelbeşer hâkî idi. Öyle olmakla berâber mi'rac gecesinde onun mürûru için gökler arşa kadar açılmıştı.

5568

خاک از دردی نشیند زیر آب
خاک بن کز عرش بگذشت از شتاب

«Toprak tortu olarak suyun altına çökerken, o toprak Vücûd-ı Muhammediyi gör ki kemâl-i sür'atle arş-ı a'lâyı geçti».

5569

آن لطافت پس بدان کز آب نیست
جز عطای مبدع وهاب نیست

«İmdi şunu bil ki cesed-i hâkideki letâfet sudan değildir. Ancak müb-dî-i vehhâb olan Allahın atası iktizâsıdır».

Mi'râcî inkâr edemeyen müslüman, feylesofları, onun vukûuna bir sebep ve imkân göstermek için «Cesedin semâya urûcu, rûhun ve aklın kemâl-i letâfetindendir ki beden-i kesîfi âlem-i bâlâya yükseltmiştir».

Yoksa herşey kendi merkezine doğru hareket eder. Cesed de toprak olduğu için tabii toprağa meyleder, semâya doğru yükselemez. İçerisine hava doldurulmuş bir cisim suyun dibinden yüzüne çıktığı gibi kuvvetli bir rûhu ihtivâ eden bir cesed de semâya i'tilâ eder» demişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ, bu felsefî mütâleayı baltalamak için hayır.. o yükseliş, ne sudan, ne havadandır, ancak Allahın lûtf u keremi eseridir diyor.

5570

گر کند سفلی هوا و نار را
ور زکل او بگذراند خار را

«Eğer Allah, havayı ve ateşi süfli kılrsa ve dikenini gülden mu'teber eylese».

5571

حاکمت او یفعل الله ما يشاء
او ز عین درد انگیزد دواء

«O hâkimdir, dilediğini yapar ve derdin kendisinden devâ husûle getirir».

Hava olsun, ateş olsun tab'an ulvidir. Yâni, rüzgâr yüksekte eser, ateş alev olarak yükselir. Gül herkesin sevdiği ve i'tibâr ettiği bir çiçektir, diken ise insana batan ve canını yakan bir nesnedir. Cenâb-ı Hak dilerse havayı da, ateşi de su ve toprak gibi süfli yapar, irâde ederse dikene gülden ziyâde letâfet verir, onu gülden fazla makbûl bir hâle getirir.

5572

کو هوا و نار را سفلی کند
تبرگی و دردی و ثقی کند

«Allah, dilerse havayı ve ateşi süflileştirir, bulanık tortulu ve ağır bir mâhiyyet verir».

5573

بس یقین شد که تعز من تشاء
خاک را گفت پرها برکنا

«O lâlde yakînen bilinir ki, Allah dilediğini azîz eyler, topraktan mahlûk bir cesede kanadlar aç da uç der».

Kur'ân'daki bir Âyete işâretir ki :

قُلْ اللَّهُمَّ مَا لَكَ الْمَلِكُ تَوَنَّى الْمَلِكُ مَنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمَلِكُ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٣﴾

Yâni : «Habîbim; sen de ve bütün mü'minler desinler: Ey mülkün sâhibi olan Rabbim! Mülkü ve hükûmeti dilediğine verirsın; mülkü ve saltanatı dilediğinden alırsın. Dilediğini azîz kılarırsın ve dilediğini zillet ve hakarete uğratırsın. Hayr, senin yed-i kudretindedir, ne yaparsan o hayrdır. Allahım sen hakikaten her şey'e kadırsın, her şey'i yapabilirsin⁴³».

Evet böyle her şey'e kadir olan Allah, hâkî bir cesede ilm ve akl kanadları verdi, onları açıp ulviyyet semâsında uçmasını ve meleklerin secdesine mihrâb olmasını emretti.

5574

آتش را گفت رو ابلیس شو
زیر هفتم خاک با تلبیس شو

«Bir ateşe, yâni, ateşten yaratılmış olan Azazile de git şeytan ol, yedinci kat arzın altında teltîs ve izlâl ile uğraş dedi».

Âdem topraktan yaratılmış, toprağın alçakta bulunması lâzım gelmişken onu yükseltmiş, şeytan ateşten halkolunmuş, ateş alevinin yükselmesi icâb ederken onu alçaltmıştır.

(43) Sûret Al-i İmran : 26.

آدم خاکی برو تو بر سها
ای بلیس آتشی رو تا ثرا

«Ey topraktan yaradılmış Âdem; sen sühâya kadar çık, ey ateşten mahlûk olan şeytan; sen toprağa kadar in» demiştir.

چار طبع و علت اولی یم
در تصرف دائم من باقیم

«Ben, anâsır-ı erbaa ve illet-i ûlâ, yâni, ilk sebep değilim, hükm ve tasarrufta dâim ve bâkîyim».

کار من بی علتست و مستقیم
هست تقدیرم نه علت ای سقیم

«Benim işim illetsizdir ve müttekimdir. Ey sakim feylesof, benim takdirim vardır ki o illet değildir».

Eski tabiiyyûn, hilkatin esâsı olmak üzere toprağı, suyu, ateşi ve havayı göstermişler ve bunlara «anâsır-ı erbaa» adını vermişler, her şey'in bir illet, yâni, sebep ile zuhûra geldiğini düşünerek yaradılışın ilk sebebine de «illet-i ûlâ» demişlerdir. Hükemâya göre illet-i ûlâ «akl-ı evvel» dir. Derler ki Cenâb-ı Hak zuhûr murâd edince, yâni, bilinmesini irâde eyleyince ibtidâ akl-ı evveli yarattı. Akl-ı evvelin bir vücûbu bir de imkânı ciheti vardı. Yâni, yaradılmadan evvel ilm-i İlâhîde mevcut olması i'tibâriyle kadîm, yaradılışı dolayısıyla hâdis idi. Onun cihet-i vücûbîsinden akl-ı sâniyi, cihet-i imkânîsinden felek-i atlası yarattı. Akl-ı sâninin vücûbu cihetinden akl-ı sâlisî, imkânı cihetinden felek-i kürsiyi halketti. Böylece ukûl-i aşere ile eflâk-i tis'a ve onlardaki ecrâm zuhûra geldi ve devrâna başladı. Feleklerin dönüşünden anâsır-ı erbaa, anâsır-ı erbaanın terkiibinden mevâlid-i selâse meydana çıktı. Şu sayılan şeyler birbirinin hilkatine sebep oldu. Bundan dolayı ilk mahlûk olan akl-ı evvele «illet-i ûlâ» denildi. Akl-ı evvel, Hakkın irâdesine tâbi' ve onun tasarrufunda olmakla berâber diğer eşvâda mutasarrıftır. Ondan dolayı Allaha (illetül'ilel) yâni, (sebeblerin sebebi) ta'bir edildi.

Bu mezheb ve düşünce doğru değildir. Çünkü Allahı sebebsiz bir şey

yaratamaz gibi bir kayıd altına alır. Ondan dolayı Hazret-i Mevlânâ lisân-ı İlâhîden olarak: «Ben anâsır-ı erbaa ve illet-i ûlâ değilim. Her geyde tasarruf ve hükmetmekte bâkîyim ve sâbitim. Benim işlerim illetsiz ve sebebsizdir. Takdirim vardır, illet yoktur» diyor. Yine lisân-ı İlâhîden olmak üzere devam ediyor ki:

عادت خود را بگردام بوقت
این غبار از پیش بنشام بوقت

«Kendi âdet ve sünnetimi vaktinde döndürürüm ve icâbında değiştiririm. Bu şübhe ve şek yolunu zamânında göz önünden kaldırıyorum».

Kur'ân'da:

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا

Yâni: «Allahın âdâtında değişiklik bulamazsın⁽⁴⁴⁾» Âyeti vardır. Bu Âyet «Kanûn-ı tabiât» denilen usûlün değişmeyeceğini bildirir, fakat peygamberlerin mu'cizeleri, evliyânın kerâmetleri gibi ba'zı hâdiseler, o âdetin fevkinde zuhûr etmektedir. Demek ki ba'zan âdet-i müstemirre hilâfı, hâdisâtın vukûu da yine sünnet-i İlâhiyye cümlesinden imiş. Buna binâen:

بحر را گویم که هین پر نار شو
گویم آتشی را برو گلزار شو

«Denize derim ki âgâh ol ve ateşle dol, ateşe derim ki yürü gül bağçesi ol».

Kelâm-ı İlâhîde:

وَإِذَا الْبَحَارُ سُجِّرَتْ

Yâni: «Kıyâmete yakın denizler âteşin bir hâle gelince⁽⁴⁵⁾ ve».

(44) Sûrei Feth: 23.

(45) Sûrei Küvvirât: 6.

گویم ای خورشید مقرون شو بجا
هر دو را سازیم چون ابر سیاه

«Ey güneş; kamere yaklaş diyeceğiz, her ikisini de kara bulut gibi karartacağız».

Addî bin Rebîa, kıyâmet ne vakit kopacak diye soruyor :

يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ﴿٥٨﴾

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ﴿٥٩﴾ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ﴿٦٠﴾ وَجُمِعَ الشَّعْرُ وَالْقَمَرُ ﴿٦١﴾

يَقُولُ الْإِنْسَانُ يُؤْمِنُ أَزِلَ الْفَعْرِ ﴿٦٢﴾

Yâni : «Göz kamaştığı, Ay tutulduğu ve Güneşle ay bir araya geldiği zaman ki, şimdi kıyâmeti inkâr eden insan, o zaman kaçacak yer neresi? diyecektir⁵⁰».

5582

چشمه خورشید را سازم خشک
چشمه خون را بفن سازم مشک

«Güneşin çeşmesini, yâni, kursunu kurutur ve ziyâsız bırakırız, kan çeşmesini fen ve hikmetle misk yaparız».

Misk âhûlarında olduğu gibi ki, misk denilen şey bir cins geyiğin göbeğinde toplanan kandan ibârettir.

5583

آفتاب و مه چو دو گاو سیاه
یوغ برگردن پند شان اله

«Allah, Güneşin ve Ayın boyunlarına bir çift siyah öküz gibi boyun-duruk takar».

Ve onları bir araya getirip ziyâsız ve nursuz bırakır.

İşte Kadir-i Mutlak olan Cenâb-ı Hak, bu gibi fevkattabia olan hâ-diseleri vukûa getirmeye muktedirdir.

(50) Sûrei Kiyameh : 6:10.

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ

إِبْرَاهِيمَ ﴿٥٨﴾

Yâni : «Ey ateş; İbrâhime karşı soğu ve selâmet ol⁴⁶» buyurulmuş ve hükmü vuku' bulmuştur.

5580

کوہ را گویم سبک شو همچو بزم
چرخ را گویم فرو رو پیش چشم

«Dağa derim ki yün gibi hafifleş, gökyüzüne derim ki göz önüne dökül».

يَوْمَ يَكُونُ

النَّارُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٥٩﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴿٦٠﴾

Yâni : «Kıyâmet günü insanlar, dağılmış pervâneler gibi olacaktır. Dağlar da boyanmış yün gibi dağılacaktır⁴⁷».

Kezâ :

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَتْ ﴿٦١﴾

Ve :

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ﴿٦٢﴾

Yâni : «Gök yarıldığı zaman⁴⁸» ki bunlar, kanûn-ı tabiat denilen müstemir usûlün hilâfı olarak vukûa gelecektir.

(46) Sûrei Enbiya : 69.

(47) Sûrei Kariah : 4-5.

(48) Sûrei İnşikak : 1.

(49) Sûrei İnfitar : 1.

«BİR FELSEFECİNİN (ان اصبح ماؤکم) ÂYETİ OKUNURKEN
İNKÂRA KALKIŞMASI»

5584

مقرئ میخواند از روی کتاب
ماؤکم غوراً از چشمه بنده آب

«Kur'ân okuyan biri; kitâbın yüzünden, yâni, Mushaftan (kaynaktan suyu kestim) meâlindeki (ماؤکم غوراً) Âyetini okuyordu».

Tebâreke Sûresindeki :

اِنْ اصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَهِيَ يٰٓاَيُّهَا الْمُبِصِرُ ﴿٥١﴾

Yâni : «Eğer suyunuz, derine gider de akmaz olursa, size tatlı suyu kim getirir⁵¹» Âyetine işârettir. Hazret-i Mevlânâ bunu terceme ederek diyor ki :

5585

آب را در چشمه که آرد دگر
جز من بی مثل با فضل و هنر

«Benim gibi fazilet ve ma'rifet sâhibi bir zâttan başka suyu tekrar menbaa kim getirir».

5586

فلسفی منطقی مستهان
میگذشت از سوی مکتب آن زمان

«Mantıkçı, hakîr bir feylesof, o sırada mekteb yanından geçiyordu».

(51) Sûrei Mülk : 30.

5587

چونکه بشیند آیت او از ناپسند
گفت آریم آب را ما با کلند

«Bu Âyeti işitince beğenmediğinden suyu kazma ile biz getiririz».

Yâni; toprağı kazar, suyu buluruz dedi ve ilâve etti ki :

5588

ما بزخم بیل و تیزی تبر
آب را آریم از یستی ز بر

«Biz bel ile yarar, kazma ile kazar ve suyu aşağıdan yukarıya çıkarırız».

5589

شب بخت و دید او یک شب مرد
زد طبایحه هر دو چشمش کور کرد

«Gece uyudu. Rü'yasında arslan gibi bir yiğit gördü. O yiğit buna tokat attı, ve iki gözünü kör etti».

5590

گفت زین دو چشمه چشم ای شقی
با تبر نوری بر آرا صادق

«O feylesofa dedi ki : Eğer sözünde sâdık isen gözünün pınarından kazma ile nur çıkar».

Yâni; ni'met-i rü'yetini îade et.

5591

روز برجست و دو چشمش کور دید
نور فایض از دو چشمش دور دید

«Feylesof, sabahleyin yatağından fırladı ve iki gözünü kör gördü. Rü'yet nuru o iki gözden uzaklaşmıştı».

گر بنالیدی و مستغفر شدی
نور رفته از کرم ظاهر شدی

«Eğer inleyerek istiğfâr etmiş olsaydı, çekilip giden nûr-ı çeşmi, Allahın keremiyle zâhir olurdu, avdet ederdi».

لیک استغفار هم در دست نیست
زوق توبه نقل هر سرمست نیست

«Lâkin Allahtan mağfîret taleb etme de elde değildir. Tövbe zevki, her sarhoşâ meze olmaz».

نحسی اعمال و شومی جحود
راه توبه بر دل او بسته بود

«Amellerinin uğursuzluğu ve inkârının şomluğu, onun kalbine gidecek tövbe yolunu kapatmıştı».

دل بسختی همچو روی سنگ گشت
چون شکاف توبه آنرا بهر گشت

«Kalb, sertlikte taş yüzü gibi olmuş. Tövbe onu ekin için nasıl yarabilir?»

İnsan hasbelbeşeriyye günâha girebilir, günâhı müteâkıb tövbe ve istiğfâr etmelidir. Fakat tövbe de isyân sarhoşlarının ağzına meze olamaz. Günahlar, toplana toplana kalbde kasvet tabakaları husûle getirip orasını bel, çapa işlemez sert ve çorak erâziye benzetir. Ma'mâfih makbûl-i İlâhî bir merd-i kâmilin himmeti ve duâsiyle o sert kalbin yumuşaması ve hasenât tohumlarını inbât edecek bir dereceye gelmesi de mümkündür.

چون شعی کوکه تا او از دعا
بهر کشتن خاک سازد کوه را

«Şuayyib Peygamber gibisi nerede ki duâsiyle dağı zirâat yapılacak tarla hâline getirsin?»

از نیاز و اعتقاد آن خلیل
گشت ممکن امر صعب و مستحيل

«O halîlin, yânî, İbrâhim Aleyhisselâmın hüsnü i'tikadı ve Cenâb-ı Hakka niyâzı dolayısıyla muhâl denilecek güç bir iş, mümkün oldu».

یا بدریوزه مقوقس از رسول
سنگلاهی مزرعی شد با اصول

«Yâhud Mukavkis'in Hazret-i Peygamberden temennîsi üzerine bir taşlık, usûlüne göre bir tarla oldu».

Şuayyib Peygamberin duası ile dağın tarla hâline girdiği, Halilullahın niyâziyle ateşin gül bağçesi olduğu, Habibullah Efendimizin recâ-iyyeyle taşlık ve kayalık bir yerin zirâate yarar bir dereceyi bulduğu gibi; onların vârisi olan kâmil bir zât-i şerîf de himmet edecek olursa öyle kayalık kesilmiş bir kalb de yumuşar.

Mukavkis, asr-ı seâdetde Mısır Hükümdârı idi; fakat Bizans Devletinin tâbiyyetinde bulunmaya mecbur kalmıştı. Etraftaki hükümdarlara birer nâme-i risâlet gönderilip kendileri imâna da'vet edildiği sırada, ona da bir sefir ile bir mektup yollanılmıştı. Mukavkis müslüman olmamakla beraber sefir-i peygamberiye hürmette bulunmuş ve zât-i akdes-i nebevîye ba'zı hediyeler takdim etmişti. Bu mu'cize o sırada, yâhud biraz sonra vukûa gelmiş olmalıdır.

همچنین بر عکس آن انکار مرد
مس کند زر را وصلی را نبرد

«Bir kimsenin inkârı da aksine olarak altını bakır ve sulhu ceng hâline getirir».

Allaha imân ve ricâlullaha hüsnü i'tikad, bakırı altın, cengi sulh yapar, fakat onları inkâr edip, lûtuflarına kahır mücib olur.

کهربای مسخ آمد این دغا
خاک قابل را کند سنگ و حصا

«Bu inkâr, bu azgınlık meshin kehrubâsı olmuştur ki, nebâtât yetiştirmeye kabiliyyetli olan toprağı, taş ve çakıl yapar».

Mesh, sûretin kötü bir şekle girmesidir. Bu da sûrî ve ma'nevî olur. Sûrî mesh, insanın zâhiri, meselâ yüzü çirkinleşmektir. Güzel bir yüzün çiçek çıkarmakla, yâhud üstünde bir ameliyyât yapılmakla veyâhud çarpılmakla çirkinleşmesi gibi. Mesh-i ma'nevî ise kalbin meshe uğraması, ahlâkın değişmesi ve kötüleşmesi gibi.

ختم الله على قلوبهم

Yâni : «Allah onların kalbini mühürlemiştir⁵²» Nazm-i celilinde buna işâret vardır.

Hazret-i Mûsâ'nın şeriatinde cumartesi günleri istirahat mahsustur. Eskiden o gün Yahudiler çalışmazlardı. Fakat Benî İsrâîl'den bir tâkım balıkçılar, cumartesi günleri fazla balık görünmesi dolayısıyla cumartesi ağlarını atmaya ve pazar günü çekmeye başlamışlardı. Bu hiylekârlıkları dolayısıyla onlara :

كُونُوا قِرْدَةً خَاسِئِينَ⁵³

Yâni : «Hakîr ve zelil maymunlar olunuz⁵³» denildiği hikâye edilmiş, müfessirlerden ba'zıları, o heriflerin maymun şekline girdiğini, ba'zıları

(52) Sûrei Bakara : 7.

(53) Sûrei Bakara : 65.

da ma'nevî meshe uğrayıp ahlâklarının bütün bütün değiştiğini söylemişlerdir.

Hülâsa : Maddî olsun, ma'nevî olsun vukûa gelen meshin sebebi enbiyâ ve evliyâyı inkâr etmektir. Çâresi ise o inkârı bırakmak, o zevât-ı kirâmın karşısında hürmet ve ta'zim ile yerlere kapanmaktır.

هر دلی سجده هم دستور نیست
مزد رحمت قسم هر مژ دور نیست

«Allaha karşı secde ve ricâlullaha ta'zim etmek için de her kalbe izin verilmemiştir. Çünkü rahmet ücreti her çalışanın nasibi değildir».

Evet; lâıkiyle çalışan ameleye gündelik verildiği gibi ihlâs ile ibâdet eden kullara sevab verilir. Yoksa gösteriş olsun diye amelde bulunanlara bir şey verilmez.

هین بپشت آن مکن جرم و گناه
که کنم توبه در آیم در پناه

«Aklını başına al da tövbe ederim ve Allahın lûtf ü keremine sığınırım düşüncesine i'timâd ederek günah işleme».

Ki; tövbeye vakit bulamadan gitmek ihtimâlî de vardır. Hem sâde böyle tövbe ve estağfurullah demekle insan tâib ve müstağfir olamaz.

می باید تاب و آبی توبه را
شرط شد برق و سحابی توبه را

«Tövbe için revnak ve letâfet lâzımdır, tövbenin şartı şimşek ve buluttur».

Hadîs-i Şerifte : «Tövbe, nedâmetten ibârettir» buyurulmuştur. Yaptığı kötü bir işten nâdim olan kimse keşki yapmasaydım diye peşimanlık duyar, derûnî âh eder ve gözünden yaşlar döker. İşte o âteşin âh, tövbenin şimşegi, ağlayan göz de bulutu mesâbesindedir. Hazret-i Mevlânâ bir misâl veriyor :

آتش و آبی باید توبہ را
واجب آید بروی برق این شیوہ را

«Bir meyvenin yetişmesi için harâret ve su lâzımdır. Onun gibi tövbenin kabûlü için de bulut ve şimşek, yâni, âh-ı derûn ile gözyaşı icâb eder.»

تا نباشد برق دل و ابر دو چشم
کی نشیند آتش تہدید و خشم

«Gönül şimşegi ve göz bulutu olmayınca ve onlar çakıp yağmayınca tehdid ve gazab âteşi nasıl söner?»

کی بروید سبزہٴ برق وصال
کی بجوشد چشمہ از آب زلال

«Vuslat şimşeginin yeşilliği yâni, tecellî-i İlâhî nûrunun tarâveti ve parlaklığı gönülde nasıl hâsıl olur? Ve orada âb-ı zülâl menba'ları nasıl coşup akar?»

کی گلستان راز گوید با جن
کی بنفشہ عہد بندد با سمن

«Fezâda şimşek ve yağmur olmasa gül bağçesi nasıl olur da çemene sır söyler ve menekşe beyaz gülle ahidleşirdi?»

Âfakta böyle olduğu gibi enfûste de menekşe gibi olan fikirlerin, envâr-ı İlâhî gülleriyle sözleşmesi, kalbdeki ateş şimşeginin çakmasına ve gözden yağmur gibi yaşlar akmasına mütevakkıftır.

Cenâb-ı Pîr, bu ve emsâli beytlerle tabii şimşek ve yağmuru ve onun husûle getirdiği âsârı zikrederek, onun gönüldeki te'sirlerini kasdediyor. Evet; o şimşek ve onun âkıbeti olan yağmur çakmasa ve yağmasa:

کی چناری کف کشاید بر دعا
کی درختی سرفشاند در هوا

«Çınar ağacı nasıl avucunu duâya açar, nasıl olur da bir ağaç havaya doğru başını sallar?»

Çınar ağacının yaprakları insan elini andırdığı için duâya kaldırılmış ellere, ağacın üst dalları da neş'e ile iki tarafa sallanan başlara benzetilmiştir. Yâni, çınar ağacının harâret ve rutûbet bularak yapraklanması, onun Cenâb-ı Hakka teşekkür için semâya doğru açılmış hamd ü senâ elleridir; ağaçların tepesindeki dalların ve yaprakların rüzgâr te'siriyle sallanması da neş'e ve sürûr içindeki bir insanın keyfinden başını iki tarafa oynatması kabilindendir.

کی شکوفہ استبن پر نثار
بر فشاندن گیرد ایام بہار

«Ağaç çiçeği, saç saçar. Yenini bahar mevsiminde nasıl etrafına saçar?»

کی فروزد لاله را رخ همچو خون
کی گل از کیسه برارد زر برون

«Nasıl olur da lâlenin yanığı, yâni, yaprağı kızarır, nasıl olur da gülün gonca kesesini açıp içindeki altınları dışarıya çıkardı?»

کی باید بلبل و گل بو کند
کی چوب طالب فاختہ کوکو کند

«Nasıl olur da bülbül gelir ve gülü koklardı? Nasıl olurdu da o geyik kuşu, nerede, nerede diye matlûbunu arardı?»

کی بگوید لک لک آن لک لک بجان
لک چه باشد ملک تست ای مستعان

«Nasıl olur da leylek kuşu, candan ve gönülden lek lek diye ötebi-
lirdi? Lek ne demektir? Ey kendisinden avn ü inâyet istenilen Allah;
bütün mülk ve melekût senindir ma'nâsıdır».

Hazret-i Mevlânâ bu mazmûnu bir beytinde de irâd eylemiş ve de-
miştir ki: «Leylek, kuşların şeyhidir. Onun lek lek demesi nedir bilir
misin? Ey İlâh-ı müsteân hamd de senindir, emir de senindir, mülk ü
hükûmet de senindir ma'nâsıdır».

کی نماید خاک اسرار ضمیر
کی شود چون آسمان بستان منیر

«Toprak, zamîrindeki esrârı nasıl gösterir, bostan, gök yüzü gibi na-
sıl parlardı?»

از کجا آورده اید آن خله‌ها
من کریم من رحیم کلها

«Bağçelerin giyinmiş oldukları o hulleleri nereden bulup getirmiş-
ler? Hepsini de kerim ve rahim olan Allahın lûtf u kereminden».

Hulle; izâr ve ridâ' denilen iki parçadan mürekkep bir libastır. İzâr :
Peştemâl gibi bele bağlanır, ridâ': Silecek gibi omuzlara örtülür. Bağçe-
lerin zeminindeki çemenler ve çiçekler izâra, ağaçların çiçekleriyle yap-
rakları ridâya benzetilmiştir.

ای شود شاد از نشان پادشاه
چون ندید او را نباشد اتقاء

«Pâdişâhı görmüş olan kimse, onun nişan ve alâmetinden şâd olur.
Görmemiş olan ise o nişandan intibah hâsıl etmez».

Pâdişâhtan maksad: Mâlikülmülk olan Allah'tır. Onu görmek: Rûh-
lara (Elestü birabbiküm), yâni: «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» hi-
tâbı esnâsında uyanık bulunmak ve o hitâb-ı celile (belâ), yâni: «Evet
Rabbimizsin» demiş olmaktır. İşte o vakit uyanık bulunmuş olan, o Mâ-
likülmülkün dünyadaki âsârını ve tarâvet-i bahârını görmekle de mü-
tenebbih olur. O zaman gaflet içinde kalmış ve evet dememiş olan ise
bu âlemdeki kudret alâmetlerini görmekle de intibâha gelmez.

روح آن کس کو بهنگام است
دیدرب خویش و شد بخویش و مست

«Elest hengâmında Rabbini görüp de kendinden geçmiş ve sermest
olan kimsenin rûhu, onun alâmât ve âsârını görünce bilir».

Meselâ :

او شناسد بوی می کو می بخورد
چون نخورد او می چه داند بوی کرد

«Şarabın kokusunu şarab içmiş olan tanır. İçmemiş olan ise kokla-
masını ne bilir?»

زانکه حکمت همجو ناقه ضاله است
همجو دلاله شهر را داله است

«Çünkü hikmet, kaybolmuş deve gibidir; rehberler, mâbeynciler gibi
pâdişahlar huzûruna delâlet eder».

Hadis-i Şerifte: «Hikmet, mü'minin kaybetmiş olduğu devesidir. O
hikmeti nerede bulursa onun hakkıdır» buyurulmuştur. Yine o hikmet
bir rehberdir ki mâhibine delâlet ederek onu hakikate götürür.

تو بینی خواب در يك خوش لقا
كو دهد وعده نشانی مرا ترا

«Sen rü'yâda güzel yüzlü birini görürsün ki sana bir va'de nişanı verir».

Ve der ki :

که مرا تو شود اینک نشان
که به پیش آید ترا فردا فلان

«Murâdın olacaktır. İşte nişânı ki: Yarın senin karşına fülân gelecektir».

يك نشانی آنکه او باشد سوار
يك نشانی که ترا گیرد کنار

«Bir nişan daha ki : o süvârî olarak gelecek ve seni kucaklayacaktır».

يك نشانی که بخندد پیش تو
يك نشان که دست بندد پیش تو

«Bir nişan daha ki : senin karşında gülecektir. Bir nişan : huzûrunda el bağlayıp duracaktır».

يك نشانی آنکه این خواب از هوس
چون شود فردا نگوی پس کس

«Bir nişan daha ki : bu rü'yâyı yarın heveslenip kimseye söylemeyeceksin».

زان نشان با والد یحیی بگفت
که نیایی تا سه روز اصلاً بگفت

«Cenâb-ı Hak murâd husûlünün nişanı olmak üzere Yahyânın babasına, yâni, Zekerîyyâ Aleyhimesselema : Üç gün aslâ söz söylemeyeceksin demişti».

Vâlid-i Yahyâ Zekerîyyâ Aleyhimesseleamdır. Hazret-i Zekerîyyâ ihtiyarladığı halde çocuğu olmamıştı. Kendisine bir hayrülhalef ihsân olunması için duâ etmişti. Tazarruu Sûre-i Meryemde şu vechile hikâye buyurulmuştur :

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ۝ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۝ فَرِئْتُ مِنْ أَلِ يٰعَقُوبُ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ۝

Yâni : «Zekerîyyâ dedi ki : Yâ Rabbî, benim hakikaten kemiğim zayıfladı ve başımda ihtiyarlık nûru parladı, (yâni, saçım, sakalım ağardı). Yâ Rabbî; sana duâ ettiğimde nevmid olmadım, (yâni, ne vakit duâ ettimse duâmı kabûl ettin, beni me'yûs bırakmadın). Ve ben hakikaten akribâmdan yerime geçecek ve halifem olacak kimse bulunmayışından korkuyorum. Haremim ise hayzdan, feyzden kesilmiştir. Bana nezd-i Ulûbiyyetinden bir evlâd ver ki veliahd-i nübüvvetim olsun. Bana ve âl-i Ya'kûbdan devâm edip gelen nübüvvet ve ilm ü hikmete vâris olsun. Yâ Rabbî; onu râzî olacağım kavl ve amel ile vasıflandır⁵⁴».

Buna cevâben vahy buyuruldu ki :

(54) Sûre-i Meryem : 4 : 6.

هین میاور این نشانی را بگفت
وین سخن را دار اندر دل نهفت

«Sakın bu nişanı sözle anlatma, bu sözü kalbinde gizle».

این نشانها گویدش همچو شکر
این چه باشد صد نشانی دیگر

«O rü'yâda gelip müjdeleyen kimse, bu şeker gibi alâmetleri, hattâ bunlar ne olur? Yüz kat böylesini söylese ve nişanlar verse».

این نشان آن بود کان ملک وجاه
که همی جویی بیابی از اله

«Bu, dâimâ aradığın mülk ve mansıbı lûtf-i İlâhî ile bulacağına alâmet olur».

آنکه می گری ز شهای دراز
وانکه می سوزی سحر که در نیاز

«Öyle bir müjde nişanı ki onun için uzun geceler ağlarsın ve seher vakitleri duâ ederek yanar yakılırsın».

وانکه بی آن روز تو تارک شد
همچو دوکی گردنت بارک شد

«Öyle bir nişan ki onsuz senin günlerin kararır ve boynun iç gibi incelir».

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا

بَشِّرْكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٥٥﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي كُونُ لِي غَلَامًا وَكَانَتْ أُمْرَاتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٥٦﴾ قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَىٰ مَعِينٍ ﴿٥٧﴾ وَقَدْ خَلَقْنَاكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ نَكُ شَيْئًا ﴿٥٨﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً ﴿٥٩﴾ قَالَ إِنَّا لَنُكَلِّمُ النَّاسَ لَكَ لَآيًا سَوِيًّا ﴿٦٠﴾

Yâni: «Yâ Zekeriyâ! Biz seni bir oğulla müjdeleriz ki adı Yahyâ olacaktır. Evvelce bu nâmda kimseyi tesmiye etmedik. Zekeriyâ dedi ki: Yâ Rabbî benim nasıl oğlum olur ki, haremim hayzdan, feyzden kesilmiştir; ben de hakikaten ihtiyarlıkta son derece za'fa ve kuvvetsizliğe uğradım. Vahy tebliğ eden melek dedi ki: Böylece, (yâni, böyle olmanla berâber) Rabbin buyurdu ki zayıf bir babadan çocuk tevîd ettirmek benim için kolaydır. Nasıl ki seni evvelce bir şey, (yâni, mevcut) değilken yaratmıştım. Zekeriyâ dedi ki: Yâ Rabbî bu hususta bana bir nişan göster. Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Sırasıyle üç gece ve gündüz söz söyleyemeyeceksin, sana nişan bu olacaktır⁵⁵».

تا سه شب خامش کن از نیک و بدت
این نشان باشد که یحیی آیدت

«Üç geceye kadar iyiden, kötünden sükût et. İşte bu sükût, Yahyâ'nın doğacağına dâir sana bir işârettir».

دم مزن سه روز اندر گفت و کو
کین سکونت آیت مقصود تو

«Üç gün lâkırdıya ağız açma ki bu sükût, senin maksûdunun hâsıl olacağına işârettir».

(55) Sûrei Meryem: 7:10.

و آنچه دادی هر چه داری در زکات
چون زکات با کبازان رختها

«Öyle bir nişan ki onun için her neye mâlik isen zekât olarak verirsin, mücerredân-ı tarikat, mâmeleklerini nasıl zekât olarak verirlerse».

رختها دادی و خواب و رنگ رو
سر فدا کردی و گشتی همچو مو

«Malını, uykunu, yüzünün rengini ve başını fedâ ettin, yâni, riyâzet ve mücâhede ile kıl gibi oldun».

چند در آتش نشستی همچو عود
چند پیش تیغ رفتی همچو خود

«Def'alarca ödağacı gibi ateşte oturdun, def'alarca tolga gibi kılıç karşısında durdun».

ز پنچین بچار کپا صد هزار
خوی عشاقست ناید در شمار

«Böyle yüz binlerce biçârelikler ki âşıkların tabîatidir ve sayıya gelmez».

Sen de bunların hepsini yaptın ve türlü mücâhede bulundun.

چونکه شب این خواب دیدی روز شد
از امیدش روز تو پیروز شد

«Gece bu rü'yâyı görünce o gecen gündüz ve onun ümîdiyle gündüzün uğurlu olur».

چشم گردان کرده رجب و راست
کان نشان و آن علامتها کجاست

«O nişan ve o alâmetler nerde? diye sağa, sola bakınır, durursun».

بر مثال برك میلری که وای
گر رود روز و نشان ناید بجای

«Gündüz geçer de gösterilen nişan zuhûr etmezse diye yaprak gibi titrersin».

میدوی در کوی و بازار و سرا
چون کس کو گم کند کوساله را

«Buzâğısını kaybetmiş kimse gibi mahalle, pazar ve saraya doğru koşarsın».

خواجہ خیرست این دوا دو چیست
گم شده اینجا که داری کیست

«Efendi; hayrola. Bu koşman nedir? Burada kaybettiğin biri mi var» derler.

گویش خیرست لکن خبر من
کس نشاید که بداند غیر من

«Sorana dersin ki hayırdır, lâkin bana âid bir hayırdır. Onun için benden başkasının onu bilmesi gerekmez».

گر بگویم يك نشام فوت شد
چون نشان شد فوت وقت موت شد

«Eğer söyleyecek olursam bir nişânım fevtolur, nişânın fevt olması da ölüm vakti demek olur».

بنگری در روی هر مردی سوار
گوید منگر مرا دیوانه وار

«Her gördüğün süvâri kimsenin yüzüne bakarsın. O da sana deli gibi yüzüme bakma der».

گویش من صاحبی کم کرده ام
رو بخت و جوی او آورده ام

«Ona dersin ki ben bir dost kaybettim, onu aramakla meşgûlüm».

دولت پاینده باد ای سوار
رحم کن بر عاشقان معذوردار

«Ey süvâri; devletin dâim olsun, âşıklara merhamet et ve ma'zûr gör».

چون طلب کردی بجد آمد نظر
جد خطا نکند چنین آمد خبر

«Mâdem ki aradın ve ciddiyetle baktın: Ciddiyet hatâ etmez, haberde böyle vârid olmuştur».

Hadis-i Şerifte: «Bir kimse bir şey'i ciddiyetle ararsa bulur ve bir kimse bir kapıyı ısrâr ile çalarsa içeriye girer» buyurulmuştur. Cenâb-ı Pîr, bu Hâdise işâret ediyor. Demek aradığımız bir şey'i bulmamız için

ciddî davranmamız ve bir kapıdan içeriye girebilmek için onu ısrâr ile çalmamız lâzım. Diğer bir Hadis-i Şerifte: «Cenâb-ı Hak, duâda ısrâr edenleri, murâdını Allahtan tekrar tekrar isteyenleri sever» buyurulmuştur. Duâlarda bir talebin üç def'a tekrar olunması da buna mebnîdir.

نا گهان آمد سواری نیکبخت
بس گرفت اندر کنارت سخت سخت

«Birdenbire iyi tâlî'li süvâri gelir ve seni sıkı sıkı kucaklar».

Yâni; gördüğü rû'yâda verilen nişan zuhûra gelir.

تو شدی پیهوش و افتادی بطاق
بی خبر گفت اینت سالوس و نفاق

«Sen, o zâtın gelip seni kucaklaması zevkinden kendinden geçer ve yere düşersin. Senin hâline vâkıf olmayan biri: İşte sana bir mürâilîk ve münâfıklık nümûnesi! der».

او چه می بیند درو این شور چیست
او نداند کین نشان وصل کیست

«O mu'teriz, berikindeki bu cûş u hurûşun neden ileri geldiğini ne bilir? Bu şevkân, kimin vaslından doğduğunu o gafil bilmez».

این نشان در حق او باشد که دید
آن دگر را کی نشان آید بید

«Bu nişan, o kimse hakkında şevk âver olur ki onu görmüş ve bilmiştir, diğerine bu nişan nasıl zâhir olur?»

هر زمان ازوی نشانی میرسد
شخص را جانی بجانی میرسد

«Her zaman Allah'tan has kuluna bir nişan erişir ve onun camına yeni bir can vâsıl olur».

ماهی بچاره را پیش آمد آب
این نشانیها تلك آیات الكتاب

«Sudan çıkmış ve çâresiz kalmış balığın önüne su gelmiş gibi olur. Bu nişanlar kitabın, yâni, levh-i mahfûzun âyet ve alâmetlerindendir».

بس نشانیها که اندر انبیاست
خاص آن جا را بود کو آشناست

«Peygamberlerde bulunan bir çok âyet ve işâretler, Allaha âşinâ olan ruhlara mahsustur».

این سخن ناقص بماند و بی قرار
دل ندارم بی دلم معذور دار

«Bu söz, nâkıs ve kararsız kaldı, yâni, neticelenmedi. Bundan dolayı beni ma'zûr gör ki gönliüm elimde değil, cezbedâr bir hâldeyim».

ذره های ریک را نتوان شمرد
خاصه آنکو عشق ازوی عقل برد

«Kum zerrelerini saymak mümkün değildir. Husûsiyle aklımı aşk izâle eylemiş bir kimse için».

می شمارم برکهای باغها
می شمارم بانگ کبک وز اغرا

«Bağdaki yaprakları ve kekliklerle kargaların ötüşlerini sayarım».

در شمار اندر نیاید لیک من
می شمارم بهر رشد منتحن

«Bunlar vâkıâ sayılmaz şeylerdir, fakat ben imtihâna uğramış kim-selerin irşâdı için sayar ve mümkün olduğu kadar izâh ederim».

نخس کیوان یا که سعد مشتری
باید اندر حصر گرچه بسمری

«Zuhal yıldızının uğursuzluğu, yâhud Müşteri seyyâresinin uğurluluğu sayılıp hasredilemez olmakla berâber».

لیک هم بعضی ازیں هر دو اثر
شرح باید کرد یعنی نفع و ضرر

«Her ikisinin te'sirinden, yâni, arz üzerindeki menfeat ve mazarrat-larından bahsetmek lâzımdır».

تا شود معلوم آثار قضا
شمة مراهل سعد و نخس را

«Sa'd ü nahs ehline, yâni, seâdet ve felâkete uğrayanlara kazâ ve kaderin âsârı ma'lûm olsun».

Müneccimlerce Zuhal felâket, Müşteri ise seâdet yıldızıdır. Münec-cimlerin dediği gibi olsa da o yıldızlardaki felâket ve seâdet te'sirleri

kendiliklerinden değil, kazâ ve kader ahkâmının zuhûruna ancak bir vâsıtadılar. Bunu herkesle berâber müneccimlere de anlatmak için o yıldızların fayda ve zararından bir mikdâr bahsedilmek gerektir.

5661

طالع آنکس که باشد مشتری
شاد گردد از نشاط و سروری

«Tâlii Müşteri olan kimse serverlik neşâtından mesrur olur».

5662

وان کر طالع زحل از مهرشور
احتیاطش لازم آید در امور

«Tâlii Zuhâl olan kimse için de işlerinde, şerlerden ihtiyatlı bulunmak lâzım gelir».

5663

گر بگویم آن زحل استاره را
ز آنشش سوزد مرآن بیچاره را

«Eğer o Zuhâl tâli'li kimsenin ma'ruz kaldığı uğursuzluğu söyleyecek olursam onun ateşi o bîçâreyi yakar».

Binâenaleyh ondan bahsetmeyeceğim ve ona zikrullah ile meşgûliyeti tavsiye edeceğim ki :

5664

اذکروا الله شاء ما دستور داد
اندر آتش دید ما را نور داد

«Şâhımız ve yegâne Allahımız üzkürullah diye izin verdi ve ateş içerisinde gördüğü için bize nur ihsân etti».

Kur'ân'da buyurulmuştur ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۖ وَسَبِّحُوا
بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۚ هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ
مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ۝۱۳

Yâni : «Ey îmân etmiş olanlar! Allahı çok çok zikrediniz, ve onu sabah ve akşam tesbih eyleyiniz, sübhânallah deyiniz. O, öyle bir erhamerrâhimindir ki sizi karanlıklardan nûra çıkarmak için mağfiret, melekleri de sizin için istiğfâr ederler. O mü'minler hakkında rahîmdir⁵⁶».

5665

گفتا گرچه یا کم اذکر شما
نیست لایق مهرها تصویرها

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ben sizin zikrinizden pâk ve müteâlim. Benim için tasavvurlar ve tasvirler lâyük değildir».

5666

لیک هرگز مست تصویر و خیال
در نیابد ذات ما را بی مثال

«Lâkin tasvîr ve hayâlin mesti olan kimse bizim zâtimizi misâlsiz anlayamaz».

5667

ذکر جسمانه خیال ناقصست
وصف شاهانه از آنها خالصست

«Cismânî olan zikir, nâkıs bir hayâlden ibârettir. Şâhâne vasıflar ise o nâkıs hayâllerden hâlistir».

(56) Sûrei Ahzab: 41: 43.

شاهرا گوید کسی جولاه نیست
این چه مدحسد این مگر آگاه نیست

«Mesclâ birinin pâdişâh için çulha değildir demesi nasıl medih olabilir? Bunu söyleyen ve Allahı böyle anlatmak isteyen kimse meğer ki âğâh değildir».

«ÇOBANIN MÜNACAATINI MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN
İNKÂR ETMESİ, YÂNÎ, HOŞ GÖRMEMESİ»

5669

دید موسی یک شبانی راه براه
کوهی گفت ای خداوای اله

(ای خداوای اله)
«Mûsâ Aleyhisselâm yolda bir çoban gördü ki: (ای خداوای اله)
diye zikredip duruyordu. Ve münacaatına şöyle diyerek devam ediyordu:

5670

و بجای تاشوم من چاکرک
چارقت دوزم کنم شاه سرت

«Sen neredesin ki hizmetinde bulunayım, carığımı dikeyim, başımı tarayayım».

5671

جامه ات شویم سپشپایت کشم
شیر یدشت آورم ای محتشم

«Ey muhteşem ve muazzam olan Allah! Senin elbiseni yıkiyayım, bitlerini öldüreyim, önüne süt getireyim».

دستکت بوسم عالم پایکت
وقت خوابی آمد بروم جابکت

«Elceğizini öpeyim, ayakcağınızı ovayım, uyku zamanı gelince yatacağın yeri süpüreyim».

5673

ای فدای تو همه بزهای من
ای بیادت هی می و هیهای من

«Ey bütün keçilerim yoluna kurban olası Allahım, ey benim
ای می و هیهای من diye firakından feryad ettiğim Rabbim».

5674

این نمط پهوده میگفت آن شبان
گفت موسی با کیت این ای فلان

«O Çoban böyle münâsebet-sizce söyleniyordu. Mûsâ Aleyhisselâm:
(Çoban; bunları kime söylüyorsun?) diye sordu?».

5675

گفت با آنکس که مارا آفرید
این زمین و چرخ ازو آمد بدید

«Çoban: Bizi yaratan ve bu yer ile gök, kudretiyle zuhura gelen Allah'a söylüyorum, dedi».

5676

گفت موسی های خیره که شدی
خود مسلمان ناشده کافر شدی

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Hey kendine gel, çıldır-dın mı? Müslüman olmadan kâfir olmuşsun».

این چه ژاژست این چه کفرست و فشار
نبه اندر دهان خود فشار

«Bunlar, ne saçma, ne küfür, ne batıl sözlerdir; bunları söylememek için ağzına pamuk tıka!»

کند کفر تو چهارا کنده کرد
کفر تو دیبای دین راژنده کرد

«Senin küfrünün kokusu dünyayı kokuttu, senin küfrün din kumaşını eskitti».

چارق و باتابه لایق مروتراست
آفتابی را چنینها کی رواست

«Çarık ve dolak sana ve senin gibilere lâzımdır. Lâteşbih bir güneş bunlar lâyık olur mu?»

گر باندی زین سخن تو خلق را
آتش آید بسوزد خلق را

«Eğer bu sözden boğazını bağlamaz, yâni, sükût etmezsen Allah tarafından bir âteş gelir ve bütün mahlûkâtı yakar».

آتشی گر نامده این دود چیست
جان سیه گشته روان مردود چیست

«Eğer gazab ve kahr âteşi gelmediyse ağzından çıkan bu küfür dumanı nedir? Canım kararmış ve merdud olmuş, sebebi nedir?»

گر همی دانی که زدان داورست
ژاژ و کستاخی ترا چون یاورست

«Allahın hâkim olduğunu biliyorsan bu münasebetsizlik ve terbiyesizlik sana nasıl lâyık oluyor?»

دوستی بی خرد خود دشمنیست
حق تعالی زینچین خدمت غنیست

«Delinin dostluğu, hakikatte düşmanlıktır. Hak Teâlâ öyle bir hizmetten müstağnîdir, bu suretle zikredilmeğe muhtac değildir».

با که میگوی تو این باعم و خال
جسم و حاجت در صفات ذوالجلال

«Bu sözleri amcana mı, dayına mı, kime söylüyorsun? Cismaniyet ve ihtiyac Allah Zül'celâlin sıfâtı olur mu?»

شیر او نوشد که در نشو و نماست
چارق او پوشد که او محتاج باست

«Neşv ü nümâya ihtiyacı olan süt içer, ayağa muhtac olan da çarık giyer».

در برای بنده است این گفت تو
آنکه حق گفت او منست و من خود او

«Ey çoban; senin bu sözlerin, hakkında Allahın (O ben'im, ben o'yum) dediği bir kul için ise»;

آنکه گفت آنی مرضت لم تعد
من شدم رنجور او تنها نشد

«Yine o kul için ise ki Allah, onun hakkında: (Ben hastalandım da ibâdet etmedim, yalnız o hastalanmadı, ben de hasta oldum) dediği abd-i hâsı ise».

آنکه بی بصر شد مست
در حق آن بنده هم بیده مست

«Hakkında benimle işidir, benimle görür buyurulan kul için ise onun hakkında bile fâidesizdir».

Sofîye nezdinde bir söz vardır: «Halîfe müstahlifin aynıdır.» derler ki; halîfe olan kimse tebliğ-i ahkâm etmede onu istihlâf eyleyenin aynıdır, demektir. Yâni, peygamber ne buyurursa vahy ile olduğu için söylediği söz Hakkın kelâmı, kendisi de Allahın kaymakamı olur. İşte Cenâb-ı Pîrin lisân-ı İlâhiden «O ben'im, ben de O'yum» demesi budur. Hicretin altıncı senesi içinde Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Veselâlem 1500 sehâbî ile umre yapmak, yâni, Ka'beyi ziyâret eylemek maksadiyle Mekke'ye gidiyordu. Hudeybiye mevkiine gelince Kureys müşrikleri, Resûlullah ve ashâbını Mekke'ye koymamaya karar verdiler. Bunu haber alan Resûl-i Ekrem, harb için değil, ziyaret için geldiklerini Mekkelilere haber vermek üzere Osman Bin Affânı gönderdi. Kureysiler onu göz habsine aldılar. Zinnûreyn Hazretlerinin avdeti gecikince Osmanı öldürmüşler diye bir şâyia çıktı. Bunun üzerine Zât-i Risâlet, bir ağaç altına oturup ashâbına biât teklif etti. O 1500 kişiden 1499 u ölme var, dönme yok diye biât ettiler. Bir tanesi münafık olduğu için devesinin arkasına saklandı. Bunun üzerine:

إِنَّا لَذِينَ بَيَّا يَعُونُكَ إِنَّمَا بَيَّا يَعُونُ اللَّهَ

Yâni: «O kimseler ki sana biât ediyorlar, hakikatte Allaha biât ediyorlar⁵⁷» âyeti nâzil oldu. Ve Peygambere biât'ın Allah'a biât olduğu beyân buyuruldu. Kezâ:

(57) Sûrei Feth : 10.

مَنْ يَطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اطَاعَ اللَّهَ

Yâni: «Peygambere itâat eden hakikatte Allah'a itaat etmiş olur⁵⁸» âyeti Kerimesi de Peygamberin emrine itaat etmenin Allah'ın emrini kabul ve ona itaat etmek demek olduğunu bildirdi. Kezâ Hazret-i Mevâizî'nin Lisân-ı İlâhiden: «Yalnız o hastalanmadı, ben de hasta oldum» demesi şu Hadis-i Kutsiye işârettir.

Cenâb-ı Hak, kıyamette kullarından birine diyecektir ki:

«Ey Âdem oğlu; ben hastalandım beni görmeğe gelmedin, istifsar-ı hâtırda bulunmadın; senden yemek istedim, bana yemek vermedin, sende su istedim, bana su içirmedin.» Bu hitâba muhâtab olan kul cevap verecektir ki: «Yâ Rabbi; ben seni nasıl görmeğe gelebilirim ki, Sen Rabbül-âleminsin ve istifsar-ı hâtır gibi şeylere muhtac değilsin.» Cenâb-ı Hak buyuracaktır ki: «Bilmedin mi ki falan kulum hastalandı, onu yokladın. Bilmedin mi ki onu gidip yoklamış olsaydım, beni onun yanında bulurdun?»

Allah Sâni'-ı kâinât ve Hâlik-ı mümkinâtır. Hususiyle insanlara kendi rûhundan nefheylemiştir. Bundan dolayı; Rabbün-nas ile nâs'ın ruhu arasında kıyassız bir ittisal vardır. Fakat o ittisal, iki şeyin birbirine ulaşması gibi değildir. Nasıl olduğu tarif ve kıyas edilemez bir ittisaldir.

Kezâ burada Hazret-i Pir diğer bir Hadis-i Kutsiye işâret ediyor: «Kulum ferâizden fazla nâfile ibadet ile bana yaklaşmaktan hâlî kalmaz. Tâ ki ben onu severim. Onu sevince de onun iştir kulağı, görür gözü ve tutar eli olurum».

İşte bundan dolayıdır ki Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberin söylenen dili olmuş, Kur'ânı ve Ehâdis-i Kutsiyyeyi onun lisânından söylemiştir.

کرچه قرآن از لب پیغمبرست
هر که گوید حق نگفت او کافرست

«Kur'ân lisân-ı Peygamberi'den sudûr etmekle berâber, her kim onu Hak söylemedi, Allah kelâmı değildir diyecek olursa o kâfirdir».

(58) Sûrei Nisa : 80.

Namaz kıldığımız vakit rükû'a varınca Cenâb-ı Hakki tesbîh ve ta'zim ediyor, ve kalkarken : (Semi Allâhû limen hamideh, rabbena lekel hamd) yâni : «Ey rabbimiz; hamd ve senâ sana mahsustur» diyoruz. Cenâb-ı Hak da bizim lisânımızdan «Allah, ona hamdedeni işitti» diye bildiriyor.

Onun için insanlara karşı nezâketle muâmele etmeli ve huşûnet göstermemelidir. Eserine karşı beğenmezlik etmek her san'atkârı darıltır. Husûsiyle Allahın müstesnâ ve müctebâ kulları mevzubahis olduğu zaman mes'ele çok daha mühimdir. Çünkü :

5690

بی ادب گفتن سخن با خاص حق
دل میراند سیه دارد ورق

«Allahın has kullarına, sevgili kullarına edepsizce söz söylemek, kalbi öldürür, defter-i a'mâli karartır.» Meselâ :

5691

گر تو مردی را نجوانی فاطمه
گرچه يك جنسند مردوزن هم

«Eğer sen bir erkeğe Fâtuma diyecek olursan, erkek ve kadınların hepsi insan cinsinden olmakla beraber»;

5692

قصه خون تو کند گر ممکنست
گرچه خوشخو و حلیم و ساکنست

«O kimse iyi huylu, halim, selim ve sâkin iken, imkânını bulsa seni öldürmeye kasdeder».

5693

فاطمه مدحت در حق زنان
مردرا گوی بود زخم سنان

«Fâtima ismi kadınlar arasında medihdir. Fakat erkeğe söylersen onun için mızrak yarası olur».

Eskiden belediye hademesinden ihtiyar bir adam vardı. Nedense çocuklar ve saygısızlar o adama Ayşe hanım derlerdi Bu zavallı bu hitaba uğradıkça çileden çıkar, bağırır, çağırır, söyler, sayardı. Keza benim çocukluğumda Emine nine diye ihtiyar bir kadın vardı ki hamamda ustalık ederdi. Bu da kendisine (Abdi efendi) denilmesine pek ziyâde tuttur, söyleyene beddûâlar ederdi. Bu hâl, bahsettiğim belediye hademesi ile, Emine nineye de mahsus değildir. Zannederim ki hiç bir erkek kendisinin kadına, hiç bir kadın da erkeğe benzetilmesinden hoşlanmaz. Sıyer kitabı okuyanlar bilirler ki Mekke müşriklerinden ve müslümanlığın müdhiş düşmanlarından (Ümeyye bin Halef) nâmında biri vardı. Bilâl-i Habeşi (radiyallâhü anh) in efendisi idi. Bilâl'i müslümanlıktan döndürmek için ona yapmadığı işkence kalmazdı. Ezcümle öğle sıcağında Bilâl'i kızgın taşlar üzerine yatırır, göğsünün üzerine yine kızgın taşlar yığar, iki ateş arasında eziyet eder, sonra boynuna ip geçirir, ucunu çocukların eline verir, kızgın kumlar üstünde sürükletir, Hazret-i Bilâl ise (Ehad, Ehad) diye zikir ile o işkenceye tahammül ederdi.

Müşrikler Bedr muharebesine çıkacakları sırada Ümeyye, ihtiyarlığını bahâne ederek geri kalmak istemişti. Fakat Ebû Cehl habîsi, eline bir buhurdân alıp bunun evine gitti. Mâdem ki erkekler gibi harbe gitmek istemiyorsun, kadınlar gibi evinde otur da bununla tutsülen! diyerek bahurdânı uzattı. Ebû Cehlin bu te'rifi Ümeyye'ye o kadar fenâ te'sir etti ki : Allah senin de belânı versin, getirdiğin bahurdânın da, diyerek, yola çıktı ve Bedr'de oğlu ile birlikte belâsını buldu.

Cenâb-ı Pîr bundan sonra çoban hikâyesine ve onun : «İlâhî, elceğizini öpeyim, ayakcağızımı ovayım» demesine avdetle buyuruyor ki :

5694

دست وبا در حق ما استایشست
در حق باکی حق آلایشست

«El ve ayak bizim hakkımızda medihdir. Çünkü eli ayağı olan kimse çolak ve topal değil demektir. Fakat bu gibi şeylerden müstağni olan Allaha karşı hümrsetsizliktir».

Vâkıa Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifte Cenâb-ı Hak için : (Yed) ve (Kadem) ta'birleri geçmektedir. Evet, Allah'ın eli ve ayağı vardır. Lâkin onların keyfiyeti meçhuldür. Bizim bildiğimiz gibi şeyler değildir. Onlara (müteşâbihât) derler ki eski âlimler :

وَمَا يَعْلَمُ تَابِئَهُ إِلَّا اللَّهُ

Yâni: «Müteşâbihâtın te'vilini Allah'dan başka kimse bilmez⁵⁹» kavli-i keriminde durmuşlar, sonrakiler ise:

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ

Yâni: Müteşâbihâtın ma'nâsını ancak Allah ve ilimde derin bulunanlar bilir⁶⁰» ma'nâsını vermişlerdir. Allahü a'lem doğrusu kudemânın mezhebi olsa gerekdir.

5695

لم يلد لم يولد اورا لا يفت
والد و مولود را او خالقست

«(Lem yelid ve lem yüled) sıfatları ona lâyıktır. Babanın da, oğulun da hâlıkı odur».

Sûre-i İhlâsa işâret buyuruluyor. İhlâs sûresinin Mekke'de veyâhud Medine'de nâzil olduğu ihtilâfıdır. Mekke'de nâzil olduğunu söyleyenler, Kureys müşriklerinin: «Yâ Muhammed! Rabbinin nesebinî, yâni, soyunu, sopunu bize anlat!» demelerini sebep-i nüzûl gösterirler. Medine'de nâzil olduğunu söyleyenler de yahûdilerin: Yâ Muhammed! Bize Rabbin ta'rif et» demiş olduklarını nüzûlün sebebidir derler. İhtimâl ki vak'a teaddüd ve nüzûl tekerrür etmiştir. Bu münâsebetsiz süallerin cevabları olmak üzere buyuruldu ki:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝

Yâni: «Habib-i Edibim de ki; O, yâni, Rabbin ve Rabbül'âlemîn olan Allah (Ehad) vâhiddir⁶¹».

(59) Sûrei Âli İmran : 7.

(60) Sûrei Âli İmran : 7.

(61) Sûrei İhlâs : 1 : 4.

(Ehad) kelimesi (Bir) demek olmakla beraber, sayıda kendisinden sonra iki gelen bir demek değildir. Yegâne, biricik, iki olmasına ihtimâl bulunmayan ma'nâsıdır ki bu kelime-i celile ile müteaddid putlara tapınan müşriklerin; (baba, oğul, rûhul-kudûs) diye üçüzlü bir ilâh tahayyül eden hristiyanların, Yezdân ve Ehrimen namlarıyla hayrın ve şerrin hâlıkı iki ma'bud vehmeyleyen mecûsilerin itikâdî cerhedilmiş, benim ve bütün âlemlerin Rabbi olan Allah Zü'l-celâl, o Zât-i ecell ü alâ'dır ki yegânedir, tekdir, bir ikincisi olmak imkânı yoktur. Bu Âyet-i Celilede tevhidin üç derecesi ve insanların üç sınıfı gösterilmiştir. (هو) ma'lum olduğu üzere (o) demektir ki bununla doğrudan doğruya Zât-ı Bârî'ye işâret olunmuştur. Muvahhid-i ekmel olanlar Haktan başka bir Vücûd-i Vâcib görmezler. Vücûd, yâni, varlık, iki türlüdür. Biri (Vücûd-i Vâcib) dir ki var olması için başka biri tarafından var edilmeye ihtiyacı yoktur, varlığı kendindendir. Diğeri (Vücûd-i mümkün) dir ki başka birinin var etmesine muhtacdır. Kâinâtın ve her şeyin ve hepimizin varlığı gibi ki, biz ve bütün kâinât var olmak için evvel emirde Hakkın varlığına ve bizi var etmesine muhtâcız. Şu halde hakkın varlığı esastır. Bizim varlığımız, Vücûd-i Hakkın aksinden ibârettir ve onun tecellisiyle kâimdir. Yanlış anlaşılmasın ve Frenk panteistlerinin vehmi gibi, kâinâtın her zerresi Allah'ın bir parçası ve mükevvenâtın tamamı Allah'dır! zannolunmasın. Böyle bir vehme düşmek aynaya bakanla orada görünen aksin ikisini bir sanmak gibi olur. Söfiyyenin (Vahdet-i vücûd) dediği bu değildir. Onlarca Hakkın varlığı, bizim (Ayân-ı sâbite) miz aynasında tecelli ederek bizi var göstermiş demektir. (Lâ Mevcûde illallah) denilmesi, hakiki, ezeli, ebedî vâcib bir vücûd ile Allah'dan başka muttasıf olan yoktur ma'nâsıdır. Ondan dolayı birinci kısım muvahhidler, Hak'dan başka hakiki mevcut görmedikleri için onların görüşüne (هو) zâmiriyle işâret kılınmıştır. İkinci kısım muvahhidlerin görüşleri ise, birineler kadar derin olmadığından onlar eşyâya da velev ki fâni ve gayri dâimî olsun, bir varlık verirler. Bundan dolayı o görüşe göre (Allah) isim-i celâli ile imâ buyurulmuştur. Çünkü İsm-i celâl, Allah'ın hem zâtine ve hem de sıfatlarına delâlet eder. Üçüncü kısım ise Hakkın varlığını ve birliğini müdrik olmakla beraber, müşrikler gibi müteaddid olabilmesine de ihtimâl verdiklerinden onların zehâbına göre de (Ehad) sıfatıyla Ulûhiyyet-i bâri ta'rif edilmiştir.

İşte bir ikincisi olmak ihtimâli bulunmayan Rabbül-ehad (Allahüsamed), yâni, bütün mahlûkâtın kendisine muhtac bulunduğu Allah'dır. (Lemyelid) O Allah, kimseyi doğurmadı; yâni, yahudilerin zannınca Uzeyr'in, hristiyanların zannınca İsa'nın, bazı arab müşriklerinin vehmince meleklerin babası olmadı. (Velemyüled) O'nu doğuran da olmadı.

(Velemyekünlehü küfüven chad) Hiç bir kimse onun küfvi ve akranı da değildir.

Muattıla denilen bir cemâat : «âlemin sâni'ı yoktur» derler. Felâsife : «Sâni'ı vardır, fakat sıfattan münezzehtir» derler. Senevîler, yâni, Yezdân ve Ehrimen'e tapanlar, Hakka şerik isnad ederler. Müşebbehe : «Halka benzer, a'zâsı vardır» derler. Yahudiler ve hristiyanlar, Allah'a oğul nisbet ederler. Onun için bir mü'min (هو) deyince ta'tilden ve zındıklıktan kurtulur. (الله) deyince felâsife i'tikâdından beri olur. (احد) deyince Yehûd ve Nasârâ i'tikâdından halâs olur.

Hazret-i Mevlânâ bunlara işâret ettikten sonra buyuruyor ki :

5696

هرچه جسم آمد و لادت وصف اوست

هرچه مولودست او زین سوی جوست

«Her ne ki cisimdir, doğum onun vasfıdır. Doğmuş olan her ne varsa o da ruh nehrinin bu tarafındandır».

Cenâb-ı Hak ne doğurmuştur, ne de doğurulmuştur. Çünkü cisim değildir. Doğup, doğuracak şeyin ise cisim olması şarttır. Sonra doğan kimse, ubûdiyyetle rubûbiyyet arasında akıp giden rûh nehrinin bu tarafından, yâni, ubûdiyyet cihetindendir. Ondan dolayı halk ile Hak arasında denklik yoktur. Hiç bir kimse, hiç bir şey O'nun dengi olamaz.

5697

زانکه از کون و فسادست

مہین حادثست و محدثی خواهد

«Çünkü mevlûd olanlar, şu kevn ü fesâd yâni, (olup-bozulma) âleminde, ve hâdistir, yâni, sonradan meydana gelmedir. Her hâdis ise mutlaka bir muhdis ister. Yâni, sonradan olan için bir oldurucu lâzımdır».

Çoban Mûsâ Aleyhisselâmın bu sözlerini işidince :

5698

گفت ای موسی دهانم دوختی

وز بیشانی تو جام سوختی

«Dedi ki: Ey Mûsâ! Sen ağzını diktin, yâni sükûte mecbur ettin. Beni perişan bir hâle getirdin ve canımı yaktın».

5699

جامه را بدرید و آمی کردنت

سر نهاد اندر بیابانی و رفت

«Çoban elbisesini yırttı ve harâretli bir âh çekti. Ondan sonra çöle teveccüh ederek gitti».

«HAK TEÂLÂ'NIN ÇOBAN İÇİN MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA
İTÂB ETMESİ»

5700

وحی آمد سدی موسی از خدا

بندۀ ما را زما کردی جدا

«Bizim kulumuzu bizden ayırdın diye Hazret-i Mûsâ'ya vahy geldi».

5701

تو برای وصل کردن آمدی

نی برای فصل کردن آمدی

«Sen, kullarımı bana iletmek için mi geldin, yoksa benden ayırmak için mi?»

5702

تا توانی پامنۀ اندر فراق

ابفض الاشیاء عندی العلاق

«Muktedir oldukça ayrılık cihetine gitme. Çünkü benim indimde karısını boşamak, en çok buğz ettiğim şeydir».

Hadis-i Şerifte : «Allah, köle ve câriye âzâd etmekten ziyâde, kendisi için sevgili bir mubah yaratmadı. Ve yine Allah, kadın boşamaktan daha sevimsiz bir mubah yaratmadı». buyurulmuştur. Bir kadının kocasından ayrılması böyle olunca, bir kulun Mevlâsından uzaklaşmasının ind-i İlâhiyede ne kadar yakışıksız olacağını düşünmelidir. Boşanan bir kadın

başka birine varabilir. Fakat Rabbinden uzaklaşan bir kul, nereye gidebilir ve kime iltica edebilir?

5703

هر کسی را سیرتی بنهادام
هر کسی را اصطلاحی دادهام

«Herkes bir sîret vaz' ettim ve her kimseye bir istilâh verdim».

İstilâh : Bir kısım halka mahsus ta'bir ve ta'rîftir ki onu ehli olan anlar. Meselâ (Keman) kelimesi sâzendeler arasında bir sazın adıdır. Öyle olduğu halde aynı kelime eski muharebelerde kullanılan (ok yayı) demektir. Bu bir kelime iki sınıf halk arasında ayrı ayrı ma'nâda bir istilâhtır. Kezâ (Kemâne) lâfzı sâzendelerce Kemân yayı, merdiven parmaklığı vesâir yapan esnâf indinde ağacı çeviren kirişli yay demektir. Kezâ bir lisanda başka bir manâ ifâde eden bir kelime, diğer bir dilde başka bir mânâ ifâde eder. Meselâ, Bağdad'da bir hıyarcı : «On hıyar bir denge!» diye bağıırıyormuş. Evliyâullahdan biri, bundan : «Hayırlı olan on kişi bir denk değerindedir» meâlini anlamış ve : Şerir olanlar nasıldır?» diye cezbeyle tutulmuş. Diğer bir misâl : Konya çarşısında bir köylü (dilkü, dilku) diye tilki postu satıyormuş. Bunu işiten Hazret-i Mevlânâ : «Gönül ve gönül sâhibi olanlar nerede?» mefhumunu anlamış. Hulâsa her kavmin, her sınıfın kendine mahsus bir istilâhı vardır. Hattâ o istilâh ba'zan :

5704

در حق او مدح و در حق توزم
دو حق او شهد و در حق توزم

«Söyleyen hakkında medh ve bal gibi, senin hakkında ise zem ve zehir gibi olur».

Meselâ arabcada (راعيًا) kelimesi «Bize bak ve iltifat buyur» meâlini ifâde eder. İbrânî lisânında ise sövüp sayma ma'nâsına gelir. Ashâb-ı Kirâmın Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize (راعيًا) dediklerini işiden Medine yahudileri çıfıthğa kalkarak Zât-i Risâlete onunla hitab etmeğe başlamışlardı. Bunun üzerine :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا

Yâni : «Ey mü'minler Resûlullah'a hitab ederken (râinâ) demeyiniz,

lâkin (ünzurnâ) deyiniz⁶²» Âyeti nâzil olmuştu. Bundan Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Hakkın halkın teşbihinden, tenzihinden de müteâli bulunduğunu lisân-ı İlâhiden beyân için diyor ki :

5705

ما بری از پاک و ناپاک همه
از گر انجانی و چالاکي همه

«Biz bütün pâklikden de, nâpâklikden de, ger encâmlıktan, çâlâklıktan da berî ve müteâliyiz.

Buradaki (pâki) den murad tenzih ve takdis, nâpâklikden maksûd da teşbihdir. Mâlum ya bilinmeyen bir şey anlatılmak için başka bir şeye benzetilir, veyâ benzemez olduğu bildirilir. Meselâ : «Toz şekeri tuza benzer, fakat o tuzlu değildir.» cümlesinin birinci kısmı teşbih, ikinci kısmı ise tenzihtir. Allah'ın ise benzeri ve zıddı olmadığından ikisi ile de ta'rif edilemez. Ondan dolayı zül'celâl müteâl olan Allah bunların hepsinden beridir. Dahası var : Allah şöyledir demek onu bir kayd altına almak demektir. Cenâb-ı Hak öyle kaydlardan berî olduğu gibi diğer bir kayd demek olan kayıdsızlıktan da beridir.

5706

من نکردم امر تاسودی کنم
بلکه تا بر بندگان بجودی کنم

«Ben kullarıma ibâdeti menfaat bulmak için emretmedim, belki onlara cûd ve sehâda bulunmak için emrettim».

Cenâb-ı Hak Ğaniy'yül-âlemîndir. Hiç bir şeye muhtaç olmadığı gibi kullarının tâat ve ibâdetine de muhtac değildir. Onları bir takım ferâizle mükellef kılması, o teklifât mukâbilinde lutf ve ihsanda bulunmak içindir.

5707

هند و آترا اصطلاح هند مدح
سند یازا اصطلاح سند مدح

«Hindlilere Hind istilâhı medh olduğu gibi Sindlilere de Sind istilâhı medhdır».

(62) Sûrei Bakara : 104.

مازاورا نكرم و قالوا

مازاورا نكرم و قالوا

«Biz Azim'üş-şân dile ve söze hakmayız, rûha ve hâle bakarız».

Nitekim Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: «Hakikatte Allah Teâlâ, sizin sûretlerinize ve amellerinize — bir rivâyette — ve sözlerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyyetlerinize bakar.» buyurmuştur ki sûret, amel ve sözleriniz de niyyettir. Onları, hakikatte Allah rızası için mi yapıyorsunuz, yoksa halka gösteriş yapmak için mi? Allah işte ona nazar eder.

Biri anlatmıştı: Çankırı'da hacı bilmem ne ağa isminde ihtiyâr bir adam varmış. Bacaklarında şiddetli romatizma ağrıları varken, oturduğu yerde bacaklarını uzatarak namaz kılması câizken ayakta edâya çalışır, fakat her eğilip doğruluşunda ızdırabından farkına varmaksızın (Hay anasını! Allahü Ekber) dermiş. Dünya kelâmı namazı bozar. Bunu bir musallî farkında olarak söylerse namazı fâsid olduğu gibi günaha da girer. Fakat Hacı ağa can acısıyla ve farkına varmaksızın söylediği için zannederim ki namazı makbûl-i ilâhî olmuştur. Bunun diğer bir misâli: İki arkadaş bir câmiye girmiş, ta'dil-i erkâna riâyet eder, gözü sürmeli, başı misvaklı, üstü başı hacı yağı kokulu birinin namaz kıldığını görmüşler. Biri diğerine: «Birâder şu mübârek zâta bak, ne kadar güzel kılıyor!» demiş. Bunu işiden mübârek zât, dayanamamış, namazını bozmuş: «Hem de oruçluyum!» haberini vermiş. Şimdi insâf edelim, şu mübârek zât ile hacı ağanın namazlarından hangisi daha sahihtir? Ve hangisi makbûl-i ilâhidir? Ben hacı ağanın namazı diyeceğim. Çünkü o kulluk borcunu ifa etmek için kılıyor ve farkında olmaksızın bir nidâ-yı ızdırâb salveriyor. Beriki, mürâyî herif ise halkı aldatmak, dini ve ibâdeti menfeate âlet yapmak ve bu sûretle halkın bir kaç kuruşunu kapmak için kılıyor. Kur'an-ı Kerim ise:

فَرَّكَانَ يَرْجُو الْفَاءَ

رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Yâni: «Rabbine mülâkî olacağını uman kimse amel-i sâlihada bulunsun ve Rabbinin ibâdetine kimseyi teşrik etmesin, yâni, mürâilîk yapmasın» Nazm-ı Celîlî ile riyâkârlığın şirk-i hafi olduğunu beyân buyuyor.

Bir acem şâiri der ki: «İlâhî; seher kuşları, her sabah kendi istilâh-lariyle seni medh ve senâ ederler».

Hattâ insanlar ve hayvanlar değil, cemâdât, yâni, taş ve toprak gibi şeyler bile kendi lisân istidâtleriyle Cenâb-ı Hakkı tesbih etmektedirler ki Kur'an-ı Kerim'de:

وَأَنزَلْنَا إِلَهُكَ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ سُبُلَ الْبَعِيدِ

Yâni: «Bizim indimizde hiç bir şey yoktur ki Rabbini tesbih ve O'na hamd ü senâ etmiş olmasın. Lâkin ey insanlar; siz onların tesbihini anlamazsınız» buyurulmuştur. Bundan dolayı her kavmin kendi dili ile Cenâb-ı Hakkı yâd etmesi, meselâ bir acemin: (Hudâ, Hudâ) diye, bir türkün (Tanrı, Tanrı) diye zikrelemesi câizdir. Fakat bu türlü zikr zarûret hâlinde. Yoksa (Allah, Allah) demek, her halde (Tanrı, Tanrı) demekden efdaldır. Kur'an-ı Kerim Âyetlerinin Farsçaya tercemesiyle namaz kılmanın câiz olduğunu İmâm-ı Âzam'ın söylemesi de zarûrete, yâni, Kur'an kelimelerini okumaya dili dönmeyenler hakkındadır. Yine lisân-ı ilâhiden deniliyor ki:

من نكرم بك از تسبيح شان

بك هم ایشان شوند و درفشان

«Ben kulların beni tesbih etmelerinden pâk olmam. Onların beni tesbih ve takdis etmelerinden yine kendileri pâk olur ve dilleri mânen inci saçar».

Tesbih: Tenzih ve teb'îd mânâsıdır. Binâenaleyh (Sübhanallah) demek «Ben Allah'ı, şânına lâyık olmayan şeylerden beri kılarım» demektir. Biz (Sübhanallah) desek de demesek de Zât-ı Bârî sübhândır. Hakikatte bizim (Sübhanallah) deyişimiz, Hakkı değil kendi itikâdımızı tenzih etmek ve «Ben Allah'ı, şânına lâyık olmayan şeylerden beri itikâd eden bir müslümanım» demek olur.

ناظر قایم و گر خاشع بود
گرچه گفت لفظ ناخاضع بود

«Bir kulun sözü hudû'suz olmuş bile olsa, biz kalbine bakarız. Eğer kalbinde huşû ve hudû varsa sözü makbûlümüzdür».

زانکه دل جوهر بود گفتن عرض
بص طفیل آمد عرض جوهر غرض

«Çünkü kalb cevher, söz ise arazdır. Maksud olan cevherdir, araz ona tâbî'dir».

Cevher: Cisim demektir. Âraz ise: Ona ârız olan şeydir. Meselâ, gülün çiçeği bir cevherdir, rengi ve kokusu ârazdır. İnsanın cevheri ve hakikatı da kalbidir. Matlub olan onun sıhhat ve selâmetidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de kıyâmet günü için:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۚ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yâni: «Kıyâmet gününde mal da, çocuk çocuk da fayda vermez. Ancak Huzûr-i İlâhiye sâlim ve sağlam bir kalb ile gelen fayda bulur⁶⁵» bu-yurulmuştur. Rûhî Bağdâdî'nin şu meşhur beyti ne kadar güzeldir:

Cürmüne mu'terif ol, tâata mağrûr olma!
Yevme lâ yenfe'uda kalb-i selim isterler.

Kezâ Hadiste: «Cesedde bir et parçası vardır ki o sâlih ve sâlim olursa cesed de sağlam olur, o bozulacak olursa cesed de temâmiyle bozulur. Haberiniz olsun ki o et parçası kalbdır.» buyurulmuştur.

Bu Hadisi Şerif hem sûret ve hem de mânâ itibâriyle izah olunabilir. Kalbi sağlam bir kimsenin cesedi de sağlam olur. Bir hastalığa uğramış olan kalbin işlemesindeki intizamsızlıktan beden de selâmetini ve sağ-lamlığını kaybeder. Kezâ kalbinin mâneviyâtı temiz olan kimsenin, be-deni vâsitasiyle olan tâât ve ibâdâtı da ri'yâ, şek ve şüphe v.s. gibi mâ-nevî hastalıklardan âzâde ve âsûde bulunur.

(65) Sûrei Şuara : 88-89.

چند ازین الفاظ و اسرار و مجاز
سوز خواهم سوز بان سوز ساز

«Bu sözler, bu ızmâr ve ihamlarla mecâzî ifâdeler ne kadar sürecektir? Ben aşk ateşi istiyorum. Kalbinde o ateşi uyandırmaya çalış».

آتشی از عشق درجان برفروز
سربسر فکر و عبارت بسوز

«Rûhunda aşkdan bir âteş parlat. Düşünceleri ve parlak sözleri o ateşle yak».

موسیا آداب دانا دیگرند
سوخته جان و روانان دیگرند

«Ey Mûsâ! Âlimlerin âdâbı başkadır. Rûhu yanık âşıklarınki yine başkadır».

عاشقانرا هر نفس سوزید نیست
برده ویران خراج و عشر نیست

«Âşıklar için her ân tutuşup yanma vardır. Harab bir köy için haraç ve eşür yoktur».

Hazret-i Mevlânâ'nın «Ey Mûsâ!» diye hitâbında bir nükte vardır. Mûsâ Aleyhisselâm sâhib-i şerî'at bir peygamberdi. Ahkâm ve âdâb-ı şerîfi tebliğ ve muhâfazaya memur bulunuyordu. Ondan dolayı çoban-dan, şerîata muhâlif ba'zı sözler işidince hemen onu menetti. Ulemâ da peygamber vârisi oldukları için zâhir şer'a muhâlif gördükleri kavî ve fîlleri menederler. Hallâc-ı Mansûr ve emsâline yapılan muâmeleler bundan dolayıdır. Fakat ma'lûm ya, mükellefiyet için şart ikidir: Biri akıl, diğeri de bülûğdur. Bir mecnûn ve bir çocuk şerîat âdâbına riâyette

mükellef değildir. Bahsimizdeki çoban gibi Allah'ın muhabbetiyle cezbeye tutulmuş olanlar ise cezbeleri dolayısıyla âdetâ mecnun gibidirler. Harab bir köyden harac, yâni, arâzi vergisi, öşr, yâni, mahsûlât vergisi alınmadığı gibi meczûbîn-i İlâhiyyeden de öyle inceden inceye tekâlif aranmaz. Ondan dolayı :

5716

گر خطا گوید و را خاطی مگو
گر بود پر خون شهید اورامشو

«Öyle bir zât hatâ da söylese ona muhtî' deme. Şehidin cesedi kanlı da olsa onu yıkama».

5717

خون شهیدانرا ز آب اولیتست
این خطا از صد صواب اولیتست

«Şehidler için kan sudan evlâdır. Bu hatâ onlar hakkında yüz doğrudan daha münâsibdir».

Ma'lûm yâ, müslüman ölüleri gâsle edilir. Hastalık dolayısıyla vuku'u tabîî bulunan kiri, pası izâle olunduktan sonra temiz ve pâk olarak gömülür. Fakat şehidler böyle değildir. Onlar cesedlerindeki toz, toprak ve kanla defnedilir. Kıyâmette o kanların misk kokusu neşredeceğine dâir hadisler vardır. Bir şehidin böyle kanlı olarak gömülmesi, şehid olmaksızın ölenlerin yıkanmasına kuyâsen bir hatâ farzedilse bile, o hatâ, yüzlerce sevabdan daha doğrudur. Yâni, her hüküm, adamına göre değişir. Bir misâl daha :

5718

در درون کعبه رسم قبایه نیست
چه غم از غواص را باجیله نیست

«Ka'be dâhilinde Kibleye teveccüh resmi yoktur. Dalgıç için pâçile olmazsa ona ne zararı olur?»

فَإِنَّمَا تَوَلَّوْا فَنَّةَ وَجْهِ اللَّهِ

Yâni: «Ne tarafa dönerseniz Allah o taraftadır⁶⁶» Nazm-ı Celili mücibince insan ne tarafa teveccüh etse Cenâb-ı Hakka müteveccih bulunur. Çünkü Allah, mekândan mânezze olmakla berâber ondan hâlî bir yerde yoktur. Onun için kibleyi ta'yin edemiyen kimsenin kiblenin bulunduğu taraf olmasına ihtimâl verdiği cihete namaz kılması, hattâ namazda iken ictihâdî değişir, yâni, kible bu taraf değil, sağda, solda yahud arkada olması muhtemel dese, namaz içinde iken o tarafa dönmesi câizdir. Böyle olduğu halde itikâden muvahhid olan müslümanların amelinde de müttehid olmaları için namaz kılarken Kâ'be'ye teveccüh etmeleri farz kılınmıştır. Fakat Kâ'be'nin içine girmiş olan bir müslüman, cihetle mükellef değildir. İsteddiği tarafa doğru namaz kılabilir. Keza karda yürüyenler ayaklarına (pâçile) takarlar. Pâçile: Karda giyilen bir nev'i ayakkabıdır. Bizde ba'zılarının lâstik üstüne giydikleri kaba terlik gibi. Pâçile karada ve karda giyilir. Denize dalmış olan dalgıç için buna lüzum yoktur. Yâni, cezbe hâlinde bulunanlar bir takım kuyûd ve merâsimle mukayyed olmazlar.

5719

توز سرمستان فلاووزی مجو
جامه چا کازرا چه فرمای رفو

«Sen sarhoş olanlardan kılavuzluk arama. Elbisesini yırtmış olanlara yama tavsiyesinde bulunma!»

Buradaki sarhoşlardan maksad : Allah'ın cezbesine tutulmuş ve ondan başka her şeyi unutmuş olanlardır. Düşse kalka giden ve şarab tesiriyle kendini kaybeden bir sarhoşun kılavuzluk edemeyeceği gibi, meczûbîn-i İlâhiyye de mürşidlik vazifesi göremezler. Mürşid olacak zâtın aklı ve şuurunun yerinde olması lâzımdır. Meczublar ise varlık elbisesini yırtmışlardır. Böyle zevâta yamadan bahsetmek, ve kendilerinden merâsime riâyet beklemek doğru olamaz. Onlar her milletin ve her mezhebin fevkindedirler.

(66) Sûre-i Bakara : 115.

ملت عشق از همه ملت جداست
عاشقار از مذهب و ملت خداست

«Âşk milleti her milletten ayırdır. Âşıkların millet ve mezhebi ise Allah'dır».

لعل را گر مهر بنود باک نیست
عشق در دریای غم غمناک نیست

«Lâ'l denilen kırmızı ve kıymetli taşın üstünde mühür yoksa be's yoktur. Âşk, yâni, âşık, ğam deryâsına düşse mükedder olmaz».

Burada lâ'lden maksad : Hakikat, üstündeki mühürden murâd ise, şeriattır. Meczûb olanların şuuru yerinde olmadığı için âdâb-ı şer'iyye ile mükellef değildirler. Üstünde mühür olsun, olmasın lâ'lin kıymetine halel gelmediği gibi cezbedâr olanlar da âdâb-ı şer'iyyeye riâyet etmezlerse be's yoktur. Onların hakiki kıymetleri eksilmez. Böyle meczub olan zevât arasında (محوطين) denilen bir kısım vardır ki onları Allah hıfzeder de tekâlif-i şer'iyyeden hiç birini terk eylemezler. Şeyh'ul-ekber Muhyiddin-i Arabî (kuddise sirruhû) bir aralık cezbeye düşmüş, fakat uhdesindeki imamlık vazifesini muntazaman ifa etmiş. Cezbeden kurtulup (sahve) gelince, ben namazları kıldırdım mı? diye sormuş. Evet cevâbını alınca hıfz-ı İlâhiyyede bulunduğu şükretmiş. İşte böyleleri üstü mühürlenmiş lâ'l gibidirler ki elbette daha ziyâde fazilet sahibidirler.

Âşık olanlar; sürûr ile, ğam ile mukayyed değildirler. Onlar bâdisâtı Allah'ın tecellisi bilirler ve ne türlü zuhur ederse onu hoşnutlukla karşılarlar. Hazret-i Hüdâyî'nin :

Hoştur bana senden gelen
Ya gonca veyâhud diken
Ya hıl'at veyâhud kefen
Lutfun da hoş, kahrın da hoş.

demesi bu makama işârettir.

بعد زان در سرموسی حق نهفت
رازهای گفت آن ناید بگفت

«Ondan sonra Cenâb-ı Hak Mûsâ Aleyhisselâmın sırrına gizlice söz söyledi ki onlar ifâde edilemez».

ر دل موسی سخن را ریختند
دیدن و گفتن هم آمیختند

«Mûsâ'nın kalbine sözler ilkâ ettiler ve mükâleme ile müşâhedeyi birleştirdiler».

چند بخود گشت چند آمد نبود
چند پرید از ازل سوی ابد

«Hazret-i Mûsâ kaç defa kendinden geçti, kaç defa kendine geldi ve kaç defa ezelden ebade kadar uçtu».

بعد ازان گر شرح کویم ابلهیت
زانکه شرح این و رای آگهیت

«Bundan sonra şerhe kalkışırsam abdallık olur. Çünkü bunun şerhi vukufun öte tarafındadır».

ور بگویم عقلهارا بر کند
ور نویسم بس قلمها بشکند

«Eğer söyleyecek olursam o sözler akılları izâle eder, yazacak olursam çok kalemler kırılır».

چونکه موسی این عتاب از حق شنید
در بیابان در پی چوپان دوید

«Mûsâ Aleyhisselâm, Hak'tan bu itâbı işitince kırdâ çobanın izini ta'kib ederek koştu».

بر نشان پای آن سرکشته راند
گرد از راه بیابان برفشاند

«O aşk sarhoşu olmuş çobanın izinden sür'atle gitti ve kır yolunun tozlarını kaldırdı».

گام پای مہدم شوریده خود
هم ز گام دیگران پیدا بسود

«Cezbedâr olan kimsenin adımı ve izi başkalarının izinden ayrı ve belli olur».

يك قدم چرن رخ زبالا تانشیب
يك قدم چون فیل رفته بروریب

«Hazret-i Mûsâ'nın bir adımı, satrançtaki (Ruh) taşı gibi yukarıdan aşağıya kadar, bir adımı da yine satrançtaki (Fil) gibi eğri olarak atılmıştı».

گاه چون موجی برافرازان علم
گاه چون ماهی روانه برشدم

«Gâh dalga gibi seneak kaldırıyordu, gâh balık gibi karnı üzerine gidiyordu».

گاه بر خاک نوشته حال خود
مچو رمالی که رمی برزند

«Bazan da reml atan remmâl gibi kendi hâlini toprak üstüne yazıyordu».

Şu beytlerle Hazret-i Mûsâ'nın çobanı bulmak için gâyet hızlı yürüyüşü ve toprak üstündeki izlerinin gayr-i muntazam sûrette kalışı anlatılıyor.

عاقبت دریافت اورا و بدید
گفت مژده ده که دستوری رسید

«Nihâyet çobanı buldu ve gördü de dedi ki: Müjdemo ver. Senin için Allah tarafından ruhsat verildi».

هیچ آدابی و ترتیبی مجو
هر چه میخواست دل تنگ بگو

«Hiç bir edeb ve tertib arama, daralmış gönlün ne isterse onu söyle».

کفر تو دینست و دینت نور جان
ایمنی وز تو جهانی در امان

«Senin küfrün dindir, dinin de can nurudur. Sen emin olduğun gibi senin hürmetine cihan da emân-ı İlâhiyyededir».

ای معاف بفضل الله مایشا
روز باز با بی محابا برکشا

«Ey dilediğini yapan Allahın muâfı! Git, dilini çekmeksizin aç, yânî, ağzına geleni korkmaksızın söyle!»

گفت ای موسی از ان بگذشتهام
من کنون در خون دل آغشتهام

«Çoban dedi ki: Ey Mûsâ; ondan, yâni, evvelce bulunduğum cezbe hâlimden geçmişim, şimdi gönül kanına bulaşmışım, yâni, mahy ve fenâ derecesine ermişim».

من ز سدره منتهی بگذشتهام
صد هزاران ساله زان سورفتهام

«Sidre-i müntehâyı geçmiş ve yüz binlerce yıllık derecede oradan ileri gitmişim».

Sidre-i müntehâ yedinci kat göğün üstünde bir mahaldir ki, Cebrâil Aleyhisselâmın makamı oradadır. Halkın akıl ve şuuru oradan ileri gidemez. Nitekim Mi'râc gecesinde Hazret-i Peygamberi oraya kadar getiren Cebrâil orada kalmış ve:

Ger geçem bir zerre dentû ileri,
Yanarım baştan ayağa ey ulu.

demiş ve taraf-ı Risâletten:

Çün ezelden bana aşk oldu delil,
Yanar isem ben yanayım ey halil...

cevâbını almışdı. Akıl ile hareket edenler ancak Sidreye kadar yol bulabilirler. Aşka iktidâ eyleyenler ise orayı da fersah fersah geçerler.

تازبانہ برزدی اسم بچست
گنبدی کرد وز گردون برگذشت

«Sen bir kamçı urdun da benim atım sıçradı ve felekleri geçti».

عزیم ناسوت ما لاهوت باد
آفرین بردست و براروت باد

«Lâhût, bizim nâsûtumuza mahrem oldu. Senin eline ve koluna aşk olsun».

Nâsût; insâniyyet âlemi, Lâhût da; âlem-i ulûhiyyet demektir.

حال من ا کنون برون از گفتنت
این چه میگویم نه احوال منست

«Şimdi benim hâlim, sözle anlatılmanın fevkindedir. Şu söylediğim de benim ahvâlîm değildir».

نقش می بینی که در آینه ایست
نقش نست آن نقش آن آینه نیست

«Aynada gördüğün nakş, senin aksindir, aynanın nakşı değildir».

Ben de safây-ı kalbimle bir ayna gibi oldum. O aynaya senin nakş-ı kemâlin aksetti. Binâenaleyh bende ki bu füyûzât benim değil, senindir.

دم که مہد نایی اندر نای کرد
در خور نایست فی در خور مرد

«Bir neyzenin neye üflemesi, neyin kâbiliyetine göredir, neyzenin kudretine göre değildir».

Malûm ya ney denilen saz, içi boş bir kamıştan ibârettir. Kendi kendine terennüm etmeye kudreti yoktur. Ancak neyzenin üflemesiyle sesi çıkar ve uzun, kısa, kalın, ince olmasına göre ses verir. Neyzenin üflemesi bir olduğu halde neyin sesi, kabiliyetine göre değişiktir. Binâenaleyh o üfleyiş, neyzenin feyzine göre değil, neyin tefeyyüzüne göredir. Çoban demek istiyordu ki: Yâ Mûsâ, bende zuhur etmiş olan bu te-

feyyüz, senin kemâline nisbetle değil, benim kabiliyyetime göredir. İsticâdim daha fazla olsaydı senden edeceğim istifâde daha yüksek olurdu.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra nasihat veriyor ve yapılan tâât ve ibâdâtın Hakka lâayık olmadığını bilmek ve itirâf etmek lâzım geldiğini bildiriyor :

5744

هان و هان گر حمد گوئی گر سیاس
همجو نافر جام آن چوبان شناس

«Ey müslüman; Sen Allah'a hamd ve senâda bulunsan da o hamd ve o senâyı, çobanın sözleri gibi münâsebet-siz bil».

5745

حمد تو نسبت بدان گر بهترست
لیک آن نسبت بحق هم ابرترست

«Senin Allah'a olan hamdin ne kadar iyi olursa olsun o hamd, Hakka nisbet edilince ebterdir, yakışıksızdır».

Bundan dolayıdır ki Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz : «Allahım, seni tesbih ve takdis ederim, şânına lâayık olmayan şeylerden seni münezze bilirim ve sana karşı edilmesi lâzım gelen hamd ve senâyı temâmiyle ve lâayıkla ifadan âcizim. Sen kendi zâtına ettiğin senâ gibisin.» ve «Ey halk-ı âlemin lisânında zikredilmekde olan Rabbim; biz seni hakkiyle ve sana lâayık bir sûrette zikredemedik» buyurmuştur.

5746

چند گوئی چون غطا برداشتند
کین نه بودست آنکه می پنداشتند

«Ben hamd ediyorum, şükrediyorum diye ne söylenip duruyorsun? Göz önünden perdeyi kaldırdıkları gibi, zan edilen şeylerin öyle olmadığı anlaşılır».

Yâni; sen tâât ve ibâdetine mağrur olarak şuna buna onlardan bahsedip duruyorsun. Fakat :

574

فَعَدَّكَ

فَوَغَّلَهُ مِنْ هَذَا مَكْنَعًا لَكَ طَاءَ فَصَدَّكَ لِيَوْمٍ حَدِيدٍ

Yâni : «Senin gözünden perdeyi kaldırdık. Bugün gözün gâyet iyi görmektedir»⁽⁶⁷⁾ âyet-i kerîmesi mucibince teslim-i ruh edeceğin sırada ve kuyâmet gününde gözünden gaflet perdesi sıyrılmış olacağından, o vakit hakikati göreceksin, belki de mürâiyen ettiğin ibâdehlerin Allah indinde makbul olmadıklarını anlayacaksın.

5747

این قبول ذکر تو از رحمتست
چون صلاة مستحاضه رخصتست

«Senin bu zikir ve fikrinin kabulü, Allah'ın rahmeti eseridir. Müstehâda olan kadının namaz kılmasının câiz olması gibi yine onun bir ruhsatıdır».

Hayz; kadınların âdet hâlidir. Bu âdet, mûtâdından eksik veyahüd fazla olursa ona istihâda, öyle kadına da müstehâda denilir. Âdeti üç günden eksik olan, yâhud on günden fazla süren bir kadın, kanı devârı ettiği ve kendi temiz olmadığı halde her namaz vakti girdikçe abdest alıp namazını kılabilir. Bu cevâz, Allah tarafından kadınlar hakkında bir ruhsattır.

İşte bizim de gaflet içerisinde ve kusurlu olarak ettiğimiz ibâdetler böyledir. Onların lûtfen kabul edilmesi, tâât ve ibâdâtımızın kabule müstehak olmasından değil, mahza Allahın kemâl-i merhametindendir. Onun için, şöyle böyle yapıyoruz diye kıldığımız namazlara, tuttuğumuz oruçlara, verdiğimiz sadakalara mağrur olmamalıyız. Belki onların lutf-i kabûlünü Allah'ın kerem ve rahmetinden beklemeliyiz.

5748

در نماز او پالو دست خون
ذکر تو آلوده تشبیه و چون

«Müstehâda kadının namazının kana bulaşmış olduğu gibi, senin zikir ve tesbihin de tesbihe ve acaba nasıl? demekle âlûdedir».

Allah! dediğimiz zaman, onu ne kadar tenzihe çalışsak ve hiç bir şeye müşâbih olmadığını hatırlasak yine az çok teşbihden kurtulamayız, hattâ hiç bir şeye benzemez deyişimizde yine teşbihden başka bir şey değildir. Sonra acabâ Allah nasıldır? diye bir vesveseye düşeriz. Halbuki Allah, Allah'dır vesselâm.

Muallim Nâci merhûmun şu beyti ne kadar ârifânedir :

*Allah nedir? deyince gâfil,
Allah deyip hamuş olur dil.*

İşte bizim bu benzetişli ve nasıl? diye soruşlu zikrimiz müstehâda kadının kana bulaşmış namazına benzer. Müstehâda kadının namazına Allah tarafından ruhsat verilmiş olduğu gibi bizim o vesveseli zikrimizin de makbûl-i ilâhî olması Hakkın kemâl-i rahmetinden umulur.

5749

خون پلیدست و بآبی مبرود
لیک باطن رانجاستها بود

«Kan pistir, lâkin su ile zâil olur ve temizlenir. İnsanın derûnunda öyle mânevî pislikler vardır ki».

5750

کان بغیر آب لطف گرددکار
کم نگردد از درون مردکار

«Onlar, Allah'ın lutfu suyundan başka bir şeyle, amelde bulunan kimsenin derûnundan zâil olmaz».

Denilmiştir ki : Necâset ve tehâret dört türlüdür :

- 1 — Necâset-i zâhiredir ki yıkanmakla temizlenir.
- 2 — Necâset-i nefsiyyedir ki isyândan hâsıl olur, tevbe ile temizlenir.
- 3 — Necâset-i ahlâkiyyedir ki kötü huylardan hâsıl olur. Ahlâk-ı fâdıla ve evsâf-ı merdıyye ile temizlenir.
- 4 — Necâset-i sırriyedir ki şirk, cehâlet ve marifet azlığından hâsıl olur. Tevhid, ilim ve kesret-i ma'rifet ile temizlenir.

Cenâb-ı Hak cümlemizi bunlardan temizlesin ve hepimizi :

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُطَهِّرِينَ

İttifâkına nâil buyursun.

Hazret-i Mevlânâ'nın bahsettiği lutf-i ilâhî suyu nedir? Ve nerede bulunur? Ne olduğunu ve nerede bulunduğunu siyer-i Peygamberiden bir misâl ile anlatayım :

Hicretin sekizinci senesinde Mekke-i Mükerreme fethedildi ve birkaç kuyudan mâadâ ahâlisine eman verildi. Resûl-i Ekrem Ka'be'yi tavaf ederken (Fûdalâ bin Umeyyir) isminde bir Mekkeli, onu vurmak kasdiyle yanına sokuldu. Hazret-i Peygamber ona : «Fudalâ' mısın?» diye sordu. «Evet» cevabını alınca : «Zihninde kurduğun şeyden tevbe ve istiğfâr et» buyurdu ve mübârek elini Fudalâ'nın göğsüne koymasıyla onun zihnindeki habâset zâil oldu ve kalbi iman nuru ile doldu. Bunu sonra kendisi nakle etmiştir.

İşte bu vak'a Allah'ın lutf ve hidâyeti, Resûl-i Ekrem'in eli sûretinde tecelli etmiştir. Demek ki Cenâb-ı Hak; bir kimsenin temizlenmesini ve hidâyete ermesini murâd buyurunca sevgili kullarından biri vâsıtasıyla onu ıslah ediyor. Allah o sevgili kullarından birini bize göndersin de kalbimizi tathir ve tasfiye kılsın.

5751

در سجودت کاش روگردانی
معنی سبحان ربی دانی

«Keşke secde ettiğin vakit yüzünü çevirseydin de (Sübhane rabbiyel âlâ) ma'nâsını bilseydin».

Ma'lûm ya secde Kibleye karşı olur ve alın yere konulur. Yüz kableden inhirâf eder, yâhud alın yere konulmazsa o secde, secde olmaz. Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki : Bu böyle olmakla berâber (Sübhane rabbiyel âlâ) nın ma'nâsını bilmemek, ondan büyük bir hatâdır. O cümle-i celile : «Ey benim aliyy'ül-a'lâ olan Rabbim, seni şânına lâayık olmayan her şeyden tenzih ederim» demektir.

ای سجودم چون وجودم ناسزا
مربدی را تو نکویی ده جزا

«Ey Rabb-ı Kerimim secde edişim de vücûdum gibi lâıksızdır, Sen benim kötülüğüme iyilikle mukâbele et».

Evet! Cenâb-ı Hak murâd ederse kulunun kötülüğüne iyilikle muâmele eder. Onun seyyiâtını hasenâta tebdil eyler. Hattâ Allah'ın bu lutf-i mahsûsu bazı mahlûkâtında bile vardır.

5753

این زمین از حلم حق دارد اثر
تا نجاست بردو گلهای داد بر

«Şu toprakda bile Allahın hilmi eseri vardır ki pislikleri mahveder, sonra gülleri yetiştirir».

5754

تا بپوشد او پلیدیهای ما
در عوض بر روید ازوی غنچهها

«O toprak bizim pisliklerimizi örter ve mukâbilinde goncalar peydâ eder».

5755

بس چو کافر دید او درد داد وجود
کتر و بی مایه تر از خاک بود

«Kâfirler görüp anlıyacaklardır ki onlar, toprak kadar da cömerdliğe nâil olamamışlardır».

Çünkü :

از وجود او گل و میوه نرسد
جز فساد او جمله با کپالت

«Kâfirlerin vücûdundan gül ve meyve yetişmedi. Bütün temizlikleri bırakıp fesaddan başka bir şey aramadı».

5757

گفت واپسی رفته ام من در ذهاب
حسرتا یا لبتی کنت تراب

«Onların her biri diyeceklerdir ki gidişimde çok geri gitmişim. Keşke ben de toprak olaydım».

5758

کاش از خاکی سفر نگزیدمی
همچو خاکی دانه می چیدمی

«Keşke topraklıktan sefer edip yükselmeyeydim, toprak gibi ben de dâne devşirip onu meyve hâline getireydim».

5759

چون سفر کردم مزارع آرمود
زین سفر کردن ره آور دم چه بود

«Topraklıktan insanlığa sefer edince yol beni imtihan etti. Bu seferde bulunmaktan yol hediye ne oldu?»

5760

زان همه میاش سوی خاکست کو
در سفر سودی نبیند پیش رو

«O, önünde bir fâlde görmediği için gözü topraktır».

روی واپس کردنش آن حرصی و آرز
روی در ره کردنش صدق و نیاز

«Onun yüzünü geriye çevirmesi, dünyâyâ olan hırsmındandır, gideceği yola teveccüh etmesi ise sıdkı ve niyâzıdır».

هر گیارا کش بود میل علا
در مزیدست و حیات و در نما

«Yukarıya meyleden, yâni, büyüyüp yükselen her otta neşv ü nemâ ve hayat fazlalığı vardır».

چونکه گردانید سر روی زمین
رزمی و خشکی و نقصی و غین

«Başını toprağa çevirince eksilir, kurur, noksan bulur ve zarara uğrar».

میل روحت چون سوی بالابود
ترازد مرجعت آنجا بود

«Eğer rûhun meyli bâlâyâ, yâni, Rabb'il-âb'ın da O'nun nezd-i Ulûhiyyeti olur».

ورنگون سازی سرت روی زمین
آفتی حق لایحج الآفلین

«Eğer başını yer yüzüne çevirirsen ğurûb etmiş, batmış demeksin ki Allah âfil olanları sevmez».

گفت موسی ای کریم کارساز
ای که یکدم ذکر تو عمر دراز

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Ey işleri gören ve husûle getiren Rabb-i Kerimim; senin bir ân içinde zikrin, uzun bir ömre bedeldir».

Yâni; seni bir lahzada yâd etmek, uzun bir ömür içinde tâât ve ibâdât etmeye muâdildir.

نقش کثر مز دیدم اندر آب و گل
چون ملائک اعتراضی کرد دل

«Ben su ve çamurda, yâni, onlardan yaratılmış bulunan insanlarda eğri, bûğrû bir takım nakışlar gördüm de kalbim, Âdemin yaratılacağına melekler gibi i'tirâz etti».

Kur'ân'da Sûre-i Bakara'da buyurulmuştur ki:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٩﴾

Yâni: «Hani Rabbin meleklerle ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti. Melekler dediler ki: Yâ Rabbenâ; orada müfsidlik edecek ve kan dökecek bir mahluk mu yaratacaksın? Biz sana hamd ederiz, tesbih ederiz ve seni takdis ederiz. Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ben sizin bilmediğiniz şeyi, yâni, o halifeyi yaratmaktaki maksadı bilirim⁽⁶⁹⁾».

5768

که چه مقصودست نقشی ساختن
واندر و تخم فساد انداختن

«Bir nakş yapıp da ona fesad tohumu karıştırmaktan maksad nedir?»

5769

آتش ظلم و فساد افروختن
مسجد و سجده کنارا سوختن

«Zulüm ve fesad ateşini parlatmak, mescidi ve secde edeni yakmak ne içindir?»

5770

مایه خونابه وزردابهرا
چوش دادن از برای لابهرا

«Kanlı su ve sarı su mâyesini tazarru' için coşturmanın ma'nâsı nedir?»

5771

من یقین دایم که عین حکمتست
لیک مقصودم عیان و رؤیتست

«Bunların hepsinin ayn-ı hikmet olduğunu biliyorum. Lâkin maksudum açıkca görüp anlamaktır».

Ma'lûm yâ, sualler ya imtihan, yâhud itmi'nan için olur. İmtihanda bir nevi i'tiraz vardır. İmti'nan, yâni, şek ve şüphesi kalmamak için sormakda ise i'tirâz yoktur. İşte Hazret-i Mûsâ'nın bu suâli de itmi'nan talebi kabilinden idi. Nitekim İbrâhim Aleyhisselâm da :

رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تَحْيِي الْمَوْتَى

Yâni : «Yâ Rabbi, ölüleri nasıl diriltirsin bana göster⁷⁰» diye talebde bulunmuş :

(70) Sûrei Bakara : 260.

قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنُ

Yâni : «Ölüleri dirilteceğime inanmadın mı?⁷¹» suâline de :

قَالَ بَلَى وَاَلَيْسَ لِيْطَمَئِنَّ قَلْبِيْ

Yâni : «Evet; inandım, lâkin kalbim mutmain olsun diye görmek istiyorum⁷²» cevabını vermişti.

5772

آن یقین میگویدم خاموش کن
حرص رؤیت گویدم نی جوش کن

«Yaptığım işlerin ayn-ı hikmet bulunduğuna dâir olan ilm-i yakînim, bana sus diyor, lâkin görmeye olan hırsım, hayır, coş diyor».

5773

مر ملائک را نمودی سر خویش
کن چنین نوشی همی ارزد بنیش

«Kendi sırrını meleklere gösterdin ki böyle bir lutf, öyle bir coşkuna değerk».

Meleklere halife yaratılmadaki sırrın gösterilmesi, esmânın Âdem Aleyhisselâma öğretilip meleklerin bilmediği o isimleri, Hazret-i Ebû'l-Begerin meleklere bildirmesi ve kendisinin ilim ve irfân cihetinden meleklerden yüksek olduğunun meydana çıkması idi.

5774

عرضه کردی نور آدم را عیان
بر ملائک گشت مشکها بیان

«Âdemin nûrunu, yâni, ilim ve irfânı meleklere açıkca gösterince, onların müşkilleri beyân edilmiş oldu».

(71) Sûrei Bakara : 260.

(72) Sûrei Bakara : 260.

حشر تو گوید که سرمه چيست
ميوه ها گویند سر برک چيست

«Senin başın, yâni, mahlûkâtı öldürdükten sonra dirilip mahşere toplaman ve orada her birini muhâkeme ederek mükâfât ve mücâzâtla-
rını vermen ölümün sırrını söyleyecektir. Nitekim dünyadaki ağaçların
meyveleri yaprağın sırrının ne olduğunu anlatır ki yaprakın maksad:
ondan sonra yetişecek olan meyvedir».

سرخون و نطفه حس آدميست
سابق هرپيشی آخر کيست

«Kanın ve nutfenin, yâni, meninin sırrı, insanlık hissidir. Her fazla-
lığın ibtidâsı noksanlıktır».

İnsan; yer içer, ma'kûlât ve meşrûbâtının posası gittikten sonra kan
ve menî olur. Bunların sırrı, onlardan zuhura gelecek olan his sâhibi bir
insandır. Her şey evvelâ eksik bir şekilde başlar, sonra tekâmül ve tekem-
mül eder. Meselâ :

لوح را اول بشوید بی وقوف
آننگی بروی نویس او حروف

«Bir çocuk, ilme vâkıf olmaksızın levhasını yıkar, sonra onun üstüne
harfleri yazar».

Eskiden sıbyân mektebinde her çocuğun sathı düz ve boyalı bir yazı
tahtası varmış. Harfleri ve cümleleri onun üstüne yazar, onları öğrendik-
ten sonra tahtayı yıkayıp temizler, sonra diğer ibâreleri tahrir edermiş.
Demek ki ilim ve irfânın da ibtidâsı noksan ile ve yazı tahtasını yıka-
makla başlıyor, sonra o temiz satha yüksek ma'lûmât yazılıyor.

وقت شستن لوح را باید شناخت
که مهاآرا دفتری خواهند ساخت

«Levha yıkanacağı vakit oradaki harfler ve nakışları bir defter hâ-

line getireceklerini, yâni, levhayı bırakıp kâğıttan okutacaklarını bilmek
gerektir».

Birkaç misâl daha :

چون اساسی خانه می افکند
اولین بنیاد را بر می کنند

«Bir evin temelini atacakları vakit, evvelki binâyı yıkarlar».

گل برآرند اول از قعر زمین
تا با آخر بر کشی ماه معین

«Yerin dibinden ibtidâ çamur çıkarırlar, yâni, kuyu kazarlar ki so-
nunda oradan tatlı su çekersin».

از حجامت کودکان گریزدزار
که نمیدانند ایشان سرکار

«Çocuklar işin sırrını bilmedikleri için hacâmatten korkarlar ve hiç-
kırı hiçkırı ağlarlar».

مردخون ز رمی دهد حجام را
می نواز دینش خون آشام را

«Kan aldırarak kimse, yâni, çocuğun babası ise hacâmateyi para
verir ve kan çıkaran neştere iltifât eder».

می دود حامل زی بار گران
می رباید بار را از دیگران

«Bir hamal, ağır yük altında koşup gider, hattâ o ağır yükü başka-
larının elinden kapar».

جنگ حالان برای بارین
اینچنین است اجتهاد کارین

«Yük için hamalların kavgasını gör de her işe çalışmanın böyle olduğunu anla».

چون گر اینها اساس راحتست
تلخه‌ها هم پیشوای نعمتست

«Açlıklar, ni'metin mukaddemesi olduğu gibi ağırlıklar da râhatın esâsıdır».

Meselâ; bir san'atkâr, gündüz bir takım ağır ve yorucu işlerle uğraşır. O uğraşma tabii ona acı gelir. Fakat akşam olup da gündeliğini alarak evine dönünce, kurulmuş bir sofra ve yapılmış bir yatak bulup râhat eder ve gündüzki yorgunluğunu giderir. Demek ki ağırlık râhatın esâsı ve sebebi imiş. Bir müslüman da dünyâda namaz kılmak, oruç tutmak, harbe gitmek v.s. gibi müşkil işlere katlanacak olursa âhirette onlara mukâbil râhat ve ni'met bulacaktır. Burada o yorgunluklara tahammül etmeyenler ise tabii onlardan mahrum kalacaklar ve Allah'ın azabına uğrayacaklardır.

خفت الجنة بذكر وهاتنا
خفت النيران من شهواتنا

«Cennet; bize kerih gelen şeylerle, cehennem de; bizim hoşlandığımız şeylerle hazırlanmıştır».

Bu beyt bir Hadis-i Şerifin tercümesidir. Cennet, dünyada hoş gitmeyecek ve tenbelleri yoracak tâât ve ibâdatın mükâfâtı olmak üzere hazırlanmıştır. Cehennem, de şehvetperest olanların seyyiâtına mücâzât olarak hazırlanmıştır.

نعم مایه آتش شاخ ترست
سوخه آتش قرین کو ترست

«Senin yakdığın âteşin mâyesi tâze daldır. Ateşin yakdığı kevserle yıkanacaktır».

Hadis-i Şerifte vârid olmuştur ki ümmet-i Muhammedden bir cemâat, Cehennemde bir müddet yanıp kömür haline geldikten sonra Cehennemden çıkarılacak ve kevser suyu ile yıkayıp temizlendikten sonra Cennete girecek; Cennettekiler bunlara (cehennemîyyûn) diyeceklerdir. Onlar bu ta'bîrden müteessir olacakları için Cerâb-ı Hakka tazarru'da bulunacaklar, Allah da onlardan bu ta'biri ref' ve izâle eyleyecektir.

هر که در زندان قرین محنتست
آن جزای لقمه و سهوتست

«Her kim zindanda mihnet çekmişse o mihnet, haram lokma yemeğin ve şehvetine tâbî' olmanın cezâsıdır».

هر که در قصر قرین دولتست
آن جزای کار زار و محنتست

«Her kim de bir köşkte devlet ve seâdet içinde ise o seâdet, bir harbin ve bir mihnetin neticesidir».

هر که را دیدی بزر و سیم فرد
دان که اندر کسب کردن صبر کرد

«Her kimi altın ve gümüşde, yâni, servet sâhibi olmakda münferid görürsen bil ki o kazanmak zahmetine sabreylemiştir».

بی سبب بیند چو دیدش شد گذار
تو که درحسی سبب را گوش دار

«Gözü müsebbib-ül-esbâb'a nâzır olan kimse bunları sebebsiz görer. Sen ki his âleminde sin sebebe kulak tut».

Bu âlem, âlem-i esbâbdır. Müsebbib-ül-esbâb olan Allah, her şeyin husûle gelmesine diğeri bir şeyi sebep kılmıştır. Sebebsiz hiç bir şey olmaz. Meselâ kuyudan su çekilecek, evvelâ bir kova, sonra bir ip lâzımdır. Zâten sebep de arabcada ip ma'nâsındır. Daha sonra ipi rahatça çekmek için çıkırık gerektir. Bu kadar sebebden sonra çıkırığı çevirecek bir kimse ister. Sebeblerin sebebi odur. Cenâb-ı Hak da müsebbib-ül-esbâb'dır. Sebeblerin sebebidir. Nûr-i irfân ile gözü açılmış olan ârifler, sebeblerden evvel müsebbibi görürler, sebeblere ehemmiyet vermezler, her şeyin husûlünü sebep-i evvel olan Hakdan bilirler. Fakat his âleminde bulunanlar, o müşâhedeye nâil olamadıklarından esbâbın hiç birinden müstağni kalamazlar.

آنکه بیرون از طبایع جان اوست
منصب خرق سببها آن اوست

«Sebebleri yarıp yırtmak, tabiat âleminde hârice çıkmış bir kimse-nin mansıbidir».

بی سبب بیند نه از آب و گیا
چشم چشمه معجزات انبیا

«Ârif olan kimsenin sözü enbiyâ mu'cizeleri çeşmesini su ve ot gibi sebeblerle değil, bilâ sebep müşâhede eder».

این سبب همچون طیبست و علیل
این سبب همچون چراغست و فکیل

«Bu sebep hekim ve hasta gibidir. Keza bu sebep kandil ve fitil gibidir».

شب چراغ را فکیل نوشت
باک دان زبها چراغ آفتاب

«Gece kandilin için yeni bir fitil bul. Fakat güneşin kandilini fitilden, şamandıradan müstağni bil».

رو تو کهکل ساز بهر سقف خوان
سقف گردونرا ز کهکل باک دان

«Sen git de samanlı balıktan sofraya örtüsü yap. Felek dâminı samanlı balıktan pâk bil».

Burada kehkilden murad: Yenilecek ve içilecek şeylerdir ki beden ve ruh-i hayvanının kıyam ve kıvamı onlarıdır. Sakf-i gerdüdan maksad da: Ruh-ı Sultani ve İlâhidir ki onun yemeye ve içmeye ihtiyacı yoktur. Onun gıdası, Hakkın nurudur.

آه که چون دلدار مانم سوز شد
خلوت شب در گذشت و روز شد

«Ah ki sevgilimiz, gam ve kederimizi yaktı, izale etti. Gecenin halveti geçti, gündüz oldu».

Buyuruluyor ki: Bizim sevgilimiz olan ruh-i Sultani, yâhud lutf-i kerim-i rabbani, bizdeki beşeriyet gamını izale etti. Beden halveti geçti, vuslat gündüzü zuhura geldi. O halde ey nefis yemeklerle cismini besleyen sana âh ve yazık!

جز شب جلوه نباشد ماورا
جز بدر دل بجز دلخواه ماورا

«Kahrın cilvesi, yâni, nurunu neşr etmesi geceye mahsusdur. Sende o dilbâhî gönül derdile ara».

Yâni; ruh-i Sultani, yâhud lutf-i ilâhi kahrı ancak gece, yâni, ten

zulmetinden cılve eder ve insandan ancak saf bir gönül ister. Sen de onu bulmak istersen firâk derdiyle ğamnâk olan bir gönülle ara. Halbuki ey tenperver kimse sen :

5799

ترك عيسى کرده خر پرورده
لا جرم چون خر برون پرده

«İsayı bırakmış, eşeği beslemişsin. Bundan dolayı da ğaflet perdesinin arkasında kalmışsın».

İsa'dan murad, ruh, eşekden murad da bedendir.

5800

طالع عيسيت علم و معرفت
طالع خر نيست اى تو خر صفت

«Ey eşek sıfatlı; ilim ve ma'rifet, İsa'nın, yâni, rûhun nasibidir, eşeğin, yâni, bedeninin nasibi değildir».

5801

نالہ خر بشنوى رحم آيدت
پس ندانى خرخرى فرمايدت

«Eşeğin iniltisini işitip ona acıyorsan da eşeğin sana eşeklik emrettiğini anlamıyorsun».

Eşeğin karnı acıkınca zırlar, arpa ve saman ister. Ey nefesine kul olan ve onun arzularına acıyıp istediğini veren kimse; eşek, eşeklikle emrettiği gibi nefis de seni o derekeye düşürmek istiyor.

5802

رحم بر عيسى كن و برخر مكن
طبع را بر عقل خود سرور مكن

«İsa'ya, yâni, ruhuna acı da eşeğe, yâni, nefesine merhamet etme. Tabiatı ve nefisini aklına hâkim kılma».

طبع راهل تا بگرید زار زار
تو از وبستان و وام جان گزار

«Tabiatı bırak da hıçkır hıçkır ağlasın. Ondan al, yâni, arzularını verme de, ruhun borcunu öde».

Ruhlar âlem-i ervâhda (Elestü birabbiküm) yâni : «Ben sizin Rabbi-niz değil miyim?» hitâbına mazhar olmuş ve (Belâ) diyerek Hakkın rubûbiyyetini itiraf etmiş ve ona karşı ubûdiyyet borçlusu olmuştu. Binâ-enaleyh ona borcunu edâ etmek üzere tâât ve ibâdâtta bulun!

5804

سالها خر بنده بودى بسى بود
زانکه خر بنده زخر وابسى بود

«Yıllarca eşek seyisi oldun, artık yetişir. Çünkü eşek seyisi, eşekden geridir».

Eşek seyisliği yapmak, nefesine hizmet eylemektir. Hizmet eyleyen ise, hizmet ettiğinden aşağıdır. O halde nefesine hizmet eyleyen ondan aşağı ve bayağı olur.

5805

زاخر وهن مرادش نفسى تست
كو باخر بايد و عفات نخست

«Peygamber Aleyhisselâmın (Ahhiruhûnne) buyurmasından muradı : Senin nefsendir ki onun geri kalması ve aklının ileride bulunması lâ-zumdur».

Ma'lum ya, namazda erkekler ön saflarda, kadınlar ise arka saflarda bulunur. Böyle olması Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin : «Allah'ın mirasda vesâirede geri bıraktığı gibi ey erkekler, siz de, onları geri ki saflarda bırakın.» emri üzerinedir. Bu hadisin zâhiri ma'nâsı kadınların geri saflarda namaz kılması demek olduğu gibi, bâtinî ma'nâsı da; nefsin arzularının geri bırakılmasını ve aklın tavsiyelerinin ileri alınmasını emreder. Fakat noksan olan akıl değil, yüksek ve kâmil olan aklın ihtârâtı.

Yoksa :

هم مزاج خر شدست این عقل پست
فکرش این که چون علف آرد بدست

«Bu pest ve aşağı olan akıl, eşek mizacıdır ki ancak nasıl ot elde edeceğini düşünür».

آن خر عیسی مزاج دل گرفت
در مقام قافلان منزل گرفت

«İsa'nın bindiği merkeb, İsa'ya hizmeti sâyesinde gönül mizacı buldu ve âkiler makamını menzil edindi».

Hayvânâtın mahşerde toprak olacakları, hattâ onları gören imansızların :

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ رَاكِبًا

Yâni : «Keşke ben de toprak olaydım⁷³» temennisinde bulunacakları Kur'ân-ı Kerim'de haber verilmiştir. Hayvânât içinden on tânesinin müstesnâ olarak yaşayacakları ve Cennete girecekleri de Hadîs-i Şerifte bildirilmiştir. Onlar da şunlardır : Efdal'ül-Enbiyâ aleyhi ekme'l'it-tehâyâ Efendimizin devesi, Sâlih Aleyhisselâmın devesi, İsmâil Aleyhisselâmın koçu, Yûnus Aleyhisselâmın balığı, Mûsâ Aleyhisselâmın bakarası, Belkis'in Hüdhdüd'ü, Süleyman Aleyhisselâmın karıncası, Uzeyr ve İsâ Aleyhisselâmların merkepleri, bir de ashâb-ı kehfın köpeği.

زانکه غالب عقل بود و خر ضعیف
از سوار زفت گردد خر نحیف

«Çünkü o zayıf merkebin aklı gâlibdi. Sağlam süvâriden merkeb zayıflar».

Hüküm gâlibin olduğu için Ruhullah'ın gâlib olan aklına karşı o merkebcik mağlûb olmuş ve eşeklikten kurtulmuştur.

(73) Sûre-i An'ame-Nekbe' : 40.

Kibâr-ı söfiyyeden (Necmeddin-i Kübrâ) hazretlerinin bir müridi, acaba şeyhin nazarı hayvânâta da tesir eder mi? diye zihninden geçirmiş. Şeyh sokakdaki köpeklerden birine dikkatlice bakınca köpeğin hâli değişmiş, diğer köpekler onun başına toplanmışlar. Bunu ihtâr etmek üzere denilmiştir ki : «Şeyh Necmeddin'in manzur-u iltifâtı olan köpek, köpeklerin serveridir.»

وز ضعیفی عقل تو ای خبرها
این خر پژمرده گشت ازدها

«Ey eşek kıymetli! Sendeki aklın zayıflığından bu miskin eşek, yâni, nefis ejderha olmuş».

Her istediğini sana yaptırmakta bulunmuş, hattâ emmâre derecesini aşmış, taşmıştır.

گر ز عیسی گشته رنجور دل
هم از و صحت رسد اورا مهل

«Eğer İsa'dan, yâni, aklın tavsiyelerinden kalbin yaralı ise sıhhat ve âfiyet de ondan gelir. Binâenaleyh aklı terketme».

İsâ isminin geçmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ, vaktin İsâ'sı ve mürşidi olanlara hitap ile istifsâr-ı hâtırdâ bulunuyor ve diyor ki :

ای مسیح خوش نفس جوانی ز رنج
که نبود اندر جهان بی مار گنج

«Ey güzel nefslî İsa! Halkın verdiği meşakkatten nasılsın? Dünyada yılanlız define olmadığı gibi meşakkatsiz irşad olmaz».

Halka nasihat etmek ve onları irşada çalışmak, çoklarının arzusu hâlâfı olduğu için nâsîh ve mürşid olanlara sıkıntı çektirirler. Bunun en yüksek misâli Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizin hâlidir. O Nebiyy-i Zîşân, müşriklerden o derece meşakkat çekmişti ki : «Hiç bir peygambere benim kadar eziyet edilmedi.» buyurmuştu. Bu eziyetlerin sebebi ise Resûl-i Ekrem'in onları tevhid ve hidâyete davet etmesinden başka bir şey değildir.

چونی ای عیسی ز دیدار یهود
چونی ای یوسف ز مکار و حسود

«Ey İsa, yahudilere karşı nasılsın? Ey Yusuf, hilekâr ve hasûd olan kardeşlerinle nasılsın?»

Enbiyâ ve Evliyâ hazerâtı, uzak olanlardan ziyade kendi yakınlarından, akrabâ ve taallukâtından cefâ görmüşlerdir. Meselâ Yusuf Aleyhisselâmı, kardeşleri götürüp kuyuya atmışlar, sonra da köle diyerek ucuz bir fiyatla satmışlardır. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz de en ziyâde amcası Ebû Leheb'in tecavüzlerine maruz kalmıştı. O kadar ki hac mevsiminde Mekke'ye gelen arab kabilelerini Resûl-i Ekrem imana davet ederken Ebû Leheb arkasında dolayır ve o kabilelere: «Sakın inanmayın, bu yalancıdır» diye onu tekdize çalışırdı. Kezâ hâne-i scâdetle Ebû Leheb'in evi bitişik olduğu için Resûlullâh'ın bahçesine öteberi atardı. Karısı Ümmü Cemil de çalı ve diken toplar, sırtına yüklenip getirir, Zât-ı Risâletin kapısı önüne ve geçtiği yola yayardı.

تو شب و روز از پی این قوم غمر
چون شب و روزی مدد بخشای عمر

«Sen gece gündüz bu ahmak kavim için gece gündüz gibi onların ömrüne imdâd edersin».

چونی از صفرایان بی هنر
چه هنر زاید ز صفرا درد سر

«Bu safra hastası olan hünersizlerle nasılsın? Safra hastalığından, baş ağrısından başka nasıl bir hüner peydâ olur?»

تو همان کن که اکند خورشید شرق
ماضی و حبله و دزدی و زرق

«Ey sâhib-i vakt; sen şark güneşinin yaptığını yap. Biz; münâfıklık, hiylekârlık, hayırsızlık ve mürâilik ediyoruz».

Güneş doğunca nasıl her şeye ziyasını neşreder, temiz ve pis yerleri ayırd etmezse, sen de bizim gibilerine irşâd ve hidâyet nurunu saç.

Hazret-i Pirin biz şöyle böyle ediyoruz demesi, tevâzû ve üslûb-i hakim tarzındadır ki bir âdeme «sen şöyle, böyle yapıyorsun» denilecek yerde «biz şöyle böyle yapıyoruz» diye hitab etmektir. Bu yoldaki hitab da bir nezâket bulunduğu için muhatabı kızdırmaz.

تو عسل ماسرکه در دنیا و دین
دفع این صفرا بود سرکنگین

«Sen, din ve dünya hususlarında balsın, biz de sirkeyiz. Bu safranin defedilmesi sirgengebin şurubu ile olur».

Sirgengebin: Sirke, bal ve çörek otundan yapılan bir şurub ki eskiden safra hastalığı için içilirmiş.

سرکه افزودیم ما قوم زحیر
تو عسل بفرا کرم را وامگیر

«Basur hastalığına tutulmuş olan biz, sirkeyi fazlalaştırdık. Sen de balı artır ve keremini eksik etme».

این سزید از ماچنان آمد زما
ریت اندر چشم چه افزاید عما

«Bize yakışan bu olduğu için bizden öyle zuhur etti. Göze giren kavm, körlüğü artırmaktan başka ne yapar?»

آن سزد از تو ای کل عنیز
که بیاید از تو هر ناچیز چیز

«Ey aziz sürme, sana da o yakışır ki her muhalıkar şey, senden bir şey, bir hâsiyet bulur».

ز آتش این ظالمان دل کباب
از تو حله اهد قومی بد خطاب

«Bu zâlimlerin ateşinden senin kalbin kebab olmuşken, onlara inkişâr edecek yerde, kavmi hidayete eriştir diye düâ etmekteisin».

Hazret-i Peygamber Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, âzâdî kallesi ve oğulluğu (Zeyd bin Hârise) ile Taiflileri imana davet için oraya gitmişti. Taifliler iman etmek şöyle dursun, Resûl-i Ekremi taşla tuttular ve mübarek ayaklarını kanattılar. (Zeyd bin Hârise), Resûlullahın üzerine kapamıyor, vücudunu siper ederek onu atılan taşlardan muhafaza ediyordu. Bundan dolayı o da yara, bere içinde kalmıştı. Erhamül-âlemine aleyhi ekmelütttehâyâ Efendimiz ise kendisine bu tecâvüzde bulunana inkişâr yerine : «Ey Allahım! Kavmimi hidayete çıkar, zira onlar bilmiyorlar.» diye dua ediyordu.

Resûlullah Efendimiz âlemlere rahmet olduğu gibi onun kâmil vâkifleri olan evliyâ hazerâtı da böyledir. Onlar da halkın dalâletten kurtulup hidayete erişmesi için duâ ederler.

کان عودی در تو گر آتش زند
این جهان از عطر و ریحان پر کنند

«Ey kav-i a'zam, sen od ağacı ma'denisin. Sana ateş vuracak olurlarsa senin râyihanla cihana ıtır ve reyhân kokusu neşrederler».

تو نه ان عودی کز آتش کم شود
تو نه ان روحی کسیر غم شود

«Sen ateşte yanmakla eksilen bir od ağacı ve gam esiri olacak ruh değilsin».

عود سوز دکان دوراز سوز دور
بادی حله برد بر اصل نور

«Od ağacı yanar, fakat od madeni yanmaktan uzaktır. Rüzgâr nurun aslına nasıl hamle eder ve onu nasıl söndürebilir?»

ای ز تو من آسمانها را صفا

ای جفای تو نکوتر از وفا

«Ey insan-ı kâmil; gönüller seninle safâ bulur, senin cefan başkalarının vefâsından a'lâdır».

زانکه از عاقل جفای کمر رود
از وفای جاهل آن بهتر بود

«Çünkü âkilden bir cefâ sudur ederse o cefâ, câhilin vefâsından evlâdır».

گفت پیغمبر عداوت از خرد
بهر از مهریکه از جاهل بود

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki akılının adâveti, câhilin muhabbetinden daha iyidir».

Hadis-i Şerifte : «Akılının düşmanlığı, câhilin sadakatinden daha hayırlıdır» buyurulmuş ve bu hususa, Hazret-i Mevlânâ tarafından yukarıki beyt ile de işaret olunmuştur.

Âkılın adâvetiyle câhilin muhabbetine dâir iki misâl arz edeyim :

Ashâb-ı Kirâmın fukahâsından (Ebüdderdâ) Radiyallâhü anh Şam'da kadılık ediyordu. Bir gün ahâlinin bir günahkâra söğüp saydıklarını işitti, ve : «Siz kuyuya düşmüş bir adam görseniz ne yaparsınız?» diye sordu. «İp sarkıtıp çıkarmaya çalışırız» dediler. «Bu, günah kuyusuna düşmüş adam için niçin öyle yapmıyorsunuz?» dedi. «Sen ona adâvet etmez misin?» sualinde bulundular. «Ederim amma şahsına değil, fi'line düşmanım» dedi.

İşte akıllı bir kimsenin adâveti. Bir de câhil ve ahmak bir kimsenin muhabbetine bakalım : Bir adam, bir ayıyı yılandan kurtarmış, ayı da kurtarıcısıyla dost olarak dâimâ onu takibe başlamış. Bir gün adamcağız uyumuş. Ayı da onun yüzüne konan sinekleri kovalarmış. Koğduğu sineklerin tekrar konduğunu görünce hiddetlenmiş, ayıca akliyle, hepsini birden öldürmek için koca bir taş getirip sineklerin üstüne vurmuş. Sinekler ölmüş amma altındaki adamın da kafası paralanmış. İşte bu da bir câhilin muhabbeti nümûnesi. Allah cümlemizi böyle dostlardan ve böyle dostluklardan muhafaza buyursun.

5827

طاقلی براسب می آمد سوار
دردهان خفته میرفت مار

«Akıllı bir zat ata binmişti. Uyumuş bir adamın ağzına bir yılan giriyordu».

5828

آن سوار آنرا بدید و می شتافت
تار ماند مار را فرصت نیافت

«O süvâri onu gördü ve onu ürkütüp kaçırmak için atını sürdüyse de yetişip emeline muvaffak olmadı».

5829

چونکه از عقلش فراوان بد مدد
چند دہوسی قوی برخفته زد

«Akıllının imdadı çok olduğu, yâni, çok şeye akli erdiği için, uyuyana lırkaç topuz vurdu».

5830

برداورا زخم آن دہوسی سخت
زوگیران تا بزیریک درخت

«O kuvvetli topuz darbesi onu süvariden bir ağaç altına kadar kaçırdı».

5831

سیب پوسیده بسی بد ریخته
گفت ازین خور ای بدرد آویخته

«Ağaç altına bir çok çirüük elma dökülmüştü. Süvari: Ey derdli bunlardan ye, dedi».

5832

سیب چندان مرد را در خورد داد
کز دهانش باز بیرون می افتاد

«Adamcağıza o çirüük elmalardan o kadar çok yedirdi ki yedikleri geri gelmeye başladı».

5833

بانک یزدکای امیر آخر چرا
قصد من کردی چه کردم من ترا

«Elma yiyen bağırdı ki: Ey emir; Ben sana ne yaptım ki bana kasdettin? Şu zulmün sebebi nedir?»

5834

گر ترا ز اصلست باجام شیر
تیغ زن یکپاره خونم را بریز

«Eğer benim hayatımla senin aslı bir adâvetin varsa bir kılıç vur da kanımı dök».

5835

شوم ساعت که بدم بر تو بدید
ای خنک اورا که روی تو ندید

«Sana göründüğüm sâat ne uğursuz bir zamanmış. Senin yüzüntü gör-meyenler için ne mutlak!»

5836

بی جنایت بی گنه بی پیش و کم
ملحدان جائز ندارند این ستم

«Cinâyetsiz, günahsız, az çok bir şey yapmış olmaksızın bu zulmü dinsizler bile câiz görmeyiz».

می جہد خون از دہام باسخن
ای خدا آخر مکافاتش توکن

«Lâkırdı ile berâber ağzımdan kan fırlıyor. İlâhî, şu zulmün cezâsını sen ver».

ہر زمان می گفت او نفرین نو
اوش میزد کہ درین صحرا بدو

«Her zaman yeni lâ'netler ediyor, süvâri ise bu kırdâ koş diye vuruyordu».

زخم دبوس و سوار همچو باد
می دوید و باز در روی فتاد

«Rüzgâr gibi sür'atle hareket eden süvârinin topuzu beresinden o, koşuyor ve yüzü üstüne düşüyordu».

ممتلی و خوابناک و سست بد
بای و رویش صد هزاران زخم شد

«Midesi dolmuş, uykusu zâil olmanmış, vücudu gevşemiş, ayakları ve yüzü binlerce yara almışdı».

تا شبانگہ می کشید و می کشاد
تا ز صفرا قی شدن بروی فتاد

«Gece vaktine kadar o süvari, onu çekti ve açtı. Ta ki onun safrası galebe etti ve kay etmeye başladı».

رو برآمد خورده ها زشت و نکو
مار با آن خورده بیرون جست ازو

«Onun yediği iyi kötü yemekler çıktı; o yemeklerle yılan da dışarıya fırladı».

چون بدید از خود برون آن مار را
سجده آورد آن نکو کردار را

«Kendinden o yılanın çıktığını görünce o sâlih süvârinin önünde yerlere kapandı» .

سہم آن مار سیاه زشت و زفت
چون بدید آن دردها ازوی برفت

«O kara, çirkin ve iri yılanı görünce onun korkusuyla derdleri kendisinden gitti».

گفت خود تو جبرئیل رحمتی
یا خدایی کہ ولی نعمتی

«Dedi ki: Sen hakikaten rahmet-i Cebrâîl, yâhud hudâsm ki velini metimsin».

ای مبارک ساعتی کہ دیدہ ام
مردہ بودم جان نو بخشیدہ ام

«Beni gördüğün sâat ne mübârek zamanmış. Ben ölmüş gitmiştim, bana yeni bir hayat bağışladın».

خر کرزد از خداوند از خری
صاحبش در پی زینکو گوهری

«Eşek, eşekliğinden dolayı sâhibinden kaçar, sahibi de hayırhâhlığından dolayı onun izini takip eder».

5848

نه از پی سود و زیان میجویدش
لیک تا گرکش ندرد یادش

«O takip menfaat ve ziyan sevkiyle değildir; eşiği kurd, yâhud canavar yaralamasın diyerdir».

5849

ای خنک آنرا که پند روی تو
یاد رافتد ناگهان درکوی تو

«Senin yüzünü görene, yâhud ansızın mahallene gelene ne mutlu!»

5850

ای روان پاک بستوده ترا
چند گفتم ژاژ و بهوده ترا

«Ey temiz ve senâya lâyık olan ruh; sana ne kadar saçma sapan sözler söyledim».

5851

ای خداوند و شهنشاه و امیر
من نگفتم جهل من گفت آن مگیر

«Ey efendi, ey şehinşâh, ey beğ, onları ben söylemedim, cehâletim söyledi, onlardan dolayı beni afvet».

شعله زین حال اگر دانستی
گفتن بهوده نتوانستی

«Eğer bu hâli azıcık bilmiş olsaydım, münâsebetsiz sözler söylemezdim».

5853

بس ثنایت گفتمی ای خوش خصال
گر مرایک رمز میگفتی زحال

«Eğer bana bu halden remz ve işaret yoluyla bir şey anlatmış olsaydım, ey güzel tabiatlı emir, sana medhu senada bulunurdum».

5854

لیک خامش کردمی آشوفی
خامشانه بر سرم می کوفی

«Lâkin sükût ettiğim için hiddetlenmiş, sessiz, sedâsız başıma vurmuşsun».

5855

شد سرم کالیوه عقل از سر بخت
خاصه این سر را که مغزش کمترست

«Başım sersem olmuş, aklım başımdan gitmişti. Hususiyetle bu baş ki azıcık bir beyni vardır».

5856

عفو کن ای خوب روی و خوب کار
آنچه گفتم از جنون اندر گذار

«Ey güzel yüzlü ve güzel işli emir; söylediklerim cünûn eseridir. Onları afvet».

گفت اگر من گشتمی رمزی ازان
زهره تو آب گشتی آن زمان

«Emir dedi ki: Eğer ben o vakit sana bir parça söylemiş olsaydım senin öden kopardı».

گر ترا من کفتمی اوصاف مار
ترسی از جانت برآوردی دمار

«Eğer ben sana yılanın nasıl olduğunu söyleseydim korku seni helâk ederdi».

İşte akıllı bir kimsenin düşmanlığı böyle olur. Daha doğrusu onun hareketi ibtidâ adâvet gibi görünür, sonra muhabbet ve sadâkat olduğu anlaşılır.

Cenâb-ı Pir kıssadan hisse nakline şuru ile buyuruyor ki:

مصطفی فرمود گر گویم راست
شرح آن دشمن که برجان شماست

«Hazret-i Mustafa Salevâtullahi ve Selâmühû Aleyni ve Âlihi buyurmuştur ki: sizin canınızda olan düşmanı şerh edecek ve açıkça anlatacak olsam».

زهرهای پردلان هم بردرد
نیرو دره نی غم کاری بود

«Cesurların ödü patlar da ne yola gidebilir, ne de bir işin gamını yer. yâni çaresine bakardı».

Hadis-i Şerifte Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: «Eğer benim bildiğimi siz bilseydiniz mutlaka çok ağlar ve az gülerdiniz. Ebediyyen iştihâ ile yemek yemezsiniz. Ebediyyen istiyerek su içmezsiniz. Ve göl-

gelenmek için bir çatı altına girmezsiniz. Ve göğüslerinizi dökerek dağlara, tepelere çıkar da nefislerinize ağlardınız».

Kezâ Ebû Zer Radiyallâhu anhu Hazretlerinden de şu Hadîs-i Şerîf rivâyet olunmuştur: «Eğer benim bildiğimi bilseydiniz mutlaka az güler ve çok ağlardınız. Ve yemek içmek içinize sinmezdi».

نی دلش را تاب ماند در نیاز
نی تنش را قوت روزه و نماز

«Eğer Resûlullah'ın bildiklerini bir adam bilmiş olsaydı ne niyaz etmeğe kalbinde tâkat, ve namaz kılmaya, oruç tutmaya cisminde kuvvet kalırdı?»

همچو موشی پیش گربه لاشود
همچو بره پیش گربه از جاشود

«Kedi önündeki fâre gibi mahvolur, kurda karşı kuzu gibi fânî olurdu».

اندرونی حیلهماند نه روش
پس کنم نا گفته تان پرورش

«Onda ne seyr ü sülûk, ne de ona çare kalır. O halde ben sizi sözsüz terbiye ederim».

Peygamber-i Ekrem Efendimiz böyle olduğu gibi onun vârisleri bulunan evliyâullah Hazerâtı da böyledir. Onlar da bildiklerini söylemezler, sözden ziyade fiil ve hareketleriyle terbiye ederler. Bundan dolayı da Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki:

همچو بوبکر ربابی تن زدم
دست چون داود بر آهن زدم

Evliyâullahdan Ebû Bekr-i rebabî — ki dâimâ sükût ederdi — gibi sükût ederim. Dâvud Peygamber gibi elimi demire vururum».

این صفت هم بهر ضعف عقلهاست
با ضعیفان شرح قدرت کی رواست

«Bu sıfat, yâni, enbiyâ ve evliyâda zuhur eden Hakk'ın kudretini (yed) ile tavsif eylemek, akılların zaif olmasındandır. Zaif olanlara, yüksek ma'nâları kavramayan akıllara kudreti şerheylemek nasıl mümkün olur?»

خود بدانی چون برآری سر ز خواب
ختم شد والله اعلم بالصواب

«Gaflet uykusundan başını kaldırınca, yâni, ya hayâtında, yâhud öldükten sonra hakikate vakıf olunca, bunun böyle olduğuna kendin de vâkıf olursun. Bu bahs, burada hitam buldu. Doğruya a'lem olan Allah'dır».

مرا ترانه قوت خوردن بدی
نیره پروای قی کردن بدی

«Ey bigare eğer içindeki yılanı bilmiş olaydın ne çürük elmaları yemeğe, ne de sonra kay etmeğe kudret bulabilirdin».

می شنیدم فتن و خرمی راندم
رب بسر زربل میخواندم

«Senden münasebetsiz sözler işitmekle beraber atımı sürüyor, seni koşduruyorum. Dudağımın altından, yâni, içimden de (Rabbi yessir) yâni, yılanın çıkmasını kolaylaştır diye düâ ediyorum».

از سبب گفتن مرا دستورنی
ترك تو گفتن مرا مقدورنی

«Sebebini söylemek için bana izin yoktu. Seni o halde bırakıp gitmek de mümkün değildi».

هر زمان میگفتم از درد درون
اهد قومی انهم لا يعلمون

«İçimdeki derd dolayısıyla Hazret-i Peygamberin Tâiflilere duâ ettiği gibi (Yâ Rabbî kavmimi hidayete eriştir, onlar bilmiyorlar) diyorum».

سجدها میکرد آن رسته ز رنج
کای سعادت مرا اقبال و گنج

«O sıkıntıdan kurtulan, halaskârının önünde yerlere kapanıyor ve ey benim seâdetim, ikbâlim ve hazinem».

شکر حق گوید ترا ای پیشوا
آن لب و چاه ندارم و آن نوا

«Ey muktedâ olan emir; sana Allah şükretsün. Bende o dudak, o çene ve o terennüm yok».

Yâni; ettiğin iyiliğe teşekkürden âcizim diyordu.

دشمنی عاقلان زین سان بود
زهر ایشان ابتهاج جان بود

«Akıllıların düşmanlığı işte böyle olur ki onların verdikleri zehir, ruha meserret verir».

دوستی ابله بود رنج و ضلال
وین حکایت بشنو از بهر مثال

«Ahmağın dostluğu ise hastalık ve sapıklık olur. Misal olmak üzere şu hikâyeyi dinle».

«BİR AYININ YALTAKLANMASI İLE VEFÂSINA BİR KİMSENİN
İTİMAD GÖSTERMESİ»

5879

ازدهائی خرس را در میکشید
شیر مردی رفت و فریادش رسید

«Büyük bir yılan bir ayıyı sarmıştı. Arslan yürekli bir adam koştu, onun feryâd ve imdâdına yetişti».

5880

شیر مردانند در عالم مدد
آن زمان کافان مظلومان رسد

«Âlemde halka imdad eden bir takım şirmerdler vardır ki mazlumların feryâd ve istimdâdlarını işitince onların yardımına koşarlar».

5881

بانگ مظلومان ز هرجا بشنوند
آن طرف چون رحمت حق میروند

«Zulüm görenlerin feryâdını onlar her yerden işidirler ve Hakk'ın rahmeti gibi o tarafa koşarlar».

آن ستونهای خلائهای جهان
آن طبیبان مرضهای نهان

«Dünyâ bozukluklarının direkleri, gizli hastalıkların hekimleri olan o zevât-ı kirâm».

5883

محض مهر و داوری و رحمتند
همچو حق بی علت و بی رشوتند

«Şefkat ve rahmetten ibârettirler, Hak gibi illetsiz ve rüşvetsizdirler».

Yâni; Cenâb-ı Hak, yaptığı işlerde nasıl sebep aramaz ve rüşvet aramazsa, bunlar da ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlâklanmış olduklarından illetsiz ve rüşvetsiz yardımda bulunurlar.

Rüşvet : Bir iş gördürülmek için iş sâhibinin verdiği, işi görecekt olanın aldığı şeydir ki vermesi de, alması da haramdır. Veren de, alan da, arada vâsita olan da, lisân-ı peygamberî ile telin edilmiştir. Verene râşî, alana mürteşî derler. Bilhassa hükümet işlerinde görülen yolsuzluk ve kanunsuzluk, hep bu mel'anetten ileri gelir.

5884

این جو باری میکنی یکپاره گیش
گوید از بهر غم و بیچاره گیش

«Bunlardan birine bu yardımı niçin yapıyorsun? diye sorsan, (o mazlumun gamı ve kederi ve biçareliği için) cevabını verir».

Hakim Tirmizî Radiyallahü anh'in bir eserinde (Ebû'd-Derdâ) radiyallahü anh'den şöyle bir Hadis rivâyet edilmiştir : «Peygamberler Aleyhim'üs-Selâm arzın temeli mesabesinde idiler. Peygamberlik kesilince, yâni, artık Peygamber gelmek ihtimâli kalmayınca, ümmetten bir kavmi Allah onlara bedel kıldı ki onlara (ebdâl) denilir. Kendilerine bu ünvanın verilmesine sebep olmak üzere birkaç vecih beyan edilmiş ise de en doğrusu, Hadisin delâleti mucibince peygamberlerden bedel olmalarıdır. İşte bu zevât-ı kirâm, sâir insanlar üzerine, çok oruç tuttuklarından ve çok namaz kaldıklarından tafdil edilmemişlerdir. Lâkin ahlâklarının güzelliği, niyyetlerinin doğruluğu ve bütün müslümanlara karşı kalblerinin

cennete temiz, pâk bir şarab içirecektir ki onun humarı yoktur, hitabı sana da gelsin. Hulâsa : Susamış ol. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir».

5888

آب رحمت بایدت روپست شو
وانگهان خور خمر رحمت مست شو

«Sana Hakkın rahmet suyu lâzımsa git, mütevâzi' ol. Çünkü su aşağı doğru akar. Ondan sonra rahmet ve muhabbet şarabını içip mest ol».

5889

رحمت اندر رحمت آمد تابسر
بریکی رحمت فرومای ای پسر

«Oğul, Allah'ın rahmeti, rahmet içinde rahmettir. Sen bir rahmete kanâat etme, o rahmetlerin hepsini talep et».

5890

چرخ را دزیرا آرای شجاع
بشنو از فوق فلک بانگ سماع

«Ey şeci' ve cesur olan mü'min, feleği ayağının altına al, onun üstündeki sesleri işit».

Fakat onu bu kulak işitemez. Çünkü vesvese ve gaflet pamuğuyla tıkalıdır. Binâenaleyh :

5891

پنبه وسواس بیرون کن زگوش
تا بگوشت آید آواز خروش

«Vesvese pamuğunu can kulağından çıkar ki semâlardaki meleklerin tesbih ve takdis uğultusunu işidesin».

613

selâmeti ve Allah rızâsı için ehl-i İslâma hayırhâhlıkları dolayısıyla tercih olunmuşlardır. Hadîsin devamı : «Onlar peygamberlerin halifeleridirler. Onlar bir kavim, bir cemâattir ki Allah, onları zatına mahsus olmak üzere seçmiş ve ihlâslarını bildiği için has kullarından kılmıştır. Onlar kırk siddikdir. (Yâni, kırklar dediğimiz zevât-ı kirâmıdır) İçlerinden otuzunun kalbi İbrâhim Aleyhisselâmın kalbi üzeredir. (Yâni, Halilullahın meşrebindedirler) Arzın kıyâm ve devâmı onlarıdır, yüzleri suyu hürmetine-dir. Hoşa gitmeyecek şeyleri ehl-i arzdan Allah, onlar vâsıtasıyla defeder. Arz üzerindekiilere onların yüzü suyu hürmetine yağmur yağar, rızık verilir ve düşmanlara galib getirilir».

Hazret-i Mevlânâ bu zevât-ı kirâmı tarif ettikten sonra nasihata şuru' ile buyuruyor ki :

5885

هر کجا دردی دوا آنجا بود
هر کجا یتیمیت ما آنجا بود

«Nerede derd varsa devâ oraya gider, nerede alçak ve çukur bulursan su oraya akar».

Bir evde hasta olunca hekim çağırılır ve muâyene ettirilir. Doktor reçete yazar, reçete eczahânede yapılır, getirilir. Hasta ilâcı kullanır ve Allah'ın izniyle şifa bulur. Demek ki devâ, derd bulunan yere gidiyor-muş. Kezâ bir kaynaktan fışkıran su, yükseklerle değil, enginlere doğru akar. Onun için mânevî devâ isteyen kimse Hak âşığı ve aşk hastası ol-malı, dik başlılık değil, alçak gönüllülük etmeli, yâni, mütevâzi bulunmalı ki devâsı ve suyu ayağına gelsin.

5886

آب کم جو نشنگی آوریدست
تا بجوشد آب از بالاویست

«Su arama! Susuzluğu elde et ki yukarıdan ve aşağıdan sana gelecek su coşsun».

5887

تا سقا هم رهم آید خطاب
تشنه باش الله اعلم بالصواب

«(Vesekahüm Rabbühüm şeraben tahura) Yâni; Cenâb-ı Hak ehl-i

پاك كن دو چشم را از موى عيب
تا بينى باغ و سر و ستان غيب

«İki gözünü gayb kılından temizle ki âlem-i gaybın bağlarını ve ser-
viliklerini göresin».

دفع كن از مغز و از بينى زكام
تا كه ريح الله در آيد در مشام

«Beyninden ve burnundan nezleyi defet ki burnuna Allah râyihası
girsin».

هيچ مگذار از تب و صفرا اثر
تا بيابى از جهان طعم شكر

«Cisminde sıtma ve safra hastalığından hiç bir eser bırakma ki dün-
yada şükr tadını duyasın».

O hastalıklara tutulmuş olanların tadma duyusu bozulmuş olduğun-
dan lezzetin farkında olmazlar.

داروى مردى كن و عين مېوى
تا برون آيند صد گون خوب روى

«Erkeklik ilâcı yap da hadım gibi koşma ki sana yüz türlü güzel zâ-
hir olsun».

كنده تن را ز پاى جان بكن
تا كند جولان بگرد آن چن

«Beden tomruğunu can ayağından kopar ki rûhum mânevi çimenzâr-
ları etrâfında dolaşsın».

Künde: Mecûsilerin ayağına — kaçmasınlar diye — zincirle bağlanan
tomruktur. Vaktiyle hapishâneye tomruk dâiresi, müdürüne de tomruk
ağası derlerdi.

غل بخل از دست و كردن دور كن
نخت نو درياب در چرخ كهن

«Hasislik bukağusunu elinden ve gerdânından uzaklaştır da şu felek-
de yeni bir baht bul».

Peki ya Mevlânâ! Bu tavsiyeler iyi. Fakat yapılması gâyet müşkil
şeyler. Dizde onları yapmaya kudret yok, bu acimizle ne yapalım?

ور نمى تانى بلعبه لطف پر
عرضه كن بچاره گى بچاره گر

«Eğer lutuf ka'besine uçmak için kanadın yoksa, aczini, biçâreliğini
her şeye çare bulan Allah'a arz et».

«Yâ Rabbî ben âcizim, kuvvet ve kudret sahibi ancak sensin! Bana
imdad et, destgirim ol» diye münâcâtta bulun, hattâ gözlerinden hâlisâne
yaşlar dökerek ve huzur-ı İlâhîde candan, gönülden inliyerek niyazda
bulun. Cenâb-ı Hak, öyle bir Erhamûr-Râhimîndir ki, göz yaşlarına karşı
dayanamaz, ağlayan bir kulunun muradını vermeden geri durmaz.

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki :

زارى و گريه قوى سرمايه اىست
رحمت كللى قويتر دايه اىست

«İnilti ve ağlama kul için sağlam bir sermâyedir. Hakkın merha-
met-i külliyesi ise en şefkatli bir dâyedir».

Dâye: Bizim süt nine ded'ğimizdir. Şefkatli bir süt nine ve asıl ana,
nasıl çocuğunun ağlamasını dindirmeye koşarsa Allahın rahmeti de ağ-
layan ve yüreğini dağlayan bir kulu öylece güldürür. Hazret-i Peygam-
ber (S.A.V.) bir gün, kucağında bir çocuk bulunan bir kadın görmüşler,

maiyyet-i Risâletlerinde bulunanlara : «Bu kadın çocuğunu ateşe atabilir mi?» diye sormuşlar. Ashâb : «Atamaz Yâ Resûlallah! Şefkat ve muhabbeti mâni olur» demişler. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de : «Allah ondan merhametlidir» buyurmuşlar. Dikkat edilirse bu Hadis-i Şerifte bizim gibi günahkâr kullar için pek büyük bir müjde vardır.

5900

دایه و مادر بهانه جو بود
تا که کی آن طفل او گریان شود

«Dadı ve ana, çocuk ne vakit ağlayacak ki süt verelim diye bahâne ararlar».

5901

طفل حاجات شمارا آفرید
تا بنالید و شود شیرش بدید

«Allah, sizin hacetleriniz çocuğunu yarattı ki siz inleyesiniz, O'nun merhamet sütü zâhir ve sizin hâcetleriniz hâsıl olsun».

5902

گفت ادعوا الله بی زاری مباش
تا بجز شد شیرهای مهرهاش

«Cenâb-ı Hak, bana düâ edin buyurdu. Ey müslüman duâsız ve tazarru'suz olma ki onun muhabbetleri sütü coşsun».

Kur'ân'daki :

ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

Yâni : «Bana düâ edin, size icâbet edeyim, düânızı kabul ile hâcetlerinizi vereyim⁷⁵» âyetine işârettir. Bu âyetten anlaşılıyor ki Allah'a edilen hiç bir düâ reddedilmez. Hepsine ya kabul ve infâz, yâhud kabul ve imhâl, veyâhud istenilen şey verilmemekle icâbet olunur. Meselâ bir müslüman yatarken : Yâ Rabbî beni sabah namazına kaldır ve kıldır»

(75) Sûrei Mû'min : 60.

diye düâ eder. Düâsı kabul ve infâz olunur. O kul sabahleyin uyanır ve salât-ı fecri edâ eder. İşte bu bir kabul ve infazdır. Kezâ tahsile başlamış bir genc : «Yâ Rabbî bana ilim ihsân et, hayırlı eserler yazmaya muvaffak eyle» diye düâ eder. O da kabul olunur. Fakat eser yazmaya muvaffak olması, ilimde rûsûh ve meleke peydâ etmesine kadar tehir olunur. Bu da kabul ve imhâldir. Üçüncüsü : Saygısız ve münâsebetsiz bir herif meselâ : «Yâ Rabbî şu rakı ve şarabı ucuzlat da doya doya içeyim!» diye düâ eder. Fakat onu günahdan muhâfaza için matlubu verilmez. İşte bu da matlubun verilmemesiyle bir icâbettir.

5903

های و هوی باد و شیرافشان ابر
درغم ما اند یکساعت تو صبر

«Rüzgârın gürültü ile esmesi ve bulutun yağmur dökmesi bizim gamımızla, yâni, bizim içindir, sen biraz sabreyle».

Rüzgâr gürültü ile eser, nebâtât tohumlarını etrâfa götürüp saçar. Sonra yağmur yağar, o tohumları çimlendirir. Böylece gerek insanların, gerek hayvanların yiyecekleri yetişir. Fakat hasad vaktine, orak zamanına kadar sabır lâzımdır.

5904

فی السماء رزقكم نشید
اندرین بستی چه بر چسبید

«(Rızıklarınız semâdadır) âyetini işitmedin mi? İşitdinse bu süfli dünyaya niçin yapışıp kalmışsın?»

Semâ kelimesi için : «Senin yükseğinde bulunan şey, senin semândır» demişler. Meselâ; bir odanın tavanı onun semâsı, bir evin çatısı onun semâsı, bir câmiin kubbesi onun semâsıdır. O takdirde arza nisbetle yüksekte bulunan bulutlar da ehl-i arzın semâsıdır. Oradan yağın yağmurla arzın nebâtâtı yetiştiği için : «Rızıklarınız semâdadır» buyurulmuştur.

5905

ترسی و نومیدیست دان آواز غول
می کشد گوش تو تا قعر سفول

«Senin açlıktan korkman ve ümitsizliğe düşmen gulyebâni sesidir. Bunu bil, o ses seni kulağından esfel-i sâfiline kadar çeker».

هر ندایی که ترا بالا کشید
آن ندایی دان که از بالارسید

«Seni yükseklerle çeken her nidâ, bilmiş ol ki yükseklerden gelmiştir».

Buradaki nidâdan maksad : İnsana vuku' bulan ilhâmdır. Bu ilhâm-lara Hadîs-i Şerifte (Lemme) tâbir olunmuştur. (Lemme) yâni, ilhâm-lar; ya melek yâhud şeytan vâsıtasıyla olur. Bunun tefriki kolaydır. Hay-ra sevkeden lemmeler : ilhâm-ı meleki, şerre kışkırtan lemmeler de ilhâm-ı şeytânidir.

هر ندایی که کو ترا حرص آورد
بانگ گری داد که او مردم درد

«Sena hırsı getiren nidâyı, yâni, ilhâmı, insan paralayan kurt ulu-ması lîl». Ki o nidâ seni esfel-i sâfiline götürür.

آن بلند نیست از روی مکان
آن بلند یهاست سوی عقل جان

«O yükseklik mekân cihetinden değildir. O yükseklikler, akıl ve ruh tarafımadır».

Yukarıki bir beyitte «seni yüksekliklere çeken bir nidâ» denilmişti. Bu yükseklik sûri değildir, meselâ; yangın kulesine çıkmaya benzemez. Mânevidir, alâ ve ruh itibâriyle terakkidir.

هر سبب بالاتر آمد از اثر
سنگ و آهن قایق آمد برشور

«Her sebep, eserinden yüksektir. Çakmak taşıyla demir, kıvılcıma fâikdir».

Bir şeyin meydana çıkmasına vâsıta olan şeye sebep, sebep vâsıta-sıyla zuhura gelen şeye de müsebbeb derler. Ve sebep mukaddem olduğu için müsebbebden yüksek sayarlar. Meselâ : Eskiden kibrit yerine çak-mak kullanırdı. Demiri çakmak taşa vururlar, çıkan kıvılcımla kavi tutuştururlar, onunla da ateş yakarlardı.

آن فلانی فوق آن سوکش نشست
کرجه در صورت به پهلوی نشست

«Meselâ; falan kimse, sûreten dik başlı ve azametli bir herifin ya-nında oturmakla ikisinin oturuşu bir o'maz».

فوق آنجاست از روی شرف
جای دور از صدر باشد مستخف

«Bir meclisin sadrından, yâni, baş sedirinden uzak olan yer muhak-kar sayılırsa da, bir mevkiin yüksekliği şeref cihetiyledir».

Cenâb-ı Pir, bir meclise gelmiş, daha evvel oraya gelmiş ve baş se-dire kurulmuş olan azametli bazı hâceler yerlerinden çekilmemişler. Hazret-i Mevlânâ kapının yanına oturmuş. Kendisine tazim ve ihlâsı olanlar hemen kalkmışlar, onun yanına gelmiş oturmuşlar. Nihâyet min-der üstünde oturanlar da yerlerinden kalkıp Mevlânâ'nın yanına inme-ye mecbur olmuşlar. Demek ki mekânın şerefi oturan kimse ile imiş. Bir misâl daha :

Yavuz'un müftüsü ve zamanının en yüksek âlimi olan İbn-i Kemâl, rahmetullâhi aleyh, Kemâl Paşazade Süleymân Beyin oğludur. Gençliğin-de o da asker olmuştu. Evranos beyin bir meclisinde ve Rumeli beyleri-nin arasında o da bulunmuştu. Derken meşhur Molla Lütî çadıra girdi. Evranos bey vesâire ulemâ ayağa kalktı. Molla Lütî geçip Evranos beyin üst tarafına oturdu. Bu oturuş İbn-i Kemâl'in canını sıktı. Yanın-daki zâta : «Bu hoca kim ki Evranos beyin üst tarafına geçiyor?» diye sordu. Muhâtabı da : «Ona Molla Lütî derler, meşhur ve derin bir âlim-dir. İlmî olanlar dâimâ hürmet görürler» cevâbını verdi. Bu cevâb üze-rine İbn-i Kemâl : Evranos bey gibi olmanın imkânı yok, fakat Molla Lütî gibi olmak mümkün diyerek ümerâlık meslekinden çekildi ve tah-sile başladı. İlk okuduğu hoca da Molla Lütî olmuştu.

سنگ و آهن زین جهت که سابقست
در عمل فوقی این دو لایقست

«Çakmak taşıyla demir, kıvılcımdan evvel ve onun zuhuru vâsıtâ oldukları için her ikisinin ondan üstün olması lâıyıkdır».

Fakat :

5913

وان شرر از روی مقصودی خویش
ز آهن و سنگت زین رویش بیش

«Kıvılcım ise çakmağı çakan kimsenin asıl maksudu olduğu için bu cihetle çakmak taşıyla demirden çok çok ileridir».

Bundan dolayı Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz buyurmuştur ki : «Biz sonra geldik amma evvelkilerden mukaddemiz». Çünkü; hilkat-i kâinâtın maksad : Habib-i İlâhî olan Zât-ı Akdes-i Risâletpenâhî'nin zuhuru idi.

5914

سنگ و آهن اول و آخر شرر
لیک این هر دو تنند و جان شرر

«Çakmak taşı ve demir, görünüş itibâriyle evvel, onlardan çıkan kıvılcım sonradır. Lâkin bunlar, yâni, taş ve demir, insanın kalbi gibidir, ruhu ise onlardan maksud olan candır».

İnsan ancak ruhu ile insandır. Cansız bir cisim, ölüden başka bir şey değildir.

5915

کان شرر کاند زمان واپس ترست
در صفت از سنگ و آهن برترست

«Çakmak taşından çıkan kıvılcım zaman itibâriyle sonradır. Fakat asıl maksud o olduğu için taşdan da demirden de yüksektir».

Nasıl ki ana karnındaki çocuğun evvelâ bedeni teşekkül eder, zamanı gelince ona ruh verilir, ruhu gelince de harekete başlar.

چونکه مقصود از شجر آمد ثمر
بس ثمر اول بود آخر شجر

«Ağaçtan maksûd olan yemiştir. O halde matlûb olmakta meyve evvel, ağaç sonradır».

Şu hakikatler bildirildikten sonra kıssanın tahkiyesine dönülüyor :

5917

خرس چون فریاد کرد از ازدها
شیر مهدی کرد از چنگش رها

«Ayı, ejderhâdan feryâd edince arslan gibi cesur bir adam, onu ejderhânın pengesinden kurtardı».

5918

حیله و مهدی بهم دادند و پشت
ازدهارا او بدین قوت بکشت

«Hiyle ile şecâat birbirine zahîr olmuşlar, yâni, yardım etmişlerdi. O adam, o ejderhâyı bu kuvvetle, birleşmiş olan hiyle ve şecâatle öldürdü».

Hiyle kelimesi çâre demektir. (Hiyle-i şer'iyye) terkibindeki hiyle de o mânâyadır. Yoksa şeriatte bizim kullandığımız mânâda hiyle olmaz. Bir de hud'a vardır ki bu da düşmana karşı tedbir almak demektir. Nitekim Hadis-i Şerifte : «Muhârebe tedbirden ibârettir» buyurulmuş ve Hendek gazâsında kullanılmasına müsâade edilmiştir.

Hicretin V. senesi idi ki Mekke müşrikleri 10 000 kişilik bir kuvvetle Medine'ye hücum etmeye kalkmışlardı. Bunlara müdafaa için Medine müslümanlarının kuvveti kâfi değildi. Selmân-ı Fârisî radiyallâhü anh : «Yâ Resûlallah! Biz İran'da böyle kuvvetli bir hücumu karşı beldemiz etrâfına hendek kazıp, onu siper ederek düşmanı defe çalışırdık» dedi. Bu tedbir taraf-ı Risâletten kabul buyuruldu. Medinelilerden 3 000 kişi hendek kazmaya memur oldu. Herkes on arşın derinliğinde ve genişliğinde muayyen bir yer kazacaktı. İşe başlandı. Medine'de kılık da vardı. Gerek Hazret-i Peygamber, gerek ashâb-ı kirâmı hemen hemen aç bir halde çalışıyorlardı. Hendegin kazılması tamamlanmadan evvel müşrik

حیلہ خود را چو دیدی بازرو
کز کجا آمد سوی آغازو

«Kendi hiyleni gördün. O hiylenin sana nereden geldiğini öğrenmek için mebdle' cünibine doğru git».

Ve sana Allah'ın verdiği akılla o tedbirde bulunabildiğini anla.

هرچه در بستیت آمد از علا
چشم را سوی بلندی کن هلا

«Alçakda, yâni, arzda ve insanlık âleminde ne varsa hepsi yükselden ve mânevîyât âleminden gelmiştir. O hâlde âgâh ol da gözünü yükseltilere doğru çevir».

روشنی بخشد نظر اندر علی
گرچه اول خیزگی آرد بلی

«Yükseltilere bakmak, nazara nur ve parlaklık verir. Evet, ibtidâsında o bakış göz kamaştırır».

Fakat :

چشم را در روشنائی خوی کن
گر نه حنائی نظر آن سوی کن

«Gözünü parlaklığa alıştır, eğer yarasa değilsen o cihete nazar et».

Yükseltilere ve uzaklara bakan bir kimsenin evvelâ gözleri kamaşır, lâkin devâm ettikçe alışır. Hattâ dağ köylerinde oturup uzaklara bakan kimselerin görüşleri şehir dâhilinde ve mahalle arasında sâkin olanların görüşlerinden kuvvetlidir. Çünkü gördükleri yer, karşısındaki evlerden ibârettir. Mâddeten böyle olduğu gibi mânen de böyledir. Esbâba nazar etmek, alçakları, müsebbebe bakmak yüksekleri görmek gibidir. Meselâ; biz görüyoruz. Görmemize sebep olan şey göz dediğimiz bir et parçası-

اژدهارا هست قوت حیلہ نیست
نیز فوق حیلہ او حیلہ ایست

«Ejderhânın kuvveti vardır, hiylesi yoktur. Fakat hiyle sâhibi olan insanın hiylesi fevkinde de hiyle vardır».

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

Yâni : «Hiç bilenlerle bilmeyenler müsâvî olur mu?»⁷⁶ meâlindedir. Elbette olmazlar. Aralarındaki fark, ilim ile cehl arasındaki fark gibidir.

5926

زان یکی بازی چنان مغرور شد
کز تکبر ز اوستادان دور شد

«Gâfil bir kimse bir tecrübeye bulunmakla ona öyle aldanır ve kendini ulemâ-i kül sanır ki kibir ve azametinden üstadlardan uzak kalır».

Halbuki tecrübe ve ilim arttıkça insan cehlini daha iyi anlar. Çünkü bilinen şeylere nisbetle bilinmeyenler o kadar çoktur ki hepsini ihata etmeye imkân yoktur. Hanefi mezhebinin müctehidlerinden olan İmâm-ı Ebû Yûsûf, Hârûn Reşîd'in (Kâdiil-kudât)ı, yâni, kadılar reisi olmuş, bir gün Hârûn ona bir mesele sormuştu. Ebû Yûsûf «Bilmiyorum» dedi. Halifenin adamlarından biri: «Emir'ül-mü'minin sana bu kadar maaş verdiği halde bilmiyorum demeye utanmıyorsun?» ukalâlığında bulundu. Ebû Yûsûf de: «Benim aldığım, ilmimin derecesine göredir. Cehlime göre tahsisat alacak olsaydım, halifenin hazinesi kâfi gelmezdi!» diye hem münsifâne, hem ârifâne bir cevap vermişti.

Allâme-i Rûm İbn-i Kemâl merhum da ibtidâları ilmine mağrur imiş. Bir gün yanına derviş kıyâfetli biri gelmiş: «Efendi, ilm-i îlâhiye nisbetle insanların mâlûmâtı ne kadardır?» diye sormuş. İbn-i Kemâl: «Haydi hey torlak! Böyle sûâl mi olur?» demiş ve geniş bir tabaka kâğıdı üzerine görünür görünmez bir nokta koymuş: İşte bu kâğıdı Allah'ın ilmi, noktacığ da bütün insanların mâlûmâtı farzet» cevâbını vermiş. Derviş teşekkür ettikten sonra: «O nokta içinde kendi ilminizi de ayırıp göstersenize!» deyince İbn-i Kemâl cevap bulamamış, derviş de çekilip gitmiş. Müftiis-sekaleyn, ondan sonra ilmi gururunu terk etmiş.

⁷⁶ Sûrei Zümer : 9.

5924

عاقبت بینی نشان نور تست
شہوت حالی حقیقت گور تست

«Âkibet bînlîk, yâni, bir şeyin sonunu ve hakikatini görmek, sende bir müşâhede nûru bulunduğunun nişânıdır. Şehvet hâli ise hakikatte mezarlıktır».

Karanlıkta kalmış olduğunun alâmetidir. Bu gaflet çukurundan kurtulmanın çâresini Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir Hadis-i Şerifte bildirmiş ve buyurmuştur ki: «Şu yalancı ve aldatıcı dünyâyı terk etmek ve sevinç yeri olan mânevî ve uhrevî âleme teveccüh eylemek ve gelmeden evvel ölûme hazırlanmaktır».

Bundan, dünyâ işlerini bütün bütün bırakın da bir köşeye çekilin, uyuklayın mânâsı anlaşılmalıdır. Dünyâ mesâil âlemidir. Dünyâdakilerin çalışması ve kazanması lâzımdır. Bir adam ne kadar çalışır ve helâlden ne kadar kazanırsa Allah'ın o kadar sevgilisi olur. Nasıl ki Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Kazanan Allah'ın sevgilisidir» buyurmuştur. Tavsiye buyurulan hareket, kalıbın dünyâ ile, kalbin Mevlâ ile meşgul olmasıdır. «Hiç ölmeyecekmiş gibi çalışın, yarın ölecekmiş gibi hazırlanın» emri de buna işârettir.

5925

عاقبت بینی که صد بازی بدید
مثل آن نبود که یک بازی شنید

«Âkibet bînlîk, yâni, bir işin sonunu evvelden kesdirmek bir çok ahvâl görmüş ve tecrübeler geçirmiş kimse gibidir. Yalnız bir hâli ve hareketi işitmiş kimsenin bilişine benzemez».

Nitekim Kur'ân'da buyurulmuştur ki :

سامری وار آن هنر درخود چودید
اوز موسی از تکبر سر کشید

«İlmine mağrur olan kimse Sâmiri gibidir ki kendisinin kuyumculuk hünerini görünce kibirlendi ve Mûsâ Aleyhisselâma kafa tuttu».

Sâmiri, Benî İsrâildendi. Mısır'da kuyumculuk ederd. Altından, gümüşten heykeller yapardı. Vaktâki Mûseviler, Şab denizini geçtiler, Hazret-i Mûsâ da da'vet-i İlâhiye icabet ederek Tûr'a gitti. Hârûn Aleyhisselâm halifesi olarak kaldı. Sâmirî, Benî İsrâilin, Mısır'dan çıkarken komşularından iğreti diye almış oldukları altın ve gümüş müzeyyenâtı topladı, eritti ve bir buzağı heykeli yaptı. Heykelin içi boş ve iki tarafında iki deliği olduğu için rüzgâr estikçe ses veriyordu.

Sâmirî: «İşte Mûsâ'nın ilâhı budur, onu aramaya gitti» dedi. Mısır'da (Apis) denilen sığira tapınıldığını görmüş olan yahûdiler, o alışıklık dolayısıyla buzağıya tapmaya başladılar. Hazret-i Mûsâ avdetinde o buzağıyı ateşte yaktıktan sonra külünü denize attı. Halbuki:

اوز موسی آن هنر آموخته
وز معلم چشم را بردوخته

«O hünerini Mûsâ'dan öğrenmiş, sonra muallimine karşı göz kapamış, yâni, ehemmiyet vermemiştir».

لاجرم موسی دگر بازی نمود
تا که آن بازی و جانس رار بود

«Şüphesiz Mûsâ Aleyhisselâm, başka bir hüner ve mucize gösterdi de onun hünerini ve canını aldı».

Hazret-i Mûsâ, buzağıyı imhâ ettikten sonra Sâmirî'ye: «Haydi çekil git. Sen hayatta bulundukça (لاماس) diyeceksin» dedi. Ondan sonra Sâmirî, kimseye yaklaşılamazdı. Yaklaşırsa her ikisini de sıtma tutardı. Onun için Benî İsrâil arasından ayrıldı. Çöllere düştü ve helâk oldu gitti.

ای بسا دانش که اندر سر دود
تا شود سرور بدان خود سر دود

«Başta bulunan nice ilim ve arzu vardır ki sahibinin başa geçmesi ve mesrur olması için dolaşır. Fakat o sevdâ ile başı gider».

Meselâ; Ebû Cehl'in kafasında böyle bir fikir vardı. Kavmi arasındaki riyâsetini kaybetmemek için türlü habâsetlerde bulunmuş, nihâyet Bedr muhârebesinde yaralanıp yere serilmiş ve Abdullah Bin Mes'ûd Radiyallâhü anhin eli ve kendi kılıcıyla başı kesilmişti.

سر نخواهی که رود تو پای باش
در پناه قطب صاحب رای باش

«Başının gittiğini istemezsen git ayak ol ve re'y sahibi olan kutbun penâh-i himâyesinde bulun».

İslâm târihi mütâlea edilirse görülür ki zaman zaman bir takım insanlar çıkmış, bazıları bir devlet teşkiline muvaffak olmuş. Bazıları ise yakalanmış, kafası kesilmiştir. Bunların bir düsturu vardı: «Yâ devlet başa, ya kuzgun leşe» derlerdi ki «ya devlet tâcını başımıza giyeriz, ya kırdı yatan leşimize kargalar üşüşürler» demekti. Devlet ve riyâset hırsı böyle tehlikelidir. Fakat kendi âleminde bulunmak, siyâset işlerine karışmamakda hiç bir muhatara yoktur. Hususiyle zamanın mânevî hâkimi bulunan kutbun hizmetinde ve himâyesinde bulunmak en selâmetli yoldur. Hazret-i Mevlânâ yine Mesnevi'de: «Kalbi münevver bir zâtın hizmetinde bulunmak, pâdişahların tepesine çıkmaktan senin için iyi ve hayırlıdır.» buyurur.

Kutub: Bir şehrin mânen idâresine memur olan zâttır. Bu mukadderdir. Yâni, her şehrin, yâhud her iklimin bir kutbu vardır. Bir de kutb'ul-aktâb yâhud gavs vardır ki bir asırda bulunan kutubların reisidir.

گرچه شاهی خویش فوق او مین
گرچه شهدی جز نبات او مین

«Sen, devlet ve mansıb itibariyle şâh isen de kendini o kutbun fev-

kinde görme, ilim ve hünerde bal gibi isen de onu nebat şekeri gibi gör ve kendi ballığını görme».

5933

فکر تو نقشست و فکر اوست جان
نقد تو قلیست و نقد اوست کان

«Senin düşüncen nakıştan ibârettir. Onun fikri cândır. Senin nakdin kalbdır, onun nakdi ise mâdendir».

Seninle kutub beyninde, yâhud mürid ile mürşid-i kâmil arasında şu fark vardır : mürid, bir şeyin nakşını düşünebilir, mürşid ise o şeyin ruhunu ve hakikatini anlar. Bunun için müriddeki biliş ve görüş kalb akçeye benzer. Mürşidin ilmi ve müşâhadesi hâlis akçenin, yâni, altının madenidir.

5934

او تویی خود را بجز در اوی او
گو و گو گو فاخته شو سوی او

«O, senin, senliğini onun (O)luğunda ara! Öveyik kuşu gibi onun etrafına git ve (kû kû) de».

Mürid-i sâdık, mürşid-i kâmilde öyle fâni olmalı ve kendi varlığını öyle mahvetmeli ki kendine bakınca mürşidini görmeli ve kendini mürşidinde aramalıdır. Bir ârifin kelâmı olan şu iki beyt, bu hâlin bir misâlidir : «Ben sevgilimden ibâretim, sevgilim de bendir. Biz, bir bedende iki ruhuz. Eğer bize bakacak olursan onu görür, ona bakacak olursan bizi müşâhede edersin».

Arabların meşhur (Hebennekası) vardır. Bizde de (Ennebeka) diye kullanılır ve abdallığın timsâli sayılır. Bu meczub arasına kendisini kaybeder, yâhud kim olduğunu unutmuş. Aradığı vakit kendini bulmak için boynuna ipten bir halka geçirmiş, arasına onu yakalar, hâ benmişim! dermiş. Bir gün (Hennebeka) uyurken kardeşi o ipi almış, kendi boynuna takmış. Hennebeka uyanıp da ipi kardeşinin boynunda görünce : «Birâder, sen bensin, fakat ben kimim?» diye sormuş.

Molla Câmi kuddise sirruhu hazretleri, müşâhede erbâbını üçe taksim ediyor : Birinciler; yalnız halkı görür, bunlara; (zû'l-akl) derler. İkinciler; yalnız Hâlıkı görür, bunlara (zû'l-ayn) derler. Üçüncüler; hem halkı, hem Hakkı görürler, yâni, her mertebenin hakkını verirler. Bun-

lara da (zû'l-akl ve zû'l-ayn) derler. Erbâb-ı şühûdun kâmil olanları (zû'l-ayn) ekmel bulunanları (zû'l-akl ve zû'l-ayn) olanlarıdır.

Şeyh Ümmü Sinanın dervîşi olan Seyyid Seyfullah Efendi bir gece rüyâsında şeyhinin kendisine geldiğini ve yaklaştıkça küçüldüğünü ve temâm yanına gelince kaybolduğunu görmüş ve zuhurâtını Ümmü Sinana söylemiş. O da : «Sana fenâ fişeyhin nasıl olacağı gösterilmiş. Sen de Şeyhine yaklaştıkça küçülmeli, nihâyet onda fâni olmalısın» diye rüyâyı ta'bir etmiş.

«Bir şeyi tatmayan onun lezzetini bilemez.» denilmiştir. Şu söylenilen şeylerin lezzeti de bize yabancı gelmektedir. Çünkü tatmamışız. Onun için benim bunları anlatmaya uğraşmam, âmanın renk tarifine çalışması, görmediği bir şeyi bildirmeye kalkışması kabilindendir.

Öveyik kuşu (kû kû) diye ötermiş. (Kû) kelimesi de Fâriside «hani ve nerede?» demektir. Mevlânâ diyor ki : «Sen de hani ve nerede?» diye mürşidinden feyz ara, yâhud nerede? nidâsiyle bir mürşid-i kâmil taharri cyle».

Ahmed Eflâkî dede (Menâkıb'ül-Ârifin) de yazar. Hazret-i Mevlânâ bir gün Konya çarşısına çıkmış, çarşıda bir türk (dilkû dilkû) diye tilki postu satıyormuş. Cenâb-ı Pîr bunu işidince «Gönül sâhibi bir ehlullâh nerede?» mânâsını anlamış, ve cezbelenmiş. Kezâ Bağdad çarşısında biri : «On hiyar bir akçeye» diye hiyar satıyormuş. Yine ehlullahdan biri, bundan : «Hayırlı kimselerin onu bir akçe eder» mânâsını anlamış ve «Hayırlı kimselerin onu bir akçe ederse, şer işleyenlerin hali nasıl olur?» diye ağlamaya başlamış. Mânevi kimselerin duymaları da, anlamaları da başka olur.

5935

ور نخواهی صحبت ابناى جنس
در دهان اژدهایى همچو خرس

«Eğer ebnây-ı cinsin sohbet ve hizmetinde bulunmak istemez de ondan uzaklaşırsan hikâye edilen ayı gibi ejderhâ ağzına düşersin».

«Her çocuk fıtrat-ı İslâmiyye ve hilkat-i sâfiyye ile doğar. Sonra o çocuğun anası ve babası onu yahûdî yâhud nasrânî, yâni, hristiyan yâhud mecûsi yaparlar» diye bir Hadis-i Şerif vardır. Bir çocuk böyle olduğu gibi bir insan da böyledir. İyilerle hemdem olursa iyi olur. Kötülerle düşer kalkarsa kötüleşir ve gider nefis-i ejderhânın ağzına düşer. Hazret-i Mevlânâ şu hali Mesnevi'de bir misâl ile anlatır. Misk yağı dükkânına giden misk yağcı olmasa da hiç olmazsa üstü başı misk gibi

kokar, Demirei dükkânında oturanın ise sıçrayan kıvılcımdan elbisesi yanar.

5936

بوکه استادى دهاند مرا ترا
وز خطر بیورون کشاند مرا ترا

«Belki usta bir kimse seni kurtarır ve muhataradan dışarıya çeker». Onun için :

5937

زارى مى کن چو زورت نیست هین
چونکه کورى سرمکش از راه بین

«Zorun, yâni, kuvvetin yoksa ağlıyarak istimdâdda bulun ki, belki biri gelip seni kurtarır. Mâdem ki körsün, gören bir adama karşı kafa tutma ve onun kılavuzluğundan kaçma».

5938

تو کم از خرس نمى نالى ز درد
خرست رست از درد چون فریاد کرد

«Sen ayıdan bayağısın ki derdli olduğun halde inlemiyor ve yardım istemiyorsun. Ayı feryâd ve istimdâd ettiği için ejderhânın ağzından kurtuldu».

5939

ای خدا این سنک دل را موم کن
ناله اش را تو خوش و مرحوم کن

«Îlâhî; şu taş kesilmiş kalbi sen mum gibi yumuşat ve iniltisini hoş ve şâyân-ı merhamet bir hâle getir ki feryâdına yetişenler bulunsun».

«KÖR BİR DİLENCİNİN, BENDE İKİ TÜRLÜ KÖRLÜK VAR,
BANA MERHAMET EDİNİZ, DEMESİ»

5940

بود کورى کو همى گفت الامان
من دو کورى دارم ای اهل زمان

«Bir kör vardı ki: Ey ehâli, el emân, bende iki türlü körlük var, derdi».

5941

بس دوباره رحتم آریدهان
چون دو کورى دارم و من درمیان

«İki türlü körlüğüm olduğu, ben de aralarında kaldığım için bana iki kat merhamet ediniz».

5942

گفت يك كوريت مى بینم ما
آن دگر کورى چه باشد و اتما

«Biri, biz senin bir körlüğünü görüyoruz, ikinci körlük ne oluyor? Anlat, dedi».

5943

گفت زشت آوازم و ناخوش نوا
زشت آوازی و کورى شد دوتا

«Dilenci dedi ki: Sesim çirkin, terennümüm nahoş. Çirkin seslilik ve körlük bana iki kat belâ olmuştur».

5944

بانگ زشتم مایه غم میشود
مهر خلق از بانگ من کم میشود

«Çirkin sesim gam mâyesi oluyor. Yâni, herkesi sinirlendiriyor. Bu münâsebetle halkın bana karşı merhameti az oluyor».

زشت آواز مېر چا که رود
مایه خشم و غم و کین میشود

«Çirkin sesim nereye kadar gider ve duyulursa hiddet, kasâvet ve kin mâyesi oluyor».

بر دو کوری رحم را دوتا کنید
اینجین تا کنج را کنجا کنید

«İki kat körlük üzerine iki kat merhamet ediniz, benim gibi yeri, yurdu olmayan bir kimsesizi bir yerde barındırınız».

زشتی آواز گم شد زین گله
خلق شد بروی برحمت یکدله

«Onun bu şikâyeti üzerine sesinin çirkinliği kayboldu, yâni, unutuldu. Halk ona acımak hususunda kalben birleşti».

کرد نیکو چون بگفت او راز را
لطف آواز دلش آواز را

«O fakir sırrını söyleyince kalbinin sesindeki letâfet, çirkin sesini, iyileştirdi».

آنکه آواز دلش هم بد بود
آن سه کوری دوری سرمد بود

«Bir adamın kalb sesi, yâni, yalvarması da kötü olursa üç türlü körlük bir araya gelir ve üç körlük, onun için ebeden merhametten uzaklaşmaya sebep olur».

لیک و هابان که بی علت دهند
بوکه دستی بر سر زشتش نهند

«Lâkin sebebsiz ve illetsiz veren kerem sâhibleri, belki onun çirkin başına el koyarlar, yâni, merhamet ederler de ondan o çirkinlikleri giderirler».

چونکه آوازش خوش و مظلوم شد
زو دل سنگین دلان چون موم شد

«Sesi hoş ve mazlumâne olunca, o sestten taş yürekli olanların kalbi de mum gibi yumuşar».

نالۀ کافر چو زشتست و شہیق
زان نمی گردد اجابت را رفیق

«Kâfirin sesi çirkin ve kötü olduğu gibi icabete de refik olmaz, yâni, Allah tarafından kabul edilmez».

اخشوا بر زشت آواز آمدست
کوزخون خلق چون سگ بودمست

«Susun! Hitabı çirkin ses üzerine gelmiştir ki o ses sâhibleri halkın kanından köpek gibi mest olmuşlardı».

Bu beyt ile (Kad efleha) sûresindeki şu âyetlere telmih ediliyor :

رَبَّنَا

أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿٢٠﴾ قَالَ اخْسَوْا فِيهَا وَلَا

تَكْمُلُونَ ﴿٢١﴾

Müşrikler ve münâfıklar cehennemde diyeceklerdir ki: Bir âyet evvelinden (دَلُوا) diye mâzî sığısıyla ifâde buyurulması tahakkuk ve vukuunca, yâni, mutlaka diyeceklerine işârettir. Evet; ehl-i cehennem olan müşrikler ve münâfıklar diyeceklerdir ki: «Ey Rabbimiz, bizi cehennemden çıkar, eğer eski hâlimize avdet edersek, yâni, şirki ve nifâkı bir daha yaparsak o vakit nefsimize zulmetmiş oluruz. Cenâb-ı Hak buyuracaktır ki orada: Susun, dırıldı etmeyin ve bana söz söylemeyin⁷⁷».

Meşhur Haccâc-ı Zâlim, Irak vâlisi iken (Vâsıt) şehrini binâ ettirirken bir de hapishâne yaptırmıştı. Bu mahbes, üstü açık ve geniş bir çukurdu. Orada haklı haksız mahbuslar güneşden ve yağmurdan korunamazlardı. Bir gün o çukurun kenârına gelmiş, içeriden kadın ve erkek mahbusların acıklı hallerini seyretmişti. Mahbuslar, onu görünce: «Bizi buradan çıkar, bir daha bir şey yapmayız, yaparsak kendi kendimize zulmetmiş oluruz.» diye bağıştılar. Haccâc bunu işitince: «Orada dırılanmayın, bana da söz söylemeyin.» diyerek onları susturdu. Herifin bu âyeti okuyup, kendini Azîzün zü'ntikâm yerine koymuş olması dolayısıyla bazıları onu tekfir etmişlerdir.

Haccâc, öyle bir azlemu halkıllâh idi ki küfrüne hükmedilmek için bu âyeti okumasına lüzum yoktu. Çünkü yalnız eli bağlı olarak kestirdiği müslümanların sayısı tam 120 000 idi ki Allah'ı tanıyan hiç bir müslüman bu kadar büyük bir cinâyeti irtikâb edemez.

5954

چونکہ نالہ خرس رحمت کش بود
نالہ تو نبود این ناخوش بود

«Ayının iniltisi merhamet cezbettiği halde, senin tazarruun rahmet celbetmezse, bu hâl hiç de hoş olmaz».

Bunun sebebi nedir biliyor musun?

5955

دانکہ با یوسف تو گرگی کردہ
یا زخون بیگناہی خوردہ

«Bilmiş ol ki bir Yûsufe karşı kurtluk etmiş, yâhud günahsız bir kimsenin haksız yere kanını içmişsindir».

(77) Sûrei Mû'minun : 107-108.

5956

توبہ کن و ز خوردہ استغراغ کن
در جراحت کہنہ شد رو داغ کن

«Tevbe ve istiğfâr et! İstediğin mazlum kanından istiğfar ile onlarla, yâni, zulmettiklerinle helâllaş».

Eğer o zulmün sende açtığı yara eskiyip kapanmaz bir hale geldiyse onun üstüne dağ vur, yâni, onu riyâzet ve mücâhede ateşiyle yak! Dikkat buyuruldu mu? Mevlânâ istiğfâr ile berâber helâlleşmeyi de tavsiye ediyor. Çünkü biri hakkullah, biri hakk-ı ibâddır. Hakk'u-llâh, tevbe ve istiğfâr ile afv edilebilir, fakat hak-ı ibâdın afvi için o hak sâhibiyle helâllaşmak lâzımdır.

«AYI İLE O ABDAL HİKÂYESİNİN TAMAMI»

5957

خرس ہم از اژدها چون وارہب
وان کرم از مرد مردانہ بدید

«Ayı ejderhâdan kurtuldu. O merd adamdan kendini kurtarma keremini görünce».

5958

جون سگ اصحاب کہف آن خرس زار
شد ملازم در پی آن بردبار

«O zavallı ayı, ashâb-ı kehf'in köpeği gibi o mütehammil kimsenin, yâni, kurtaran adamın izini takibe başladı, artık ondan ayrılmadı».

Ashâb-ı Kehf denilen zevât, muvahhid bir takım kimselerdi ki putperestlikten kaçmışlar, bir mağaraya saklanmışlardı. Bir köpek de onlarla berâber mağaraya girdi.

Resûlullah Efendimizden Ashâb-ı Kehf'in sorulması üzerine Kur'an'da kendilerinden bahs olunmuş, fakat kaç kişi olduğu tasrih edilmemiş, mübhem bırakılmıştı. Çünkü soranlar da onların sayısını kat'i olarak bilmiyorlardı. Eger adedleri Kur'an'da kat'i olarak beyân edilseydi inanmayacaklardı. Bilâkis mübhemiyeti tasdik ettiler. Çünkü kendi bildiklerine tevâfuk ediyordu. Bunlar nâmına Tarsus'ta bir mağara ve yanında bir câmi' vardır.

آن مسلمان سر نهاد از خستگی
خرس حارسی گشت از دل‌بستگی

«O müslüman hastalanıp yattı. Ayı da merbûtiyyet ve muhabbetinden bekçilik etti».

آن یکی بگذشت و گفتش حال چیست
ای برادر مرا این خرس کیست

«Biri geçti ve hastanın baş ucundaki ayıyı görünce: Birâder bu hâl nedir? Bu ayı senin neyindir? diye sordu».

قصه وا گفت و حدیث ازدها
گفت برخرص منه دل ابلها

«Hasta, ayıyı ejderhâdan kurtardığını, onun da kendisine bağlanıp kaldığını anlattı. Muhatabı ise dedi ki: Budala adam, ayıya itimâd etme!»

دوستی ابله بتر از دشمنیست
او بهر حیله که دانی راند نیست

«Budalanın dostluğu, düşmanlıktan beterdir. Bilirsin ki onun çâresi defetmektir».

«Ebleh»: Etliye, sütlüye akli ermeyen safdil kimse demektir. Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki: «Cennet ehlinin çoğu safdil olanlar ve şeytanlığa akli ermeyen kimselerdir». Evet, böyle kimseler; saflıklarından bazan öyle harekette bulunurlar ki yaptıkları iş zararı mücib olur.

Hicretin VIII. senesi içinde idi ki Kureyşlilerin Hudeybiye musâlâhasını bozmaları üzerine Mekke fethi için teşebbüsde bulunulmuş ve Mekkeliler haberdar olmasınlar da beyhûde yere kan dökülmesin diye yapılacak hareket gayet gizli tutulmuştu. O sırada Benî Hâşim âzadlılarından (Sâre) isminde bir kadın Mekke'ye gitmek için yola çıktı.

Biraz sonra Hazret-i Peygamber; Ali, Zübeyr ve Mikdâd radiyallâhü anhümü çağırttı. Onlara Mekke yolunu takip ediniz. Rast geleceğiniz kadında bir mektup vardır, alın getirin emrini verdi. Bu zevât-ı kirân Sâre'ye tesâdüf etti. Onda buldukları kapalı bir mektubu alıp getirdiler. Mektup açılınca Hâtıb tarafından yazılmış bir mektup idi ki Resûl-i Ekrem'in, üstlerine geleceğini Kureyşlilere haber veriyordu. Herkes şaşı. Çünkü Hâtıb, muhâcirinden ve ehl-i Bedrdendi. Ondan böyle bir hareket zuhuruna kimse ihtimâl vermezdi. Aleyhisselât Efendimiz, ona bu işi neden yaptığını sordu. Hâtıb, yemin ederek imanına halel gelmediğini, bu mektubu bir sû-i niyetle değil, Mekke'deki âilesini Kureyşlilerin himâye etmesini temin için yazdığını söyledi ve saflığı nazar-ı itibara alınıp Resûlullah tarafından afv buyuruldu.

Hâtıb'ın yaptığı casusluktan başka bir şey değildi. Fakat onun vereceği zararı düşünememiş, Mekke'deki âilesini muhafaza ettirmek gibi saf bir düşünce ile yapmıştı.

گفت والله از حدودی گفت این
ورنه خرسی چه نگری این مهر بین

«Hasta, kendisine nasihat verenin sözü üzerine, bunu hasedinden söylüyorsun. Ayılığa ne bakıyorsun, gösterdiği şu muhabbeti gör, dedi».

گفت مهر ابلهان عشوه دهست
این حدودی من از مهرش بهست

«Nasihat veren dedi ki: Safların muhabbeti aldatıcıdır. Bana hasûd diyorsun. Benim bu hasedim, onun muhabbetinden evlâdır».

هی بیایمن بران این خرس را
خرس را مگزین مهل همجنس را

«Haydi kalk, benimle gel, şu ayıyı defet. Bir ayıyı hemcinsin olan bir insana tercih etme».

5966

گفت رورو کار خود ای حسود
گفت کارم این بد و بخت نبود

«Hasta, ey hasedci, haydi işine git, dedi. Nasihatci de cevap verdi ki: İşim bu, yâni, seni tehlikeden kurtarmaktı, ama talihin yokmuş».

5967

من کم از خرس نباشم ای شریف
ترك او كن تا منت باشم حریف

«Ey şerif ve muhterem kimse, ben bir ayıdan aşağı değilim. Onu bırak da sana arkadaş ben olayım».

5968

بر تو دل میار زدم زانديشه
باچنين خرس مرد در پيشه

«Uğrayacağın tehlikeyi düşündüğüm için yüreğim oynuyor. Böyle bir ayı ile ormana gitme».

5969

این دلم هرگز نلرزید از گزاف
نور حقست این نه دعوی ونه لاف

«Boş yere yüreğim oynamamıştır. Bu keşf, Allah'ın verdiği bir nurdur, boşuna bir dâvâ ve mânâsız bir söz değildir».

5970

مؤمنم ينظر بنور الله شده
هان وهان بگریز ازین آتشکده

«Ben Allah'ın nûriyle bakıp gören bir mü'minim. Sakın, sakın. Bu ateşgede olan ayıdan kaç ki onun ateşi tehlikesine yanmayasın».

Hadis-i Şerifte: «Mü'minin firâsetinden, zekâsından, kavrayışından

sakın. Çünkü o, Allah'ın kendisine verdiği bir nur ile görür ve bakdığını anlar.» buyurulmuştur.

Ateşgede: Mecûsilerin, içinde ateş yakıp karşısında secede ettikleri ibâdethâne. Burada ayı ona teşbih edilmiştir. Çünkü onda da vahşet ve gaflet ateşi vardır.

5971

این همه گفت و بگو شش در زلفت
بد گمانی مرد را سدیست زت

«Nasihatci bunun hepsini söyledi. Fakat berikinin kulağına girmedi. Çünkü sû-i zan, insan için büyük bir sed, azim bir mânidir».

5972

دست او بگرفت دست ازوی کشید
گفت رقم چون نه یار رشید

«Nasihatçi hastanın elini tuttu. Hasta elini çekti. Nasihatci de akıllı bir dost olmadığın için güldüyorum, dedi».

5973

گفت رو بر من تو غمخواره مباش
بوالفضولا معرفت کمتر تراش

«Hasta dedi ki, git, beni düşünme. Münâsebetsiz adam, irfandan, ma'rifetten bahsetme».

5974

باز گفتش من عدو تو نیم
لطف باشد گریایی دریم

«Nasihatçi tekrar ona dedi ki, ben senin düşmanın değilim. Benimle beraber gelersen hakkında lutf olacaktır».

گفت خوابستم مرا بگذارد رو
گفت آخر یار را منقاد شو

«Hasta dedi ki uykum var, beni bırak da işine git. Nasihatci dedi ki: Hayırhâh bir dosta itâat et ki»

تا بحسبی در پناه عاقلی
در جوار دوستی صاحب دلی

«Âkil ve sâhibdil bir dostun civârında ve himâyesinde uyuyasın».

Nasihatcinin bu kadar isrâr etmesi ve hasta adamı ayının arkadaşlığından kurtarmaya çalışması, insanlık ve halaskârlık gayretiyle hasbeten lillâh yapılan bir hareketti. Birinin tehlike karşısında olduğunu görünce onu o tehlikeden kurtarmaya çalışmak insâniyyet icabıdır. Gülistan sâhibi Şeyh Sâdi: «Körün yolunda kuyu olduğunu görüp de ses çıkarmaz ve o tehlikeyi ona haber vermezsem günaha girmiş olurum.» demiştir. Fakat:

در خیال افتاد مرد از جد او
خشمگین شد زودگر دانید رو

«Hasta adam, nasihatcinin isrârından sû-i zanna kapıldı ve hiddet-lenip ondan yüz çevirdi».

کین مگر قصد من آمد خونست
با طمع دارد کدا و تونست

«Kendi kendine dedi ki: Bu, gâliba bana kasd için gelmiş bir kaidir, yâhud benden bir şey almak tama'ında bulunan bir serseridir».

یا کر و بستت با یاران همین
که بر ساند مرا زین همنشین

«Yâhud beni bu ayıdan korkutmak için arkadaşları ile bahse girmiştir».

خود نیامد هیچ از خبث سرش
یک گمان نیک اندر خاطرش

«Kafasının habâsetinden, yâni, sû-i zan sâhibi olduğu için, hatırına hiç bir hüsn-i zan gelmedi».

ظن نیکش جلگی برخس بود
او مگر مر خرس را همجنس بود

«Onun olanca hüsn-i zannı ayıya idi. Gâlibâ ayı ile hemcins bulunuyordu».

عاقل را صدبد و تهمت نهاد
خرس را دانست اهل مهروداد

«Akıllı bir adama yüzlerce kötülük ve töhmet isnâd etti de ayıyı muhabbet ve adâlet sâhibi sandı».

Kureyşlilerin emeviyye cemâatından (Ukbe Bin Ebî Muad) isminde bir müşrik vardı. Bir seferden dönüşünde bir ziyâfet tertib etmiş, bütün eşrâf ile birlikte Resûl-i Ekremi de da'vet etmişti. Aleyhisselât Efendimiz dâvete icâbet etmekle berâber yemek yemedi. Ukbe'nin isrârı üzerine: «İmana gelmeyince yemeğinden yemem» dedi. Ukbe kelime-i şehâdeti irad etti. Hazret-i Peygamber de yemek yedi. Sonra yine müşriklerden Ubey Bin Halef: «Sen de mi Muhammedin dinine girdin?» diye Ukbe'ye sordu. Ukbe: «Hayır, fakat yemekten yemediği için istediği sözü söyledim» cevâbını verdi. Ubey: «Eğer Muhammedin yüzüne tükürmezsen bir daha seninle konuşmam» deyince: «Merak etme yap-

rim» dedi ve bir gün o küstahlığı yapmaya kalkıştı. Fakat tükürüğü kendi suratına isabet ederek düştüğü yeri kavurdu, yakdı ve iz bıraktı. Bedr gazâsından sonra idâm edilinceye kadar o yanık yeri yüzünde kalmıştı. İşte bu herif de hikâyemizdeki abdal gibi Ubey ayısının dostluğuna inanmış ve Aleyhissalât Efendimizin hayırhâhlığında şüpheyi düşmüş, ona sû-i zan beslemiş, nihâyet edesizliğini yapmıştı.

Sûre-i Furkân'daki :

وَيَوْمَ بَعْضُ الظَّالِمِ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي أَخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ۝ يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ لَنَا خَلِيلًا
۝ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِجَاءِ بِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ۝

Yâni : «Kıyâmet gününde o zâlim, ellerini ısıracak, keşke Peygam-berin yoluna gitmiş olaydım diyecek, vâh! Bana, ne olaydı da fülânı, (yâni, Übey bin Halefi) dost itti haz etmeyeydim. Bana zikr-i İlâhî geldikten (yâni, ben kelime-i şehâdeti söyledikten) sonra o herif beni da-lâlete düşürdü diye tecssüf edecektir. Şeytan insanı iğvâ eder de sonra çekilir, onu yalnız bırakır⁷⁸» âyetleri Ukbe hakkında nâzil olmuştur. Oğlu Velid hakkında da yine Kur'ân'da (fâsık) tâbir buyurulmuştur. Nasihat verenlerin sözünü dinlemeyip de tehlikeli kimşelere ehemmiyet verenler hakkında bir misâl olmak üzere Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

5983

گفت موسیٰ با یکی مست خیال
کای بدان نیش از شقاوت وز ضلال

«Hazret-i Mûsâ, bir hayâl sarhoşuna. yâni, Sâmiri'nin yaptığı bu-zağıya Allah diye tapınan bir budalaya dedi ki şekâvet ve dalâlet sev-kiyle kötü düşündüğünden».

(78) Sûrei Furkan : 27-29.

5984

سد کانت بود در پیغمبرم
با چنان برهان و اخلاق کرم

«Benim hüsn-i ahlâkım ve burhan ve mu'cizelerime karşı peygam-ber olduğumda yüzlerce şekkin ve şüphes vardı».

5985

سد هزاران معجزه دیدی زمن
سد خیالت می فرود شک و ظن

«Benden yüzbinlerce mu'cize gördüğün halde, yüzlerce hayâl sendeki şek ve zannı artırıyordu».

5986

از خیال و وسوسه عاجز بدی
طلعن بر پیغمبری ام می زدی

«Hayalden, vesveseden âciz olduğun için benim peygamberliğime ta'n ediyordun».

5987

کرد از دریا بر آوردم عیان
تار هیدیت از شر فرعونیان

«Denizden apâşikâr toz kaldırdım da Fir'avnlarm şerrinden kurtul-dumuz».

Hazret-i Yâ'kûb ve evlâdı, Yûsûf peygamberin da'veti üzerine Ken'an-daki yurdundan Mısır'a gitmişler, orada yerleşmişlerdi. O vakit Mısır'da Hiksoslar, yâni, Arabistandan gelmiş fir'avnlar vardı. Bunlar Benî İsra-il'e hüsn-i muâmele ettiler. Sonra yerli Fir'avnlar hükümete geçtiler. Ya'kub oğullarını esir derekesine düşürdüler. Angaryalarda çalıştırdılar. Hazret-i Mûsâ bunları Fir'avnin müsâadesiyle Mısır'dan çıkardı. Fakat Fir'avn bu kadar bedava ameleyi elinden kaçırdığına pıgman oldu. Or-dusıyla onları takibe çıktı ve Şab denizinin Mısır sâhilinde yetişti. Haz-ret-i Mûsâ asâsını denize vurdu. Deniz çekilip yollar açıldı. Açılan yollar

güneşin aksiyle kurudu ve tozlar peydâ oldu. Fir'avn da ordusuyla o yollara girince deniz kapandı, Fir'avn ve ordusu boğuldu.

Benî İsrâîl karşiki sâhile geçince orada putperest bir kavm gördüler. Ve Yâ Mûsâ, onlarda olduğu gibi bize de ma'budlar, putlar yap, dediler. Hazret-i Mûsâ onları «Siz câhil bir kavimsiniz» diye tekdir etti.

5988

ز آسمان چل ساله کاسه و خوان رسید
وز دعا ام جوی از سنگی دوید

«Kırk sene gökden kâse ve sofraya geldi ve ettiğim düâ üzerine kayadan nehr fışkırdı».

5989

این صد چندین و چندین گرم و سرد
از تو ای سردآن توهم کم نکرد

«Ey soğuk, yâni, kendinde ma'rifet harâreti bulunmayan herif, bunlar ve bu gibi yüzlerce mu'cizeler, sendeki tevehhümü ve şüpheyi izale etmedi».

5990

بانگ زد که ساله ارجادویی
سجده کردی که خدای من تویی

«Ma'denden yapılmış bir buzağı heykeli sihirbazlıkla ses verince ma'budum sensin diye ona secde ettin».

Kuyumcu Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykeli idi ki işi boş ve ağzı ile kuyruğunun altı delik olduğu için rüzgâr oralarından giriş çıkarken ses veriyordu. Benî İsrâîl'in pek çoğu da ona tapmışlardı.

5991

آن تو همها را سیلاب برد
زیر کی بارند را خواب برد

«Senin o tevehhümünü, yâni, buzağı heykelinin ma'bûd olması hakkındaki aldanışını sel suyu götürdü. Soğuk zekâvetini de gaflet uykusu mahvetti».

Tevehhümünü su götürdü denilmesi Hazret-i Mûsâ, o heykeli âteşte yaktırmış ve eritmiş, küllerini de denize döktürmüş olmasındandır.

5992

چون نبودی بر گمان در حق او
چون نهادی سر چنان ای زشت رو

«Nasıl oldu da bir mâden parçası olan o heykel hakkında sâ-i zan beslemedin, bu heykel ma'bûd olur mu, olmaz mı? diye şüpheyi düşmedin? Halbuki hak peygamber olduğumda şek ediyordun. Nasıl oldu da Sâmirî'nin yaptığı o buzağıya karşı secdeye kapandın?»

5993

چون خیالت نآمد از تزویر او
وز فساد سحر احق کبر او

«Nasıl oldu da onun mekr ve tezvirini ve ahmak kandıran büyüünün fesâdını hayâline getirmedi?»

5994

سامری خود که باشد ای سکان
که خدایی بر تراشد در جهان

«Ey köpekler; bir Sâmirî, kim oluyor da dünyada bir ma'bûd yapabilsin?»

5995

چون درین تزویر او یکدل شدی
و ز همه اشکالها عاقل شدی

«Nasıl oldu da Sâmirî'nin bu tezvirinde onunla müttelik oldun? Yâni, onun ma'bûd dediğini kabul ettin ve bütün şeklerden, şüphelerden hâli oldun?»

گاومى شايد خدايى را بلاف
در رسولى ام تو چون كردى خلاف

«Öküz, lâf ile Hudâlâğa lâîyk olur mu? Nasıl oldu da benim Resûl-i bilhakk olduğuma ve size Allah'ın bir tek İlâh olduğunu söylediğime muhalefet ettin?»

پش گاوى سجده كردى از خرى
گشت عقلت صيد سحر سامرى

«Akhn, Sâmirî sihrinin avı oldu da eşekliğinden bir öküzün karşısında secede ettin».

شه بران عقل و گزینش كه تراست
چون توكان جهلرا كشتن سزاست

«Allahın sana verdiği akla ve mahlûkât içinden müntehab olarak seni insan yarattığına yazık! Senin gibi bir cehl ma'denini öldürmek lâîyaktır».

چشم دزدیدى ز نور ذوالجلال
اینت جهل وافر و عین ضلال

«Zü'l-Celâl olan Allah'ın nurundan gözünü kapadın. İşte senin, bitmez tükenmez cehâletin ve sapıklığın tâ kendisi olan gidişin».

Celâl: Azamet ve onun icabı olan gazab mânâsıdır, Cenâb-ı Hakta bu sıfat bulunduğu için Zü'l-Celâl, yâni, celâllıdır. Öyle olmakla beraber Zü'l-İkrâmdır. Yâni, lutuf ve kerem sâhibidir. Hattâ cemâli ve ikrâmı, celâl ve gazabına fâîktir. Nitekim bir Hadis-i Kutsîde: «Merhametimin, gazabımı geçmiştir» buyurulmuştur.

Sûre-i Hier'de bir müjde vardır. Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, bir gün bir kaç kişinin konuşup gülüşüklerini görmüş, onları gülmelerinden dolayı ta'yib eylemişti. O ânda şu Âyetler nâzil oldu:

يٰۤاَيُّهَا اَيُّهَا اَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيْمُ ۝ وَاَنَّ عَذَابِيْ
هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيْمُ ۝

Yâni: «Ey Peygamber-i Ekber; haber ver kullarıma ki ben hakikaten ğafûrum ve rahîmim ve hakikaten benim azâbım elem verici ve acı-tıcı bir azâbdır⁷⁹».

Burada gayet latif bir nûkte vardır. Ğafûr ve Rahim, Zât-ı İlâhinin sıfatları, azâb fi'lidir. Elbette sıfat, fiilden, efdaldır.

گاو زرین بانگ زد آخر چه گفت
کاحقار این چنین ز غبت شکفت

«Altın buzağı heykeli ses verdi de ne söyledi ki ahmaklar ona bu kadar rağbet gösterdi?»

زان عجیتر دیده اید از من بسی
لیك حق را کی پذیرد هراخی

«Mâdenî bir cismin ses vermesinden daha garib mu'cizeleri benden görmüşünüz. Lâkin çör çöp makûlesi herifler, haklı nasıl kabul eyler?»

Ve hak ile batılı nasıl ayırd eder?

Sâmirî ne yapmıştı? İçi boş ve iki tarafı delik bir heykel. Rüzgâr birinden giriyor, öbüründen çıkıyor, çıkarken de ses veriyordu. Bu tabîî bir şeydir. Bunu çocuklar bile söğüt dalından yaptıkları düdüklerle çıkarabilirler. Mûsâ Aleyhisselâmın mu'cizeleri ise herkesin yapabileceği şeyler değildi. Asâsının kocaman bir yılan olup sihirbazların iplerini de, kendilerini de yutması, Nil suyunun kıbtîlere kan olması, Şab denizinde yollar açılması, kayadan sular akması, bildircin kuşlariyle kudret helvası yağması gibi...

(79) Sûrei Hier : 49-50.

باطلارا چه رباید باطلی
باطلارا چه خوش آید عاطلی

«Bâtıl olanları ne cezbeder? Bâtıllık. Atıl ve tenbel olanlara ne hoş gelir? Âtıllık».

زانکه هر جنس رباید جنس خود
گاو سوی شیر ترکی روئند

«Çünkü her cins cinsini çeker. Öküz, erkek arslana doğru gider mi?»

گرک بریوسف کجا عشق آورد
جز مکر از مکر تا اورا خورد

Kurt, mekr ve hiyle ile yemekten başka Yûsüfe bir meyl gösterir mi?»

چون زگرگی وارهد محرم شود
چون سک کهف از بنی آدم شود

«Kurdluktan, canavarlıktan kurtulunca insanlara mahrem olur. As-hâb-ı Kehfin köpeği gibi Âdem oğulları derecesini bulur».

چون ابوبکر از محمد بردبو
گفت هذا ليس وجه كاذب

«Hazret-i Ebû Bekr gibi, ki Muhammed Aleyhisselâti Vesselâmın mânevî râyihasını alınca bu, yalancı bir sîma değildir, dedi».

Ve hiç bir mu'cize istemeden müslüman oldu.

چون نبه بوجهل از اصحاب درد
دید صد شق القمر باور نکرد

«Ebû Cehil ise hakikati bulmak derdine ve arzusuna mübtelâ olmadığı için yüzlerce şakk'ul-kamer gibi mu'cize gördüğü halde nübüvvet-i Muhammediyeyi tasdik etmedi».

دردمندی کش زبام افتاد طشت
زوهان کردیم حق پنهان نکشت

«Leğeni damdan düşen, yâni, esrarı meydana çıkan bir derdliden hakikati gizledin, fazla izâhât vermedin. Zira hak ve hakikat ondan gizli değildir».

(طشت ازبام افتادن) Fâriside bir ta'birdir ki, sırrı meydana çıkmak ve rezil olmaktan kinâyedir.

Bir şeyin tâlibi elbette matlûbunu bilir. Aşk-ı İlâhî tâlibi ve derdlisi olanlar da matlubunu ve dâvâsını bildikleri için, Hazret-i Mevlânâ, fazla izahat vermiyorum diyor.

وانکه او جاهل بد از دردش بعید
چند نمودند و او آنرا ندید

«Câhil olup da, aşk-ı İlâhî derdlisi olmayana ise hakikati ne kadar gösterebilirler?».

Binâenaleyh ona da söylemek fâide vermez.
Hulâsa: her şeyin hakikatini görebilmek için:

آینه دل صاف باید تادرو
واشناسی صورت زشت از نکو

«Gönül aynası saf ve berrak olmalı ki, onun sathında görülecek akislerle çirkin ve güzel sûretleri ayırd edebilesin».

«AYIYA KAPILMIŞ OLANIN NASİHAT KABUL ETMEMEK
HUSUSUNDA MÜBALÂĞA ETMESİ ÜZERİNE
NASİHATCİNİN ONU TERK ETMESİ»

6011

آن مسلمان ترك او كرد و بتفت
ريزلب لاحول گويان باز رفت

«O nasihatçi müslüman, onu bıraktı ve yûreği yandıği için kendi
«undine lâ havle diyerek geri döndü».

6012

گفت چون از جد و بند مدن وز جدال
در دل او بیش میزاید خیال

«Dedi ki benim uğraşmamdan, nasihat vermemden, hattâ mücadele
etmemden onun kalbinde bir çok sû-i zan peydâ oluyor».

6013

بس ره بند و نصیحت بسته شد
امر اعراض عنهم پیوسته شد

«Bundan sonra nasihat yolu kapandı. (اعراض عنهم) emri vâsıl oldu».

Cenâb-ı Hak, müşrik Kureysin nasihat dinlememesi ve hidâyeti ka-
bul etmemesi üzerine Habib-i Necibine :

فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَاَنْتَظِرْ

Yâni : «Onlardan yüz çevir, onlarla uğraşma ve bekle⁸⁰» emrini ver-
di. Mevlârâ da duyuruyor ki :

(80) Sûrei Serde : 10.

6014

چون دوايت میفراید درد بس
قصه برطالب بگو برخوان عبس

«Mâdem ki senin devâ olarak verdiğin nasihat, halkın gaflet ve nef-
ret dardını artırıyor, kıssayı, yâni, nasihatı, hakiki tâlib olanlara söyle ve
onlara (Abesevetevellâ) sûresini oku».

Ashâb-ı Kirâmdan ve Resûlullâhın müezzinlerinden Abdullah bin
Ümm-i Mektûm radiyallâhü anh a'mâ ve fakir bir zât idi. Her vakit
Nebiy-i Ekrem'in huzuruna gelir : «Yâ Resûlallah, Allahın sana bildir-
diklerinden bana öğret.» diye ilim ve irfân talebinde bulunurdu. Bir gün
Kureysin egrâfı Hazret-i Peygamberin nezdinde bulunuyor, Zât-i Risâ-
letpenâhî de onların İslâma gelmeleri için uğraşıyordu. O sırada İbn-i
Ümm-i Mektûm da geldi. Tabii huzurda başkaları bulunduğunu görmü-
yordu. Mûtâdî veçhile ilim temennisinde bulundu. Resûl-i Ekrem, Ab-
dullâhın böyle münâsebetsiz bir zamanda gelmiş olduğu için kaşlarını
çattı ve mübârek yüzünü çevirip cevâb vermedi. O esnâda (Abese Sû-
resi) nâzil oldu ve Habib-i İlâhî tenbih olundu.

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۖ اَنْ جَاءَهُ الْاَعْمَى ۖ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّكَ يَرْزُقُ
اَوْ يَدَّكَ ۚ فَكَّرْ فَتَنْفَعُ الذِّكْرُ ۚ

Yâni : «Resûlullah kaşlarını çattı ve yüzünü çevirdi. A'mâ (yâni,
Abdullâh İbn-i Ümm-i Mektûm) yanıma geldi diye. Çünkü o sırada müş-
riklerin irşâdiyle meşguldü. Ey Peygamber-i Ekber! Sana kim ve ne
bildirdi? Mümkün ki o a'mâ senin nasihatınla günahlardan temizlenir yâ-
hud tezekkür ve tedebbür eder de o tezekkür ve tedebbür ona fâide
verir⁸¹».

6015

چونکه اعمی طالب حق آمدست
بهر فقراو نشاید سینه خست

«Mâdem ki a'mâ Hak tâlibi olarak, hakikati anlamak isteyerek gel-
miştir, o fakirdir diyerek kalbini incitmek yakışmaz».

(81) Sûrei Abese : 1-4.

کاندین فرصت کم اقتدا این مناخ
تو زیارانی و وقت تو فراخ

«Bu oturuş nâdir bir fırsattır. Sen ise yaranımdansın, senin vaktin geniştir».

Kur'ân-ı Kerim'de de beyân buyurulduğu üzere Aleyhisselâtu Ves-selâm Efendimiz, halkın müslüman olmasını ve ümmet-i merhûmenin çoğalmasını pek çok arzu ediyordu. Hattâ meşhur : «Evlenin, çocuk anası ve babası olun. Çünkü ben sizinle yâhud sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı ıftihâr ederim.» Hadisinde bu arzu izhâr buyurulmuştu. Abdullah bin Ümm-i Mektumun geldiği sırada ise huzur-ı nübüvvette Kureyşin eşrafı bulunuyordu. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri onları islâma terğib ve teşvik buyuruyordu. O sırada İbn-i Ümm-i Mektûm ile meşgul olsa diğerleri kalkıp savuşacaklardı. Halbuki Abdullah Hazretleri ashâbdan olduğu için onun Zât-ı Risâletten mesele sorup öğrenmesi için bol bol vakti vardı.

مزدحم میگردیم در وقت تنگ
این نصیحت میکنم فی خشم و جنگ

«Böyle dar bir vakitte gelip beni sıkıştırdın. Bunu sana gazab ve kavga için değil, nasihat olarak söylüyorum».

Nazm-ı Celilde yalnız :

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۝ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى ۝

Yâni : «A'mâ olan Abdullah bin Ümm-i Mektum, meclise geldi diye kaşlarını çatdı ve yüzünü çevirdi⁸²» buyurulduğu halde Resûl-i Ekrem'in niçin o halde bulunduğunu anlatmak üzere bu beytleri irâde ederek hâdiseyi tefsir ve tavzih ediyor. Sonra da lisân-ı İlâhîden :

(82) Sûrei Abese : 1-2.

تو حریصی بر رشاد مهتران
تا بیاموزند عام از سروران

«Avâm-ı nâs, eşrâftan öğrensinler ve onların müslüman olmalarıyla diğerleri de imana gelsinler diye sen onların müslüman olmaları için şidetli arzu gösteriyorsun».

احمد دبدی قومی از ملوک
مستمع گشتند گشتی خوش که بوک

«Ey Ahmed veyâ Muhammed; Kureyşin reislerinden bir cemâatin seni dinlediklerini görünce senin hoşuna gitti».

این رؤیسان یار دین کردند خوش
بر عرب اینها سرند و بر حبش

«Belki bu reisler, dinin yardımcısı olur diye. Bunlar, arab ve habes kavimlerinin reisi dirler».

بگذرد این صیت از بصره و تبوک
زانکه الناس علی دین ملوک

«Nâs, hükümdârlarının dinine tâbi' oldukları için bunlar müslüman olunca dinin itibar ve şöhreti Basra ve Tebük'den ilerilere yayılır».

زین سبب تو از حزیر مهتدی
روی خود بر تافتی تنگ آمدی

«Bundan dolayı sen hidâyet bulmuş a'mânın gelmesinden yüzünü çevirdin ve darıldın».

احدا نزد خدا این يك حزير

بهتر از صد قيصرست و صدوزير

«Ey Ahmed, yâni, ey Muhammed; Allah'ın indinde bu bir a'mâ, yüz Kayserden, yüz vezirden daha iyi, daha kıymetlidir».

يادالناس معادن هين بيار

معدنی باشد فزون از صد هزار

«(الناس معادن) hadisinin meâlîni hatırla. Bir ma'den olur ki diğer ma'denlerin yüz bininden daha kıymetli bulunur».

«İnsanlar, altın, gümüş vesâir ma'denler gibidir» diye bir Hadis-i Şerif vardır. Yâni, ma'denler kıymet itibâriyle nasıl farklı iseler, insanlar da mâneviyyât itibâriyle öyledirler. Meselâ altın mâdeninin zımpara taşı ma'denine nisbetle kıymeti ne kadar yüksektir.

معدن لعل و عتيق مكنس

بهترست از صد هزاران كان مس

«Gizli lâ'l ve hakik mâdenleri, yüz binlerce bakır mâdeninden daha değerlidir».

احدا اینجا ندارد مال سود

سینه باید پر ز عشق و دردودود

«Ey Ahmed; burada, yâni, ind-i İlâhîde mâlik faydası yoktur. Aşk, derd ve aşk ateşinin dumanıyla dolu bir göğüs gerektir».

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۚ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yâni: «Kıyâmet öyle bir gündür ki ne mal fayda eder, ne evlâd

menfaat verir. Ancak kalb-i selim ile, gıl ü gıştan hâli ve kemâl-i imanla dolu bir gönül ile huzûr-ı İlâhiye gelen kazanır⁸³».

Rûhi Bağdâdi, bu âyetin meâlîni şu beytle iktibas etmiştir:

Sanma ey hâce ki senden zer u sim isterler,
Yevme lâ yenfe'uda kalb-i selim isterler.

اعمى روشندل آمد درمبند

بند اوراده که حق اوست بند

«Ey peygamber-i Ekber! Huzuruna kalbi münevver bir a'mâ geldi. Ona kapı kapama ve nasihati ona ver ki nasihat onun hakkıdır ve o nasihat ehlidir».

گر دوسه ابله ترا منکر شدند

تلخ کی گردی چوهستی کان قند

«Eğer iki üç budala seni inkâr edecek olursa nasıl acılaşırsın ki sen şekerin menba'ısın».

گر دوسه ابله ترا تهمت نهد

حق برای تو گواهی میدهد

«İki üç ahmak, seni müttehem tutmak isterse ne zararı var ki Allah senin Hak peygamber olduğuna şehâdet eder».

Mevlânâ bundan sonra lisân-ı Peygamberiden olarak diyor ki:

گفت از اقرار عالم فارغم
آنکه حق باشد گواه اورا چه غم

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki bu âlemin ikrârından fârîğim. Benim Resûlullah olduğumu halkın tasdik edip etmemesiyle kayıdlı değilim. Allah bir kimsenin sıdkına şâhid olunca onun halk tarafından tasdik olunup olunmamasında kendisi için ne gam vardır?»

گر خفاشی را ز خورشیدی خوریت
آن دلیل آمد که ان خورشید نیست

«Eğer bir yarasanın bir güneşten nasibi ve münâsebeti bulunsaydı, o münâsebet, o güneşin güneş olmadığına parlak bir delil olurdu».

Mâlum ya, yarasanın gözleri güneşin ziyâsına tehammül edemez. Bundan dolayı gündüzleri meydana çıkamaz. Eğer yarasa gözünün tehammül edebileceği bir güneş olsaydı, onun güneş olmadığı, çünkü kendisinde güneşin kuvvetli ziyâsı bulunmadığı anlaşılırdı. Ben ki Risâlet güneşiyim. Müşrikler de yarasa gibidir ki neşrettiğim ziyaya gözleri tehammül edemiyor, onların şu adem-i tehammülleri, benim güneş olduğuma, kendilerinin de yarasa bulunduğuna bir delildir. Eğer benim ziyama tehammül edebilselerdi benim güneş olmamaklığım lâzım gelirdi.

نفرت خفاشکان باشد دلیل
که منم خورشید تابان جلیل

«Bir takım yarasacıkların benden nefret etmesi, benim Allah'ın parlak bir güneşi olduğuma delildir».

گر گلابی را جعل راغب شود
آن دلیل نا گلابی می شود

«Eğer pislik böceği bir gül suyuna rağbet gösterirse o rağbet, onun gül suyu olmadığına delâlet eder».

Çünkü pislik böceği necâsete alışmıştır. Güzel kokulardan hoşlanmaz, hattâ gül kokusu onun helâkine sebep olur derler. Bu müşrikler de pislik böceği gibidirler. Pis kokulara alışkındırlar. Benim râyiha-i Nübüvvetimden hoşlanmazlar. Eğer benden hoşlansalardı o halden benim gül ve gül suyu olmadığımı anlaşırdı.

Bir misâl daha :

گر شود قلبی خریدار محک
در محکی اش در آید تقصی و شک

«Eğer kalp bir para, mihenk taşına müşteri olursa, o taşın doğru bir mihenk olduğunda şüphe ederler».

Zira mihenk taşı altının ayarını meydana çıkardığı için kalp paralar onunla ihtilât etmeye cesâret edemezler. Müşrikler de kalp para gibidirler. Benim gibi bir mihenk taşına yaklaşılamazlar, yaklaşılselerdi benim ayarı doğru bildirmeyen bir taş olmam icabederdi.

دزد شب خواهد نه روز این را بدان
شب نیم روزم که تا بم در جهان

«Şunu bil ki hırsız gündüzü değil, karanlıkta çalabilmek için geceyi ister. Ben ise gece değilim, dünyada parlayan ve parlatan bir gündüzüm».

Bundan dolayı gece hırsız gibi olan müşrikler, benimle ihtilât edemezler. Çünkü gece ile gündüz bir araya gelmez.

فارقم ، فاروقم و غلبیر وار
تا که که از من نمی باید گذار

«Ben fârikım, fârûkum; müşriki, muvahhidi, samanı ve dâne-yi kalbur gibi ayırd ederim».

آردرا پیدا کنم من از سپوس
تا تمام کین نقوشست آن نفوس

«Ben unu kepekten ayırır; şunlar nüfûs, yâni, insandır, bunlar insan değil, insan heykelidir derim».

من چو میزان خدایم درجهان
وانمایم هر سبک را از گران

«Ben Dünyâda Allah terâzisiyim, hafif ve ağır olanı gösteririm».

İmâm-ı Kaaşânî (Kaddesallâhü sirrahû) demiştir ki: «Mizan: bir şeyin ne kadar olduğunu anlamak için mürâcaat edilen vâsıtaadır. Ehl-i zâhırın mizânı şer'-i şeriftir. Ehl-i bâtının mizânı nûr-i İcutî ve İlâhî ile müncevver olan akıldır. Havâss-ı ümmetin mizânı tarikat-ı alîyedir, tasavvufur. Havâss-ı ümmetin içinden hâssı'l-hâss olanların mizânı da Allah kelâmıdır, Kur'ân-ı Kerim'dir ki insân-ı kâmil den başkası o kelâm-ı İlâhînin mânâsı ile tahakkuk edemez. O halde insân-ı kâmil, halk arasında bir mizân-ı İlâhidir».

Buradaki insan-ı kâmil den maksad: Asrının en büyük velîsi olan gavs hazretleridir. Onun halk arasında mizân-ı İlâhî olması da verâset ve teberyyet iledir ki asıl o mizân-ı İlâhî, Zât-ı Akdes-i Risâlet penâhidir.

گاورا داند خدا گو ساله
خر خریداری و درخور کاله

«Bir buzağı, sığırı Allah bilir. Eşek küllük müşterisidir ve ona lâ-yıkdır».

Buzağı sütünü erdiği anasını ma'bûd bilir, eşek de insanların yeme-ye tenezzül etmedikleri küllük için bayılır.

من نه کاوم تا که گو سالم خر
من نه خارم کشتی از من چرد

«Ben sığır değilim ki buzağı bana müşteri ve tâbî olsun. Ben diken değilim ki deve benden otlasın ve istifâde etsin».

او کان دارد که بر من جور کرد
بلکه از آینه رفت گرد

«Müşrikler bana cevr ve cefâ ettiklerini sanırlar. Belki onların cevr ve cefâsı ile kalbimin aynası üstündeki tozlar süpürülmüş olur».

«BİR DELİNİN CALİNUS'A YALTAKLANMASI VE • CALİNUS'UN KORKUSU»

Calinus: Yunan feylezoflarından ve hekimlerindendir. Tıbbın mücidlerinden sayılır. Tıp mevzuunda birçok eserler vermiştir. M.S. 131 yılında Bergama'da doğmuş, evvelâ felsefe, sonra tıp tahsilinde bulunmuş, İskenderiye'de birkaç sene oturup teşrih tecrübeleri yapmış, Roma'da imparatorların hekimi olmuş, sonra Bergama'ya avdetle milâdi 200 yılında ölmüştür. Bir çok eserleri vardır. Bazıları Arabcaya da tercüme edilmiştir.

گفت جالینوس با اصحاب خود
مر مرا تا آن فلان دار و ده

«Calinus kendi talebesine dedi ki; filâna söyleyin de bana falan ilacı versin».

بس بدو گفت آن یکی کاه ذوفنون
این دوا خواهند از بهر جنون

«O filân kimse Calinus'a dedi ki: ey mütefennin üstâd, bu ilâcı delilik için kullanırlar».

دور از عقل تو این دیگر مگو
گفت درمن کرد يك دیوانه رو

«O hâl, senin aklından uzak olsun. Bunu bir daha söyleme. Calinus dedi ki: bir deli bana teveccüh etti».

ساعتی در روی من خوش بنگرید
چشمکم زد آسین من کشید

«Bir müddet, yüzüme baktı, bana göz kıptı ve yenimden çekti».

گر نه جنسیت بدی درمن از او
کی رخ آوردی بمن آن زشت رو

«Eğer bende onunla bir cinsiyet olmasaydı, cırkın deli bana nasıl iltifât ederdi?»

گر ندیدی جنس! خودکی آمدی
کی بغیر جنس خودرا برزدی

«Eğer bende cinsiyet görmeseydi nasıl gelir ve cinsinin gayrisiyle nasıl ihtilât etmek isterdi?»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

چون دو کس برهم زندنی هیچ شک
در میانشان هشت قدر مشترک

«İki kişi arasında ihtilât olursa şüphesiz onların arasında bir kader-i müşterek, bir sebep, bir vâsıta vardır».

کی پرد مرغی مگر باجنس خود
صحبث ناجنس گورست و لحد

«Bir kuş, cinsinden gayrı ile nasıl berâber uçar? Çünkü nâ cins ile ülfet, mezar gibidir».

«BİR CİNSTEN OLMAYAN İKİ KUŞUN BİRLİKTE UÇMASI VE DÂNE TOPLAMASININ SEBEBİ»

آن حکیمی گفت دیدم در تنگی
در بیابان زاغرا بالکلکی

«Bir hekim demiştir ki: Çölde hızlı hızlı gidiyorken bir karga ile bir leyleği birlikte gördüm».

در عجب ماندم بحسب حالشان
تا چه قدر مشترک یابم نشان

«Buna şaşım ve aralarında ne gibi bir kader-i müşterek var? diye hallerini tetkik ettim».

چون شدم نزدیک من حیران و دنگ
خود بدیدم هر دو آن بودند لنگ

«Şaşkın bir halde yaklaşıncâ ikisinin de topal olduğunu gördüm».

Anladım ki aralarındaki topallık, onları birleştirmişti. Hazret-i Mevlânâ kıssanın naklinden sonra diyor ki: «Evet, nâ cins olanlar arasında ihtilât ve ülfet olmaz».

خاصه شهبازی که او عرشى بود
بايکى جفدى که او فرش بود

«Husûsiyle arşa mahsus bir doğan ile süflî bir baykuş nasıl birleşebilir».

Buradaki şebbâzdan maksad ârifler ve kâmillerdir. Baykuşlardan murâd ise câhiller ve nâkışlardır.

Çünkü :

آن يکى خورشيد عليين بود
وين ديگر خفاش کز سجين بود

«Şebbâz, illiyyîn güneşidir, baykuş ise siccîndendir».

İlliyyîn : Yedinci kat semânın fevkindeki Sidret'ül-müntehâda, yâhud arşın altında bir makam ki sulehânın defter-i âmâlî orada bulunurmuş.

Siccîn de : Cehennem'in en alt tabakasında bir yer imiş ki fâsıkların, kâfirlerin, ve müşriklerin amel defterleri oraya konulmuş.

آن يکى نورى زهر عيى برى
وان دگر کورى گداى هردرى

«Biri nûrdur ki her türlü ayıbdan beridir. O biri bir kördür ki her kapının dilencişidir».

آن يکى ماهى که بر پروين زند
وين يکى کرمى که در سبرگن زید

«Biri aydır ki Süreyyâ yıldızıyla akseder, o biri bir kurddur ki gübre içinde yaşar».

آن يکى يوسف رخی عيسى نفس
وين يکى کرگى وياخر باجرس

«Biri Yûsûf yüzlü ve İsâ nefesli bir zattır. O biri yırtıcı bir kurd, yâhud boynu çingiraklı bir eşektir».

آن يکى پران شده در لامکان
وين يکى درگاهدان همچون سکان

«Biri lâmekânda uçmakta, o biri köpekler gibi samanlıkta yatmaktadır».

با زبان معنوى گل باجمل
این همى گوید که ای کنده بگل

«Gül lisân-ı hâl ile pislik böceğine der ki ey koltuğu kokmuş».

Yâni; pislikle oynayan murdar.

گرگزرای ز کلشن بيکمان
هست آن نفرت کمال کلستان

«Eğer sen gül bahçesinden kaçırıyorsan o nefretin gülistan için bir kemâldir».

غیرت من بر سرتو دورباش
می زند ای خس ازینجا دورباش

«Benim gayretim, yâni, kabul etmeyişim, ey alçak; buradan uzaklaş diye kafana çomak vurur».

وربایمیزی تو بامن ای دنی
این گمان آید که از کان منی

«Ey denî eğer benimle ihtilât edecek olursan bâzıları, senin, benim aslımdan ve cinsimden olduğunu zannederler».

İşte böyle zannedilmesin diye benim gayretim, seni benim yanımdan uzaklaştırır.

بلبلارا جای می زبید چن
مرجمل را در چن خوشتر وطن

«Bûlbüllerin yerinin çemen olması yakışır. Pislik böceğine de pislik ve sidik içinde barınmak münâsibdir».

حق مرا چون از پلیدی باك داشت
چون سزد بر من پلید را گماشت

«Allah beni pislikden pâk etmiştir. Böyle iken nasıl olur da bir murdarı bana havale eder?»

Benimle ihtilât ettirir.

يك ركم زيشان بد و آنرا برید
در من آن بدرك كجا خواهد رسید

«Benim de bir damarım, o murdarlardan idi, fakat Hak o damarı kesdi. O kötü damarı olanlar bana nasıl ve nerede erişebilirler?»

يك شان آدم آن بود از ازل
که ملائک سر نهندش از محل

«Meleklerin kendisine secde edeceği, Âdem Aleyhisselâmın ezeli bir nişânı idi».

يك نشان دیگر آنکه آن بلیسی
نهدش سرکه منم شاه ورئیس

«Diğer bir nişânı da İblisin: ben şâhım, reisim, O'ndan üstünüm diye kendisine secde etmeyeceği idi».

بس اگر ابلیس هم ساجد شدی
او نبودی آدم او غیری بدی

«O halde İblis, Hz. Âdem'e secde etmiş olsaydı, O Âdem olamazdı, ondan başka bir şey olurdu».

هم سجود هم ملك میزان اوست
هم جحود آن عدو برهان اوست

«Meleklerin secdeleri, Âdemin yüksekliğine mizan, şeytanın onu inkârı da yine Âdemin büyüklüğüne bir bürhândır».

هم گواه اوست اقرار ملك
هم گواه اوست كفر آن سگ

«Meleklerin ikrârı Âdemin ulviyyetine ve halife-i Hak olduğuna, o şeytan köpeğinin inkârı da yine Âdemin öyle olduğuna şâhiddir».

6071

این سخن پایان ندارد باز گرد
تا چه کرد آن حرس با این نیک مرد

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de o ayının adama ne yaptığını anlat».

«AYININ YALTAKLANMASINA ALDANMIŞ OLAN O ZAVALLININ
KISSASININ BÂKİYYESİ»

6072

شخص حقت و خرس میراندش مکس
وز ستیز آمد مکس زوباز بس

«O adam uyudu. Ayı da sineğini koğalıyor, sinek koğuldukça tekrar geliyordu».

6073

چند بارش را نداز روی جوان
آن مکس زوباز می آمددوان

«Ayı o adamın yüzünden bir kaç defa sineği koğdu. Sinek tekrar ve koşa koşa geldi».

6074

خشمکین شد بامکس خرس و برفت
برگرفت از کوه سنگی سخت زفت

«Ayın sineğe kızdı ve gidip dağdan koca bir kaya kaldırdı».

6075

سنگ آورد و مکس را دید باز
بر رخ خفته گرفته جای و ساز

«Taşı getirdi ve sineğin uyuyan adamın yüzüne konmuş olduğunu gördü».

6076

برگرفت آن آسیا سنگ و بزد
برمکس تا آن مکس واپس خزد

«Değirmen taşı kadar olan o kayayı kaldırdı, sinek çekilsin diye onun üstüne vurdu».

6077

سنگ روی خفته را خسخاش کرد
این مثل برجه فاش کرد

«Kaya uyuyanın yüzünü hurdahâş etti ve bu meseli cümleye fâş eyledi».

6078

مهر ابله مهر خرس آمد یقین
کین او مهرست و مهر اوست کین

«Ahmakın muhabbeti ayı muhabbeti gibidir. Onun kinî muhabbet, muhabbeti kindir».

6079

عهد اوست است ویران و ضعیف
گفت او زفت و وفای نحیف

«Ahmakın ahdi, yâni, söz verişî vîrandır, zaifdir. Ahdi kuvvetli, ve-fâsî cılızdır».

Yâni; kuvvetli guvvetli söz verir, fakat verdiği sözü tutmaz.

چونکه بی سوگند قولى بشکند
گر خورد سوگند ازان بدتر کند

«Mâdem ki yeminsiz bir sözü ve ahdi noksan ediyor, yemin edecek olursa daha kötüsünü yapar».

Ettiği ahdi daha fenâ bir sûrette bozar.

زانکه نفس آشفته گردد ازان
که کفی بندش بسوگند گران

«Çünkü nefsi ağır bir yemin ile bağladığın için daha ziyâde hiddet-
lenir».

Nefsin yemin ile takyid edilmesine karşı nefsin hiddetini Mevlânâ
bir misâl ile gösteriyor. Meselâ :

چون اسیری بند برحا کم نهد
حا کم آترا بر درد بیرون جهد

«Bir esir, efendisini bağlayacak olsa, efendi o bağı koparır ve içi-
den çıkar».

بر سرش کوبند ز خشم آن بندرا
می نهد بروی او سوگندرا

«Hiddetinden o bağı, esirin kafasına vurur, bunun gibi hâkim olan
nefis de sahibinin ettiği yemini yüzüne çarpar».

Bizim ettiğimiz tevbelar gibi değil mi? Arasıra yaptığımız işlere
peşiman oluruz, (Estağfirullah) diye tevbe etmeye kalkarız. Fakat o tevbe
içeriden gelmediği halde yalnız dudaklarımızdan döküldüğü için tesirsiz
kahr. Ertesi gün yine aynı işe başlarız. Asıl tevbe edilecek günah işte bu
yoldaki tevbedir.

Gönlümde günâh işlemeğe istek var,
Dildeyse gezer tevbe ile istiğfâr,
Hâlimle, mekâlimden utanırım billâh,
Affeyle benim şu tevbemi yâ Gaffâr!

Vâkıa Hadis-i Şerifte : «Günahtan tevbe eden, hiç günahı olmayan
gibidir.» müjdesi verilmiştir, fakat : «Tevbe, nedâmettir, yâni, yaptığı
işten candan, gönülden pişman olmaktır.» hadisiyle de tevbenin nasıl ol-
ması lâzım geldiği beyan buyurulmuştur.

گر خورد سوگند هم باورمکن
بشکند سوگند مردکثر سخن

«Doğru söylemeyen kimse ettiği yemini de bozar. Binâenaleyh öyle
bir adam yemin etse de inanma».

چونکه بی سوگند گفتش بد دروغ
تو میفت از مکر و سوگندش بدوغ

«Bir kimsenin sözü yeminsiz yalan olunca sen onun mekri ve yemini
ile belâya düşme».

نفس او میرست و عقل او اسیر
صد هزاران مصحفش خود خورده گیر

«Onun nefsi hâkim, aklı nefsinin esiridir. Mushaf üzerine yüz bin-
lerce yemin etmiş farzet».

توز او فو ابالعقودش دست شو
احفظوا ايمانكم با او مگو

«Sen onun (اوفو ابالعقود) undan ümidini kes ve ona (احفظوا ايمانكم) deme».

Kur'ân'da ve Mâide sûresindeki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ

Yâni: «Ey iman etmiş olan müslümanlar; akd ve ahidlerinize vefâ ediniz. Alış verişinizde vesâir muâmelelerinizde verdiğiniz sözü tutunuz, ondan caymayınız⁸⁴». Kezâ :

إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْضَرُوا أَيْمَانَكُمْ

Yâni: «Yemin ettiğinizde, yeminlerinizi muhafaza ediniz, hilâfını iş-lemekle onları bozmayınız⁸⁵» âyetlerine işârettir.

آنکه داند عهد با که میکند
تن کند چون تار و گرد اوتند

«Yemin etmekle, hattâ bazılarının yaptığı (والله على ما نقول وكيل) yâni: "Söylediklerimize ve ettiğimiz mukaveleye Allah vekildir." demekle kiminle muâhede yaptığını bilen kimse vücudunu iplik yapar, o ahdin etrafında döner».

Yâni; sarılan bir iplik sarıldığı yumağı nasıl kuvvetlendirirse, mukâ-velenin hakikatında Allah ile muâhede olduğunu bilen bir adâm, onun kırılmaması için, verdiği sözün muhâfazası için, onun etrafında döner dolaşır.

(84) Sûrei Maide : 1.

(85) Sûrei Maide : 89.

از صحابه خواجه بیمار شد
واندران بیماریش چون تار شد

«Ashâbdan bir zât hastalandı ve o hastalık dolayısıyla iplik gibi za-yıfladı».

مصطفی آمد عیادت سوی او
چون همه لطف و کرم بدخوی او

«Hazret-i Peygamber iyâdet için onun yanına geldi. Çünkü onun tabi-atı lutuf ve keremden ibâret idi».

Kur'ân'da Resûl-i Ekreme hitâben :

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ

Yâni: «Ey Peygamber-i Ekber; sen hakikaten büyük ve güzel bir ahlâk ile yaratılmışsın⁸⁶» buyurulduğu gibi Hadiste de: «Rabbim beni terbiye etti ve terbiyemi mükemmel kıldı» denilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ bir na'tinde der ki: «Allah'ın lutfu, mahlûkâtta ke-mâl nâmına ne varsa hepsini bir yere cemetti ve o mecmûa Mustafa nâ-mını verdi».

Binâenaleyh Resûl-i Ekrem Efendimiz her cihetle mahlûkâtın ek-meli, bundan dolayı peygamberlere varıncaya kadar mükevvenâtın efda-lıdır. (Sallallâhü Aleyhi ve Âlihi Vesellem)

Hasta yoklamak, icâbât-ı insâniyyenin en büyüklerindendir. Çünkü hasta acz-i mutlak içindedir. Gidip ona teselli vermek, ızdırâbını bir de-rece olsun hafifletmek, bir âcize yardım etmek demektir. Hastalık hâli acâibdir. İnsan; âğrılar, sancılar arasında kıvranırken yakın dostları şöyle dursun uzaktan tanıdıklarını dahi hatırlar ve görmesini ister. Allah size tecrübe ettirmesin, ben bu acı tecrübeye bulundum. Prostat ameliyatı

(86) Sûrei Kalem : 89.

dolayısıyla iki ay hastahanedeyattım. Ziyâret günleri olunca acaba kim gelecek? diye gözlerim kapıda idi. Ben böyle olduğum gibi koğuş arkadaşlarımın hepsi de bu hâlde bulunuyordu. Bu gibi sebebler dolayısıyla Resûlullah Efendimiz de hasta ziyâretine gitmişti. Hasta olup da ziyâretine gidilen sahâbînin kim olduğunu Hazret-i Mevlânâ tasrih etmiyor. Belki de Mekke'de hastalanmış ve hayatından ümidini kestiği için vasiyet etmek istemiş olan (Sa'd İbni Ebî Vakkâs) dır. Cenâb-ı Peygamber, Sa'd İbni Vakkâs'ı ziyâret ve teselli ettikten sonra o zamanın meşhur hekimi Haris bin Kelde'yi çağırıp tedâvi etmesini de tavsiye buyurdu. Çünkü bir şeyin husûlû esbâbına teşebbüs, tevekküle mâni' değildir. Tevekkül teşebbüsten sonra olur. Vâkıa bir peygamberin mu'cizesi ve bir velinin kerâmetiyle bir hasta tedâvisiz iyi olabilir. Fakat bu âfiyetin evveleminde mukadder olması şarttır. Eğer mukadder değilse o mu'cize o kerâmet de zuhur etmez.

Hazret-i Peygamberin Mekke'den Medine'ye hicretinden üç gün sonra Medine'ye müteveccihen yola çıkan Cenâb-ı Ali, Medine civârındaki Kubâ köyüne gelmiş ve Aleyhissalât Efendimizin mülâkâtıyla şerebyâb olmuştu. Fakat yayan yürümüş olan Hazreti Ali'nin ayakları taşlardan, dikenlerden yara içinde kalmıştı. Hazret-i Peygamber o hâli görünce müteessir oldu ve mübârek elini o mecrûh ayaklara sürünce yaralar iyileşti.

Evliyâullah'dan meşhur (Ma'rûf Kerhî) hastalanmış, Bağdad halifesi de onu tedâvi için yahudi bir hekim göndermişti. Hekim Ma'rûf'u muâyene etti. Ümitsiz olduğunu anlayınca: «Canın ne istiyor, sana yollayayım» diye sordu. Ma'rûf: «Benim canım senin müslüman olmanı istiyor» dedi. Hekim: «Ben müslüman olursam sen iyi olacak mısın?» deyince de: «Evet, bir şeyim kalmayacak» cevâbını verdi. Hekim şehâdet getirdi. Ma'rûf da yatarken dip diri kalkıp oturdu. Hekim bu hâli görüp tekrar muâyene edince de hiç bir hastalık eseri bulunmadığını anladı. Bu sefer ihlâs ile müslüman oldu.

Bunlar bir mu'cize ve bir kerâmet idi. Fakat böyle olacağı ezelen takdir edilmişti.

Hasta yoklamanın mânevî faydalarını beyân için Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

6091

در عبادت رفتن توفائده ست
فائده آن باز بر تو عائدست

«Hasta yoklamaya gitmende fâide vardır ki o fâide, yine sana âiddir».

6092

فائده اول که آن شخص علیل
بوکه قطعی باشد و شاء جلیل

«Birinci fâide odur ki o hasta adam, olabilir ki zamanın kutbu ve mânevî büyük bir şâhı olur».

Kutub: Bir memleketin mânen idâresine me'mur olan zât-ı âlîdir. Öyle bir zâtın ziyâret ve iyâdetinde bulunduğun için sen de onun düâsını almış ve mânen bir çok feyze ermiş olursun.

6093

ور نباشد قطب، یار ره بود
شه نباشد فارس اسپه بود

«Eğer kutub olmazsa yol arkadaşı, yâni, seyr ü sülûk erbâbından olur; şâh değilse bile süvâri bir asker, yâni, seyr ü sülûkünde ilerlemiş bir zât bulunur».

6094

چون دو چشم دل نداری ای عنود
که نمی دانی تو هیزم را زعود

«Ey inadcı kimse; sende kalb gözü, yâni, basar-ı basîret denilen keşfden eser bulunmadığı için, âdi odunlarla od ağacını ayırd edemiyorsun».

6095

چونکه گنجی هست در عالم صانع
هیچ ویران رامدان خالی ز گنج

«Dünyada hazineler vardır, yâni, evliyâullahdan hâli değildir. Onun için hiç bir virâne'yi hazineden hâli bilme».

Şâir Nef'i, Hazret-i Mevlânânın vafında yazdığı meşhur kasîdenin sonunda:

Her dem olsun rûh-i pâkîne düâ-yı bîhisâb
Evliyâdan tâ ki hâli olmaya dünyâ evi.

Yâni : «Dünyâ evi, Allah'ın sevgili kullarından hâli olmadıkça ve âlemde evliyâullah hazarâtı bulundukça Mevlânâ'nın rûh-i pâkine hesabsız düâ-lar olsun.» beytinde buna işâret etmiştir. Evet dünyâda evliyâullah bulundukça kıyâmet kopmayacaktır. «Dünyada Allah Allah diyen kaldıkça kı-yâmet kopmaz.» Hadis-i Şerifinde bu hâl ifâde buyurulmuştur.

6096

قصده درویش میکن از کزاف
چون نشان یابی بجد میکن طواف

«Derviş kıyâfetli ve fakir sûretli her kimseyi ziyâret eyle. Kendisinde mânevî bir nişân bulursan, onun hizmetinde dön dolaş».

6097

چون ترا آن چشم باطن بین نبود
گنج می پندار اندر هر وجود

«Sende bâtını ve hakikatı gören göz olmadığı için her vücudda mâ-nevî bir hazine var zannında bulun».

6098

بس صله یاران ره لازم شمار
هر که باشد گریاده، گرسوار

«Seyr ü sülûkdeki yol arkadaşlarının ziyâretini lâzım bil. O arkadaş, ister piyâde, ister süvâri olsun».

Yâni; mânevî derecesi ister dûn olsun, ister yüksek bulunsun».

6099

ورعدو باشد هم این احسان نکوست
که باحسان بس عدو کشتست دوست

«Ziyâret ve iyâdetine gittiğin isterse düşmanın olsun; senin bu güzel hareketin yine iyidir».

Çünkü iyilik ile çok düşman, dost olmuştur. Abd-i âciz bunu nefsim-de tecrübe ettim. Bulduğum mekteblerden birinde bir edebiyat hocası

vardı. Bir beyt satır olarak yazılırsa mensûri bir söz zannederdi. Mensûr bir söz musra şeklinde alt alta yazılırsa ona beyt derdi. Bununla berâber son derece azameti vardı. Arkadaşlarına selâm vermeye tenezzül etmez, beni ise hiç sevmeydi. Çünkü talebesi gelir, benden öteberi sorar, doğru-sunu öğrenip ona itirâz ederdi. Bir defa hastalandı. Kalktım iyâdetine gittim. Benim ziyâretime hem memnun, hem mahcûb oldu. Ondan sonra da bana muhabbet göstermeye başladı.

Arabcada bir beytte denilir ki : «İnsanlara iyilikde bulun ki onları kendine köle olacak bir hale getiresin. İyilik çok kimseyi kul, köle de-recesine getirir».

6100

ورنگردد دوست کینش کم شود
زانکه احسان کینه را مرهم شود

«O düşman sana dost olmasa bile kîni azalır. Çünkü iyilik, kin ve garazın ilâcıdır».

6101

بس فواید هست غیر آن ولیک
از ملامت خائفم ای یار نیک

«İyâdetin bundan başka bir çok faydası vardır. Fakat ey iyi dost; usanç vermekten korkduğum için hepsini söylemiyorum».

6102

حاصل این آمد که یار جمع باش
همجو بتنگر از حجر یاری تراش

«Sözün hulâsası : Cemiyet ve cemâat yâri ol, şâyet insandan bir dost bulamazsan heykeltraş gibi kendine taştan bir yâr yont».

6103

زانکه انبوهی و جمع کاروان
ره زنار را بشکند پشت و سان

«Çünkü bir kâfilenin kalabalık ve cemiyetli olması, yol kesen hay-dudların sırtını ve mizrağını kırar».

Ma'lûm yâ müslümanlıkta namaz kılmak, farz-ı ayındır. Yâni herkesin mutlakâ, bizzât ifa edeceği bir ibâdettir. Bu da yalnız başına kılındığı gibi cemâatle de edâ edilir. Cemâatle kılınan bir namaz, münferiden kılınan namazdan yirmi sekiz, yâhud daha fazla derece Allahın makbûlü olur. Çünkü cemâat arasında evliyâullahdan birinin bulunmak ihtimâli vardır. Cenâb-ı Hak onun kıldığı namazı kabul eder, onun yüzü suyu hürmetine diğer cemâatin namazları da makbûl olur. Sonra münferiden namaz kılmakla yalnız farz edâ edilmiş, cemâatla edâsında ise peygamberin sünneti de icrâ edilmiş olur.

«BENİM İYÂDETIME GELMEDİN DİYE HAK TEÂLÂ'NIN
MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA VAHYETMESİ»

6104

آمد از حق سوی موسی این عتیب
کای طلوع ماه دیده از تو جیب

«Hak Teâlâdan Mûsâ Aleyhisselâma şöyle bir itâb geldi ki ey yakasından ay doğduğunu gören Kelim'ullah».

6105

مشرق کردم ز نور ایزدی
من حقم رنجور گشتم نامدی

«Seni nûr-i İlâhî ile bir meşrik yapmışım. Ben ki Hakkım, hastalandım da ıyâdetime gelmedin».

6106

گفت سبحانا تو پاکی از زیان
این چه رمزست این یکش یارب بیان

«Mûsâ dedi ki: Ey sübhân olan Allah; sen zarar ve ziyandan ve hastalık gibi hâllerden münezzehsin. Bu söz nasıl bir rumuzdur? Yârabbi bunu beyân et».

6107

باز فرمودش که در رنجوریم
چون نرسیدی نو از روی کرم

«Cenâb-ı Hak tekrar buyurdu ki hastalığım esnâsında nasıl oldu da kerem edip hatırıma sormadın?»

6108

گفت یارب نیست قصائی ترا
عقل گم شد این سخن یارب کشا

«Mûsâ dedi ki: İlâhî senin için noksanlık olamaz. Aklımı kaybedeceğim. Yâ Rabbî, bu sözü izah eyle».

6109

گفت آری بنده گزین
گشت رنجور او منم نیکوین

«Allah Zülcelâl buyurdu ki: Evet, hâs ve seçilmiş bir kulum hastalandı. O kul benim, iyice bak».

6110

هست معذوری من
هست رنجوری من

«Onun özürlü olması benim özürlü olmam, onun hastalığı benim hastalığımdır».

Cenâb-ı Mevlânâ, bu fıkra ile bir Hadis-i Kutsî'ye işâret ediyor. Ma'lûm yâ Hazret-i Peygamberin lisân-ı İlâhiden beyân buyurduğu kelâmdır.

«Ey Âdem oğlu hastalandım, benim ıyâdetime gelmedin, senden yemek istedim, bana yemek vermedin, senden su istedim, bana su vermedin. İnsan dedi ki: Yâ Rabbî seni nasıl ıyâdet edeyim, sen rabb'ül-âleminsin, hastalık gibi ârizalardan münezzehsin. Allah Teâlâ buyurdu ki: Bilmiyor mu idin ki filân kulum hastalanmıştı, sen gidip onu yoklamadın, bilmiyormuydun ki onu yoklasaydın ve hatırıma sorsaydın, beni onun yanında bulacaktın». Hazret-i Mevlânâ bu kıssayı nakil ve bu Hadis-i Kutsîye işâret ettikten sonra diyor ki:

هر که خواهد همنشین با خدا
گو نشیند در حضور اولیا

«Allah ile bulunmak ve oturmak isteyene söyle ki evliyâullah huzurunda otursun».

Cenâb-ı Hakkın isti'lâ ve istiğnâsiyle berâber insanlara karşı bir kurbiyeti de vardır. Nitekim Cenâb-ı Pîr, Mesnevi'nin diğer bir yerinde der ki: «Rabb'ün-nâs olan Allahın, insanların rûhiyle bir ittisâli, bir yakınlığı vardır. Fakat bu yakınlık nasıldır? Ta'rif edilmez, hiç bir şeyin yakınlığına da kıyâs olunamaz».

Evliyâullâhın kurbiyyeti ise avâm-ı nâsdan farklıdır. Çünkü Allah, onlarda kemâliyle câridir. Onun için onlarla oturmak, Huzûr-ı İlâhîde bulunmak demektir.

از حضور اولیا گر بکسی
تو هلاکی زانکه جزئی، نیکی

«Ey sâlik eğer evliyâullah huzûrundan ayrılırsan helâk olursun. Çünkü sen bir cüz'sün, küll değilsin».

Evliyâullâh kimlerdir? O zât-ı şerifleri bilmiyoruz ki huzurlarında bulunalım diye bir sual vârid olur. Evet, öyledir. Fakat şahsiyetlerini bilmediğimiz o zevâtın hiç olmazsa mevcûdiyyetlerini kabul etmek, Allah'ın bazı sevgili kulları vardır diye ikrâr etmek ve onlardan yardım ve himmet beklemek de bir nevi huzurlarında bulunmak demektir. Olabilir ki bu ikrârımız ve onlara karşı gıyâbî hürmetimiz bizi huzurlarına sevkeder de kendilerinden istifâde ve istifâza eyleriz.

هر کرا دیو از کریمان و ابرد
نی کش یابد سرشرا او خورد

«Şeytan her kimi kerem ve kerâmet sâhibi olan o zevâtın huzurundan ayırırsa, onu kimsesiz ve hâmisiz bulduğu için başını yer».

يك وژه از جمع رفتن يك زمان
مكر ديوست بشنو و نيكو بدان

«Bir ân içinde cemâattan bir karış ayrılmak şeytanın mekri ve hilesidir. Bunu işit ve iyice anla».

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde Hz. Ömer'den rivâyet ediliyor ki:

«Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem aramızda kıyâm buyurdu ve dedi ki: İçinizden hanginiz tâ Cennetin ortasını istiyorsa cemâata devâm etsin. Çünkü şeytan, bir kişi ile berâberdir ve o, iki kişiden uzaktır».

Kezâ Hadiste: «Cemâat rahmettir, ayrılık azabdır.» buyurulmuştur. Burada cemâattan maksad: Namaz cemâatı olduğu gibi milli ve ictimâî topluluk da olabilir.

«BİR BAĞÇIVANIN SÖFİ, FAKİH, ALEVİDEN İBARET ÜÇ KİŞİYİ
BİRBİRİNDEN AYIRIP TENHÂ BIRAKMASI»

باغبانی چون نظر درباغ کرد
دید چون دزدان بباغ خود سه مرد

«Bir bağçıvan bağa bakınca, bağında hırsız gibi üç kişi gördü».

يك فقيه و يك شريف و صوفی
هر یکی شوخی بدی لایوفی

«Bunlar bir fakih, yâni, hoca, bir şerif, yâni, seyyid, bir de söfi, yâni, derviş idiler ki her biri vefâ etmez ve hak tanımaz kimselerdi».

6117

گفت با اینها مرا صد حجتست
لیک جمعند و جماعت رحمتست

«Dedi ki; bunlara karşı benim yüz hüccetim var amma toplu buluyorlar, cemâat ise rahmettir».

6118

بر نیایم یکنه باسه نفر
یس برم شانرا نخست از همدگر

«Yalnız başıma üç kişi ile uğraşamam. Evvelâ onları birbirinden ayırayım».

6119

هر یکی را من بسوی افگم
چونکه شد تنها سبالت برکم

«Her birini bir tarafa atayım, yalnız kalınca hepsinin bıyıklarını yalayım».

6120

حیله کرد و کرد صوفی را براه
تا کند یارانش را با او تباه

«Arkadaşlarının sôfiye karşı muhabbetlerini bozmak için onu yola çıkardı».

6121

گفت صوفی را برو سوی وثاق
یک کلیم آور برای این رفاق

«Sôfiye dedi ki eve git de bu arkadaşlar için bir kilim getir».

6122

رفت صوفی گفت خلوت باد و یار
تو فقیری وین شریف نامدار

«Sôfi gitti. Bağcıvan iki arkadaşına gizlice dedi: Ey fakih; Sen âlim bir zâtsın, bu da meşhur ve ma'rûf bir seyyiddir».

6123

ما بفتوی تو نانی میخوریم
ما بر دانش تو میپریم

«Biz senin fetvân ile ekmek yiyoruz ve senin ilmin kanadiyle uçuyoruz».

6124

وین دگر شهزاده سلطان ماست
سیدست از خاندان مصطفاست

«Bu zât-ı şerif ise sultânımızın şehzâdesidir, hânedân-ı Mustafâdan bir seyyiddir».

6125

کیست آن صوفی شکمخوار و خسیس
کوبود با چو شهباشان جلیس

«O âdi ve obur sôfi kim oluyor ki sizin gibi sultanlarla berâber bulunuyor».

6126

چون بیاید مهرورا پنبه کنید
هفته بر باغ و راغ من زنید

«O gelince hemen pamuk gibi atınız, bir hafta benim bağçem ve tarlamda müsâfir olunuz».

باغ چه بود جان من آن شایست
ای شاهزاده مرا چون چشم راست

«Ey benim sağ gözüm mesâbesinde bulunan fakih ile şerif, bağ nedir, benim cânım sizindir».

وسوسه کرد و مرايشارا فریفت
آه کز باران نمی باید شلیفت

«Onlara vesvese verdi ve aldattı. Halbuki arkadaşlardan ayrılık yakışmaz».

چون بره کردند صوفی را و رفت
خضم شد اندر پیش باچوب زفت

«Sôfiyi yola çıkardılar, yâni, koğdular. O da kalkıp gitti. Onun hasmı bulunan hağçıvan da koca bir sopa ile izinden yürüdü ve yetiştirdi».

کفت ای سگ صوفی! باشد که تیز
اندر آبی باغ ماتو از ستیز

«Dedi ki: hey köpek, sôfilik ve dervişlik bu mudur ki çabucak gelir, mücâdele ve hırsızlık için bizim bağa girersin?»

این جنیت ره نمود و بازید
از کدایش شیخ و پیرت این رسید

«Bunu sana Cüneyd mi, Bâyezid mi gösterdi, hangi şeyhten ve hangi pîrden sana vâsıl oldu?»

کوفت صوفی را چو تنها یافتش
نیم کشتهش کرد و سر بشکافتست

«Yalnız bulduğu için sôfiyi tepeledi. Onu yarı ölmüş bir hâle getirdi ve kafasını yarıdı».

گفت صوفی آن من بگذشت لیک
ای رفیقان یاسی خود دارید نیک

«Sôfi dedi ki benim cezâm geçti. Lâkin hey arkadaşlar kendinizi iyi muhafaza ediniz».

مر مرا اغیار دانشدهان
نیستم اغیارتر زین قلنبان

«Beni yabancı ve ağyâr bilmıştiniz. Haberiniz olsun bu keratadan daha ağyâr değildim».

ایچه میخوردم شمارا خوردنیست
وینچین شربت جزای مردنیست

«Benim yediğim bu dayağı siz de yiyeceksiniz. Böyle bir şerbet her alçak kimsenin cezâsıdır».

این جهان کوهست و کفت و کوی تو
از صدام باز آید سوی او

«Bu dünyâ dağ gibidir, senin sözlerin akis tarikiyle senin tarafına gelir».

Savt: Ses mânâsınadır. Sedâ ise sesin aksı demektir. Binâenaleyh (aks-i sadâ) terkibi yanlıştır. Doğrusu (aks-i savt) tır. Dağlık bir arâzide

yâhud kubbeli bir yerde seslenen kimse sesinin aksini işitir. İyi söylerse aksini iyi, kötü söylerse aksini kötü duyar. Bu cihan da tıpkı böyledir. Her kişi ettiğinin karşılığını elbette bulur.

6137

چون ز صوفی گشت فارغ باغبان
یک بهانه کرد زان پس جنس آن

«Bağcıvan sôfinin işinden fârîğ olduktan sonra, yânî, onu döğmesini müteâkip onun gibi bir bahâne buldu.» Ve :

6138

کای شریف من برو سوی رثاق
که ز بهر چاشت پختن من رقاق

«Ey seyyid; eve doğru git ki öğle yemeği için yufka ekmeği pişirtmiştim».

6139

بردرخانه بگو قایماز
نابیارد آن رقاق و قازرا

«Evin kapısında Kaymaz'a söyle ki o yufkalarla pişmiş kazı getirsin».

Kaymaz: Bağcıvanın karısı, yâhud kızı, veyâhud hizmetçisi olacak.

6140

چون بره کردش بگفت ای تیز بین
تو فقیهی ظاهرست این و یقین

«Şerifi yollayınca hocaya dedi ki: Ey keskin görüşlü sen fakihsin. Bu, zâhirdir ve yakînen bilinir».

6141

او شریفی میکند دعوی سرد
مادر اورا که داند تا که کرد

«Arkadaşın ise şerifim, seyyidim diye soğuk bir iddiada bulunuyor. Anasının ne yapmış olduğunu kim bilir?»

Mevlânâ diyor ki :

6142

برزن و بر فعل زن دل کم نهید
عقل ناقص وانگهانی اعتماد

«Kadına ve onun işine itimâd etmeyin. Nâkıs bir akla karşı itimad doğru değildir».

6143

خوشتن را بر علی و بر بی
بسته است اندر زمانه پس غبی

«Zamânede bir çok budala kendisini Ali ile Nebîye vasleder ve seyyidlik dâvâsında bulunur».

Yakın zamanlara kadar bazı kimseler, şöhret bulmak ve hürmet görmek için (Esseyyid fülân) diye bir mühür kazdırır ve onu kullanırdı. Hele seyyidlik İran'da pek ehemmiyetli olduğu için bazı açık gözlüler başına yeşil bir sarık sararlar, beline yeşil bir kuşak dolar, seyyidim diye ortaya çıkardı. Bizde de İstanbul'un limon iskelesi meydanında genişçe bir iskemleye oturmuş yeşil sarıklı adamlar vardı ki bunlara (yedi emirler) derler, onlara okunmaya giderler ve epeyce bir para verirlerdi.

Mevlânâ Câmî Baharistan'da yazar ki birisi böyle seyyidlerden birine söğmüş, saymış. Seyyid yâhud müteseyyid, yânî, uydurma emir: Her namazda (Allahümme salli alâ seyyidina muhammedin ve âlâ âli muhammed) diye salât okuduğun halde bana nasıl söğüyorsun? diye sormuş, söğen de: «Ben maddî ve mânevî ve asıl seyyid olanlara salât ve selâmımı kayd altına alırım, sen onlardan değilsin!» cevâbını vermiş. Maâmâfih Sâdât-ı Kirâm hakkında hüsn-i zan göstermek de edeb iktizâsıdır. Ve onların Cedd-i Kerîmi olan Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize hürmet icabıdır. Hiç olmazsa sû-i zanda bulunmamalı. Hazret-i Mevlânâ bu hususta diyor ki :

هرکه باشد از زنا وز زانیان
او برد ظن در حق ربانیان

«Her kim zinâdan doğmuş, kendi de zânilerden bulunmuşsa o şahıs, rabbânî ve ilâhî zevâta sû-i zanda bulunur».

Mevlânâ bir misâl daha gösteriyor :

هرکه بر کرد سرش از چرخها
همچو خود کردند و بپند خانها

«Çerh vurmasından başı dönen kimse, kendi gibi evi de dönüyor görür».

آنچه گفت آن باغبان بوالفضول
حال او بد دور ز اولاد رسول

«O münâsebetsiz herzevekil bahçivânın söyledikleri, kendi hâlinden ibârettir. Böyle bir töhmet evlâd-ı Resûlden uzaktır» .

«Âdemden bana gelinceye kadar silsilemde sefâh, yâni, zina vukû bulmamıştır. Ecdâd ve ceddâtım hep nikâh-ı İslâm tarzında olmuştur.» meâlinde bir Hadis-i Şerif vardır. Habib-i Ekrem'in sülâlesini böyle muhâfaza buyuran Cenâb-ı Hakkın, o Resûl-i Zîşânın neslinden gelenleri de öylece hifzedeceği kaviyyen ümid olunur.

گر نبودی او نتیجه مرتدان
کی چنین گفتی برای خاندان

«Eğer o bahçevân mürtedlerin piçi olmasaydı, Resûlullâhın torunları hakkında nasıl bu sözleri söylerdi?»

خواند افسونها شنید آرا فقیه
در پیش رفت آن ستمکار سفیه

«O zâlim ve sefih bağçıvan bir takım mâvâl okuduktan, fakih de onları dinledikten sonra şerifin arkasından eve doğru gitti».

گفت ای خر اندرین باغت که خواند
دزدی از پیغامبرت میراث ماند؟

«Dedi ki : Hey eşek; Bu bağa seni kim dâvet etti? Hırsızlık sana hâşâ peygamberden mi miras kaldı?»

شیررا بچه همی ماند بدو
تو پیغمبر بچه مانی بکو

«Arslanın yavrusu ona benzer, sen ne ile peygambere benziyorsun?»

Bir nüshada :

باشریف آن کرد مهد ملتجی
که کند با آل یسن خارجی

«O alçak bağçıvan eğriliğinden, yâni, doğru yoldan çıkmış olduğu için hâricilerin (آل یاسین) e ettiği ezâ ve cefâyı yaptı».

Hâriciler, Hazret-i Ali'nin (Siffin) muhârebesinde bulunmuş bir takım câhil sofulardı ki Muâviye ordusunun tam bozulma sırasında, Amr Bin'il-Âs'ın tavsiyesiyle mızrak ucuna Mushaf bağlamaları ve «Kitap aramızda hakem olsun» demeleri üzerine Cenâb-ı Mürtezâyâ isyân etmişler, muhârebeyi durdurmazsan seni yakalar, karşı tarafa teslim ederiz demişlerdi. Hazret-i Ali nâcâr muharebeyi durdurdu. İki taraftan seçilen iki hakemin hükmüne göre hareket edilmesi kararlaştırıldı. Sonra yine bu herifler : «Allahdan başkası hüküm veremez» diyerek evvelki fikirlerinden caydılar. Tevbe ve istiğfâr ederek yeniden müslüman oldular.

Hazret-i Ali'ye de gidip: «Biz hakemini kabul etmekle gâvur olmuştuk. Akıamız başımıza geldi, tecdid-i imân ettik. Sen de imânını tâzele de harbe başlat. Allah'dan başka kimse hüküm veremez» dediler.

Şu câhil ve şirret heriflere bakın ki Hazret-i Ali gibi ashâbın en âlimi olan bir zâtın karşısında ictihada kalkıyorlar ve ona gavur oldun demek edebsizliğinde bulunuyorlar. Cenâb-ı Ali bunları dinlemeyince ordudan ayrıldılar, sofuluk sûretinde eşkiyalığa başladılar. Kudemâ-yı ashâbdan Habbâb Bin'il-Eret'in oğluna rast geldiler. Sen Ali taraftarısın diye kendisini, haremîni ve çocuğunu boğazladılar. Hazret-i Ali mütâreke yaptıktan sonra Nehrevân tarafında toplanmış olan bu heriflerin üstüne gitti. Dâvetine icâbet göstermedikleri için onlarla harbetti ve galebe çaldı. Ondan sonra hânedân-ı Aleviyye, hattâ Emeviyye ve Abbâsiyyeye karşı huruc etmiş şâkilere hâricî denilir. (Âل ہاسین) Resûlullah Efendimizin evlâdı, ahfâdı ve taallukâtıdır. Çünkü (یسین) den maksad: Seyyid'ül-mürselin salavâtullâhi Aleyhim Ecmeîn efendimizdir.

6152

تا چه کین دارند دائم دیو و غول
جون یزید و شمر با آل رسول

«Şeytan ve gulyabânî insanlara ve Yezid, Şimr âl-i Resûle ne kadar kindâr iseler o bağçıvan da o şerife öyle kin gösterdi».

Gul: Gûya çöllerde ve tenhalarda insanlara geceleyin görünüp yolunu şaşırtan ve helâkine sebep olan bir mahlûk imiş. Halbuki gulün vücudu olmadığı Hadis-i Şerif ile sâbittir. Bazılarının gördük diye iddia ettikleri vehimlerinden ibâret olsa gerektir.

Yezid: Mâhut Emevî hükümdârlarından Hazret-i Hüseyin yâ kendisine biat ettirilmesi, yâhud şehid edilmesi için emir veren herif.

Şimr': Kerbelâda Hazret-i Hüseyne karşı çıkan fırkanın kumandanlarından. Hazret-i Hüseyin mübârek başını bunun kesdiği meşhur ise de o habaseti icra etmemiş, kesilmesi için teşvikâtta bulunmuştur. Baş kesen Sinan isminde diğer bir habistir.

6153

شد شریف از زخم آن ظالم خراب
با فقیه او گفت من جسم ز آب

«Şerif, bağçıvanın dayacağından harab olunca fakihin hayaline dedi ki ben sudan atlادم, yâni, nöbetimi savdım».

6154

بای دارا کنون که ماندی فرد و کم
چون دهل شو زخم محضور بر شکم

«Ayağımı denk al ve dayan ki şimdi tek ve kimsesiz kaldım. Artık davul gibi karnına tokmak ye».

6155

گر شریف و لایق و همدم نیم
از چنین ظالم ترا من کم نیم

«Şerif değilsem de, sohbetine lâıyk bir arkadaş olamadımsa da senin için bu zâlimden daha değersiz değildim».

6156

مرمرا دادی بدین صاحب غرض
احق کردی ترا بش العوض

«Beni yalnız bırakıp bu garazkâr herife vermekle hamâkat ettin, sana kötür bir mükâfât oldu».

6157

شد از و فارغ بیامد کای فقیه
چه فقیهی ای تونک مر سقیه

«Bağçıvân, şerifi döğdükten sonra geldi ve Ey fakih; sen fakihsin, belki sefihlerin utanacağı bir habissin!»

6158

فتویت اینست ای بریده دست
کاندراى و نگوی امر هست

«Ey eli kesilesi; senin fetvân bu mudur ki bağıma girersin ve mü-sâade eder misin demezsin.»

ایچنین رخصت بخواندی در وسیط
یابدست این مسئله اندر محیط

«Böyle bir ruhsatı ve cevâzı (Vasit) de mi okudun? Yoksa bu mesele (Muhit) de yazılı mı?»

گفت حضرت بن و سنت رسیده
این سرای آنکه از یاران برید

«Fakih dedi ki: Hakım var, vur ki elin ermiştir. O dayak, arkadaşlarından ayrılan için lâıktır».

«HASTA İLE PEYGAMBER ALEYHİSSELÂMIN İYÂDETİ KISSASINA AVDET»

این عیادت از برای این صله است
وین صله از صد محبت حامله است

«Bu yoklayış, bu, sıla içindir. Bu, sıla ise yüz muhabbetten hâsıl olmuştur».

Sıla: Merhamet, şefkat ve yardım mânâsınadır. Sıla-i rahm derler ki hısım ve akrabaya muâvenet demektir. Memleketine itmek mânâsına da gelir ve bir nev'i hatır sorma meâlini ifâde eder. Zâten sıla, muhabbetten ileri gelir. Nitekim Resûlullah Efendimizin, o hasta sehâbiyi ziyâret ve iyâdet buyurması da ümmetine karşı olan muhabbetinin neticesi idi.

در عیادت شد رسول بی ندید
وان صحابی را بحال نزاع دید

«Bir eşi daha olmayan Peygamber, hatır sormaya gitti ve o sahâbiyi hâlet-i nez'de gördü».

Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin veliyy-i hak bir sehâbiyi ziyâreti dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ bizi hüsn-i zan olunan kimselerin ziyâret ve iyâdetine teşvik için diyor ki:

چون شوی دور از حضور اولیا
در حقیقت کشته دور از خدا

«Evliyâullah huzûrundan uzaklaşırsan, onların ziyâretine gidip düâ-larını ve teveccühlerini kazanmazsan hakikatte Allahdan uzaklaşmış olursun».

چون نتیجه هجر همراهان غمت
کی فراق روی شاهان زان کیمت

«Yol arkadaşlarından ayrılmanın neticesi gamdır, insan hüzne düşürür. Mânevî sultan olan velilerin müvâcchesinden ayrılmak ondan az mıdır?»

سایه شاهان طلب هر دم شتاب
تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب

«Her vakit o sultanların sâyesini aramak için koş ki o sâyede güneşten daha parlak bir merd-i münevver olasın».

گر سفررداری بدین نیت برو
ور حضر باشد ازین غافل مشو

«Eğer sefere çıkıyorsan bu niyetle, yâni, ehlullâhı görmek ve sohbe-tiyle feyz almak emeliyle çık, hazaarda, yâni, memleketinde isen de bu talebden gâfil olma».

«BÜYÜK BİR ZÂTIN BÂYEZİD-İ BESTÂMÎ KADDESALLÂHÜ
SİRRAHÜYE: KA'BE BENİM, ETRÂFIMDA TAVAF ET DEMESİ»

Bâyezid-i Bestâmî evliyâullâhın meşhurlarındandır. Üçüncü asr-ı hicride yaşamış ve en kuvvetli rivâyete göre 261, yâhud 264 târihinde vefât etmiştir.

«Kürkünüzden bir parça verseniz de teberrüken üstümde taşısam» diyen birine: «Oğlum; sen adam olmazsan Bâyezidin kürkünü değil, derisini yüzüb de içerisine girsen fayda etmez» demiş olduğu meşhurdur.

6167

سوی مکہ شیخ امت بازید
از برای حج و عمره می‌دوید

«Ümmetin şeyhi Bâyezid-i Bestâmî, hac ve umre ifâsı için Mekke'ye doğru süratle gidiyordu».

Hac: Müddet-i ömründe bir kerre Mekke'ye gidip ihramlı olarak Ka'beyi tavaf eylemek, Safa ile Merve arasında sa'y etmek ve Zilhiccenin dokuzuncu günü Arafatta vakfe yapmaktır.

Umre ise: Küçük bir haktır ki bunda Arafata çıkmak yoktur ve her vakit yapılabilir.

6168

او ہر شہری کہ رفتی از تحت
مر عزیزانرا بکردی باز جست

«O gittiği her şehirde evvelâ oranın azizlerini araştırırdı».

6169

گرد می‌کشتی کہ اندر شہر کیست
کو برادرکان بصیرت متکیست

«Bu şehirde basiret sahibi kim var? diye dönüp dolaşırdı».

6170

گفت حق اندر سفر ہر جا روی
باید اول طالب مہدی شوی

«Cenâb-ı Hak nereye sefer edersen evvelâ bir Hak adamı araman gerekdir buyurmuştur».

Nitekim Allah Zülcelâl Hazretleri Mûsâ Aleyhisselâma, Hızır'ı ziyâret etmesini emreylemiş, Mûsâ'nın, hâdimi ve şâkirdi bulunan Yûşa' Aleyhisselâma:

لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَتْلُعَ بِجَمْعِ الْبَحْرَيْنِ

Yâni: «İki denizin birleştiği yere kadar varmadan yürümekten geri kalmayacağım⁸⁷» dediğini Kehf Sûresinde hikâye buyurmuştur. Bu (جمع البحرين) in neresi olduğu ihtilâflıdır. Tahkiki de burada lâzım değildir. Kezâ Kur'an-ı Kerimde:

فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٧﴾

Yâni: «Bilmiyorsanız, zikr ehli olanı bilenlerden sorunuz⁸⁸» denilmiş ve bilmeyenler bilenlerden sorup öğrenmeğe memur edilmiştir.

6171

قصد گنجی کن این سود و زیان
در تبع آید توانرا فرع دان

«Sefere çıkacağın vakit İlâhî bir hazîne olan insân-ı kâmil talebiyle çık ki, ticaret yolunda kâr ve zarar ona tâbi' olarak husûle gelir. Sen o kâr ve zararı esas değil, fer' olarak bil».

Yâni; ticâret seferine çıksan bile ehlullahdan biriyle görüşme niyetiyle çık.

(87) Sûrei Kehf: 60.

(88) Sûrei Enbiya: 7.

هر که کرد قصد گندم باشدش
گاه خود اندر تبع می آیدش

«Her kim ekin ekerse maksadı buğday almak olur. Saman zâten buğdayla husûle gelir».

که بکاری بر نیابد کندمی
مردمی جو، مردمی جو، مردمی

«Saman ekersen buğday hâsıl olmaz. Öyleyse sen de insan-ı kâmil ve rehber-i fâzıl ara. Adam tâlibi ol».

قصد کعبه کن چو وقت حج بود
چونکه رفتی مکه هم دیده شود

«Hac vakti olunca Ka'beyi ziyâret ve tavaf maksadiyle git. Bu maksadla gidilince Mekke de görülmüş olur».

قصد در معراج دید دوست بود
در تبع عرش و ملائک هم نمود

«Resûlullah Efendimizin Mi'râcdan maksadı, dostu görmek, Hak Sübhânehû ve Teâlâyı rû'yet etmektir. O maksad ve azimete teban Arş-ı İlâhî ve melekler de müşâhede olundu».

خانه نو ساخت روزی نو مرید
پیر آمد خانه او را بدید

«Yeni bir mürid, yeni bir ev yaptırmıştı. Şeyhi geldi, onun evini gördü».

گفت شیخ آن مرید خویش را
امتحان کرد آن نکو اندیش را

«Şeyh, o yeni dervişini dârşâd için dedi ki:»

روزی از بهر چه کردی ای رفیق
گفت تانور اندر آید زین طریق

«Ey refik; bu pencereyi niçin açtırdın? Mürid cevap verdi ki: Oradan içeriye aydınlık gelsin diye.»

گفت آن فرست این باید نیاز
تا ازین ره بشنوی بانگ نماز

«Şeyh dedi ki: oradan aydınlık girmesi fer'dir. Asıl olan bir niyâz, bir ibâdet maksadı olmalıdır. Pencere açmaktan kasdın oradan ezân sesini işitmek bulunmalıdır».

Hazret-i Mevlânâ bu fıkraları naklettikten sonra hacca giden Bâyezid-i Bestâmî kıssasına avdetle diyor ki:

تا باید خضر وقت خود کسی

بایزد اندر سفر جستی بسی

«Hazret-i Bâyezid, zamanının Hızırı olan insan-ı kâmilî bulmak için seferlerinde onu çok çok aradı».

Hazret-i Mûsâ'nın görüştüğü Hızır Aleyhisselâm, Kur'ân'da hikâye edilmiş, hakkında :

وَعَلَّمَانَا مِنْ لَدُنَّا عَلَمًا ۝

Yâni : «Ona nezdimizden ilim verdik⁸⁹» denilmiş, fakat ismi sarâhatle beyân olunmamıştır. Hadis-i Şerifte adının Hızır olduğu bildirilmiştir.

Hızırın hâlâ hayatta olup olmadığı ulemâ arasında ihtilâfıdır. Bazıları Mûsâ'nın Hızırı yaşamış ve ölmüştür demişlerdir. Fakat sözüne itimad edilen evliyâullahdan hemen hepsi Hızıra mülâki olduklarını ve ondan feyz aldıklarını hikâye ederler. Mûsâ zamanındaki ölmüş olması tabiidir. Onu gördük diyen evliyâullâhın yalan söylemeyeceği de bedihidir. O halde hatıra gelen şudur ki Hızırlık velilik mertebelerinden biridir. O makama getirilenler, bulundukları asrın Hızırı olurlar. Yâni, Hızır bir değil, müteaddiddir. Her asrın bir Hızırı bulunur. Hazret-i Mevlânâ'nın yukardaki mısraında da buna işâret olsa gerektir.

6181

دید پیری باقدی همچون هلال

دیدد روی فر گفتار رجال

«Hazret-i Bâyezid, hilâl gibi zayıf boylu bir ihtiyar gördü ki onda ricâlullâhın sözlerindeki nûrâniyyet vardı».

6182

دیدد ناپینا و دل چون آفتاب

همچو بیلی دیدد هندستان بخواب

«Gözleri a'mâ kalbi güneş gibi idi. Rü'yâsında Hindistanı görmüş fil gibi coşkun bir halde bulunuyordu».

(89) Sûrei Kehf : 65.

Fillerin menşei ekseriyyet itibâriyle Hindistandır. Afrika ormanlarında da fil yetişir amma Hind filleri daha ziyâde terbiye kabul eder. Ara sıra coşkunluk göstermelerini, vatan-ı aslisini rüyada görmekten hâsıl olduğunu söylemekle tevîl ediyorlar.

Bâyezidin gördüğü pîr-i kâmil de Hindistanı rü'yâsında gören fil gibi bir çok hakikatleri müşâhede eylemiş olduğundan coşkun ve cezbeli halde idi demek isteniliyor.

6183

چشم بسته حقته پند صد طرب

چون کشاید آن نبیند ای عجب

«Gözü kapalı uyuyan kimse rü'yâda yüz türlü zevk ve neş'e âlemi görür de uyanınca görmezse çok acâib olmaz mı?»

6184

بس عجب در خواب روشن میشود

دل درون خواب روزن میشود

«Rü'yâda çok acâib şeyler görülür. Uykuda iken kalb, bir takım ilhâmât ve müşâhedelere pencere olur».

Nitekim Resûlullah Efendimiz bidâyet hâlinde kendisine altı ay rü'yâ görmek sûretiyle vahy vuku' bulmuştu. Buhârî'de Hazret-i Âişe radiyalâhü anhâ ve an Ebihâ'dan rivâyet ediliyor ki : «Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize vahyin başlangıcı, rü'yây-ı sâdika görmekle olmuştur. Hiç bir rü'yâ görmezdi ki sabah aydınlığı gibi vâzih ve âşikâr görünmesin...» Bu hâl altı ay kadar devâm etmişti. Bir hadiste mübeşşirât, yâni, sâdik rü'yâlar peygamberliğin 46 cüz'ünden bir cüz'üdür buyurulmuştur. Yanlış anlaşılmasın. Sâdik rü'yâ gören 46 da bir peygamber olur demek değildir. 23 yıldan ibâret nübüvvet-i Muhammediyye müddetinin 46 da biri olan bu rü'yâ müddeti olan altı aya işâret edilmiştir.

6185

آنکه بیدارست پند خواب خوش

عارفت و خاک او در دیده کش

«Uyanıkken güzel rü'yâ gören zât, bir ârifdir. Onun basdığı toprağı sürme gibi gözüne çek».

وان درمها پیش من نه ای جواد
دانکه حج کردی و حاصل شد مراد

«Ey cömerd Bâyezid; o iki yüz dirhemi benim önüme bırak. Böyle yapmakla kendini hac etmiş ve murâdı hasıl olmuş bil».

İtimâd et ki bunu yapmakla :

عمره کردی عمر باقی یافتی
صفا کشتی بر صفا بشتافتی

«Umre yapmış ve ömr-ü bâki bulmuş, Safa'da sa'y eyleyerek safvet kesbetmiş olursun».

Umrenin ne demek olduğu yukarıda geçti. Hakkında tafsilât almak dilenirse (Müslümanlıkta İbâdet Târihi) isimli eserime mürâceat buyrulsun.

Safâ : Mekke'de bir tepeciğin adıdır. Onunla (Merve) denilen diğer bir tepeciğin arasında yedi def'a gidip gelmek, hac ve umrenin erkânındandır.

حق آن حق که جانت دیده‌است
که مرا بر بیت خود بگزیده‌است

«Rûhunun müşâhede etmiş olduğu Hak Teâlâya yemin ederim ki Zât-ı Bârî beni Beyt-i Mükërremi üzerine tafdil ve intihâb etmiştir».

کعبه هرچندی که خانه بر اوست
خلقت من زیر خانه سر اوست

«Ka'be, Allahın hâne-i birri, yânî, ziyâreti sevâbı mûcib olan bir beyttir, lâkin benim yaratılışım da Hakkın sır hânesidir».

Mâlum ya rû'yâda muhal denilebilecek şeyler görülür ve bilinmeyen bazı âlemler müşâhede edilir O gibi halleri uyanıkken görebilen kmise ârif-i billâh ve vâsıl-ı ilallâh olanlardandır.

پیش او بنشست می پرسید حال
یافتش درویش و هم صاحب عیال

«Bâyezid hazretleri o zâtın karşısına oturdu, ve halinden sordu. Onun fakir, evlâd ve ıyâl sâhibi olduğunu anladı».

گفت عزم تو کجاست ای بازید
رخت غریبتر کجا خواهی گشید

«O zât dedi ki: Ey Bâyezid; nereye gidiyorsun, gurbet eşyâsını nereye götürüyorsun».

گفت قصد کعبه دارم از بگه
گفت هین با خود چه داری زادره

«Bâyezid: Erkence Ka'beye gitmek niyyetindeyim dedi. O zât, yanında yol azığı ve masrafı olmak üzere: neyin var? diye sordu».

گفت دارم از درم نقره دویست
نک بسته سخت بر کوشه ردیست

«Bâyezid, iki yüz dirhem gümüşüm var. İşte ridâmın köşesinde sıkı sıkı bağlıdır, dedi».

گفت طوفی کن بگردم هفت بار
وین نکوتر از طواف حج شمار

«O zât dedi ki: Etrâfımda yedi defa tavaf et ve onu hac tavafından daha ziyâde iyi bil».

تا بکرد آن خاها دروی نرفت
واندرین خانه بجز آن حی نرفت

«O evi, yâni, Ka'be-yi Muazzamayı İbrâhim ve İsmâli Aleyhimesse-lâma yaptırdığından beri, onun içine gitmedi. Fakat benim bu gönül evi-me ondan başkası girmedir».

Enbiyâ ve evliyâ hazarâtının Ka'beden efdal ve Hakka daha sevgili olduğuna ittifak vardır. Çünkü Ka'be, iki peygamber tarafından yapılmış, enbiyâ ve evliyâ ise bizzat Hak tarafından yaratılmıştır. Elbette mahlûk-i Hak, masnû-ı mahlûktan efdaldır. Mevlânâ'nın buyurduğu gibi Ka'beye (Beytullah) denilmekle berâber orası Hakkın oturduğu bir ev değildir. Allah her yerde mevcut, hâzır ve nâzır olmakla berâber her yer gibi Ka'benin içinde de bizim anladığımız mânâda bir oturuşla oturmaz. Halbuki: «Yerle göklerin beni ihâta etmedi; lâkin mü'min, mütteki, temiz ve günahlardan çekinen kulumun kalbi istiâb eyledi.» hadis-i kutsisi muktezâsınca böyle kulların kalpleri, Allahın nazargâhı ve tecelli-gâhıdır. Derviş Yunus der ki :

Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudûste, Mekke'de, hacda değildir.

Hazret-i Mevlânâ da bir gazelinde buyuruyor ki: «Ey hacca gitmiş olanlar; nereye, nereye gidiyorsunuz, sevgili buradadır, buraya geliniz, buraya geliniz!»

İsmet Neccârînin şu beyti de meşhur ve ârifânedir:

«Hacı Ka'be yolunda koşuyor, bense didâr-ı Hakka tâlibim. Hacı evi arıyor, bense ev sâhibini».

Yine Mevlânâ buyuruyor ki :

6196

کعبه بنیاد خلیل آذرست
دل نظرگاه خلیل اکبرست

«Ka'be, Âzer oğlu İbrâhimin binâsıdır. Gönül ise Celil ve Ekber olan Allahın nazargâhıdır».

Şurası vardır ki Ka'beden efdal olan gönül, bizim gibilerin değil, asrının gavs-ı a'zamı bulunan zât-ı şerifin kalbidir. Nitekim Cenâb-ı Mevlânâ da öyle bir kalb için :

«Öyle bir gönül bir dânedir, bir dânedir» diyor.

Şimdi burada bir mesele zuhur ediyor. Acabâ Bâyezidin o zât-ı şerifin etrâfında tavaf etmesiyle kendisinden hacın farziyeti sâkıt oldu mu? Ehlullah hazarâtına vâki olan ilhâmîlar ile ancak kendileri amel edebilirler. O ilhamlar, diğerleri için sened olamaz. Binâenaleyh o pîr-i kâmil ve mükemmilin teklifi ve Bâyezidin onu kabulü ancak kendileri için medâr-ı istinâddır, başkaları için değildir. Çünkü bizzât Resûl-i Ekrem Sallâllâhü Aleyhi ve Âlihi Vesellem Efendimiz, yalnız Ka'beden değil, ondan üstün olduklarında şüphe bulunmayan bütün peygamberlerden de efdal bulunduğu halde hacın farziyetinden sonra ve hicretin onuncu senesinde hacca gitmiş ve bu babdaki emr-i ilâhiyi ifâ etmiştir. İhtimâl ki Bâyezidin bu seferinde o pîr-i ekmeli ziyâretle dönmesi, ya ikinci hacı olmasından dolayı idi, yâhud bundan sonra gidip Ka'beyi ziyâret etmiştir.

Yine o pîr-i hakbîn lisânından Bâyezide hitâben deniliyor ki :

6197

چون مرا دیدی خدا را دیده
کرد کعبه صدق برگردیده

«Mâdem ki beni gördün, Allah'ı görmüş oldun ve sıdk ve ihlâs Ka'besini tavaf ettin».

«Mü'min mü'minin aynasıdır» diye bir söz vardır. Buradaki ikinci mü'minin esmâü'l-husnâdan olan (Mü'min) ism-i şerifi olduğu da sôfice işâret edilmiştir. Bu mânâca o kelâm «Mü'min olan kul, bir ismi de (Mü'min) olan Allah'ın aynasıdır, Hak o aynada tecelli eder» demek olur.

6198

خدمت من طاعت و حمد خداست
تا بنداری که حق از من جداست

«Bana hizmet, Allah'a tâat ve hamd etmektir. Sakın zan etmeyesin ki Hak benden ayırdır».

Kur'ân'da :

Yâni: «Nerede bulunursanız bulununuz Allah sizinle berâberdir⁹⁰» âyeti vardır. Allah'dan hâli ve onun nazarından gizli bir mahlûk yoktur.

6199

چشم نیکو باز کن درمن نگر
تا بینی نور حق اندر بشر

«Hakkın nurunu insanda görmüş olmak için gözünü aç da bana iyice bak».

6200

بایزید آن نکته هارا هوش داشت
همچو زرین حلقه اش در گوش داشت

«Bâyezîd, bu nükteleri kavradı. O sözleri altın küpe gibi kulağına taktı».

6201

آمد از وی بایزید اندر مزید
منتهی در منتهی آخر رسید

«Bâyezîd, o pîrin huzurundan, ziyâde bir kemâl ile memleketine döndü ki sülûkünde muntelhî iken, intihânın da nihâyetine varmış oldu».

(90) Sûrei Hadid : 4.

«RESÛLULLÂHIN ZİYÂRET VE İYÂDET ETTİĞİ SEHÂBİNİN MÜNASEBETSİZ BİR DÛÂ ETMİŞ OLDUĞUNU HAZRET-İ PEYGAMBERİN ANLAMASI»

6202

چون پیامبر دید آن بیمار را
خوش نوازش کرد یار غار را

«Aleyhisselât Efendimiz o yâr-ı gâr olan hastayı görünce onu taltif buyurdu».

(Yâr-ı gâr) terkibi «mağara arkadaşı» demektir ki, 'Siddik-ı Ekber radiyallâhü anh hazretlerinin lakab-ı mefhariyyetidir. Çünkü Medine'ye hicret edileceği sırada Resûl-i Ekrem Efendimizin maiyyetinde bulunmuş ve üç gün berâber olarak Cebel-i Nûr'daki bir mağarada saklanmışlardı. Bundan dolayı öyle tehlikeli mevkilerde sadâkat gösteren hakiki dostlara (Yâr-ı gâr) denilir.

6203

زنده شد او چون پیامبر را بدید
گویا آن دم مراد را آفرید

«Hasta, peygamberi görünce dirildi. Sanki Allah onu o anda yaratmış gibi oldu».

6204

گفت بیماری مرا این بخت داد
که آمد این سلطان بر من بامداد

«Dedi ki: Hastalık bana bu hüsn-i tâlihi verdi ki Sultân-ı Enbiyâ Hazretleri sabahleyin beni yoklamaya geldi».

6205

تا مرا حجت رسید و عافیت
از قدم این شه بی حاشیت

«Bu maiyyetsiz pâdişâhın vürûdiyle bana sıhhat ve âfiyet erişti».

Sıhbat ve âfiyet arasında mânâca fark vardır. Sıhbat : Sahih ve sağlam olmak, yâni, hasta bulunmamak demektir. Âfiyet ise; maddî ve mânevî insana zararı dokunacak her şeyden âsûde bulunmak mânâsındır. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz : «Yâ Rabbi; Dinde, Dünyâda ve Âhirette senden afv ve âfiyet istirhâm ederim» diye düâ ve ümmetine talim buyurlardı.

Hâsiye : Bir pâdişâhın veyâ devlet adamlarının maiyyeti demektir. Resûl-i Ekrem Efendimiz ise böyle şeylerden müstağnî bulunduğuş ve gi-deceğî bir yere maiyyetsiz gittiğî için böyle ta'bir edilmiştir.

6206

ای خجسته رنج و بیماری و تب
ای مبارک درد و بیداری شب

«Ne mutlu hastalık ve sıtma nöbeti, ne mübarek dert ve gece uya-nıklığı ki».

6207

نک صرا درپیری از لطف و کرم
حق چنین رنجوری داد و سقم

«Allah, bana ihtiyar halimde böyle bir hastalığı lutf ve keremiyle verdi».

6208

درد بستم داد تا من هم ز خواب
برجهم هر نیمشب لابد شتاب

«Bana gece yarısı mecbur olarak kalksın acele diye sırt ağrısı verdi».

6209

تا نخسم جمله شب چون گاومیش
دردها بخشید حق از لطف خویش

«Manda gibi bütün gece uyumasın diye Allah, bana lutuf ve kere-minden derdler ihsan etti».

Derdler de ihsan olur mu? Evet, bir lutuf ve ihsandır. Dikkat edi-lirse anlaşılır ki, sıhbat, gaflet iras eder. Hastalık ise intibah getirir. Bir defa hastaların çoğuş ızdırâbindan uyuyamaz (Aman Allah) diye feryâd ederler. Bu feryâd, bir nev'i zıkr-ı İlâhidir. İhtiyârî olarak Hakkı zik-retmeyenler, böyle ızdırârî olarak Allahın zikrinde bulunurlar, Hakkın rahmetine sığınurlar ve merhamet-i İlâhiyi coştururlar.

6210

زین شکست آن رحم شاهان جوش کرد
دوزخ از تهدید من خاموش کرد

«Benim bu kırık, dökük bir halde bulunuşumdan, yânî, hasta oluşum-dan ve feryâd edişimden o mânevî şahların merhameti galeyân etti ve Cehennemî, beni tehdid etmeden susturdu».

Hazret-i Mevlânâ bu münâsebetle diyor ki :

6211

رنج گنج آمد که رحمتها دردست
مغر تازه شد چو بحر اشد پوست

«Hastalık, içinde merhametler bulunan bir hazinedir. Deri, yânî, kalıb bozulunca beyin, yânî, ruh tazelenir».

6212

ای برادر موضع تاریک و سرد
صبر کردن برغم و سستی و درد

«Birâder; karanlık ve soğuk bir mevkide yatıp hastalık, kuvvetsizlik, gam ve kedere sabretmek».

6213

چشمه حیوان و جام مستی است
کان بلندیا همه درستی است

«Âb-ı hayat menba'idır ve mânen mest olmak kadehidir. Çünkü bü-tün yükseklikler, âli ve mânevî olan dereceler, bütün tevâzu' ve meske-net içindedir».

Meselâ :

آن بهاران مضرست اندر خزان
در بهارست آن خزان مکرر آزان

«O bahar mevsimleri ve çiçekleri hazanda gizlidir. Hazan da bahar içinde saklıdır».

Binâenaleyh hazan gibi olan hastalık ve fakr u zarûret gibi şeylerden çekinme.

همره غم باش و باوحشت بساز
می طلب در عمر خود عمر دراز

«Gam ve kederle yoldaş ol, halvet ve riyâzetle uyuş. Müddet-i ömrünce uzun bir ömür, yâni, ebedî hayat talebinde bulun».

آنچه گوید نفس تو کاینجا بدست
مشوش چون کار او ضد آمدست

«Nefsin sana bu hastalık, bu ihtiyac kötüdür diyecek olursa onu dinleme ki nefsin işi aksinedir».

O dâimâ rahat ister, az şeye kanaat etmez. Şu dört günlük Dünyânın saâdetini Âhiretin ebedî ni'metlerine tercih eder.

تو خلافت کن که از پیغمبران
انجین آمد وصیت در جهان

«Sen nefsinin tavsiyeleri hilâfına hareket et ki, Dünyâda bütün peygamberlerin ümmetlerine olan nasihatı nefsin hevâsına muhâlifdir».

Yapacağın işlerde emin ve sadık kimselere de danış ki :

مشورت در کارها واجب شود
تا بشیانی در آخر کم بود

«Sonunda pişman olmamak, hiç olmazsa az bir zarar ile kurtulmak için görülecek işlerde meşveret vâciptir».

حیلها کردند بسیار انبیا
تا که گردان شد بدین سنگ آسیا

«Peygamberler bir çok çâre bildirdiler de bu değirmen taşı döndü».

Yâni; âlemin ictimâiyâtı yoluna girdi.

نفس میخواهد که تا ویران کند
خلق را کمره و سرگردان کند

«Nefs, bu intizâm-ı ictimâiyi vîran ve halkı sapıtıp sergerdân etmek ister».

Bütün dinlerde dinî ve dünyevî fâideler vardır. O fâideler ve Peygamberlerin yapmış oldukları tavsiyeler sâyesinde, Dünyâ bir parça intizâm kesbetmiştir. Peygamberlerin tavsiyeleri ise ya Allah'a, ya mah-lûkâta mütealliktir. Tevhid, yâni, Allah'ı bir bilmek ve O'na kulluk etmek Allah'a âit tavsiyelerin birincisidir. Nefs ise bunda tereddüd gösterir. Bir Allah, bu kadar kâinâtı idâre edebilir mi? diye ortaya bir şüphe atar. Derken müteaddid ilâhlar ortaya çıkar, onlara tapınanlar da dalâlet içinde yuvarlanır giderler. Kezâ din, kanâatı ve hakperestliği tavsiye eder. Fakat, nefis bu kadar vâridât ile geçinemezsin, ne yaparsan yap, vâridâtını artır, rahat rahat vaktini geçir. Çal, uydur mucâzâtından ictinâb etme der. Seni başkalarının hakkını gasbetmeye ve türlü türlü te'vil ile hırsızlığa, mürtekipliğe teşvik eder, binnetice nizam bozulur.

گفت امت مشورت با که کنیم
انبیا گفتنت با عقل امیم

«Ümmetler: Kimlerle meşveret edelim? diye sordular, peygamberler de imam ve muktedâ olacak akıl sâhibleriyle cevâbını verdiler».

گفت کرکودك درآید یازنی
کو ندارد عقل و رای روشنی

«Ümmet: Eğer müşâvirimiz âkil ve parlak bir re'y sâhibi olmayan çocuk yâhud kadın olursa ne yapalım? dediler».

گفت با او مشورت کن و آنچه گفت
تو خلاف آن کن و در راه افت

«Peygamberler cevap verdiler ki onunla müşâverede bulun, fakat re'yi hilâfı hareket et».

Şöyle bir Hadis vardır: «Kadınlarla meşveret ediniz, lâkin onlara muhâlif harekette bulununuz».

Hanımlarımızın hepsi böyle akılsız değilse de kocası kışın paltosuz gezerken, adamcağızın eline beş on lira geçince ona kendisine manto yaptırmayı istemeyen kaç tanesi çıkabilir? Onu için:

نفس خود را زن شناس، از زن بتر
زانکه زن جز نیست نفست کل شر

«Kendi nefsinin kadın, hattâ ondan beter bil. Çünkü kadın, şerden bir cüzdür, nefsin ise şerrin küllüdür».

مشورت بانفس خود گر میکنی
هرچه گوید کن خلاف آن دنی

«Kendi nefsinle meşveret edersen, o alçağın tavsiye ettiklerinin hilâfını yap».

گر نماز و روزه میفرماید
نفس مکارست مکاری زایدست

«Sana namaz, oruç emretse bile nefis mekkâr ve hıylekâr olduğu için o emrinden sana bir mekr ve hiyle çıkar».

مشورت بانفس خویش اندر فعال
هرچه گوید عکس آن باشد کمال

«İşlerde, nefis ile edilen müşâverede, onun söylediklerinin aksi kemâldir».

بر نیابی باوی واستیز او
روبر یاری بگیر آویز او

«Nefs ile ve onun mücâdelesıyla başa çıkamazsan hakîkî bir dostun yanına git, onun sîret ve ahlâkına sarıl».

عقل قوت گیرد از عقل دگر
نیشکر کامل شود از نیشکر

«Şeker kamışı nasıl birbirinden feyz alırsa akıl da diğer akılların yardımından kuvvet bulur».

من ز نفس خود بدیدم چیزها
کو برد از سحر خود تمیزا

«Ben kendi nefsimden öyle şeyler gördüm ki onların sihr ve te'siri sâhibinin fark ve temyizini izâle edecek derecede idi».

Hazret-i Mevlânâ kibâr-ı evliyâullahdan iken onda da böyle nefsi hiylesi ve mekri bulunur mu? diye teaccüb edilmemelidir. Yûsûf Aley-hisselâm, enbiyâ-yı ızâmdan olduğu hâlde :

وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِلَّا نَفْسًا مَّارَةً بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي
إِنْ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

Yâni : «Ben nefsimi tebriye edemem, kötü arzulardan beridir diyemem. Çünkü nefis, hakikaten kötülükle ve şiddetle emreder. Meğer ki Rabbim, o nefsin sâhibini esirgemiş ola. Zira Rabbim çok yarlıgayıcı ve çok esirgeyicidir⁹¹».

Demek ki enbiyâ ve evliyâda da nefis arzuları bulunuyor. Lâkin Allahın hıfzı onları muhâfaza ediyor.

وعدها بدهد ترا تازه بدست
کو هزاران بار آتھارا شکست

«Nefs, salâha dâir sana tâze taze va'dler verdiği hâlde binlerce defa o va'dleri, o tevbeleri bozar».

عمر اگر صد سال خود مهلت دهد
اوت هر روزی بهانه نونهد

«Ömür, bin sene bile sana mühlet verse nefsin her gün yeni bir bahâne bulur».

(91) Sûrei Yûsuf : 53.

کرم گوید وعدهای سردرا
جاذبی مردی بپند مردرا

«Soğuk va'dleri sana sıcak ve kabul olunacak sûrette söyler ve kandırır. Nefs öyle kuvvetli bir sihirbâzdır ki efsûniyle erkek bir adamı kandırır ve bağlar».

Bunun çâresi nedir?

ای ضیاءالحق حسام‌الدین بیا
که نروید بی تو از شوره گیا

«Ey Hakkın nûru ve ziyâsı olan Hüsâmeddîn Çelebi! Gel ki senin cemâlin olmadan bu çorak yerlerden ot bitmiyor».

Hüsâmüddîn Çelebi, Hazret-i Pirin halifesidir. Cenâb-ı Mevlânâ, ihvân-ı mevleviyyenin teslik ve te'dibini O'na havâle buyurmuştu. Nasıl ki yakın zamanlara kadar Konya meylevîhânesinde çelebi efendiden ayrı bir (tarikatçı dede) vardı ki dedegânın terbiyesiyle meşgul olurdu. Hazret-i Hüdâvendigâr, nefsin hiylelerinden kurtulmak için yegâne çârenin o hiyleleri, ve onun çârelerini bilen mânevî bir tabibin taht-ı tedâvisinde bulunmak olduğunu îmâ ediyor. Ve yine buyuruyor ki :

از فلک آویخته شد پرده
از پی نفرین و دل آزردہ

«Kalbi incinmiş bir zâtın nefreti ve inkisârı dolayısıyla halkın hakikatı görememeleri için gözleri önüne gökden bir perde asılmıştır».

Ki kazâ ve kader icabıdır.

این قضا را هم قضا داند علیج
عقل خلقان در قضا کیجست کیج

«Bu kazanın ilâcını yine kaza ve kader bilir. Bu hususta halkın akılları şaşkındır».

6237

اژدها کشتست آن مار سیاه
آنکه کرمی بود افتاده برام

«Vaktiyle yola düşmüş bir kurt olan o kara yılan, yâni, nefis, şimdi ejderhâ olmuştur».

6238

اژدها و مار اندر دست تو
شد عصای جان موسی مست تو

«Ey Hüsâmeddin Çelebi; ejderhâ da, yılan da senin elindedir. Mûsâ'nın asâ-yı mu'cizesi senin mestin olmuştur».

6239

حکم خذها لا تخف دادست خدا
تا بدست اژدها کردد عصا

(خذها ولا تخف) «Senin elinde ejderhânın asâ olması için Allah sana hükmünü vermiştir».

(Tâhâ) Sûresindeki âyetlere işâret edilmiştir. Cenâb-ı Hak buyurdu ki :

وَمَا نَلَكَ بِمُوسَىٰ
يَا مُوسَىٰ ۖ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّوْا عَلَيْهَا وَاهْبَسْتُ بِهَا عَلَىٰ
غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَىٰ ۖ قَالَ أَفَأَنْتَ يَا مُوسَىٰ ۖ قَالَ أَفَتُخَذُّهَا
فَإِذَا هِيَ حِجَّةٌ تَنَسَّىٰ ۖ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا
الْأُولَىٰ ۖ

Yâni: «Yâ Mûsâ! Sağ elindeki nedir? Mûsâ cevap verdi ki: o benim asâmdır, ona dayanırım ve onunla koyunlarıma ağaçlardan yaprak sil-

kerim ve onunla daha başka hâcetlerimi görürüm. Cenâb-ı Hak: Yâ Mûsâ! O asâyı yere at, buyurdu. Mûsâ da onu attı. Asâ, öteye beriye koşar büyük bir yılan olmuştu. Cenâb-ı Hak: Onu yakala, korkma, onu eski haline döndüreceğiz⁹²» buyurdu.

Cenâb-ı Mevlânâ diyor ki: «Ey vaktin Mûsâsı olan Hüsâmeddin Çelebi! Halkın yılan gibi nefisleri büyüdü ve koskoca bir ejderhâ oldu. Sen ejderhâları yakala ki kerâmetli elinde asâ olsun ve zararsız bir hâle gelsin».

6240

هین ید بیضاتما ای پادشاه
صبح نو بکشاز شبای سیاه

«Ey mânevî sultan; (Yed-i beyzâ) göster de karanlık gecelerden yeni bir sabah aç».

6241

دوزخی افروخت بردی دم فسون
ای دم تو از دم دریا فزون

«Ey nefesi deryâ nefesinden çok ve müessir olan Hüsâmeddin Çelebi; Bir Cehennem parladı. Onun üstüne üfle de söndür».

İnsanın nefsi Cehenneme teşbih edilmiştir. Çünkü ikisi de doymaz ve istemekten geri durmaz. Kıyâmette ehl-i azâb Cehenneme konulduktan sonra Cenâb-ı Hak ona: «Doldun mu?» diye soracak; o da: «Daha fazlası var mı?» diyecektir. İşte nefis de (Daha var mı?) demekte Cehennem gibidir. İsteddiği şeyler ne kadar verilse, her hevâ ve hevesi yerine getirilse başka şeyler istemekten hâli kalmaz. Onun için ey Hüsâmeddin Çelebi, o nefis Cehennemine üfle ki senin nefha-i kerâmetinle onun hevâ ve heves âteşi sönsün.

6242

نفس مکارست بنموده کنی
دوزخست از مکر بنموده تنی

«Nefs hiylekârdır ki sana bir köpekden ibâret görünmüştür. Kezâ o nefis bir Cehennemdir, lâkin sana âdi bir harâret gibi nümâyân olmuştur».

زان نماید مختصر در چشم تو
تا زبون پندیش جبهه چشم تو

«Onu gör de, hakkında gazabın hareket etsin diye o sana muhtasar ve âciz görünmektedir».

Nitekim, Bedr muhârebesinde müşrikler tarafı böyle görünmüştür.

هم چنانکه لشکر انبوه بود
مصرعرا بحشم اندک نمود

«Böylece efrâdı çok bir ordu Hazret-i Peygamberin ve ashâbının gözüne az göründü».

تا برایشان زد پیر بی خطر
ور فزون دیدی ازان کردی حذر

«Öyle az göründükleri için Hazret-i Peygamber onların üstüne hü-cüm emrini verdi. Eğer kalabalık görmüş olsaydı onlardan çekinirdi».

Nefs gâyet zorlu ve azılı olduğu halde onun nazarlara ehemmiyetsiz gibi görünmesi onunla mücâdele etmek ve arzularına muhâlefette bulunmak içindir. Hazret-i Mevlânâ, bu hakikate tarihi bir misâl göstermek için Bedr gazâsındaki o müşrik kuvvetinin müslüman mücâhidlerine karşı az ve zayıf görünmüş olduğunu hikâye eden Enfâl Sûresindeki şu âyetlere işâret ediyor :

أَذِيرُكُمْ اللَّهُ فِي مَنَامِكُمْ قَلِيلًا وَلَوْ
أَرَاكُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ
وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
وَأَذِيرُكُمْ اللَّهُ إِذَا الْفَتْنَةُ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا

Yâni : «Habibim; Allah, o müşrikleri sana az gösterdi. Eğer çok gösterseydi ey ashâb-ı Muhammed korkardınız. Ve harbe girelim mi, girmeyelim mi? diye münâzece ederdiniz. Lâkin Allah, sizi korkmaktan ve münâzeceye kalkışmaktan selâmette bıraktı. Zira Allah kalblerde gizli olan şeyleri bilir. Düşmanla karşılaşınca da onları sizin gözlerinize az gösterdi⁹³».

Harb safı teşkil edilince Abdullah Bin Mes'ûd (R.A.) Hazretleri, yanındaki mücâhide; «Düşman yetmiş kişi var mı?» diye sormuş, muhâtabı da : «Yüz kadar olmalı» cevâbını vermişti. Halbuki müşrik kuvveti 900 ile 1000 arası idi. Kezâ :

وَيَقِلُّكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ

Yâni : «Ey ümmet-i Muhammed; sizi de onların nazarında azalttı⁹⁴».

Hattâ Ebû Cehil : «Düşmanla harb etmeyiniz, birer birer tutup bağlayınız» demişti. İki tarafı böyle birbirine az göstermesi :

لَيَقْضَى اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

Yâni : «Mukadder bir hâdiseyi Allahın kazâ etmesi ve meydana getirmesi içindi. Ma'lûmunuz olsun ki her iş Allaha râcî'dir, O'nun takdiri vechile olur⁹⁵».

آن عنایت بود و اهل آن بدی
احدا ورنه تو بد دل میشدی

«Karşılıklı kuvvetleri böyle yekdiğerine az göstermek, Allahın bir inâyeti olmuştu ki, ey Ahmed ü Muhammed Aleyhesselâm! Sen o inâyetin ehli ve lâıyık idin. Yoksa çok göstermiş olsaydı sen de endişeye düşerdin».

(93) Sûrei Enfâl : 43.

(94) Sûrei Enfâl : 44.

(95) Sûrei Enfâl : 44.

6247

کم نمود اورا و احباب و را
آن جهاد و ظاهر و باطن خدا

«Allah, peygamberine ve O'nun ashâbına zâhirî ve bâtinî mücâhe-
deyi az ve za'if gösterdi ki»;

6248

تا میسر کرد یسری براو
تا ز عسری او بگر دانیدرو

«Allah, peygamberine kolaylığı müyesser eylesin ve Hazret-i Pey-
gamber zorluktan yüz çevirmesin».

Cihâd: Uğraşmak demektir. Bundan dolayı düşmanla harb etmeye
cihâd denilmiştir. Cihâd (asğar) ve (ekber), yâni, küçük ve büyük diye
ikiye ayrılmıştır.

Cihâd-ı asğar; düşmanla, cihâd-ı ekber; nefisle uğraşmaktır. Resûlul-
lah Sallâllahu Aleyhi Vesellem Efendimiz; bir gazâdan avdet ederken:
«Cihâd-ı asğardan cihâd-ı ekbere dönüyoruz» buyururdu. Çünkü nefisle
uğraşmak, en çetin bir düşmanla çarpışmaktan zordur. Çünkü düşmanla
çarpışmak hayatın birkaç gününe münhasırdır. Nefisle mücâhede ise
bütün bir ömür müddetince devam eder.

6249

کم نمودن مزوراپروز بود
که حقش یار و طریق آموز بود

«Düşmanı Peygambere ve ashâbına az gösteriş Resûlullah için zafer
oldu ki Hak, O'nun yardımcısı ve yol göstericisi idi».

Cenâb-ı Hak, bir kimsenin muîn ve yardımcısı olursa onun gerek
zâhirî, gerek bâtinî cihadda muzaffer olacağında şüphe yoktur.

6250

آنکه حق بشتن نباشد از ظفر
وای اگر گریهش نماید شیر

«Bir kimsenin de Hak zahiri, arkası, yardımcısı olmazsa; bir kedi, ona
erkek arslan gibi görünürse» veya.

6251

وای اگر صدرا یکی پند ز دور
تا بجایش اندر آید از غرور

«Yüz kişiyi uzaktan bir kişi gibi görüp kibir ve azametle onlarla uğ-
raşmaya kalkarsa vay hâline!»

6252

زان نماید ذوافقاری حربه
زان نماید شیر چون کربه

«Zü'l-fikâr ondan dolayı bir ufak süngü gibi, erkek arslan da kedi
gibi görünür ki».

6253

تا دلبر اندر فتد احق بجنگ
واندر آرد شان بدین حیل بجنگ

«Ahmak ve korkak bir kimse cesâretlenip cenge kalkışsın, Allah da
onu bu mekr ve hile ile yakalasın».

Nasıl ki Yunanlılar, harb-i umûmideki mağlûbiyetimiz üzerine yaralı
bir arslana dönmüş olan Türk kahramanlarının yurduna saldırmış ve
kolayca emelime nâil olurum vehmine düşmüştü. Çünkü Türkün elindeki
merdlik zülfikârını âdi bir süngü, Türkü de, dediğim gibi, yaralı bir
arslan iken kedi gibi görmüştü. Fakat neticesinde o yaralı arslanın zül-
fikâriyle mağlûb olarak denize dökülmüştü.

Zülfikâr: Hazret-i Alinin meşhûr kılıncıdır. Kureyş müşriklerinden
Haccâcın malı iken sâhibinin Bedr gazâsında maktûl olması üzerine gani-
met taksiminde Hazret-i Peygamberin hissesine düşmüş ve taraf-ı Risâ-
letten Cenâb-ı Allî'ye ihsân buyurulmuştu. Ağzı, iyi kessin diye girintili

çıkıntılı yapılmış olduğundan, bel kemiğindeki çıkıntılara teşbih edilerek zülfikâr diye şöhret bulmuştu. Yoksa bazı resimlerde görüldüğü gibi ucu çatal değildi. Kaamûs tercemesinde tafsîlâtı vardır. O çatallık ne münâsebetle uydurulmuş bilmiyorum.

6254

تا بیای خویش باشد آمده
آن فلیوان جانب آتشکده

«Çoğun az, azın çok gösterilmesinin bir sebebi de bir takım faydasız hattâ muzır mahlûkâtın âteşgedeye, yâni, helâk mahallerine kendi ayaklarıyla gelmeleri içindir».

Nasıl ki Yunanlılar, Anadolu'ya saldırmışlar ve orada müzmahil olmuşlardı.

6255

گاه برکی می نماید تا تو زود
بف کنی کارا برانی از وجود

«Cenâb-ı Hak bazan Sâ mân'ı sana bir yaprak kadar hafif ve zaif gösterir ki ona pöf der âdetâ varlıktan sürersin».

6256

هین آن که کوهها برکنده است
زوجهان کریان و او درخنده است

«Aklını başına al ki o Sâ mân dağları yerinden koparmış, ondan cihan ağırlarken o gülümsemekte bulunmuştur».

6257

می نماید تا بکعب این آب بجو
صدجو عوج بن عنق شد غرق او

«Bu, sûretâ Sâ mân gibi hafif olan enbiyâ ve evliyâ bir dereye benzer ki suyu topuklara kadar çıkacak zannolunur, fakat hakikatte (uc-ibni-unuk) gibileri onda boğulur».

Peygamberlerin ve evliyânın zâhiri şekillerine bakanlar onları zayıf ve hafif, kimsesiz ve kuvvetsiz görürler. Lâkin onların zahiri ve yardımcı Allah olduğu için kendileriyle mücâdeleye girişenler elbette mağlub olurlar. Cenâb-ı Hak :

وَإِنْ جُنَدُ تَاهَمُ الْفَالِبُونَ *

Yâni : «Muhakkak bizim askerlerimiz (mü'minler), mutlak onlar galib geleceklerdir⁹⁶», buyuruyor. İşte cünd-ü ilâhî bu gibi zevât-ı aliye-dir ki elbette düşmanlarına karşı gâlib ve muzaffer olurlar. Bahsi geçen (Uc ibni unuk) Hz. Mûsâ'nın harb ettiği Amâlika tâifesindendir. Kelî-mullah hazretleri asâyı onun başına vurmuş ve öldürmüştür.

Uc'e dâir bir takım rivâyetler de vardır. Gûya anası babası gâyet kısa boylu insanlarmış. Cenâb-ı Hak kemâl-i kudretini göstermek için öyle cüce denecek ana-babadan böyle uzun boylu ve iri yarı bir insan halketmiş.

İşte enbiyâ ve evliyâ, suyu topuklara kadar çıkan bir derecik gibi görüldüğü halde onlara adâvet besleyen (Uc ibni unuk) gibi herifler, onların bedduâsiyle helâk olur. Nitekim Hazret-i Mûsâ (Uc ibni unuk)u öldürmüştür.

6258

می نماید موج خونس تل مشک
می نماید قعر دریا خاک خشک

«Onların kanı dalgası, misk yığını gibi, mâneviyatlarının dibi kuru toprak gibi görünür».

Meselâ :

6259

خشک دید آن بحر را فرعون کور
تا درویراند از سرمردی و زور

«Kalben kör olan fir'avn Şab denizini kuru gördü de yiğitlik ve zor-balık fikriyle oraya at sürdü».

(96) Sûret Saffat : 173.

Fir'avn, Benî İsrâîlin sahraya çıkmasına izin vermiş, onlar da Mûsâ Aleyhisselâm maiyyetinde bir çok kalabalıklar olarak Mısır'dan çıkmış ve Şab denizi kenârına gelmişti. Sonra Fir'avn, bunların çıkmasına müsaade edişine pişman olmuş, geri döndürmek üzere ordusuyla tâkibe çıkmıştı. Müsevîler, Şab denizi kenârında iken fir'avn ordusunun tozu göründü. Emr-i İlâhî ile Hazret-i Mûsâ asâsını denize vurdu. Ya'kûb Aleyhisselâmın on iki evlâdının torunları sayısınca denizde on iki yol açıldı. O yollar, hemen kuruyup tozlar kalkmaya başladı. Hz. Mûsâ ve maiyyeti o yollardan geçtiler. Filistin arâzisine ayak bastılar. Arkadan gelen fir'avn ve ordusu da denizde açılan yollara girince sular hücum ederek onları boğdu.

6260

چون در آید در تنگ دریا بود
دیده فرعون کی بینا بود

«Fir'avn o yollara girince deniz eski hâlini aldı. Halbuki fir'avnın gözü bu hakikati evvelce nasıl görürdü?»

Mûsâ Aleyhisselâm, hakikatte bir bahr-i muhît idi. Fir'avn ise basar-ı basîret sâhibi olmadığından bu seferki görüş gibi onu kurumuş bir toprak sanmış, nihâyet o bahr-i muhîtin dibinde boğulmuştu.

6261

دیده بینا از لقای حق بود
حق کجا همراه هر احمق بود

«Göz, Allahın nûr-i cemâliyle görür. Hak Sübhânehû ise her ahmakla nasıl sırdaş olur?»

6262

قند بیند کو بود زهر قتل
راه بیند خود بود آن بانگ غول

«Öyle bir ahmak, şeker görür, fakat o gördüğü öldürücü bir zehirdir. Yine o ahmak yol sanır, lâkin işittiği gulyebânî sesidir».

Gulyebâninin vehimden ibâret olduğu evvelce söylenmişti.

6263

ای فلک ؛ در فتنه آخر زمان
تیز میگردد بدم آخر امان

«Ey felek; âhir zaman fitnesi koparmak için pek hızlı dönüyorsun, azıcık aman ver».

Şâirler, ekseriyâ felekden şikâyet ederler. Çünkü müneccimlere göre arzda ve insanlar üzerinde müessir olan, onlara gâh saâdet, gâh şekâvet irâs eden yıldızlardır; yıldızlar ise fezâda, yânî, felekde devr etmektedir. Halbuki hakikatte takdir eden ve müessir olan ancak Allah'tır. Eğer yıldızların arz üzerinde bir te'siri varsa takdir-i İlâhînin zuhuruna vâsita olmaktan ibârettir.

Hazret-i Mevlânâ, bu ve gelecek birkaç beyti, feleğin te'sirine itikât edenler lisânından tehekküm tarikiyle söylüyor.

6264

خنجر تیزی تواند قصد ما
نیش زهر آلوده در قصد ما

«Ey felek; sen bize kasd için keskin bir hançersin, bizden kan almak için zehirli bir neştersistin».

6265

ای فلک از رحم حق آموز رحم
بر دل موران من چون مار ز رحم

«Ey felek; Allahın rahmetinden merhamet öğren de bizim gibi kârinelerin kalbine yılan misilli yara açma».

6266

حق آنکه جرخته چرخ ترا
کر دگردان بر فراز ابن سرا

«Ey felek; senin çarkını şu arz üzerinde döndüren Allah hakkı için olsun».

که دیگر گون گردی و رحمت کنی
پیش از آنکه بیخ ملوا بر کنی

«Dönüşünü değiştir ve kökümüzü kazımadan evvel bize acı!»

حق آنکه دایگی کردی نخست
تا نهال مازآب و خاک رست

«Evvelce dadılık ettin de bizim varlık fidanımız sudan ve topraktan yetişti. İşte o dadılık hakkı için».

Felek dadılığı, buluttan yağmurlar yağması ve nehirler akmasıyla arzum iskâna kaabil bir hâle gelmesidir.

حق آن شه که ترا صاف آفرید
کرد چندان مشعله در تو بدید

«Seni sâf ve temiz yaratmış ve fezâyı meş'alelerle donatmış olan Şâh-ı A'zam, yâni, Hudâvend-i âlem hürmetine bize acı».

آنجنان معمور و باقی داشت
تا که دهری از ازل پنداشت

«Allah seni öyle ma'mûr ve zevâl bulmayacakmış gibi gösterdi. Dehri mezhebinde bulunanlar, varlığını ezeli sandılar ve (hâdis), yâni, sonradan olma bulunduğuna inanmadılar».

Dehriler, şu kâinâtın ezeli ve ebedî olduğuna, yâni, böyle gelip böyle devâm edeceğine inanmış budalalardır. Sâni-i kâinâtı tanımazlar ve «Bizi, ancak zaman öldürür» derler. İnsanın da ot gibi yetişip ot gibi kuruyacağına zannederler, âhiretin vücûdunu ve oradaki bir takım vukûâtı inkâr ederler.

شکر دانستیم آغاز ترا
انبیا گفتند آن واز ترا

«Allaha şüktür, biz senin başlangıcını, yâni, kadim olmayıp hâdis bulunduğunu öğrendik. Peygamberler, senin esrârını, yâni, mahlûk-i İlâhî ve hâdis bulunduğunu söylediler».

آدمی داند که خاله حادث است
عنکبوتی نی دردی عاشرت

«İnsan evin sonradan yapılmış olduğunu bilir. Fakat orada ağ gerip yuva yapan örümcek böyle olduğunu bilmez».

Hazret-i Mevlânâ, âlemin kadîm ve ezeli bulunduğuna inananları, bir ev dâhiline ağ geren örümceğe teşbih ve tahmîk ediyor. Kezâ :

بشه کی داند که این باغ از کیست
کو بهاران زاد و مرکش در دیست

«Sivri, senin bu bağının ne vakitten beri mevcut olduğunu ne bilir? O baharda doğmuştur, kışın ölecektir».

Kezâ :

کرم اندر چوب زاید سست حال
کی بدانت چوب را وقت نهال

«Ağaç kurdu ağacın içinde ve gâyet zayıf bir halde doğar, ağacın ne vakit dikilip ne zaman nşılancığını ve onun fidanlık zamanını ne bilir?»

ور بداند کرم از ماهیتش
عقل باشد کرم باشد صورتش

«Eğer hort, ağacın mahiyetini ve ne vakit dikilip büyüdüğünü ve nihâyet kuruyup kesileceğini bilmiş olsaydı kurt sûretinde bir akıl olurdu».

عقل ، خود را می نماید نگها
چون پری دورست ازان فرسنگها

«Akıl, yâni, insan-ı kâmil, kendini türlü renkte gösterir. Lâkin o renklerin, o sûretlerin hepsinden perî gibi uzaktır».

Çünkü :

از ملك بالاست چه جای پری
تو مکس پری پستی می پری

«İnsan, melekten efaldır, perî ne demek? Ey câhil ve gâfil insan, sen sinek kanadlı olduğun için, alçaklarda uçabiliyorsun. Yüksek bahisleri kavrayamıyorsun».

İnsan nev'inin avâmı, melâikenin avâmından, enbiyâ ve evliyâ gibi havâss-ı insâniyyenin havâss-ı melâikeden efal bulunduğunda ehl-i sünnet müttefiktir.

گرچه عقلت سوی بالا می چرد
مرغ تقلیدت پستی می پرد

«Ey câhil insan; vâkıâ aklın yükseklerde uçar, fakat taklid kuşun alçaklarda otlar».

Cenâb-ı Pîr, bu beytiyle dinî taklidleri ve enbiyâ ve evliyânın mu'cizât ve kerâmat eseri olan ahbârâtını bırakıp da, kendi akıllarıyla, yâhud seleflerini taklid ederek sarf-i aklıyyât ile uğraşan ve onunla hidâyet bulacaklarını sanan felsefe erbâbına ta'riz ediyor ve buyuruyor ki :

علم تقلیدی و بال جان ماست
عاریهست و مانشته کان ماست

«Taklidi, yâni, yalnız okumakla, işitmekle öğrenilen ilim, bizim ruhumuza zarar verir. Zira o ilim, su ile yıkanmış ve hâtıra levhalarından silinmiştir. Bizim, yâni, erbâb-ı tahkikin irfânı ise levhalar üzerinden su ile yıkanıp silinmez».

زین خرد جاهل همی باید شدن
دست در دیوانگی باید زدن

«Bu akıldan, yâni, bu taklidi ilimden câhil olmak ve divânelik eteğine sarılmak lâzımdır».

Rûhi Bağdâdi, meşhûr gazelinde der ki :

Unutup bildiğini ârif isen, nâdân ol!
Bizim vahdette ne ilim ne âlîm isterler.

İşte Mevlânâ'nın da bu taklidi ilimden câhil olmak gerektir dediği, bizim vahdette sorulmayan ve âhirete fâidesi olmayan ilimdir ki sôfiyye hazerâtı buna (kıl ü kâl), yâni, (dedi-kodu) derler. Gönül aynası bu gibi dedikodulardan musaffâ ve mücellâ olmalı ki oraya ulûm-i îlâhiyye ve irfân-ı Muhammediyye aksetsin.

Molla câmi hazretleri de bir kasidesinde der ki : «Muallim kimdir? Aşktır. Sükût köşesi o muallimin dershânesidir. Ders : Hayret. Benim âlem-i kalbim de o mektebin ders okuyan bir çocuğudur». Maamâfih bu sözlerden cehlin ilme müreccah olduğu anlaşılmasın. Asrının her fende en yüksek âlimi olan Mevlânâ, okumayın, yâhud okuduklarınızı bırakın, kıpkızıl câhil kalın demek istemiyor. Bildiğiniz ilimlere mağrûr olmayın ve bilmediğiniz mânevî ilimleri de öğrenin tavsiyesinde bulunuyor.

هرچه بنی سود خود زان می گریز
زهرنوش و آب حیوان را بریز

«Her ne de nefsânî bir fâide görürsen ondan kaç. Zehri iç, âb-ı hayâtı dök».

Meselâ bir kış sabahı sıcak bir yatakta uyurken ezan sesiyle uyanıyoruz. Kalkıp abdest almak ve salât-ı fecri kılmak lâzım; nefis bize; hâzır bir parça ısınmışsın, daha uykun da var. Şimdi yat, sonra kalkar, namazı kazâ edersin! diyor. Vâkıâ bunda vücudça bir fâide var. Lâkin o fâide ve hazlar nefsânî. İşte bunun gibi fâidelerden kaçmak gerek. Soğuk bir havada sıcak yatağından kalkıp da buz gibi su ile abdest almak, nefis için zehir yutmak kadar mühlik. Yatıp uykuya devâm etmek ise âb-ı hayat içmek kadar hayat verici. Ey müslüman; Sen o zehri yut ve o âb-ı hayatı dök. Yâni, nefsin iğvâsını dinleme, kalk abdestini al, Allaha olan kulluk borcunu edâ et.

6282

هر که بستاند ترا دشنام ده
سود و سرمایه بفلس وام ده

«Seni öveni tahkîr et. Ticâret ve sermâyeyi borc olarak müflise verme».

Medh edilmek; insanı vehme düşürür. Bak ben böyle büyük bir adam imişim de haberim yokmuş diye kibir ve gurura sevk eder. Öyle zanne diyorum ki eski pâdişahlarla vezirlerini zulüm ve istibdâda kıskırtan en birinci sebep: şâirlerin tanzim ve birkaç kuruş koparmak için takdim ettikleri kasidelerdir. Maalesef, şâirlerin çoğu bu günâha girmişlerdir. Hazret-i Peygamber: «Sizi medh edenlerin ve o yolda kaside söyleyenlerin yüzlerine toprak saçın» buyurmuştur.

Fakat medh, hakikatin ifâdesi olursa, yâni, isnâd edilen kemâlât, hakikaten medhedilende bulunursa ve memdûhunun o medihlerden ahlâken sarsılmayacağı bilinirse o vakit kaside söylemenin zararı yoktur. Meselâ ashâb-ı kirâmdan Ka'b Bin Züheyr, Resûlullah Efendimizin medhinde bir kaside tanzim etmiş, huzûr-i Peygamberide onu okumuş ve taraf-ı Risâletten kendisine bir (bürde), yâni, hırka ihsân buyurulmuştur.

Mevlânâ bir na'tinde der ki: «Allahın lutfu, mahlûkâtta kemâl, yâni, noksansızlık nâmına ne vârsa onların hepsini bir şey yaptı ve o şeye Mustafâ nâmını verdi». Böyle bir halde bulunan Zât-ı Akdes-i Nebevinin Ka'b Bin Züheyr'in okuduğu medhiyeden gurura düşmeyeceği pek be-dihîdir. Böyle sözlerde günâh değil, pek yüksek bir sevâb vardır.

6283

ایمنی بگذار و جای خوف باش
بگذار از ناموسی رسوا باش و هاش

«Eminliği bırak, korku içinde bulun. Sûrî nâmusu terket, rüsvâlıkta meşhur ol».

İnsan beyn'el-havî ve'r-recâ bulunmalı, yâni, ne Allahın rahmetinden umid kesmeli, ne de azâb ve ikâbindan emin olmalıdır. Dâimâ secede-i ubûdiyyete kapanıp «Aman Yâ Rabbî! Afvet» demelidir. Zâten böyle yapmak O'na olan kulluk vazifemizi ifa etmektir.

Şer'a muhâlif bulunan, fakat avam halk arasında nâmus, âdet, terbiye sayılan şeylere de ehemmiyet vermemelidir. Meselâ resmi bir yerde şapka çıkarılıyor diye câmide de başı kabak; namaz kılmaya kalkışmamalıdır. Çünkü namaz kılariken başı kapalı bulunmak sünnet-i müekkede edimlesindendir. Aleyhisselâtu Vesselâm efendimiz ihramda bulundukları zamandan başka vakitlerde bir defa olsun başı açık namaz kılmamıştır. «Beni namaz kılariken gördüğünüz gibi siz de namaz kılınız» hadis-i şerifiyle bu sünneti ifaya borçluyuz.

6284

آز مودم عقل دوراندیشرا
بعد زین دیوانه سازم خویشرا

«Uzun ve uzak düşünen akl-ı meâşî tecrübe ettim. Şimdiden sonra kendimi divâne yapacağım».

Akl ikiye taksim edilmiş; birine (akl-ı meâş), diğerine (akl-ı meâd) denilmiştir. Akl-ı meâş: Dünyâ ma'îşetini bilen akıldır. Akl-ı meâd ise: Mahall-i avdetimiz olan Âhirete eren akıldır. Akl-ı meâş, pek tabîî olarak âhiret işlerini kavrayamaz. Ve akl-ı meâde göre hareket edenlere deli nazariyle bakar. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, akl-ı meâşî dene-dim, âhirete fâidesi olmadığını anladım. Şimdiden sonra da akl-ı meâde uyacağım. İsterlerse bana deli desinler diyerek akl-ı meâde ittibâ'ımızı bize tavsiye ediyor.

«DELKAK'IN NİÇİN BİR FÂHİŞEYİ NİKÂH ETTİĞİNE DÂİR
SEYYİD-İ ECELLE AZAR SÖYLEMESİ»

Seyyid-i ecel, Tirmiz vilâyetinin emîri, Delkak de orada musâhibi ve nedimidir. Delkak, kötü bir kadınla tezevvüc etmiş, Seyyid-i ecel de bunun sebebini sormuş :

6285

گفت بادلقك شي سيد اجل
قبحهرا خواستی تو از عجل

«Bir gece, Seyyid-i ecel Delkak'a dedi ki; acele ile bir kâhbeyi nikâh etmişsin».

6286

بامن این را بازمی بایست گفت
تا یکی مستور کردیمت جفت

«Bunu bana söylemeliydin de seni mestûre ve afife bir kadınla evlendireydim».

6287

گفت نه مستور و صالح خواستم
قچه کشتند وزغم تن کاستم

«Delkak cevap verdi ki; evvelce dokuz tâne mestûre ve sâliha kadın almıştım. Sonra hepsi kötü oldu. Benim de kederimden vücûdum eridi».

6288

خواستم این قبحهرا بی معرفت
تا بینم چو شود این عاقبت

«Bu sefer bu kâhbeyi tahkiksiz aldım. Bunun âkibetinin ne olacağını görmek isterdim».

6289

عقل را من از مودم هم بی
زین سپس جنون فرستی

«Ben aklın icâbâtını çok aradım. Fakat faydasını görmedim. Şimdi- den sonra da delice hareket etmek istiyorum».

6290

آن یکی میگفت خواهم عاقلی
مشورت آرم بدو درمشکلی

«Biri dedi ki; müşkil bir iş için meşveret etmek üzere akıllı bir adam istiyorum».

6291

آن یکی گفتش که اندر شهر ما
نیست عاقل جز که آن مجنونها

«Diğer biri de ona dedi ki; şehrimizde şu kendini mecnûn gösteren kimseden başka akıllı yoktur».

6292

برنی گشته سواره نك فلان
میدواند در میان کودکان

«İşte o adam fîlandır ki bir kamışa binmiş, yâni, kamışı at yapmış olduğu halde çocuklar arasında koşup durmaktadır».

صاحب رأیت و آتشاره
آسمان قدرست اختر باره

«O, re'y sâhibidir, zekâda âteş parçasıdır. Gök gibi yüksek ve yıldızlar gibi parlak fikirler yağdırıcıdır».

فر او کر و بیاترا جان شدست
او دزین دیوانگی پنهان شدست

«Onun nûrâniyyeti büyük meleklerle cân olduğu halde kendi böylece delilikte gizlenmiştir».

(Kerrûbiyyûn) meleklerden bir sınıftır ki Allahın mukarrebleridir. Bu zâtta onlara feyiz verebilecek bir derecede olduğu hâlde melâmet kisvesine bürünmüş ve halka mecnûn gibi görünmüştü.

Şöhretten ve halkın teveccühünden kaçmak için delilikle kendini gizleyen bazı evliyâ vardır. Fakat her görülen deli de velî değildir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyuruyor :

لیک هر دیوانه را جان نشمری
سرمنه کو ساله را چون سامری

«Lâkin her divâneyi cân sayma ve Sâmîrî gibi buzağı heykeline secde etme».

Mâlum ya Hazret-i Mûsâ, Tûr'a gittiği vakit Benî İsrâîl üzerine birâderi Hazret-i Hârûn'u halife bırakmış, Mûsevîler arasında bulunan kuyumcu Sâmîrî de içi boş ağız ve kuyruğunun altı delik bir buzağı heykeli yapmış, bir taraftan giren rûzgâr obir taraftan çıkarken buzağı böğürtüsü gibi ses verdiği için Mûsâ'nın da Tanrısı budur diyerek hem kendi tapmış, hem de Benî İsrâîlin bir kısmını taptırmıştı.

İşte her görülen ve saçma söyleyen deliye de velî nazariyle bakmak, tıpkı Sâmîrî'nin yaptığı buzağı heykeline tapmak olur. Eğer her deli velî olsaydı Bakırköy hastanesi evliyâ yatağı olurdu.

چون ولی آشکاره باتو گفت

صد هزاران غیب و اسرار نهفت

«Bir velî sana âşikâre olarak ğayba dâir yüz binlerce sır söylese».

مهرآ آن فهم و آن دانش نبود

واندانی تو سرگین را زعود

«Sende o anlayış ve irfân olmayınca gübre ile od ağacı kokusunu ayırd edemezsin».

کر ترا بازست آن دیده یقین

زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین

«Eğer senin yakın ve basîret gözüün açık ise, her taşın altında, yâni, her cihet ve noktada bir serheng, bir velî-i ilâhî görürsün».

پیش آن چشمی که باز و رهبرست

هر کلبی را کلبی در برست

«Açık ve rehber olan bir gözüün önünde kilime bürünmüş bir Kelim görünür».

Buradaki Kelimden maksad velî, onun kilime bürünmüş olması da evliyâullahdan çoğunun eski püskü elbise giymek itiyâdında bulunduğundandır.

هر ولی را هم ولی شهره کند

هر کرا او خواست با بهره کند

«Her velîyi, diğer bir velî meşhûr eder ve her kimi isterse esrâr-ı velâyetten behredâr eyler».

کس نداند از خرداورا شناخت
چونکه او سرخویشرا دېوانه ساخت

«O veli, makamını ve hüviyyetini gizlemek için kendini deli göstermeğe kalkınca hiç bir kimse akıl yardımıyla onu anlayamaz».

چون بد زدد دزد بېنای ز کور
هیچ باید دزدرا اودر عبور

«Gözü açık bir hırsız, bir körden bir şey çalınca, gelip geçerken hırsızı görebilir mi?»

کور شناسد که دزد او که بود
گرچه خود بروی زند دزد عنود

«Hırsız, köre yaklaşırsa bile kör onu tanıyamaz».

چون گرد سک کور صاحب ژندهرا
کی شناسد آن سک درندهرا

«Bir köpek, eski püskü giyinmiş bir körü ısırmıca, kör o yırtıcı köpeği nasıl tanır?»

«BİR KÖPEĞİN, KÖR BİR DİLENCİYE SALDIRMASI»

ک سک در کوی بر کوری کدا
حله می آورد چون شیروغا

«Bir köpek, köyde kör bir dilenciye ceng arslanı gibi saldırdı».

سک کند آهنگ درویشان بخشم
در کشد مه خاک درویشان بخشم

«Köpek, hışm ile fakirlere saldırır. Fakat ây dervişlerin bastığı yerlere yüz sürer ve onların hâk-i pâyni sürme gibi gözüne çeker».

کور عاجز شد ز بنگ و یم سک
اندر آمد کور در تعظیم سک

«Kör, köpeğin havlamasından ve korkusundan âciz kaldı da köpeğe ta'zim etmeğe başladı».

کای امیر صید وای شیر شکار
دست دست تست دست از من یدار

«Söyle diyerek ki: ey avcı başı ve ey av arslanı; kuvvet ve kudret senindir, benden elini çek, yâni, bana ilişme».

کز ضرورت دم خرا آن حکیم
کرد تعظیم و لقب دادش کریم

«Kör dilenci, hakîm olduğu için, eşek kuyruğu gibi olan köpeğe ta'zim etti ve ona kerîm lâkabını verdi».

Bir zâlîme karşı hüsnü muâmele etmeğe ve nezâketle söz söylemeğe (müdârâ) denilir. Şîrâzlı Hâfız der ki: «Dünyâda râhat ediş, şu iki kelimenin tefsiridir ki: dostlara lutuf, düşmanlara müdârâdır.» Hattâ: «İnsanlara nezâketle muâmele etmek ve onların suyunca gitmek sadaka nev'indendir.» diye bir hadîs de rivâyet edilmiştir.

Bahsîmizdeki kör dilenci de köpeğe karşı âciz olduğu için ona müdârâ ediyor, ona (avcı başı), (şikâr arslanı) gibi ta'zimkâr hitablarda bulunuyordu.

6310

گفت اوهم از ضرورت کای اسد
از چو من لاغر شکاری چه رسد

«Yine o zarûret ve mecbûriyyet sevkiyle dedi ki: ey arslan! Benim gibi zaif bir adamdan sana ne hâsıl olur?»

6311

کور میگردد یارانت بکوه
کور میگری تو در کوی ای ستوه

«Arkadaşların, yâni, hemcinsin dağda yaban eşiği avlıyor, ey âciz sen ise köyde kör tutuyorsun».

6312

کور میجویند یارانت بصید
کور میجویی تو در کوچه بکید

«Senin gibileri avda yaban eşiği ararken, sen mahallede hiyle ile kör arıyorsun».

6313

آن سک عالم شکار گور کرد
وین سک بی مایه قصد کور کرد

«O ta'lim edilmiş köpek, yaban eşiği avlar, bu sermâyesiz ve ta'limsiz köpek ise kör bir zavallıya kasdeder».

6314

علم چون آموخت سک رست از ضلال
میکنند دربیشه ها صید حلال

«Köpek ta'lim edilince dalâletten kurtulur ve ormanlarda helâl av yakalar».

6315

سک چو نام گشت شد چالاک زحف
سک چو عارف گشت شد ز انتخاب کھف

«Köpek âlim olunca ava atılmakta çevik olur. Köpek ârif olunca ashâb-ı kehfden sayılır».

Ashâb-ı Kehf, dinlerini muhâfaza için bir mağaraya iltica eylemiş birkaç muvahhiddir ki bir köpek de bunlara ilhâk eylemiş ve ashâb-ı Kehfın bahsi geçen yerde o da zikrolunmakta bulunmuştur.

Burada köpekden maksad: İnsanın nefsidir ki talim ve terbiye görürse salâh kesbeder ve muallem av köpeğine benzer ki avlayıp getirdiği helâl olur. Tehzib ve islâh olunmayan nefis ise gayr-i muallem köpek gibidir ki av yakalayacağı yerde insana saldırır.

6316

سک شناسا شد که میر صید کیست
ای خدا آن نور آشنا شده چیست

«Köpek av beğini ve kendi sâhibini bilic. İlâhî, av âşînâ olan nûr nedir?»

6317

کور نشناسد نه از بی چشمیست
بلکه این زانست کز جهاست مست

«Kör av beğini tanımaz. Onu tanımayı gözsüzlükten değil, cehâlet sarhoşu olduğundandır».

6318

نیست خود بی چشم تر کور از زمین
این زمین از فضل حق شد خصم بین

«Topraktan daha kör mahlûk olmadığı halde Allahın fazl ve kere miyle düşmanı görmüştür».

6319

نور موسی دید و موسی را خواست
خسف قارون کرد و قارون را شناخت

«O gözsüz toprak, Mûsâ'yı tanıdı ve O'na ta'zimde bulunduğu gibi Kaarûnu da tanıdı ve yuttu».

آب و باد و خاک و آتش
بی خبر با ما و با حق ما خبر

«Su, hava, toprak ve kıvılcımlı âteş, yâni, anâsır-ı erbe'a, bize karşı bihaber fakat Allaha karşı bâhaberdirler».

Emr-i İlâhiyi anlar ve derhal infâz ederler.

ما بعكس آن ز غیر حق خیر
بی خبر از حق و از چندین نذیر

«Biz ise onların aksine olarak Hakkın gayrisinden haberdâriz. Hak-dan ve bu kadar nezîr, yâni, enbiyâ-i ızâmın tebliğâtından bihaberiz».

Nezîr: Korkutan demektir ki zıddı beşirdir. Bütün peygamberler hem beşir, hem de nezîrdir. Yâni, Allahın rahmet ve mağfiretindeki vüs'ati ümmetlerine tebliğ ile onlara müjde verirler. Sonra da Hakkın evâmirine isyân eyleyenleri azâb-ı İlâhi ile korkuturlar.

لا جرم اشققن منها جملهشان
کند شد ز آمیز حیوان جملهشان

«Şüphesiz gökler ve dağlar, o emânet yükünü taşımaktan korkarlar. Hayvanın ihtilâtından onların hamleleri te'sirsiz kaldı».

Kur'ânda Ahzâb Sûresinde buyurulmuştur ki:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ
إِنَّهٗ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

Yâni: «Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arzettik, onu yüklenmekten çekindiler, ondan korktular. Halbuki onu insan yükledi. Çünkü

Hazret-i Musâ'nın ümmeti arasında Kaarûn nâmında zengin birisi vardı. Bu herif servetine güvenerek ve Mûsâ Aleyhisselâmın mevkiine hased ederek ona bir iftirâda bulundu ve bir fâhişeye birkaç para verip Mûsâ'nın kendisiyle zinâ ettiğini söylemesini tenbih etti. Fakat karının dili dolastı, iftirâ edemedi, hakikati söyleyiverdi. Bunun üzerine toprak Hazret-i Mûsâ'nın emrine musahhar oldu ve O'nun emriyle Kaarûnu ve hazinelerini yuttu.

İşte toprakta göz olmadığı halde bir irfan bulunduğu için Kaarun'un, Kelimullah düşmanı olduğunu gördü ve onu yuttu.

رجف کرد اندر هلاک هر دمی
فهم کرد از حق که یا ارض ابلهی

«Kczâ zemîn, Allahın (یا ارض ابلهی) emrini fahmeylemiş olmasından, her âsinin helâkinde titredir».

Tûfân dalgaları Nûh kavmini helâk ettikten sonra Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَّمَاءُ افْغِي وَغِيضَ
الْمَاءِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا
لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Yâni: «Ey arz suyunu yut! Ve ey gök sen de suyunu tut! Ve su azaldı (Yağmurlar dindiği ve arz üzerindeki sular dâhile çekildiği için Irak ve El-Cezire havâlisini kaplayan sular azaldı) ve Nûhun gemisi de Cûdi dağı üstüne oturdu, ve zâlimler Hakkın rahmetinden uzak olsunlar denildi».

Feylozofların hilâfına olarak tasavvuf erbabınca cemâdâtın da kendilerine göre bir hayatı ve şuuru vardır ki arz ile semânın verilen emri anlayıp yerine getirmeleri o hayat ve şuura delâlet etmektedir. Hazret-i Mevlânâ ona işâretle buyuruyor:

o insan, nefsine karşı zâlim ve câhildir⁹⁸». Bu emânetin ne olduğunda âlimler arasında ihtilâf edilmiş ve muhtelif kelimelerle tefsir olunmuştur ki, hülâsası : mükellefiyyet-i şer'iyyedir. Yâni, insan, bir takım şeyleri yapmak, bir takım şeyleri de yapmamakla me'mur ve mükelleftir. Bu teklif, insandan evvel göklere, yere ve dağlara vâki' olmuş, hepsi de o emâneti muhâfaza edememek, yâni, Allahın emr ve nehyini layikiyle yapamamak korkusundan özür dilemişler ve mükellefiyetten afv edilme-leri ricâsında bulunmuşlardı. Sonra insan denilen âciz mahlûk, göklerin, yerin ve dağların yüklenmeğe cesâret edemediği o ağır yükü yüklendi.

6324

گفت بزراریم جمله زین حیات
کو بود باخلق حی باحق موات

«Teklif vuku'una karşı gökler, yer ve dağlar; biz halk ile diri ve Hakka karşı ölü olacak bir hayattan bizâriz dediler».

6325

چون بماند از خلق گردد او یتیم
انس حورا قلب می باید سلیم

«O kimse ki Hakdan ayrılır, yetim olur, Hak ile ünsiyet için kalb-i selim gerektir».

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۚ اِلَّا مَنْ اَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yâni : «Kıyâmette mâl ve evlâd gibi şeyler menfeat vermez, ancak kalb-i selim ile temiz bir yürek ve niyyetle huzûr-i İlâhîye gelen kimse menfeat bulur⁹⁹».

Sanma eñ hâce ki senden zer ü sim isterler,
Yevme lâyenfeu'de kalb-i selim isterler.

(98) Sûrei Ahzab : 72.
(99) Sûrei Şuara : 88-89.

6326

چون ز کوری دزد دزد کاله
میکنند آن کور عمیا تاله

«Bir hırsız, bir körden kumas çalacak olsa o kör, bilmeden feryâd eder».

6327

تا نکوید دزدای کور آن منم
که بد زد دیدم که دزد پر قم

«O hırsız gelip de ey kör, senin kumaşını çalan benim. O kumaşı çaldım. Çünkü usta bir hırsızım demeyince».

6328

کی شناسد کور دزد خویشرا
پون ندارد نور چشم و آن ضیا

«Kör, göz nûruna ve rüyet ziyâsına sâhib olmadığı için kumaşını çalan hırsızı nasıl tanır?»

6329

چون بگوید هم بگب اورا تو سخت
تا بگوید او علامتهای رخت

«Hırsız gelip de malını çaldığını i'tirâf edince sen onu sıkı sıkı tut ki çaldığı şeyin alâmetlerini söylesin».

6330

بس جهاد اکبر آمد عصر دزد
تا بگوید که چه دزدید و چه برد

«Hırsızı sıkıştırmak cihâd-ı ekber sayılır. Onu sıkmalı ki ne çaldığını ve ne götürdüğünü söylesin».

Buradaki hırsızdan maksad; şeytan ve nefistir ki her gün bizim gibi basar-ı basireti kapalı bulunanların tâât ve ibâdâtından bir çok şeyi çalıp götürmektedir. Binâenaleyh onlarla mücâhede etmek ve onları sıkıştırmak cihâd-ı ekberdir. Nitekim Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir gazâdan avdet buyurdıklarında: «Küçük cihâddan büyük cihâda döndük» buyurur ve düşmana çarpışmayı nefisle uğraşmaya nisbetle küçük cihâd sayardı.

6331

اولا دزدید کحل دیدات
چون ستانی باز یان تبصرت

«Evvelâ o hırsız senin gözünden sürmeyi çalmıştır. Onu istirdâd edecek olursan nûr-i basiretini elde edersin».

6332

کاله حکمت که گم کرده دلست
پیش اهل دل یقین آن حاصلست

«Kezâ kalbinin kaybetmiş olduğu hikmet kumaşını alıp götürmüştür ki gönül sâhibi olanların nezdinde o mevcuttur».

6333

کور دل باجان و باسمع و بصر
می نداند دزد شیطان از اثر

«Kalbi kör olan kimse, ruhu, kulağı, gözü varken, hırsız şeytanı eserinden bilmez».

6334

ز اهل دل جو از جاد آترا محو
که جاد آمد خلاق پیش او

«Şeytanı ve onun çalıp götürdüklerini kalb sâhibi olan âriflerden sor ve öğren, cemâdâtta arama. Çünkü münevver kalb sâhibleri indinde avâm halk taş, toprak menzilesindedir».

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ başlamış olduğu fıkraya avdetle diyor ki :

6335

شورت جوینده آمد پیش او
کای ز آب کودک شده رازی بگو

«Müşâvere etmek isteyen kimse, o meczûbun karşısına geldi ve ey çocuklar babası, bana bir sır söyle, dedi».

6336

گفت روزین حلقه کین در باز نیست
باز کرد امروز روزرا ز نیست

«Meczûb dedi ki; bu halkadan, yâni, sır talebinden vaz geç, bu kapı kapalıdır. Geri dön ki bugün sır günü değildir».

Asıl sır gün, herkesin esrârının meydana çıkacağı kıyâmet gündüdür ki : (یوم تبلی البرائر) diye târif edilmiştir.

6337

گر مکان را رد بدی در لامکان
همچو شیخان بودی من بر دکان

«Eğer mekândan, lâmekân âlemine, yâni, sûretten mânâ cânibine yol olsaydı ben de şeyhler gibi dükkânda oturur, halka kerâmet satardım».

«MUHTESİBİN HARAB VE DÜŞMÜŞ OLAN SARHOŞU
ZİNDANA DÂVETİ»

Muhtesib, eskiden zâbıta ve polis işlerinde kullanılan, husûsiyle sarhoşları tâkip edip cezâlandıran memur ki bizde buna (ihtisâb ağası) derlerdi.

6338

محتسب در نیم شب جانی رسید
درین دیوار مستی حقه دید

«İhtisâb ağası gece yarısı bir yere geldi ve bir sarhoşun duvar dibinde uyumuş olduğunu gördü».

6339

گفت ای مستی چه خور دستی بگو
گفت ازین خوردم که هست اندر سبو

«Hey sarhoş: ne içdin? Söyle bakalım diye sordu. Sarhoş: Destide olandan cevabını verdi».

6340

کفتش آخر در سبوا کوکه چیست
کفت از آنکه خورده ام کفت این خفیت

«Muhtesib: Destide olan nedir? Açık söyle dedi. Sarhoş: İçtiğimden nükâbelesinde bulundu. Muhtesib: Bu söz anlaşılıyor, izah et».

6341

نفت از آنکه خورده آن چیست آن
عت آن کاندر سبو محفیت آن

«İçtiğin nedir? diye sual etti. Sarhoş: O, destide saklıdır, dedi».

6342

دور می شد این سؤال و این جواب
ماند چون خر محتسب اندر خلاب

«Bu sual ve cevap devredip durdu» Muhtesib, çamura batmış eşek gibi âciz kaldı».

6343

گفت اورا محتسب هبن آه کن
مست هو هو کرد هنگام سخن

«Muhtesib, ağzının kokusundan sarhoşun şarab içip içmediğini anlamak için, (âh) de bakalım, dedi. Sarhoş ise söz esnâsında hû hû dedi».

6344

گفت گفتم آه کن هو میکی
گفت من شاد و تو از غم منحنی

«Muhtesib dedi ki: Ben âh et, diyorum, sen hû diyorsun. Sarhoş da cevab verdi ki: Ben neş'eliyim, sen gamdan iki kat olmuştun».

6345

آه از درد و غم بیداد است
هوی هوی میخوران از شاد است

«Âh; derd, gam ve zulûmden çekilir. Sarhoşların hû hû demeleri ise neş'edendir».

6346

محتسب گفت این ندانم خیز خیز
معرفت فراش بگذر این ستیز

«Muhtesib dedi ki: Onu bilmem. Şimdi sen kalk, nüktedânlık satmaya kalkışma, bu mücâdele ve mübâheseyi bırak».

6347

گفت رو تو از کجا من از کجا
گفت مستی خیز تا زندان بیا

«Sarhoş dedi ki: Haydi işine git. Efendim nerede, ben neredeyim? Muhtesib de dedi ki: Sen sarhoştun, haydi kalk, zindana kadar gel».

6348

I
hoşla
derle

گفت مست ای محتسب بکنار و رو
از رهنه کی توان بردن گرو

«Sarhoş dedi ki: Ey muhtesib, beni bırak da işine git. Çıplak bir adamdan rehin olabilecek bir şey alınabilir mi?»

6349

«İ
de uyi

کر مرا خود قوت رفهر بدی
خانه خود رفتی وین کی شدی

«Eğer bende yürüyecek ve gidecek kuvvet olsaydı evime giderdim, yolda düşüp sana rast gelmezdim».

6350

«He
olandan

من اگر با عقل و با امکانی
همچو شیخان بر سر دکانی

«Benim aklım başımda olsaydı ve yürümekliğime imkân bulunsaydı ayık olan şeyhler gibi dükkânda oturur, halkı da'vete ve irşâda çalışırdım».

«Mu
mukâbele

İKİNCİ CİLT, İKİNCİ KİTABIN SONU

«İçtiği

«Bu sü
gibi âciz ka